

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI

**UKRAYNA VE TÜRK HALK SANATLARINDA
ORTAK YARATIM OLARAK MOTİF VE
SEMBOLLER
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Adalet ENVER

DANIŞMAN

Prof. Dr. Serkan İLDEN

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI
SANAT VE TASARIM BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**UKRAYNA VE TÜRK HALK SANATLARINDA ORTAK
YARATIM OLARAK MOTİF VE SEMBOLLER**

Adalet ENVER

Danışman	Prof. Dr. Serkan İLDEN
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ömer ZAIMOĞLU
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi İ. M. V. Noyan GÜVEN

KASTAMONU - 2020

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Adalet ENVER

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

UKRAYNA VE TÜRK HALK SANATLARINDA ORTAK YARATIM OLARAK MOTİF VE SEMBOLLER

Adalet ENVER

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Serkan İLDEN

Toplumların kültürel ve inanç sistemlerinin bir yansıması olarak ortaya çıkan motif ve semboller onlara atfedilen koruyuculuk, iletişim, bilgi aktarımı, inanç göstergesi, bağlı olduğu etnisiteyi ifade etmek gibi özellikleri ile birlikte, nihayetinde bezeme unsuru olarak yüzeylere yansımaktadır. Geometrik, zoomorfik, fitomorfik, antropomorfik, izomorfik, ornitomorfik gibi çeşitli gruplara ayrılan semboller, ait olduğu kültürün düşünsel ve yaratımsal bakışı ile biçimlenmektedir. Ancak ortaya konulan bu sembol ve motifler aynı kültürel yapı içinde ait olduğu coğrafyaya göre bağlı olarak farklılıklar gösterebildiği gibi farklı coğrafyalarda benzer, biçimsel ya da anlamsal benzerlikler de gösterebilmektedirler.

Farklı coğrafyalarda yaşayan Ukrayna ve Türk halk sanatlarında da hem anlamsal hem de gösel benzerlikler gösteren sembol ve motifler ortak yaratım olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki halkta da birçok alanlarda (tekstil, ahşap, taş, metal, kalem işi vb.) kullandıkları motif ve o motiflere yüklemiş oldukları sembolik anlamların bir kısmı sadece görsel, bir kısmı sadece anlamsal, bir kısmı ise hem görsel hem anlamsal benzerlikler içermektedir. Ukrayna ve Türk halkların coğrafi yerleşimleri, eski dini inançları, tarihsel süreç içerisinde meydana gelen göçler nedeniyle halklar arası etkileşimin oluşturduğu kültürel değerler bu benzerliklere birer sebep olmaktadır.

Tezin amacı; tarih boyunca gerçekleşmiş olan kültürel temasların meydana getirdiği ortak oluşumları belirlemek. Aynı zamanda, Ukrayna ve Türk halklarının kültürel zenginliğini insanlara tanıtmak. Tezin önemi; kullanılan eşyalar üzerindeki motif ve sembollerin anlamlarını hatırlatarak farkındalığı gündeme taşımak ve unutulmaya yol almış kültürlerin güzelliğini hatırlatmak. Araştırmam modeli; Tarama modeli/Nitel ve Tarihsel yöntem kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Motif, Sembol, Ukrayna, Türkiye, Tekstil, Ahşap, Metal, Taş, Kalem İş.

ABSTRACT

MSc. Thesis

MOTIFS AND SYMBOLS AS COMMON CULTURAL CREATION IN UKRAINIAN AND TURKISH FOLK ARTS

Adalet ENVER

Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Art and Design

Supervisor: Prof. Dr. Serkan İLDEN

Society of cultural and belief systems of a resulting motifs and symbols are revealed as a reflection of protection attributed to them, communication, knowledge transfer, belief indicator, along with features like express ethnicity is attached, it is reflected on the surface of the ornamental elements eventually. Geometric, zoomorphic, phytomorphic, anthropomorphic, isomorphic, ornithomorphic, symbols allocated to the various groups such as ornitomorfik, the culture belongs to intellectual and Creational are shaped look. However, these symbols and patterns depending disclosed by geography which belongs to the same cultural-like structure may exhibit different geographies these differences may show the stylistic or semantic similarities. Symbols and motifs that show both analmasal and lacustrine similarities in Ukrainian and Turkish folk arts living in different geographies appear as common creations. Both people in many areas (textiles, wood, stone, metal, pen, etc.) Motifs they use and it is a part of the symbolic meaning they have installed the motifs only visual, some purely semantic includes both visual and semantic similarity is a part. The geographical location of Ukraine and Turkish peoples, ancient religious beliefs, cultural values created by the interaction between people due to migration occurred in the historical process is one reason for this similarity.

The aim of the thesis is; to identify common formations created by cultural contacts that have taken place throughout history. At the same time, to introduce the cultural richness of the Ukrainian and Turkish peoples to people. The importance of the thesis; bringing awareness to the agenda by reminding the meanings of the motifs and symbols on the items used and reminding the beauty of the cultures that led to oblivion. Research model; Screening model / Qualitative and Historical method was used.

Keywords: Motif, Symbol, Ukraine, Turkey, Textile, Wooden, Metal, Rock, Pen Work.

2020, 327 pages

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Ukrayna ve Türk kültürleri arasında birbirlerine benzeyen sembol ve motiflerin araştırmaları yapılmış olup bu motiflerin sadece görsel olarak benzeşmeleri haricinde ortak anlam ve form özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu konuyu, tez konum olarak seçme amaçlarımdan biri, günlük yaşam içerisinde kullanılan eşyalar üzerindeki, aynı zamanda farklı yüzeylerde dekoratif unsur şeklinde de karşımıza çıkan motif ve sembollere geçmişte yüklenen anlamları hatırlatarak farkındalığı gündeme taşımak ve unutulmaya yol almış kültürlerin güzelliğini ve zenginliğini hatırlatmaktır.

Tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulunduran, tez çalışmamın planlamasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller çapında şekillendiren saygı değer Hocam Prof. Dr. Serkan İLDEN'e minnet ve teşekkürümü arz etmek isterim.

Adalet ENVER
Kastamonu, Ağustos, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	XII
TABLolar DİZİNİ	21
1. GİRİŞ	1
2. SEMBOL VE MOTİFLERİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	2
2.1.Sembol ve Motifleri Oluşturan Unsurlar	2
2.2 Kültürel Unsurlar	5
2.3 Dini Unsurlar	8
2.4. Coğrafi İklimsel Unsurlar	15
3. UKRAYNA VE TÜRK ORTAK KÜLTÜREL TEMASLAR	17
4. TÜRK HALK SANATLARINDA MOTİF VE SEMBOLLER.....	25
4.1. Muska ve Nazarlık Motifi	32
4.2. Kartal motifi	33
4.3. Küpe motifi.....	33
4.4. Göz motifi.....	34
4.5. Bereket motifi.....	35
4.6. Bukağı motifi.....	36
4.7. El, Parmak, Tarak Motifi.....	37
4.8. Sandık motifi	38
4.9. Çengel ve Artı Motifi	39
4.10. Ejderha motifi.....	40
4.11. Kuş motifi.....	41
4.12. Eli belinde motifi.....	42
4.13. Saç bağı motifi.....	43
4.14. Koçboynuzu motifi.....	43
4.15. Suyolu motifi.....	44
4.16. Akrep motifi	45
4.17. Hayat Ağacı motifi	46
4.18. Damga İm	47

4.19. Yıldız motifi	48
4.20. Yılan motifi	49
4.21. Pıtrak motif.....	50
4.22. Sekiz köşeli yıldız	51
4.23 Kurt Ağzı Motifi.....	51
4.24. İnsan Motifi	52
5. UKRAYNA HALK SANATLARINDA MOTİF VE SEMBOLLER.....	56
5.1. Daire/Çember (Kolo).....	67
5.2. Kare(Kvadrat).....	68
5.3. Dünya Ağacı/Світове дерево (Svitove derevo)	69
5.4. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı)	70
5.5. Dalgalı Çizgiler/Spiral.....	71
5.6. Çarpı İşareti (Haç anlamına gelen “X” ve “+” işaretleri) /Khrest.....	72
5.7. Svastika/Svarha sembolleri	73
5.8. Anahtarlar/Klüçü	74
5.9. Eğik Dans /Криві Танети	75
5.10. Üçgen/Trikutnik	75
5.11. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/Romb.....	77
5.12. Povna Roja/Roječka/Sekiz Işınlı Yıldız	78
5.13. Menekşe motifi.....	84
5.14. Şerbetçioğlu otu.....	85
5.15. Üzüm	86
5.16. Kgalına/Калина.....	87
5.17. Çınar Ağacı.....	88
5.18. Gelincik	89
5.19. Zambak	90
5.20. Gül	90
5.21. Şahin	91
5.22. Güvercin	91
5.23. Kırılancık Kuşu	92
5.24. Guguk Kuşu.....	93
5.25. Bülbül	93
5.26. Tavus Kuşu.....	93
5.27. Horoz	94

6. UKRAYNA VE TÜRK SANATLARINDA ORTAK KULLANILAN SEMBOL VE MOTİFLER	118
6.1. Türk Motiflerine Benzeyen Ukrayna Motifleri ve Anlamları	119
6.1.1. Daire/Çember/Коло (Kolo).....	119
6.1.1. Kare/Квадрат (Kvadrat)	122
6.1.2. Dünya Ağacı/Наyat Ağacı/Світове дерево (Svitove derevo).....	123
6.1.3. Eşkenar Dörtgen/Тріпil Dörtgeni/ Ромб (Romb).....	126
6.1.4. Üçgen/ Трикутник (Trikutnik).....	130
6.1.5. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevroni); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)	132
6.1.6. Dalgalı Çizgiler/Спiраль (Spiral)	134
6.1.7. Çarpı İşareti (Наç anlamına gelen « »/ « » işareti) / Хрест (Khrest).....	135
6.1.8. Svarha/Сварга/Svastika	137
6.1.9. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)	138
6.1.10. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)	141
6.1.11. Koruyucu (Берегиня)/İnsan Motifi/El, Parmak, Tarak Motifi	144
6.2. Ukrayna ve Türk Motiflerinin Ortak Anlamsal Benzerlikleri	148
6.2.1. Geometrik Motifler	149
6.2.1.1. Daire/Çember/Коло (Kolo).....	151
6.2.1.2. Kare/Квадрат (Kvadrat).....	153
6.2.1.3. Çarpı İşareti (Наç anlamına gelen « »/ « » işareti) /Хрест (Khrest)	155
6.2.1.4. Svarha/Сварга/Svastika	157
6.2.1.5. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız).....	159
6.2.1.6. Eşkenar Dörtgen/Тріпil Dörtgeni/ Ромб (Romb).....	161
6.2.1.7. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)	166
6.2.1.8. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevroni); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets).....	167
6.2.1.9. Dalgalı Çizgiler/Спiраль (Spiral)	169
6.2.2. Bitki Motifleri	170
6.2.2.1. Hayat Ağacı Motifi	173
6.2.3. Hayvan Motifleri.....	175
6.2.3.1. Horoz ve Tavuk motifi	179

6.2.3.2. At motifi	180
6.2.3.3. Aslan motifi	181
6.2.3.4. Yılan/Ejder motifi	182
6.2.3.5. Geyik motifi	183
6.2.4. İnsan Figürlü Motifler	185
6.2.4.1. İnsan Motifi/Koruyucu Motifi/ Берегиня (Berehinya)	187
6.3. Ukrayna ve Türk Motiflerinin Ortak Görsel Benzerlikleri.....	191
6.3.1. Geometrik Motifler	191
6.3.1.1. Daire/Çember/Коло (Kolo)	194
6.3.1.2. Kare/Квадрат (Kvadrat).....	196
6.3.1.3. Üçgen/ Трикутник (Trikutnik)	198
6.3.1.4. Çarpı İşareti (Наç anlamına gelen « »/ « » işareti) /Хрест (Khrest)	200
6.3.1.5. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız).....	202
6.3.1.6. Eşkenar Dörtgen/Трипil Dörtgeni/ Ромб (Romb).....	205
6.3.1.7. Svarha/Сварга/Svastika	209
6.3.1.8. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)	211
6.3.1.9. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets).....	215
6.3.1.10. Dalgalı Çizgiler/Спираль (Spiral)	216
6.3.1.11. Koruyucu (Берегиня)/İnsan motifi/El, Parmak, Tarak motifi.....	218
6.3.2. Bitki Motifleri	223
6.3.3. Hayvan Motifleri.....	227
6.3.4. İnsan Figürü/Antropomorfik Motifleri.....	232
6.4. Ukrayna ve Türk Motiflerinin Hem Anlamsal Hem Görsel Benzerlikleri....	236
6.4.1. Geometrik Motifler	236
6.4.1.1. Daire/Çember (Kolo)	238
6.4.1.2. Kare/Квадрат (Kvadrat).....	241
6.4.1.3. Çarpı İşareti (Наç anlamına gelen « »/ « » işareti) /Хрест (Khrest)	243
6.4.1.4. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız).....	245
6.4.1.5. Svarha/Сварга/Svastika	247
6.4.1.6. Eşkenar Dörtgen/Трипil Dörtgeni/ Ромб (Romb).....	250

6.4.1.7. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)	254
6.4.1.8. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets).....	256
6.4.1.9. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)	257
6.4.1.10. Dalgalı Çizgiler/Спираль (Spiral)	258
6.4.2. Bitki Motifleri	259
6.4.2.1. Dünya Ağacı/Hayat Ağacı/Світлове дерево (Svitove derevo)	262
6.4.3. Hayvan Motifleri.....	265
6.4.3.1. Horoz ve Tavuk motifi	268
6.4.3.2. At motifi	269
6.4.3.3. Aslan motifi	270
6.4.3.4. Yılan/Ejder motifi	271
6.4.3.5. Geyik motifi	274
6.4.4. Antropomorfik/İnsan Motifleri	275
6.4.4.1. Koruyucu (Берегиня)/İnsan motifi/El, Parmak, Tarak motifi.....	277
7. SONUÇ	282
Türk ve Ukrayna Motiflerinin Ortak Anlamsal Benzerlikleri	284
Geometrik Motifler	284
Hayvan Motifleri.....	289
KAYNAKLAR	294
ÖZGEÇMİŞ	3055

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Osmanlı Döneminin Tılsım Gömlekleri	15
Şekil 2. Kırım Tatar Kilimi 2013	22
Şekil 3. Kırım Tatar Halısı 1950	22
Şekil 4. Evgiyar – Havlu. XIX. yy. sonu XX. yy. başı	23
Şekil 5. Dövme Kushak. 2004	23
Şekil 6. Dualık – Geleneksel Göğüs Süsü – Kur'an-ı Kerim Ayetleri için Kap.....	23
Şekil 7. Bilinmeyen Dekorasyon Parçası. XIX. yy. sonu XX. yy. başlangıcı (Ay Yıldız)	24
Şekil 8. Seramik Yemekler (Tabak).....	24
Şekil 9. Piala. Çaydanlık	24
Şekil 10. Muska motifi.....	32
Şekil 11. Muska Motifinin Çizimi	32
Şekil 12. Kartal motifi. Selçuklu Çift Başlı Kartal Sembolü	33
Şekil 13. Çift Başlı Kartal Sembolü.....	33
Şekil 14. Küpe motifi	34
Şekil 15. Küpe motifinin çizimi	34
Şekil 16. Göz motifi	34
Şekil 17. Göz motifi	34
Şekil 18. Göz motifinin çizimi	35
Şekil 19. Göz motifinin çizimi	35
Şekil 20. Bereket motifi	36
Şekil 21. Bereket motifinin çizimi	36
Şekil 22. Bereket motifinin çizimi	36
Şekil 23. Bereket motifi	36
Şekil 24. Bukağı motifi	37
Şekil 25. Bukağı motifinin çizimi	37
Şekil 26. El, Parmak, Tarak motifinin çizimi	37
Şekil 27. El, Parmak, Tarak motifinin çizimi	37
Şekil 28. El, Parmak, Tarak motifi.....	38
Şekil 29. Sandık motifinin çizimi	38
Şekil 30. Sandık motifi.....	38
Şekil 31. Sandık motifinin çizimi	39
Şekil 32. Çengel motifinin çizimi	39
Şekil 33. Çengel motifi	39
Şekil 34. Artı motifi	39
Şekil 35. Ejderha motifi	40
Şekil 36. Döşemealtı kuşlu halı. Kuş motifi	41
Şekil 37. Kuş motifinin çizimleri	41
Şekil 38. Kuş motifinin çizimi	42
Şekil 39. Eli belinde motifi	42
Şekil 40. Elibelinde motifinin çizimi	42

Şekil 41. Saç Bağı motifi	43
Şekil 42. Saç Bağı motifi	43
Şekil 43. Saç Bağı motifinin çizimi	43
Şekil 44. Koçboynuzu motifi	44
Şekil 45. Koçboynuzu motifinin çizimi	44
Şekil 46. Suyolu motifi çizimi	45
Şekil 47. Suyolu motifi	45
Şekil 48. Suyolu motifi çizimi	45
Şekil 49. Akrep motifi.....	46
Şekil 50. Akrep motifinin çizimi.....	46
Şekil 51. Akrep motifinin çizimi.....	46
Şekil 52. Hayat Ağacı motifi.....	47
Şekil 53. Hayat Ağacı motifinin çizimi.....	47
Şekil 54. Hayat Ağacı motifinin çizimi.....	47
Şekil 55. Damga İm motifi.....	47
Şekil 56. Damga İm motifinin çizimi.....	47
Şekil 57. Yıldız motifi.....	49
Şekil 58. Yıldız motifinin çizimi.....	49
Şekil 59. Yılan motifi.....	50
Şekil 60. Yılan motifinin çizimi.....	50
Şekil 61. Pıtrak motifi	50
Şekil 62. Pıtrak motifinin çizimi	51
Şekil 63. Sekiz Köşeli Yıldız motifi	51
Şekil 64. Sekiz Köşeli Yıldız motifinin çizimi	51
Şekil 65. Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı motifinin çizimi	52
Şekil 66. Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı.....	52
Şekil 67. Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı motifinin çizimi	52
Şekil 68. İnsan motifi. Döşemealtı. Antalya halısı.....	52
Şekil 69. İnsan motifinin çizimi	53
Şekil 70. Konya İnce Minareli Medrese	55
Şekil 71. Divriği Ulu Cami Üzerine İşlenmiş Hayat Ağacı Motifi.....	55
Şekil 72. Aslan, Kartal, Hayat Ağacı motifi	55
Şekil 73. Bitki Motifli Kahramanmaraş Oyma Çeyis Sandığı.....	56
Şekil 74. Motiflerle süslenmiş kahve fincan takımı. Bakır İşçiliği.....	56
Şekil 75. Çömlek.....	56
Şekil 76. Ukrayna kültüründe görülen: geometrik, bitkisel, zoomorfik, antropomorfik motifler	66
Şekil 77. Daire motifi.....	68
Şekil 78. Kare motifi	69
Şekil 79. Dünya (Hayat) Ağacı motifi	70
Şekil 80. Zikzak Çıta motifi	71
Şekil 81. Dalgalı Çizgiler motifi	71
Şekil 82. Çarpı/Artı İşareti motifi	73

Şekil 83. Svarha/ Svastika motifi	73
Şekil 84. Anahtar motifi.	74
Şekil 85. Eğik Dans motifi.	75
Şekil 86. Üçgen motifi.	76
Şekil 87. Eşkenar Dörtgen motifi.	78
Şekil 88. Povna Roja/Sekiz Işnlı Yıldız motifi.	79
Şekil 89. Menekşe motifinin çizimi	84
Şekil 90. Menekşe motifi	84
Şekil 91. Şerbetçioğlu otu yaprağının çizimi/Листя хмелю	85
Şekil 92. Şerbetçioğlu Otunun Yaprığı/ Листя хмелю	86
Şekil 93. Üzüm motifinin çizimi	86
Şekil 94. Üzüm motifi	87
Şekil 95. Üzüm motifi	87
Şekil 96. Kgalına motifinin çizimi/Калина	87
Şekil 97. Kgalına/Калина ve Çınar ağacı motifinin çizimi	88
Şekil 98. Kgalına ve Çınar ağacı motifi	88
Şekil 99. Çınar ağacı motifinin çizimi	88
Şekil 100. Çınar ağacı motifi	89
Şekil 101. Gelincik motifi	89
Şekil 102. Gelincik motifinin çizimi	89
Şekil 103. Gelincik motifi	90
Şekil 104. Zambak motifinin çizimi	90
Şekil 105. Zambak motifi	90
Şekil 106. Gül motifinin çizimi	91
Şekil 107. Gül motifi	91
Şekil 108. Güvercin motifinin çizimi	92
Şekil 109. Güvercin motifi	92
Şekil 110. Kırlangıç kuşu motifinin çizimi	92
Şekil 111. Kırlangıç kuşu motifi	92
Şekil 112. Bülbül motifinin çizimi	93
Şekil 113. Bülbül motifi	93
Şekil 114. Tavus kuşu motifinin çizimi	94
Şekil 115. Tavus kuşu motifinin çizimi	94
Şekil 116. Tavus kuşu motifi	94
Şekil 117. Horoz motifinin çizimi	95
Şekil 118. Horoz motifi	95
Şekil 119. Korpanyuk S.İ. Ahşap Tabağı	96
Şekil 120. Ahşap, oyma İFOKHM	96
Şekil 121. Korpanyuk S.İ. Kitap Kutusu	97
Şekil 122. Tımkiv M.P. Tabak, oyma, dolgu (inkrustasyon). 1967 y.	97
Şekil 123. Ahşap, oyma. İFOKHM	97
Şekil 124. 1610 yılların Kraliyet Kapısı Örneği.	99
Şekil 125. Uspensk Kilisesinin friz detayı (Lviv)	101

Şekil 126. Portal parçası Olesko Kalesi	101
Şekil 127. Detay portalı Üç aziz tapınağı (Lviv)	102
Şekil 128. Dominik Katedrali cephe dekoru (Lviv).....	102
Şekil 129. Zhovkva Kalesi portalının parçası.	102
Şekil 130. Su motifi	106
Şekil 131. Su motifi	106
Şekil 132. Koruyucu motifi.....	107
Şekil 133. Koruyucu motifi.....	107
Şekil 134. Hayat Ağacı motifi.....	108
Şekil 135. Hayat Ağacı motifi.....	108
Şekil 136. Çınar ağacı motifi	108
Şekil 137. Yıldız/Ruja motifi	109
Şekil 138. Yıldız/Ruja motifi	109
Şekil 139. Eşkenar Dörtgen motifi.....	110
Şekil 140. Geyik motifi.....	110
Şekil 141. Geyik motifi.....	110
Şekil 142. Horoz motifi.....	111
Şekil 143. Svarha/Swastika motifi	111
Şekil 144. Svarha/Svastika motifi.....	111
Şekil 145. Güneş motifi.	112
Şekil 146. Spiral motifi.	113
Şekil 147. Üç Boynuz motifi.....	113
Şekil 148. Haç (artı/çarpı) motifi	114
Şekil 149. Haç (artı/çarpı) motifi	114
Şekil 150. Kilise motifi	114
Şekil 151. Kurt Dişleri motifi(ЗубиВовка)	115
Şekil 152. Tavşan Kulağı motifi (Зайчі Вуха)	115
Şekil 153. Ayı Patisi motifi(Ведмежі Лапи).....	115
Şekil 154. Kurt Kaburgaları motifi (Вовчі Ребра)	115
Şekil 155. Kuzgun Gagası motifi (Дзьоб Крука).....	115
Şekil 156. Sihma motifi (Сигма – Вуж).....	115
Şekil 157. Tanrı Eli Motifi (Божа Рука).....	116
Şekil 158. Horozmotifi (Півень)	116
Şekil 159. Koruyucu motifi (Берегиня)	116
Şekil 160. Paskalya Yumurtalarında görülen semboller	116
Şekil 161. Paskalya Yumurtalarında görülen semboller	117
Şekil 162. Ukrayna kültüründe Kalem İşİ çalışmaları	118
Şekil 163. Daire/Çember/Коло (Kolo) motifi.....	121
Şekil 164. Daire motifi.....	122
Şekil 165. Kare/Квадрат (Kvadrat) motifi	122
Şekil 166. Kare motifi	123
Şekil 167. Hayat Ağacı motifi.....	125
Şekil 168. Hayat Ağacı motifi.....	125

Şekil 169. Hayat Ağacı motifi.....	126
Şekil 170. Hayat Ağacı motifi.....	126
Şekil 171. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/ Ромб (Romb).....	127
Şekil 172. Eşkenar Dörtgen motifi.....	130
Şekil 173. Üçgen/ Трикутник (Trikutnik).....	131
Şekil 174. Üçgen motifi	132
Şekil 175. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı).....	133
Şekil 176. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)	133
Şekil 177. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)	134
Şekil 178. Suyolu motifi	135
Şekil 179. Çarpı İşareti.....	136
Şekil 180. Artı/Çarpı motifi	137
Şekil 181. Svarha/Сварга/Svastika	137
Şekil 182. Svarha/Сварга/Svastika	138
Şekil 183. Oz Damgası (Svastika)	138
Şekil 184. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)	139
Şekil 185. Yıldız motifi.....	141
Şekil 186. Anahtarlar/Ключі (Klüçi).....	142
Şekil 187. Çengel motifi	142
Şekil 188. Yılan motifi.....	143
Şekil 189. Ejder motifi	143
Şekil 190. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	144
Şekil 191. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	144
Şekil 192. Березиня. Гребінці. Грабельки./ Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar	145
Şekil 193. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri.....	145
Şekil 194. Koçboynuzu motifi	146
Şekil 195. Eli Belinde motifi.....	146
Şekil 196. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	147
Şekil 197. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	147
Şekil 198. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	147
Şekil 199. El, Parmak, Tarak motifi.....	148
Şekil 200. El, Parmak, Tarak motifi.....	148
Şekil 201. Daire/Çember/Коло (Kolo) motifi.....	152
Şekil 202. Daire motifi.....	153
Şekil 203. Kare/Квадрат (Kvadrat) motifi	154
Şekil 204. Kare motifi	155
Şekil 205. Çarpı İşareti.....	156
Şekil 206. Artı/Çarpı motifi	157
Şekil 207. Svarha/Сварга/Svastika	157
Şekil 208. Svarha/Сварга/Svastika	158
Şekil 209. Oz Damgası (Svastika)	158
Şekil 210. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)	159
Şekil 211. Yıldız motifi.....	161

Şekil 212. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/ Ромб (Romb).....	163
Şekil 213. Eşkenar Dörtgen motifi.....	165
Şekil 214. Anahtarlar/Ключі (Klüçi).....	166
Şekil 215. Anahtarlar/Ключі (Klüçi).....	166
Şekil 216. Çengel motifi	167
Şekil 217. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı).....	168
Şekil 218. Eğik Dans/Кривий танець (Kıvıy Tanets)	168
Şekil 219. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)	169
Şekil 220. Suyolu motifi	170
Şekil 221. Hayat Ağacı motifi.....	174
Şekil 222. Hayat Ağacı motifi.....	174
Şekil 223. Hayat Ağacı motifi.....	175
Şekil 224. Hayat Ağacı motifi.....	175
Şekil 225. Horoz Motifi. XV. yüzyıla ait hayvanlı halı (Mevlânâ Müzesi – Konya)	179
Şekil 226. Hun Türklerinin birinci pazırık kurganında bulunmuş olan çift başlı horoz figürü, Rusya devlet müzesi	179
Şekil 227. Horoz motifi.....	180
Şekil 228. At motifi.....	180
Şekil 229. Ukrayna kilimlerinde İnsan ve Hayvan motifleri	181
Şekil 230. Aslan motifi	181
Şekil 231. Ukrayna çalışmalarında Aslan motifi	182
Şekil 232. Yılan/Suyolu motifi	182
Şekil 233. Ejderha motifi	183
Şekil 234. Su motifi	183
Şekil 235. Ukrayna çalışmasında Su motifi	183
Şekil 236. Türk kilimlerinde Hayvan motifleri.....	184
Şekil 237. Geyik motifi	184
Şekil 238. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar.....	187
Şekil 239. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen Motifleri	188
Şekil 240. Koçboynuzu motifi	188
Şekil 241. Eli Belinde motifi.....	189
Şekil 242. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	189
Şekil 243. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	189
Şekil 244. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	190
Şekil 245. El, Parmak, Tarak motifi.....	190
Şekil 246. El, Parmak, Tarak motifi.....	191
Şekil 247. Türk halılarında Daire motifi	195
Şekil 248. Ukrayna çalışmalarında Daire motifi.....	196
Şekil 249. Türk çalışmalarında Sandık motifi.....	197
Şekil 250. Türk halılarında Sandık motifi.....	197
Şekil 251. Ukrayna çalışmalarında Kare motifi	198
Şekil 252. Türk kilimlerinde Üçgen motifi	199

Şekil 253. Ukrayna çalışmalarında Üçgen motifi	200
Şekil 254. Türk kilimlerinde Artı/Çarpı motifi	201
Şekil 255. Ukrayna kültüründe Artı/Çarpı motifi	202
Şekil 256. Türk halılarında Sekiz Işınlı Yıldız motifi.....	204
Şekil 257. Yıldız motifi.....	204
Şekil 258. Ukrayna kültüründe Sekiz Işınlı Yıldız motifi.....	204
Şekil 259. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi.....	207
Şekil 260. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi.....	207
Şekil 261. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi.....	209
Şekil 262. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi.....	209
Şekil 263. Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi (1396)'nde gamalı haç (svastika) motifleri	210
Şekil 264. Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan halılarda gamalı haç motifleri	210
Şekil 265. Sivas Şifaiye Medresesi. Kule ve Kümbetinde Oz Damgası (Svastika). 210	
Şekil 266. Svarha/Сварга/Svastika	211
Şekil 267. Svarha/Сварга/Svastika	211
Şekil 268. Ukrayna Çalışmalarında Svastika Motifi.....	211
Şekil 269. Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan halılarda gamalı haç motifleri	211
Şekil 270. Çengel motifi	212
Şekil 271. Yılan motifi.....	212
Şekil 272. Ejder motifi	213
Şekil 273. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	213
Şekil 274. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	214
Şekil 275. Anahtarlar/Ключі (Klüçi).	214
Şekil 276. Ukrayna çalışmasında Çengel motifi	215
Şekil 277. Ukrayna çalışmasında Su motifi	215
Şekil 278. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)	216
Şekil 279. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)	217
Şekil 280. Türk çalışmalarında Suyolu motifi	218
Şekil 281. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar.....	218
Şekil 282. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri.....	218
Şekil 283. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri.....	219
Şekil 284. Koçboynuzu motifi	219
Şekil 285. Eli Belinde motifi.....	220
Şekil 286. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	220
Şekil 287. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	221
Şekil 288. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	221
Şekil 289. El, Parmak, Tarak motifi.....	222
Şekil 290. El, Parmak, Tarak motifi.....	222
Şekil 291. Ukrayna kültüründe kullanılan Geometrik motifler	222
Şekil 292. Ukrayna halılarında kullanılan Geometrik ve Bitki motifleri.....	223
Şekil 293. Türk kültüründe kullanılan Geometrik motifleri	223
Şekil 294. Ukrayna kilimlerinde Bitki ve Hayvan motifleri	224

Şekil 295. Ukrayna çalışmalarında Bitki motifleri/Hayat Ağacı motifi	224
Şekil 296. Ukrayna havlullarında Bitki motifleri/Hayat Ağacı motifi.....	224
Şekil 297. Türk çalışmasında Bitki ve Kuş motifleri.....	226
Şekil 298. Sivas halısında Bitki motifleri	227
Şekil 299. Türk havlu çalışmalarında Gül motifi. Etamin havlu	227
Şekil 300. Ukrayna çalışmalarında Hayvan motifleri	228
Şekil 301. Ukrayna kilimlerinde Hayvan motifleri.....	228
Şekil 302. Türk kilimlerinde Hayvan motifleri.....	231
Şekil 303. Türk kilimlerinde Hayvan ve Bitki motifleri	231
Şekil 304. Türk halılarında Hayvan motifleri	232
Şekil 305. Ukrayna Çalışmalarında İnsan motifleri	232
Şekil 306. Ukrayna çalışmalarında İnsan motifleri.....	233
Şekil 307. Ukrayna çalışmalarında İnsan ve Hayvan motifleri.....	233
Şekil 308. Ukrayna kilimlerinde İnsan ve Hayvan motifleri	233
Şekil 309. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	235
Şekil 310. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	235
Şekil 311. Anadolu halılarında İnsan motifleri	235
Şekil 312. Türk halılarında Daire motifi	239
Şekil 313. Ukrayna çalışmalarında Daire motifi.....	241
Şekil 314. Türk Çalışmalarında Sandık motifi.....	242
Şekil 315. Türk halılarında Sandık motifi.....	242
Şekil 316. Ukrayna çalışmalarında Kare motifi	243
Şekil 317. Türk kilimlerinde Artı/Çarpı motifi	244
Şekil 318. Ukrayna kültüründe Artı/Çarpı motifi	244
Şekil 319. Türk halılarında Sekiz Işnlı Yıldız motifi.....	247
Şekil 320. Ukrayna kültüründe Sekiz Işnlı Yıldız motifi.....	247
Şekil 321. Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi (1396)'nde gamalı haç (svastika) motifleri	248
Şekil 322. Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan halılarda gamalı haç motifleri	248
Şekil 323. Sivas Şifaiye Medresesi. Kule ve Kümbetinde Oz Damgası (Svastika). 248	
Şekil 324. Ukrayna çalışmalarında Svastika motifi	249
Şekil 325. Svarha/Сварга/Svastika	249
Şekil 326. Svarha/Сварга/Svastika	249
Şekil 327. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi.....	252
Şekil 328. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi.....	252
Şekil 329. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi.....	254
Şekil 330. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi.....	254
Şekil 331. Anahtarlar/Ключи (Klüçi)	254
Şekil 332. Çengel motifi	255
Şekil 333. Yılan motifi.....	255
Şekil 334. Ejder motifi	256
Şekil 335. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	256
Şekil 336. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	256

Şekil 337. Ukrayna Çalışmasında Su motifi	257
Şekil 338. Eğik Dans/Кривий танець (Kıvıy Tanets)	258
Şekil 339. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)	258
Şekil 340. Türk Çalışmalarında Suyolu motifi	259
Şekil 341. Hayat Ağacı motifi.....	263
Şekil 342. Hayat Ağacı motifi.....	263
Şekil 343. Hayat Ağacı motifi.....	264
Şekil 344. Hayat Ağacı motifi.....	264
Şekil 345. Horoz Motifi. XV. yüzyıla ait hayvanlı halı (Mevlânâ Müzesi – Konya).	268
Şekil 346. Hun Türklerinin Birinci Pazırık Kurganında Bulunmuş Olan Çift Başlı Horoz Figürü, Rusya Devlet Müzesi	268
Şekil 347. Horoz motifi.....	269
Şekil 348. At motifi.....	269
Şekil 349. Ukrayna kilimlerinde İnsan ve Hayvan motifleri	270
Şekil 350. Aslan motifi	270
Şekil 351. Ukrayna Çalışmalarında Aslan motifi	271
Şekil 352. Yılan/Suyolu motifi	271
Şekil 353. Ejderha motifi	272
Şekil 354. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	273
Şekil 355. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı	273
Şekil 356. Ukrayna çalışmasında Su motifi	273
Şekil 357. Ukrayna çalışmasında Su motifi	273
Şekil 358. Türk kilimlerinde Hayvan motifleri.....	274
Şekil 359. Geyik motifi	274
Şekil 360. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar.....	277
Şekil 361. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri.....	278
Şekil 362. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri.....	278
Şekil 363. Koçboynuzu motifi	279
Şekil 364. Eli Belinde motifi.....	279
Şekil 365. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	280
Şekil 366. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	280
Şekil 367. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri	280
Şekil 368. El, Parmak, Tarak motifi.....	281
Şekil 369. El, Parmak, Tarak motifi.....	281

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Türk ve Ukrayna geometrik motiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri ..	285
Tablo 1.2. Türk ve Ukrayna bitkimotiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri	286
Tablo 1.3. Türk ve Ukrayna hayvan motiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri.....	286
Tablo 1.4. Türk ve Ukrayna insanmotiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri.....	287
Tablo 2.1 Türk ve Ukrayna geometrik motiflerinin ortak görsel benzerlikleri.....	288
Tablo 2.2. Türk ve Ukrayna bitkimotiflerinin ortak görsel benzerlikleri	289
Tablo 2.3. Türk ve Ukrayna hayvanmotiflerinin ortak görsel benzerlikleri	289
Tablo 2.4. Türk ve Ukrayna insanmotiflerinin ortak görsel benzerlikleri	290
Tablo 3.1. Ukrayna ve Türk geometrik motiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri	291
Tablo 3.2. Ukrayna ve Türk bitkimotiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri	292
Tablo 3.3. Ukrayna ve Türk hayvanmotiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri	292
Tablo 3.4. Ukrayna ve Türk insanmotiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri	293
Tablo 4. Ukrayna ve Türk Kültürlerinden ele alınan benzer motif ve sembollerin yaklaşık sayıları	293

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile eş zamanlı olarak karşımıza çıkan semboller, insanoğlunun yaşam içerisinde kendisine barınak olarak kullandığı yaşam alanlarından, günlük tüketim eşyaları olan etnografik ürünlere, bedenini süsleyen takılardan, dövmelere kadar pek çok alanda karşılaşılan bir olgu olmuşlardır. İçinden çıktığı toplumun kültürel yaşamının bir parçası olan semboller, yüzeyinde yer aldığı obje ve nesnelerin sadece süslemesi için kullanılan bir unsur olmanın ötesinde toplumsal paylaşımda önemli bir iletişim aracı olmuşlardır.

Çoğunlukla yüzey dekorasyon formu olarak görülen motifler maddi ve manevi anlam taşıyan sembollerden oluşmaktadır. Zira insanlar, yaşadıkları süreçler ile bağlantılı olarak, içinde mistisizmde yer aldığı çeşitli sembolleri, etnografik ve süs eşyalarında motif olarak kullanmaya başlamışlardır. Ayrıca semboller, koruyucu güce sahip olduğunu benimseyen inançlarda, tılsım olarak da kullanılmaktadır.

Motif ve semboller içinden çıktıkları kültürlerin kendilerine özgü kaynakları nedeniyle, ait oldukları toplumların düşünsel ve kültürel algılarına bağlı olarak farklılıklarının yanı sıra, değişik kültürlerde ortak görsel ve anlamsal benzerliklerde görülmektedir.

Araştırma konusu olan Ukrayna ve Türk halklarının tarihin belli evrelerinde birlikte sürdürdükleri yaşam ve dolayısıyla oluşan kültür alışverişinin de etkisiyle sanatsal ve zanaatsal yaratımları olan üretimlerinde yüzey süsleme unsurları olarak ortak veya benzer sembol ve motifler kullandıkları görülmektedir. Her iki halk içinde geçerli olan atalarından kalma motif ve sembolleri sadece dikiş nakışla kalmayıp farklı yüzeylere taşıyarak benimsedikleri kültürel zenginliklerini korudukları da aşikârdır.

Tekstil, ahşap, taş, duvar, kalem işi vb. yüzey ve malzemeler üzerinde karşılaşılan süsleme unsurları, aynı form farklı isimlendirme ya da farklı form aynı isimlendirme görüldüğü gibi, aynı isim, aynı anlam ve aynı formu paylaşan motif ve semboller bulunmaktadır. Evlerinde, eşyalarında, kıyafetlerinde sembol ve motifleri kullanarak sahip olduğu veya sahip olmak istedikleri maddi ve manevi varlıklarını

koruyabileceğine, aynı zamanda güzel yaşama sebep olacağına inanarak bu kültürü günümüze kadar taşımaktadırlar.

Fakat zaman içerisinde o motif ve sembollere yüklenen anlamlar unutulmuş ve yeni nesil tarafından sadece güzel bir görünüm, dekorasyon, süs olarak algılanmaktadır. Oysaki eskiden giymiş oldukları kıyafet, takı, günlük kullandığı eşyalar vb. üzerindeki semboller kaderlerinin kumandası rolüne bürünmekteydi.

Geometrik motifler haricinde zengin içeriğe sahip olan zoomorfik, fitomorfik, antropomorfik vb. motifler derin anlamlarıyla kişinin hayallerini, beklentilerini, psikolojik durumunu, statüsünü, yaşadığı acı veya mutluluklarını, dini inancını, yaşadığı bölgenin benimsediği kültürü sergileyerek aslında hiçde sıradan bir el işi olmadıklarını ispat etmektedir. Tarih boyunca yaşanan savaşlar nedeniyle insanların kabile şeklinde göçe mağrur kalarak aynı topraklarda birbirinden farklı inanca, kültüre, örf adetlere sahip olan halkların bir arada yaşadıkları görülmektedir. Haliyle bir birinden etkilenecek kültür alış veriş meydana gelmektedir. Tarihi incelerken zaman içerisinde sembol ve motif şekillerinde kullanılan renk sayısının artışı, birbiriyle anlam veya şekil benzerlikleri, hatta kimilerinin aynı olmaları kültürel teması örnek olmaktadır.

Bu çalışmada, Ukrayna ve Türk kültürleri arasında birbirlerine benzeyen sembol ve motiflerin araştırmaları yapılmış olup bu motiflerin sadece görsel olarak benzeşmeleri değil aynı zamanda ortak anlam ve form özellikleri üzerinde durulmuştur.

2. SEMBOL VE MOTİFLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

2.1.Sembol ve Motifleri Oluşturan Unsurlar

Kelime anlamı olarak sembol; duygularla algılanamayan olguların, algılanabilir bir hale getiren somut göstergelere veya işaretlere verilen isim olarak tanımlanmaktadır (Koca, 2012, s. 8). Bununla birlikte sembol, belirli nesnel olay ya da olgunun, düşünsel kaynaklı bir kavram veya kendi kavramının açılımları ve çağrışımlarıyla karşılaştırılmasından doğmaktadır (Uçar,2004, s. 24). En genel anlamıyla sembol, belli bir kitlenin veya genel anlamda insanlığın duygu, düşünce, öğreti, anı ve maddi

manevi bütün değerleri içinde bulunduran şekil, harf, işaret vs. olarak nitelendirebiliriz.

Sembol, aynı sosyal/çevresel tepkiye neden olan herhangi bir işarettir. Bir sembolün anlamı ses, nesne, görüngü gibi değil, iletişim sürecinde kullanan kişilerin öğrenme ve karşılıklı rızası sürecinde oluşması anlamında keyfidir. İnsanlar birbirleriyle sembolik olarak kelimeler, jestler ve eylemlerle iletişim kurmaktadır. Semboller niyet hakkında bilgi içermektedir, bunlar ise doğrudan kişinin bilinçaltına yöneliktir. Ayrıca başkaları için bilgi iletmek amacıyla kullanılmaktadır. İngiliz yazar M. Holl, sembollerini bütün doğanın dili olarak yorumlamaktadır. Çünkü evrende çalışan her yasa ve güç kendini göstererek sembollerle insanın sınırlı zihnine erişebilir hale getirmektedir. M. Holl'a göre, eski bilim adamlarının sembollerini seçme sebebi sınırı aşmanın çok daha yaratıcı ve ideal bir yöntemi olmaktadır. Aynı şekilde, sembol hem gizli hem de açık (anlaşılır) olabilmektedir. Bilge insan için nesnede var olan sembol açıkken (anlaşılır iken), bilgiye sahip olmayan kişiler için anlaşılmaz kalmaktadır (Куліш, 2015, s. 106, 107). Günümüzdeki insanların "sembol" kelimesi sadece bir takım soyut kavramlar veya belirli hayali temsilcileri olmanın dışında büyü, gizem, makrokozmoz, mikrokozmoz, iç dünya, çevre bilgisinde sınırsızlık hissi uyandırmaktadır (Дмитренко, s. 22).

Bunların yanısıra, sembol kendinde iki farklı anlam barındırmaktadır. Biri düşünselliği yansıtan "anlam", diğeri ise biçimsel olan "anlatım"dır. Sembol anlam yüklemeler her zaman tekil olmamaktadır. Genellikle sembolün içerdiği anlam çağrışımlı veya çok anlamlı olmaktadır. Buna örnek bazı kültürlerde yılan kötülüğü sembolize ettiği gibi şifayı da sembolize etmektedir. Öyleyse bir sembol çok anlamlı olabileceği gibi değişik anlamlar da taşıyabilmektedir (Alp, 2009, s. 3). Sembol, insanın gelişen zihinsel, sosyal, duygusal yönü ve ihtiyaçlarının yanısıra resim, alfabe, yazılar şeklinde bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bir toplumun, toplumsal bir var oluşun, ortak özlem, beklenti ve inançlarının göstergesi olmaktadır (Alp, 2009, s. 5).

Ukrayna halkının şifa, süs ve kötülüklerden korunma niyetiyle kullandıkları birçok tılsımları mevcuttur. Ukraynalıların zihniyetinin temel özelliği maneviyatın çevre ile olan bağlantısıdır. Ukraynalılar için: anne şarkısı, baba evi, büyükbabanın masalları,

büyükannenin nakışları/örgüleri, işlemeli havlular, pencere kenarında kgalına¹, menekşe, söğüt ağacı gibi kavramlar derin anlamlar taşımaktadır. Ekmek ve tuz, işlemeli havlu: misafirperverliğin bir göstergesidir, ayrıca Ukrayna halkının kült ve törenlerinin vazgeçilmezleridir. Ukrayna'nın yöresel sembolleri, kutsiyet anlamını taşımaktadır. Ukrayna çizimlerinde, halk sanatlarında kullanılan efsanelerin görüntülerini, sembolleri: gömlek nakışlarında, havlularında, seramikte, ahşap çalışmalarında, soba süslemelerinde, gravür çalışmalarında, paskalya yumurtaları üzerindeki süslemelerde vb. alanlarda kullanılmaktalar (Купіш, 2015, s. 106, 108).

Nakış, işlemeli havlular Ukrayna halkı için özel ve çok önemli semboller arasında yer almaktadırlar: sağlık, sevgi, güzellik, mutluluk, terbiye, dürüstlük, bayram/kutlamanın tılsımı olarak bilinmektedir. İşlemelerdeki sembol anlamları evli veya bekâr erkekler; evli veya bekâr kadın gibi kıyafetin kime ait olduğuna bağlı olmaklaberaber bu kıyafetler üzerinde yine geleneksel sembol ve motifleri kullanılmaktadırlar ki bunlar: geometrik (en eskiye dayanan), bitki ve zoomorfik (hayvan) motifleridir. Bazen motif ya da sembolleri oluşturan figürler birbirleriyle birleştirilmektedir. Formların içerdiği sembolizmi, renkleri de belirtmektedir. İşlemelerde genellikle: siyah, kırmızı ve çok az miktarda mavi, yeşil, sarı (altın) renkler kullanılmaktadır. Bu tip süslemeler insan ile doğa ilişkisindeki armoniyi, gücü, dayanıklılığı, büyümeyi sembolize edebilmektedir. Ukrayna halkı işlemeleri kutsallaştırarak günümüze kadar taşımışlardır (Купіш, 2015, s. 109).

Araştırmalar sonucu, doğa içerisinde insanoğlunun nazar ettiği ilk nesnelerin (yıldızlar, güneş, ay, dağlar, sular, taşlar, ağaçlar) geometrik yapıları, kapalı formları ve süreklilikleri güçlü bir biçim hafızası oluşturduğu kabul edilmektedir. İnsanoğlu, tüm çağlarda biçim oluşturma sürecinde bu temel geometrik formlara ulaşarak doğanın dili olarak nitelendirilen soyutlama ve geometriyi kullanmaktadır. İnsan, sembollere yönelirken bir nesne, olgu, durum, duyguyu sembolleştirerek çoğu kez anlattığı bu faktörler geride kalıp “biçim” ön plana çıkmaktadır. Çünkü biçim, duyusal olarak algılanabilmektedir. Sembolün bu iki yönlülüğü anlaşılma olasılığını ortaya çıkarmaktadır (Alp, 2009, s. 5, 6).

¹ Kgalına bir çeşit yemişli çalıya verilen isimdir.

Anadolu Türk kültüründe de kilim ve diğer alanlarda görülen sembolik motiflerin içerdikleri anlam, soyut ve geometrik biçimleri, doğal ve sade renkleri yerel kültür haricinde evrensel dile ulaşmaktadır. Bu semboller aynı zamanda bir iletişim aracı olarak anlatılamayan, soyut ve söylenemeyen duygu ve düşüncelerin dolaylı anlatım şekline dönüşmektedir. Sevgi, evlilik, bereket, nazar, büyü, uğur, aşk, birlik, güç, beraberlik, şifa, korku, ölüm, sonsuzluk, evren, doğurganlık, devamlılık, hastalık, acı, ibadet, mutluluk, cennet vb. soyut kavramları içeren motifler ağaç, bitki, insan, hayvan, doğa ve nesne sembolizmi şeklinde karşılaşılmaktadır. Bu motifler ve anlamların aktarılma biçiminde gelenek, görenek, göçebe yaşamını, inanç ve yaşantının izlerini görebilmekteyiz. Bu semboller, Anadolu insanının kendi geleneklerini devam ettiklerinin birer göstergesi olmaktadır (Oyman, 2019, s. 10).

Genel anlamda insanoğlunun sembolleri kullanmaya başladığı dönem ise, Paleolitik (taş devri) dönem olduğu araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. O zamandan itibaren insanlar çevresindeki: yıldız, bitki ve hayvanlara sembolik anlamlar yüklemeye başlamaktalar (Дмитренко, s. 21, 22). Ukrayna'da bu döneme ait en eski Paleolit döneminden kalma arkeolojik bulgular Ukrayna'nın Mizına köyünde Çernihivşçına'da (с.Мізина на Чернігівщині) bulunmuştur (Кардаш, 2014, s. 55). Neolitik (yeni taş devri) dönemde ise sembolizm daha da derinleşmiştir. Sembolizmin, Güneydoğu Avrupa'nın (şu an Ukrayna bölgesi) ve Asya bölgelerinde M.Ö. X-IV yy. av ve tarım kabilelerinde gelişmeye başlamaktadır (Дмитренко, s. 22).

Sembol nerede çıkıp neyi yorumlarsa yorumlasın, insanoğlunun düzen kurma, ritim arama gücünden doğan biçime yönelme girişimi kavramlarla donatıldığında sembolizme giden süreç olarak betimlenmektedir. Günümüzde anlamsız olarak nitelendirilen biçimler, anlamsızlıkları içerisindeki anlamı ortaya koyarak sembollerin araştırılma gerekçesini vurgulamaktadır (Alp, 2009, s. 6).

2.2 Kültürel Unsurlar

Kültürün birçok tanımı mevcuttur. Tanım çeşitliliği hakkındaki açıklama ise araştırmacıların kültür kavramını tanımlamakta zorluk çektiklerini göstermektedir.

Antropoloji alanda kültür kavramı kısaca şu şekilde ifade edilmektedir:

- “Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.”
- “Kültür, belli bir toplumun kendisidir.”
- “Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.”
- “Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.” (Güvenç, 2003, s. 95).

Bu tanımlardan yola çıkarak kültürün insan hayatının her alanını kapsadığı sonucuna varılmaktadır. Uğurlu’nun (2010, s. 336) çalışmasında: “Kültür, insanoğlunun doğayla ve birbirleriyle girmiş oldukları etkileşim süreçleri sonucunda ortaya çıkardıkları her şeydir.” diye tanımlamaktadır. Bir diğer tanım ise Herskovits’in 1952’deki kitabında (s.635) karşımıza çıkmaktadır: “Nesilden nesile aktarılan, bir toplumun bireyleri tarafından öğrenilip paylaşılan tüm değerler, ayinler, semboller, inançlar ve düşünce sistemleridir.” (aktaran Koca, 2012, s. 27).

Dünyadaki mevcut ülkelerin, halkların, ulusların, ulusların kültürlerinin her biri eşsizliğiyle dünya kültürünün hazinesinin ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Etnik kültürün tam teşekküllü gelişimi çok çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bunlar: bir halkın tarihsel yolu, ayırım veya diğer halklarla etkileşimi; sosyal, ekonomik, çevresel koşullar; devletin kültürel politikası vb. Bilhassa, ulusal kültür bir bütün sistem olarak (folklor ve etnografik katmanlar, uzun bir tarihsel yolculuk boyunca, nüfusun farklı kesimlerinin buna katkısı, diğer halkların kültürünün etkisi ve yurt dışından gelen göçmenlerin) incelenmesi gerektiği ön görülmektedir. Kültürel alanda her halk kendine özgü bir imaj oluşturmaktadır (Висоцький, 2009, s. 7).

Toplumun ürettiği maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlanabilecek olan kültür; toplumun üyesi olan bireyin kazandığı alışkanlıklar, değerler, idealler, gelenekler ve görenekler, ahlak ve sosyal kuralları, sanat, inanç, inanış ve diğer birçok öğeden oluşmaktadır (Kürşad, 2010;88).Zira toplumların ve dolayısıyla insanların önem verdiği, kendine has bir parça olarak düşündüğü değerleri vardır. Bu değerler toplumların kendi kimliğinin oluşmasına ve diğer toplumlar ile olan farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak, aynı coğrafi bölgeyi paylaşmak, bezer inanç sistemleri içerisinde yer alan toplumların yine benzer kültürel davranış şekilleri geliştirmelerine olanak sağladığı gözlemlenebileceği gibi, farklı iki kültürve hatta

farklı coğrafi bölgelerde yaşayan toplumların da benzer yaratılarının oluşturabildikleri görülmektedir. “Halk kültürünün halkın bireylerine ve öteki halk kitlelerine ulaştırılmasında iletişim büyük bir öneme sahiptir. Halk kültürünün aktarımında kullanılan iletişim yollarının başında maddi ve manevi kültür ürünlerini sembolleştirerek iletmek gerekmektedir” (Koca, 2012, s. 39).

Çeşitli yüzeylerde yer alan süslemelere farklı anlamlar yüklenerek, kültürün gelenekleri yansıtarak bir kültürden diğer kültüre aktarılmaktadır. Kùltürler arası etkileşim sonucu meydana gelen benzerlikler görülmektedir (örneğin, meander motifi) (Algan, 2015, s. 765).

Kimi kaynaklarda Ukrayna kültürünün tanımı şu şekilde yapılmaktadır: Ukrayna halkı, diğer halkların kültürel başarılarını algılayarak, yaratıcı bir şekilde ustalaştırarak, aynı zamanda kullanımlarına uyarlıyarak, orijinal, ulusal renklerini katarak kültürlerini (etnokùltürü) geliştirmektedirler. Bu şekilde dünya kültürel faktörünü ulusal kültür faktörüne dönüştürmektedirler. Genel olarak Ukrayna halkın kültürü ve yaşamı hakkında bilgiler, XV. yüzyılda ayrı bir etnik grup haline geldiklerinde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Ukrayna kültürün bütünlüğü, evrensel ile bağlantılı olarak kendine özgü ulusallığı olduğu anlamını taşımaktadır, zira Ukrayna halkı tarafından oluşturulan kültürel olgular tüm toplumsal tabakaları içeren üretimler olarak tanımlanmaktadır ve bu olgu Ukrayna bölgesinde yaşayan halkın maddi ve manevi değerler bütününe içermektedir (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 3).

Etnozların iç birliği için insanlara toplumları hakkında farkındalık veren kültür esasa alınmaktadır. Kùltür, hem gerekli bir bileşen hem de etnografinin özelliklerinden biri olarak tam işlev görmesini sağlamaktadır. Ama aynı zamanda ters bir süreç de ortaya çıkmaktadır – halkların tarihsel gelişimi ve etkileşimi sonucu etnik kültürlerin yaklaşması (benzemesi) görülmektedir. Bu nedenle bugün, her etnik grubun kültürü bir yandan ulusal – spesifik, diğer yandan insan bileşenleriyle karakterize edilmektedir (Висоцький, 2009, s. 7).

2.3 Dini Unsurlar

Tarihi incelediğimizde insanoğlunun yaşamının bir kısmını arayış içerisinde geçirdiğini görebilmekteyiz. Duygu ve düşüncelerini, arzu ve isteklerini gerçekleştirebilecek, onları koruyabilecek bir ilahi güce ihtiyaç duyduklarını veya o güce yöneldiklerini işlemelerinde kullanmış oldukları sembol ve motiflerden kısmen de olsa okuyabilmekteyiz. Bu arayışlar Ukrayna kültüründe olduğu gibi eski Türk kültüründe de görülmektedir.

İlk insanlar için korku, inanç ve kutsallık çerçevesi içinde gelişen ayinler, doğadan yola çıkılarak oluşturulan ilk gerçekçi çizimleri, bazı inançların tapınma objeleri (ağaç, dağ, taş, hayvan, güneş vb.) hatta doğanın kendisi sembolleştirilmenin temelini oluşturduğu kabul edilmektedir. Sebebi kutsal olanı olmayandan ayırt edebilme yetisiyle ilişkili olabileceğine inanılmaktadır. Doğa gücünün karşısında insanın güçsüzlüğü düşüncesi çeşitli inançlara ve sembolizme yönelmeye tetiklemiş bulunmaktadır (Alp, 2009, s. 5).

Zaman içerisinde uygarlık oluşumundaki öne çıkan faktörlerden biri olan “inanç”, İslam dininde Allah sevgisini, öğretileri (tasavvuf), hoşgörü vb. değerleri içermektedir. Zamanında Anadolu Selçukluların Anadolu’yu Türk yurduna çevirdiğinde farklı etnik grupların bir arada yaşamlarını sürdürebilme açısından halk arasındaki hoşgörü önemli yere sahip olmaktaydı (Algan, 2015, s.767). Selçuklular, farklı inanca sahip olan halkına ve komşu ülkelerin örf ve adetlerine saygı göstermekteydi. Ve bir İslam devleti olmalarına rağmen İslam öncesi inanışları da süslemelerinde (mimarisinde hayvan ve insan figürleri) kullanmışlardır (Algan, 2015, s. 768). Bu inançlarını aktarmalarına yardımcı olan unsurlar ise sembol ve motifler olmaktadır.

Ukrayna halklarının kültürel yaratıları olan sembolleri ele alındığında, dini ve inanç sistemleri çerçevesinde gelişmiş geniş bir bakış açısı görülebilmektedir. Zira tarih boyunca birçok yönetim altında yaşamını sürdüren bu halkın motif çeşitliliği ile beraber inanç çeşitliliği de artmıştır. Ukrayna halkının sahip olduğu manevi değerlere göre: aslında, hiçbir varlığın yaşamı bir rastlantı değildir; her birinin olumlu veya olumsuz, insanı etkileyecek enerjisi kendinde mevcuttur. Bu benimsemelere binayen

de, sembollere yüklenen anlamların koruyucu özellikleri olduğunu var sayarak tılsım niyetine de kullanmaya devam etmekte.

Genel anlamda, Ukrayna Hristiyan dinine mensup bir ülkedir. Hristiyanlığın dini sembolü Haç işareti olduğundan, Ukrayna’da da bu sembol dini inancın göstergesi olmaktadır. Dolayısıyla çoğu çalışmada bu işarete görsel olarak da anlamsal olarak da yer verilmektedir. Haliyle bu işaret inançlı insanların yaşamlarını etkilemektedir.

Koca’nın bu konuyla ilgili görüşleri incelendiğinde, Hristiyan toplumların benimsediği kültürel sembolleri arasında (bayrak, sancak, kurum ya da kuruluş vb.) Haç işareti diğer semboller içerisinde doğrudan veya dolaylı bir şekilde kullanıldığını belirtilmektedir. Hristiyanlıkta Haç olduğu gibi, İslamiyette Hilal şekli örnek verilmektedir. Aynı şekilde İslam toplumlarında sunulan semboller arasında Hilal şekli doğrudan veya dolaylı olarak çalışmada kullanılmaktadır (Koca, 2012, s. 32).

Genellikle, eski Ukraynalı köylülerin dini kültür hakkındaki görüşleri doğa ile bağlaştıranmaktadır. Bu inancın Ay’dan daha çok Güneş ile bağlantılı olduğu savunulmaktadır. Görüşü destekleyen unsur ise, Ukraynalı halkın eskiden kalma başlıca ayinlerinin Güneş döngüsüyle bağlantılı olmasıdır. Örneğin: kolyaduvannya(колядування) ve shedruvannya (щедрування) (grup şeklinde dini/yöresel şarkılar söyleyerek komşulardan yiyecek/içecek veya para istenilmektedir) – Güneşin kış döngüsünü yazla; vesnyankı (веснянки) (bahar şarkıları) – bahar gündönümüyle; Kupala (Купала) (Doğu Slavlar arasında folklor karakteri) – yazda olan Güneş döngüsünü kışa çevirmesiyle; Kolyada(Коляда) (slav mitolojisinden) – sonbahar gündönümü ile ilişkilendirilmektedir (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 47).

İnançlara dayalı olup halkın manevi yaşamının en önemli bileşenleri bayramlar ve ritüeller olduğu kabul edilmektedir. Sadece etnik kimliği değil, aynı zamanda estetiği, ahlaki değerleri, zihniyeti ve tarihi de yansıtmaktadır (Висоцький, 2009, s. 19).

Ukrayna kaynaklarına göre, tarihsel alanda manevi yaşamın dünyasının (bilgi ve becerileri, normları ve desenleri, inançları ve ritüelleri, süslemeleri, şarkı ve dansları vb.) algılamasındaki ilk unsur mitoloji olmaktadır. Mitolojik kompleksindönüşme

sırasında manevi kültür farklı alanlara kademe kademe ayrılmaktadır: sanat, ahlak, felsefe, din vb. Diğer kültürel alanlar gibi din de maddi ve manevi değerler çerçevesiyle nesilden nesle aktarılmaktadır. Bütün karmaşıklığı ve belirsizliğiyle din, sanat, ahlak, felsefe, bilim bağlantılı olarak birbirini etkileyip birlik ve bütünlük ile evrensel manevi yaşamı oluşturmaktadır (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 54, 55).

Toplumların içinde yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyanın etkisiyle şekle bürünen kültürel yaşam ister istemez dini yaşama da müdahalede bulunmaktadır. Dolayısıyla coğrafya bir bakıma inanç sistemlerinin de biçimlenmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira toplum içinde yaşadığı kültürün tüm öğretilerini nesilden nesile aktarırken, eskiden beri var olan ya da zamanın belli bir döneminde varlık göstermiş inanç ayinlerini de kendi devinimi içinde aktarmıştır. Öyleki aslında farklı bir inanç isteminine ait olduğu bilinen bir ayinlerin bambaşka bir din ya da inanç sistemi içinde görülmesinin sebebi de kültürün bu süreklilik ortaya koymasıyla ilgilidir. Coğrafya ve dini yapılanma ile kaynaklı kültürlerde ki bu devamlılık aslında kültürün canlı bir organizma gibi hareket etmesiyle ilgilidir. Kültür doğar, büyür, gelişir, doğru kaynaklardan beslenemez ise asimile olarak ortadan kalkar. Diğer taraftan beslenmesi ise ticaret, savaşlar ve en önemlisi göçler ile ortaya çıkmaktadır. Fakat yok oluşu çoğunlukla tamamen ortadan kalkmak yerine, içinde yok olduğu yeni kültürel oluşum içinde evrilmesi olarak görülmektedir. Kültürün bu denli geçişken ve genişleyebilen yapıya sahip olması farklı coğrafyalarda ki kültürel öğelerin ortak anlamlar taşıyabilmesine de neden olmaktadır ². Bunlar içinde belki de en fazla benzerlik gösteren kıyafetler ve tekstil ürünleridir.

Ukrayna kostümlerinin tüm gelişim alanları diğer kültürlerle yakın ilişki içinde olduğu araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Geleneksel kıyafetler, erken Slav dönemi ve özellikle Kiev Rus kültürünün en yüksek başarıları ile ilişkilendirilerek Ukrayna halkının tarihinin derin köklerini ortaya koyduğu savunulmaktadır. Birçok bulgu, Kiev Rus'da deriden ve örgüden oluşan ayakkabıların ve çok sayıda takıların mevcut konusunda hemfikir olmaktadır. Eski geleneklere uygun olarak, Ukrayna kostümü sürekli gelişmekte ve dönüşmektedir. Böylece, XIX. yüzyılın sonu – XX. yüzyılın başlarındaki kıyafetlerde farklı dönemlerin kültürel değerlerinin varlığı izlenmektedir.

² Prof. Dr. Serkan İLDEN, Araştırma Yöntemleri Dersi, Lisansüstü Ders Notları, Kastamonu 2018-2019.

Günümüze kadar gelen Ukrayna geleneksel kıyafetlerin bazı unsurları (renk, süsün karakteri, bireysel detaylar, vb.) eski uygarlıkların izlerini taşımaktadır (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 68).

Ukrayna genelinde XIX. yüzyılın sonuna kadar beden kıyafetinin temel unsuru (hem kadın hem erkekler için) sadece gömlek olmaktadır. Bir kişinin uyluklarını kaplayan ve koruyan bir sonraki kıyafet grubuna ise kemer kıyafetleri denilmektedir. Bu tip kadın kıyafetleri arasında rozpaşni/розпашні (çarşaf, yedek, arka/sırt vb.) ve “sağır” etekler bulunmaktadır. Erkeklerde kemer kıyafeti olarak pantolon kullanılmaktadır. Her iki grupta kısmen kıyafetin ana kompleksiolarak adlandırılmaktalar. Ukrayna yöresel kıyafetlerinin büyü özelliği taşıdığına inanılmaktadır. Çünkü insanı çevrenin etkisinden korumaktadır: sadece soğuktan, nemden, rüzgârdan değil aynı zamanda kötü ruhlardan ve nazardan koruduğuna inanılmaktadır. “Giyim”e, bir çeşit yalıtım gözüyle bakılmaktadır. Örneğin, eskiden halk arasında da günümüzde de önlüğün kadının karın bölgesini koruduğuna inanılmaktadır. Genellikle, bebeği koruması için, hamile kadınların giymesi gerektiği ön görülmektedir (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 68, 69).

Genel anlamda Ukraynalıların manevi kültürü iki önemli faktörden etkilenmektedir: nüfusun ana meslekleri (öncelikle tarım) ve dini inançlarıdır. Ukraynalıların çoğu Ortodoks Hristiyanlardan oluşmaktadır. Günlük düzeyde halkın inancı Putperestlik ile Hristiyanlığın birleşimini yansıtmaktadır. Köylülerin bilincindekitek Tanrı’ya olan inançlarıdiğer varlıklarında (şeytan, kötü ruhlar, denizkızı vb.) gerçek olduklarını kabul etmeleri dâhilindedir. Aynı zamanda, kutsal kitapta geçen sihirin, büyüün vb. var oluşuna inanmaktalar (Висоцький, 2009, s. 17).

Bu nedenle Ukrayna halkı nakışları bir nevi tılsım niyetine kullanmaktalar. Göğüs kısmındaki nakışların, kişinin ruhunu yıkılmaktan, düşmekten ve dolayısıyla ölmekten koruduğuna inanılmaktadır. Bu eski Ukrayna geleneğinin kötülüğe karşı güzellikle direnmesini simgelemektedir. Yavaş yavaş büyü anlamı estetik böyuta dönüşmektedir. Yıllar boyunca nesilden nesile tılsım niyetiyle aktarılan birçok eski süslemeler kaybolmaktadır. Ukrayna halkı sadece daireler, dişler, eşkener dikdörtkenler, zikzaklar çizmemekteydi, aynı zamanda onları “okumaktaydılar”: bu karmaşık bir

soyut işaret sistemi olmaktadır. Kullanılan işaretler toprak ve su, insanlar ve hayvanlar, kuşlar ve bitkilerin görüntülerini sembolize etmektedir (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 69).

Ukrayna halkı, koruyucu (büyülü, tılsımsal) işlevi olan bir kıyafetin, insanı doğanın güçlerine karşı mücadelede, kötü ruhlardan, çağrışımlardan korunmasına yardımcı olduğuna inanmaktadır. Şapkaların yardımıyla kendilerini kötü niyetli insanların büyüünden korumaya çalışmaktalar. Bu tür muskalar, özellikle, bir kıvrık kurdelesine veya kokulu bitki çelenklerine, kadın şapkalarına karmaşık formlarıyla hizmet etmektedir. Doğrudan insan vücuduna giyilen Ukrayna halk gömleğine özel büyü özellikler verilmektedir, şifa gücüne sahip olan reçete niyetine kullanılmaktadır ve birçok ayinte elbise zorunlu bir unsuru olarak görev yapmaktadır. İnsanlar bir gömlek yoluyla, çeşitli hastalıkların, tembellik veya tam tersi, sağlık, çeviklik vb. şeylerin bulaşabileceğine inanmaktalar; gömlekler yenidoğanlara sarmaktalar, yine düğün, ölüm ve aile ile ilgili ritüeller için işlenmektedir. Giysilerin: rengi, süslemeleri, çeşitli mücevherler, kemerler ve diğer aksesuarların önemli bir uyarıcı rol oynadığına inanmaktalar (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 71).

Ukrayna kültüründeki yaprak görüntüleri ise: eski halk çınar yapraklarını (vücut bakımı veya korunma amaçlı) vücutlarına sürdükleri bilinmektedir. Ayrıca, Ukrayna yöresel havlularında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir ihtimal bu tür havlular Perun bayramındaki törenlerde gelenek halinde kullanılmaktaydı. Genel olarak, havlu en eski ayinle ilgili özelliklerden biri olarak sayılmaktadır. Bir insanı ataları ile birleştiren bir sembol olarak onun kökenini unutturmamaktadır. Eski Ukrayna halkı ormanda ağaçların üzerine havlular asarak ibadet etmekteydi. Bunlar kutsal olarak sayıldığı için, kimse onları hor görmeye cesaret edememekteydi (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 70).

Ukrayna kültüründe tılsım inancı olduğu gibi Türk kültüründe de bu inanç bulunmaktadır. Türk kültüründe tılsım örneklerinden biri Osmanlı Dönemindeki gömleklerdir. Bu gömlekler, Osmanlı sultanlarının savaşa giderken giysilerinin altından giydikleri tılsımlı gömleklerdir. Gizemini günümüze kadar hâlâ korumaktadır. Ayrıca, ayet ve rakamların büyük bir ustalıkla işlendiği zırh

altlıklarının, astrolojik veriler bakımından uygun saatler gözetilerek birkaç senelik özenli çalışma ile hazırlandığı vurgulanmaktadır (Güven, 2014, s. 16).

Tılsımlı gömleklerin yapılma amaçları insanın kötülüklerden korunması, muradına ermesi, savaşlarda düşman kılıcının kesmemesi, okun işlememesi, hastalığının iyileşmesi, insanların gömleği giyen kişiyi sevmesi gibi yaşam içerikli dini deliller kullanarak Allah'dan murad istememin bir farklı yöntemi olarak kullanılmaktadır (Aytekin, 2015, s. 2).

Geçmişten günümüze kadar Türk kültüründe duanın önemli yere sahip olduğunu görebilmekteyiz. Dua Yaradan ile insan arasında bir iletişim aracı olmaktadır. Bu konuyla ilgili İrem Güven'in görüşleride göz ardı edilmemektedir. Gönülden geçenler dile aktarılmaktadır. Kimi zaman Allah kelamı olan Kur'an-ı Kerim'den ayetler bu konuda insanlara kılavuz olmaktadır. İyilikleri davet ederek, kötülüklerle kalkan olan dualar halk tarafından benimsenmektedir. Örnekler arasında, maneviyatı kuvvetli Osmanlı padişahlar da duanın koruyucu bir zırh olduğuna inanmışlardır. Bu sebeple, kıyafetlerinin altından dualarla süslenmiş 'tılsımlı' gömlekler giydikleri görülmektedir. Osmanlı sultanlarının, bu tılsımlı gömlekleri: savaşta galip gelmek, nazardan korunmak ve şifa niyetine giyindikleri söylenmektedir (Güven, 2014, s. 16).

Bu gömleklere özellikle Kur'an-ı Kerim'deki 55 Surenin bazı ayetlerinde yer verilmektedir (yazılar ve rakamlar geometrik motifler içerisine yerleştirilmektedir). Birkaçı şunlardır: Fatiha, Bakara, Ali – İmran, Nisa, Maide, A'raf, Enfal, Tevbe, Yunus, Yusuf, İbrahim, En'am, Hicr, İsra, Kehf, Meryem, Taha, Kasas, Ahzab, Yasin, Sad Sureleridir. Bunlar harici Ayetel Kürside muhakkak bulunmaktadır (Baydar, 2018).

Gömleklerin üzerindeki bu yazılar, Osmanlı döneminde (bilhassa hat sanatının altın çağı olduğu kabul edilen XVI. yüzyılda) sarayda padişahların hizmetinde olan ustalar tarafından yazılmaktaydı. Araştırmacıların yapılan tespitlere göre, tılsımlı gömlekler üzerinde XV. – XVI. yüzyıl örneklerindeki yazılar satrançlı kûfi karakterinde olmaktadır. Bunlar özellikle kol, etek ve yaka kenarını çerçeve halinde çeviren yazılarda görülmektedir. İlaveten, kare ve baklava gibi geometrik şekiller içinde,

harflerin bu şekillere uyum sağlayacak köşeli karakterleri ile istifleri görkemli olmaktadır. Bu istiflerde çoğunlukla Allah, Muhammed, Ali ve Kelime-i Tevhid yazıldığı görülmektedir (Güven, 2014, s. 20).

Tılsımlı veya şifa adlarıyla bilinen bu gömleklerin işlemelerinde çeşitli teknikler, renkler ve geometrik formunda semboller kullanılmaktadır. Kimilerinde ise farklı semboller ve figüratif çalışmalar görülmektedir. Yazılımında ise dekoratif görünümüne de özen gösterilmektedir. Ayetlerden dolayı manevi güce sahip olduğuna inanan insanlar olduğu gibi ayetler dışında kullanılan figür ve semboller konusunda hemfikir olmayan insanlar da bulunmaktadır. Sebebi ise İslam dininin sembolizimden ve figür kullanımından uzak olduğu görüşünü savunmalarıdır.

Yazılar genellikle beyaz veya lacivert kumaş üzerine çizilen küçük rumi, hatayili spiral kıvrımlarına eklenmektedir. Çoğunlukla birden fazla yazı çeşidi kullanılarak dekoratif özelliğinden istifade edilmiştir. Tılsımlı gömleklerde en fazla kullanılan renkler: siyah mürekkep, mavi, kırmızı, yeşil, altın ve gümüş yaldızdır. Yüzeyin genellikle siyah ve kırmızı renkle cetvellendiği, içleri kırmızı, mavi, yeşil renkli mürekkeple sayı ve harflerle doldurulurdu görülmektedir (Güven, 2014, s. 20).

Altın yaldız, yazıda geniş zeminleri boyamakta olup ön plana çıkmaktadır. Genellikle kitap sanatında kullanılan kobalt mavisi ise sihirli renk olarak kabul edilmektedir. Tılsımlı gömlekler üzerindeki bir birinden farklı renklerin kullanımı: dua, tılsım, vefk vb. farklı içeriğe sahip yazıları ayırt etme adına kullanılmasının dışında estetik görünümü de sağlamaktadır. Aynı zamanda, bu yazıları destekleyen semboller, amblemler de önem taşımaktalar. Görüntüyü tamamlayan unsur ise sonsuza giden geometrik bezeme ve çiçek kompozisyonları olmaktadır. Gömleklerde kullanılan sembollerden en önemlileri başta Hz. Muhammed'in (sav) ayak izi (Kadem-i Saadet), (Nalın-ı Saadet) olmak üzere yürek şeklindeki peygamberlik (nübüvvet) mührü, ok ve yayı sayılabilmektedir. Gömlekler üzerinde sıkça kullanılan Hz. Muhammed'in ayak resmi, nazara ve yağmaya karşı koruyucu bir tılsım olduğuna inanılmaktaydı. Ayak izinin kutsallığına İslamiyet'ten önce de inanıldığı savunulmaktadır. İster peygamberliği ifade eden, isterse ailesini temsil eden mühürler, gömleği giyen kişiye

peygamberin ve ailesinin şefaatinin dilemek için kullanılmış olduğu düşünülmektedir (Güven, 2014, s. 20).

Tılsımlı gömlekler üzerindeki yazı ve süslemelerle hat ve tezhip sanatında ulaşılan mertebeyi gösteren, dönemin sosyal yaşamını ortaya koyan, adeta konuşan tarih niteliğinde olmaktadır. Çözölemeyen şifreli kodlarıyla gizemini hala koruyan giysiler geçmişle günümüz arasında köprü kuran eşsiz bir kültür mirası olmaktadır (Tezcan, 2011).

Şekil 1. Osmanlı Döneminin Tılsım Gömlekleri

Kaynak: URL-1, 2020

Tılsımlı gömlekler dışında İslam kültüründe birçok alanda geometrik ve bitki motifleri kullanılmaktadır. Bilhassa geometrik motifler hemen hemen her teknikte ve her malzeme üzerinde uygulanmaktadır. Minyatürlerin arka planları, kitapların süslemeleri, anıt taçkapıları, tuğlaların dizilişi gibi pek çok yerde kullanımları görülmektedir. İlk uygulama alanı ise mimari dış yüzey süslemeleri olduğu bilinmektedir (Algan, 2015, s. 771). İslam sanatında erken dönemden itibaren kullanılan bir diğer motifler, bitkisel motifler olmaktadır. Emevi döneminde akantüs yaprakları, üzüm salkımları, palmetler, asma yaprakları, nar, lotüsten oluşan ve Genç Antik Sasani çıkışlı motifler görülmektedir. Her doğal motif kompozisyonların simgesel olduğu ve bitkisel motiflerin insan doğa arasındaki ilişkiyi simgelediği araştırmacılar tarafından savunulmaktadır. İslam sanatında bitkisel çiçeğin çiçek, yaprağın ise yaprak olmayıp biçimsel soyutlamanın temele alındığı ön görülmektedir (Algan, 2015, s. 772).

2.4. Coğrafi İklimsel Unsurlar

Dünya çapında ülkelerin bulunduğu coğrafi yerleşimleri ve çevresel faktörleri motif çeşitliğinde farklılık göstermesine sebep olmaktadır. Ukrayna ve Türkiye

bölgelerinde de motif kullanımında öz benlik çalışmaları mevcuttur (Örneğin: giyim kuşam, süs eşyaları, halı, havlu, günlük kullanım eşyaları vb.). Üzerine işlenen semboller, halkın: iç dünyasını, ruhunu, hislerini, aktarmak istediği bilgiyi ve bütün benliğini yansıtmaktadır. Her bölgenin kendine göre farklı anlamlar taşıyan sembolleri bulunmaktadır. Çoğunlukla sembollere indirgenmiş olarak görülen bu kimlik göstergeleri, sanat ve kültür tarihi araştırmalarının da en önemli klavuz ve kaynakları olmaktadır. Bununla birlikte toplumsal yaratıları ele alırken temel olarak başvurulacak kaynakları etkileyen faktörler arasında, dini, coğrafi ve kültürel etmenler ortak bir payda olarak ilk gözden geçirilmesi gereken unsurlar olmaktadır.

Coğrafi iklimsel unsurlar halkın kültür, inanç gibi değerleri derinden etkilemektedir. Ukrayna kültürünü ele aldığımızda her coğrafi bölgenin iklim durumuna, geçmişine göre kültür farkı olduğunu görebilmekteyiz. Buna örnek kıyafetleri incelediğimizde gömleklerin, eteklerin, başörtülerinin vb. birbiriyle olan farkı anlaşılmaktadır. Kimi bölgede gömlekler: daha kalın, daha uzun, daha renkli, daha görkemli, süslemelerinde oyma veya iplikler kullanılırken. Diğer bölgelerde: daha ince, biraz daha kısa, tek renk, daha sade ve süslemelerinde kumaş kullanılmaktadır. Bazı bölgelerde başörtüyü önden, bazı bölgelerde arkadan, bazılarında ise sararak taktıkları görülmektedir. Yelekler de kimileri daha kısa kimileri daha uzun boyutlarıyla, kısa kollu, uzun kollu olarak çeşitleri bulunmaktadır. Aynı şekilde etek, takı, şapka vb. çeşitleri kullanılmaktadır. Kıyafet/takı biçimlerinde farklılıklar olduğu gibi üzerilerindeki motif ve sembollerde de farklılık göstermektedir. Motiflerde bölgeye göre geometrik, bitiki, hayvan, insan veya karışık şekilde kullanılmaktadır. Sembol alanında ise bölgeden bölgeye isim ve anlam çeşitliliği görülmektedir.

Sadece başka bir kültürün kademeli gelişimi ve farklı kültürlerin (iki, üç ve daha fazlasıyla kıyaslamak) karşılıklı etkisi ve gelişimi göz önüne alındığında, entegrasyon, asimilasyon, kültürleşme veya ulusal kültürlerin paralel bir arada bulunması gibi süreçler ön görülmektedir (Намакштанська &Новикова, 2011: 38).Ukrayna topraklarında yaşayan: hutsul (гуцули), boyk (бойки), lemka (лемки), polishchuk (поліщуки), volınyan (волиняни), podolyan (подоляни), livoberezhtsi (лівобережці), veya het'mantsi (гетьманці), slobojanlar (слобожани) vb. halklar arasında kültürel farklılıkları bulunmaktaydı, ama hepsi sadece genel ve ortak Ukrayna

kültürü sınırları içerisinde; aynı şekilde Ukrayna kültürü Avrupa(Fransa, Almanya, İtalya vb.) kültürü ile farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda Avrupa kültürü Asya ve Amerika kültürüyle de benzememektedir (Намакштанська & Новикова, 2011, s. 35).

Ukrayna kültüründe ve genel anlamda tüm kültürlerde olduğu gibi, Türk kültüründe de bölgeden bölgeye görülen farklılıklar göz ardı edilmemektedir. Bu farklılıklar yine tekstil, ahşap, metel, taş çalışmaları, kalem işi vb. alanlarda sembol ve motif üzerinde görülmektedir. Bu sembol ve motiflere yüklenen anlam farklılığı ve çeşitliliğinin sebebi o bölgelerin tarihsel geçmişi, gelenek görenekleri, dini inançlara olan yaklaşımlar vb. olmaktadır.

3. UKRAYNA VE TÜRK ORTAK KÜLTÜREL TEMASLAR

Türkler tarih boyunca çeşitli nedenlerden dolayı anayurtlarını terk ederek başka coğrafyalara göç etmekteydi. M.Ö. yapılan bütün göçlerin sadece bir kısmı tespit edilmektedir. Bilhassa çeşitli bölgelerde yer alan Andronova³ kültürünün incelenmesi, Proto – Türk dallanma yönünün ve sürecinin belirlenmesine olanak sağlamaktadır (Salman, 2018, s. 4).

Ukrayna kaynaklarında Ukrayna halkın kökeni hakkında birçok görüşler tartışılmaktadır. Bazı bilim adamları Ukraynalıların Slav kökenli olduklarını, kimileri İran diline mensup halklardan etkilenmiş olmaları, kimilerine göre Kimmer, Trypil kökenli oldukları, kimilerine göre ise İskit kökenli halklarla bir arada vb. oldukları ön görülmektedir.

---

³**Andronova Kültürü:** Yenisey kültürü olarak da bilinmektedir. Bu kültür, M.Ö. 1700-1200 yılları arasında görülmektedir. Altay ve Tanrı Dağları çevresinde oluşmuş bir kültü olarak bilinmektedir. Orta Asya kültürleri içerisinde yayılma alanı en geniş olandır. Bakırdan eşyalarla beraber, ilk defa tunç, gümüş ve altından eşyalara bu kültürde rastlanmış olup, bu eşyaların üzerini de hayvan figürleriyle süslemişlerdir. Atı binek ve yük hayvanı olarak kullanmışlardır. Atlı ve savaşçı bir kültürdür. Bu konuda detaylı bilgi için bkz: Yard. Doç. Dr. Eray Alaca, Orta Asya'dan Günümüze Türk Tarihi Ve Kültürü (Mö 5000-Ms 2016), s.3, 1. Baskı: Ekim 2016, Pegem Akademi, Ankara.

Ukrayna kaynaklarından biri Ukrayna topraklarında yerleşmiş bazı kabileleri bu şekilde bizimle paylaşmaktadır:

Orta Dinyeper toprakları boyunca, Trypillians'ın yerleşimi yoluyla, birçok kabileler geçmektedir – Kimmerler (Cimmerians), İskitler, Sarmatlar, Alans, Gotlar, özellikle “toprakları ele geçiren geçici bir iktidar ince soyu olarak, belli dönemlerde isimlerini Ukrayna topraklarına verdiler: İskit, Sarmatia vb. Ancak ana nüfus aynı kalmaktaydı.” (Шакурова, 2016, s. 162). Kimi kaynaklar ise İskitlerin, Antelerin (Антив), Rusların ve Ukraynalıların birbiriyle benzer bir etnik topluluk olduklarını kabul etmekte (Дмитренко: 21). Bilim adamı V. Şçerbakivska göre, göçebe ırkı (номадська раса/nomadaska rasa) , Batı'ya Aral ve Hazar denizleri boyunca sürekli olarak uzanan ve kesintisiz şekilde Türkistan'ın Orta Asya bozkırlarından Ukrayna topraklarına göç etmekte (aktaran Шакурова/Şakurova, 2016, s. 158).

Tarih boyunca kavimlerin göç yaşamları, diğer kavimlerle karşılaşp kaynaşmalarına sebep olmaktadır. Bilindiği kadarıyla bu göçlerin çoğu Asya içerisinden yapılmaktadır. Asya'nın iç kısımları ise Türklerin ana vatanı olarak bilinmektedir. Bu göçlerin iki yoldan oluştuğu savunulmaktadır. Bunlardan biri kuzey yolu olmaktadır. Bu yol Ural Dağları ile Hazar Denizi arasından ve Karadeniz'in kuzey bölgesinden geçtiği belirtilmektedir. Aynı zamanda, güney yolundan Kafkaslar'ı geçerek kuzey yoluna ulaşan kervanların da bulunduğu bilinmektedir. Kimi araştırmacıların görüşlerine göre, Bozkır bölgesinin batı tarafında, Karadeniz'in kuzeyinde Hazar Denizi ve Tuna Nehri arasındaki coğrafya MÖ II. binin başları ve MÖ VIII. yüzyıllar arasında Orta Asya kökenli bir kavim olmaktadır ve daha sonraki yıllarında o bölgeye Kimmerler kavmi tarafından yerleşimlere görülmektedir (Durmuş, 2008, s. 1). Bunların yanısıra araştırmacılar İskitlerin, doğudan batıya doğru kavimler arası baskı sonucunda ortaya çıktıklarını savunmaktalar. Aynı zamanda bunların (MÖ VIII. yüzyılda) Kimmerlerin bölgesine yerleştikleri kabul edilmektedir. Arkaik yazar Herodotos, göçebe İskitlerin Asya'da yaşadıklarını ve Massagetlerle yaptıkları savaşta yenildiklerinden sonra batıya doğru ilerleyerek Kimmerlerin yaşadıkları bölgelere yerleştiklerini belirtmektedir (aktaran Durmuş, 2008, s. 2).

İskitlerin kökeni hakkında birçok görüşler sergilenmektedir. Her araştırmacı biri birinden farklı bölgelere ait olduklarını ve haliyle o bölgenin kültürüyle olan bağlantısı konusundaki görüşlerini ileri sunmaktalar. Bir kısmı bu görüşlerini eskiden kalma yazıları inceleme sonucunda elde ettikleri bilgilere bağlarken bir kısmı da arkeolojik kazmalarda bulunan eşya üzerindeki süslemelerin birbiriyle olan benzerlikleriyle ilişkilendirmekteler.

Kimi araştırmalara göre İskitlerin İranilik, kimilerine göre Slavlık kimilerine göre ise Ural – Altay Irkına mensup oldukları savunulmaktadır. XIX. yüzyılda Zeus, Müllenhoff, Tomaschek, Fressel ve Wilser'in çalışmaları ön planda olmaktadır. Bu araştırmacılar İran ve İskit dinleri arasında benzerlikler bulmaya çalışmaktalar. Bir diğer bakışları ise İskitleri İranî bir kavim olarak kabul etmekte. Bu görüşlerini ise, onlardan kaldığını idda ettikleri kelimelere dayandırmaktalar. XX. yüzyılın başlarından itibaren yine İskitlerin İranî bir kavim olduğunu öne süren, Albert Herrmann, Kretschmer gibi bilim adamları bulunmaktadır. Junge ise Sakaların Perslerle akraba kavim olduklarını savunmaktadır. Bu sebeple Hint – Avrupalılıklarını kabul etmektedir (Durmuş, 2008, s. 13). Slavlık kökeni hakkındaki görüşler ise daha çok Slav memleketlerinde yaygın olmaktadır. Genellikle Rus bilim adamları arasında bu görüş benimsenmiştir. Buna örnek, İ. E. Zabelin'dir. Zabelin Herodotos'un çalışmaları harici Kul Oba'da bulunmuş İskit vazolarındaki resimlerden yola çıkarak İskitlerin Slavlığını ispat etmeye çalışmaktadır. Benzerlikleri resimlerdeki kıyafet üzerinden ele almaktadır. Mannert ile Cuno gibi kimi bilim adamları İskitlerin Slavların ataları olduğunu savunmaktalar. Grigoriyev ve İlovaiski gibi bazı Rus bilim adamları da Slav kökenli olduklarını ileri sürmekte. (Durmuş, 2008, s. 14). İlhami Durmuş'a göre bu görüşleri destekleyen yazılı kaynak bulunmamaktadır.

İskitlerin Türk olma görüşlerinin ileri sürülmesi ise Türk kaynaklarında olduğu gibi yabancı kaynaklarında da rastlanmaktadır. Sebebi İskitlerin göçebe bir kavim oldukları görüşlerini savunmaları ve aynı şekilde eski Türklerin de göçebe hayat sürdürdükleri konusundaki ortak noktaları bu görüşlerin ortaya çıkmasına olasılık göstermektedir.

En güçlü görüş olarak kabul edilen, İskitlerin Ural – Altay ırkına mensup bir kavim olmalarıdır. Bu görüş ise XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ortaya çıkmaktadır. Bu görüşü benimseyen en bilindik bilim adamı B. G. Niebuhr olmaktadır. Niebuhr, Herodotos'un eserlerini inceledikten sonra ortaya çıktığı düşünceleri, İskitlerin Tatar veya Moğol kavimlerine ait olduklarıdır. Böyle bir sonuca ulaşmasının nedeni ise Tatarların ve İskitlerin örf ve adetlerini benzer bulmasıdır. Bu düşünceye Yunan bilim adamı Grote de katılmaktadır. Bu görüşü Neumann'da sürdürmektedir. İlginç görüşlerden bir diğeri ise Kiepert'in görüşü olmaktadır. Ona göre, Orta Asya'dan Güney Rusya'ya gelen İskitlerin gelenek göreneklerin altı kavimlerin göçebe hayatlarına benzeterek Moğol veya Türk – Tatar ırkından meydana gelmektedirler. Nagy'nin de İskitlerin Ural – Altay ırkına ait kavim olduğu bakış açısını belirttiği savunulmaktadır (Durmuş, 2008, s. 15).

Minns yazılı kaynaklar ve çok sayıda arkeolojik buluntular incelenerek onların Hint Avrupalı bir kavim olduklarını ve bu nedenle Ural – Altay ırkına mensup oldukları kabul edilmektedir. Franke de İskitlerin Türklüğü fikrini benimsemektedir. Meyer ise göçebeler genelde İranî olarak görmesinin tersine Oxus ve Jaxartes bölgelerinde ve buraların daha kuzey kısımlarında yerleşen Sakaların zamanında Türk soyunda olabilecekleri düşüncelerini beyan etmektedir (Durmuş, 2008, s. 15). İskitlerin Türklüğünü kabul eden Türk bilim adamların birkaçı şunlardır: Molla Mehmed El'abeşi, Zeki Velidi Togan, Arsal, Günaltay, Togan, Kızıloğlu, Guboğlu vb. Bunlar harici: E. Minns, H. Triedler ve B. Laufer gibi bilim adamları kavmin kökeninin Türk olduğunu savunmaktalar. Togan, bu halkın hayat tarzı, kıyafet ve simaları, adet ve ahlakları hakkında Hippokrates tarafından verilen bilgilerin, Hunlar ve Göktürkler hakkında yazılanlarla aynı olduğunu kabul edilmektedir (Durmuş, 2008, s. 16).

Tarih boyunca çeşitli toplumlar ile bir şekilde kültürel ortaklıklar kurmuş olan Ukrayna halkları, sadece tarihin ilk safhalarında Asya göçleri ve Türk Dilli halklarla tanışmamış aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu döneminde de ortak kültürel yaşam ve yaratılar ortaya koymuşlardır. Özellikle Kırım ve Karadeniz'in kimi bölgelerinde bu kültürel ortaklıklar görülmektedir. Ukrayna ve Türkiye ilişkileri hakkında ise tarihi kaynaklardan biri kısaca şu şekilde açıklama yapmaktadır:

Ukrayna – Türk ilişkilerinin başlangıcının 1474 yılında Kırım’ın Osmanlı yönetimi altına geçtiği döneme dayandırılmaktadır. Bazı bilgilere göre ise bu ilişkinin başlangıcı 1240’lara kadar uzanmaktadır. Ukraynalılar bir süre Kiev, Galiçya ve Chernihiv beyliklerine tabi olmaktadır. Zamanla, Ukraynalılar kendilerini Rusya, Polonya ve Osmanlı devleti arasında bir çeşit "üçgen" içinde buldular ve politikalarını kuvvetlerin hizalanmasına göre yönlendirmektedirler ve bu üç eyalet arasında iki yüzyıl boyunca bir tampon görevi görmektedirler. Kırım Hanlığı’nın Osmanlı devletine dâhil edilmesiyle, Ukrayna Karadeniz topraklarının önemli bir kısmı da Osmanlı devletinin bir parçası olmaya başlamaktadır (Сергийчук, 1998, s. 52, 53).

Türk kültürüyle en çok ortaklık ve kültürel benzerlik gösteren bölge Kırım yarımadası olmaktadır. Özellikle o bölgede yaşayan Kırım Tatarların tarihi ve kültürü incelendiğinde bu benzerlikler ön plana çıkmaktadır.

Kırım Tatarları, antik tarihi ve eşsiz kültürüyle yerli bir etnik grubu olmaktadır. Aynı zamanda zor etnik tarihiyle de bilinmektedir. Sovyet döneminde, Kırım’daki Tatarların kökenlerini Tatar – Moğol işgali ile doğrudan ilişkilendiren bir anti – bilimsel kavramla yapay olarak aşılarmaktadır. Bugün bilim adamları, Kırım – Tatarların etnik grubunun: Tatar – Moğollar ve diğer etnik, dilsel, kültürel bileşenlerinin önemli etkisiyle beraber Türk – Kıpçak etnokültürel çekirdeğinin çevresindeki yarımada gelmeden çok önce oluşmaya başladığını kanıtlamaktalar. Çeşitli kabile gruplarının (İranlı (İskit, Sarmatyalılar, Ases); Yunanlılar (Eski ve Bizans Yunanlılar); Eski Almanlar (Gotlar), Türk – Oğuz (Selçüklü Türkler ve Osmanlı Türkleri), Slavlar), etnik gruplarının ve medeniyet akarsularının manevi mirası iz bırakmadan kaybolmadı, Kırım Tatar halkının çok yönlü kültüründe yerini bulmaktadır. Kırım Tatarların kültürü Kırım Hanlığı sırasında zirveye ulaşmaktadır. Süsleme sanatı hem anıtsal mimaride hem de esnafın bireysel çalışmalarında gelişiminin zirvelerine ulaşmaktadır. Kırım kentlerinde çok sayıda usta atölyeleri bulunmaktadır: dokumacılar, kuyumcular, taş oymacıları, nakışçılar, silah ustaları, hattatlar, bakırcılar, çömlekçiler vb. (Соболева, 2013, s. 11).

Türk halkları arasında dekore edilmiş mekânın algılanma psikolojisini oluşturan göçebe üslubunun binlerce yıllık geleneği, yönetim biçiminde basit bir değişiklikle

aniden diğerine geçememektedir. Özellikle eski göçebelerin toplumun başı olduğu ve gelişmiş yapı kültürlerine dayanan sürdürülebilir kentsel medeniyetler yarattığı yerler. Bunlar Hazarlar, Bulgarlar, Macarlar, Selçuklu Türkleri, Araplar, Moğollar vb. olmaktadır (Халит, 2011, s. 47).

Kırım Tatar kaynaklarını incelediğimizde genel anlamda Ukrayna ve Türk kültüründe olduğu gibi tekstil, ahşap, çömlekçilik, taş oymacılığı vb. süsleme alanlarında motifçeşitleri görülmektedir. Bunlar: geometrik, zoomorfik, bitki vb. motifleri olmaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu topraklarda Türk – Oğuz (Selçüklü Türkler ve Osmanlı Türkleri), Ukrayna (Slavlar) gibi birçok halklar yaşamlarını sürdürdükleri için süsleme alanında motif ve sembol benzerlikleri meydana gelmektedir. Bu benzerliklere örnek Kırım Tatar çalışmalarının görselleri şunlardır:

Şekil 2. Kırım Tatar Kilimi 2013

Килим. 2013. Шерсть, растительные красители; ткачество 204x215 Из собрания Фонда III. Марджани/Kilim. Yün, bitkisel boyalar; dokuma 204x215 Ş. Marjani Vakfı Koleksiyonundan

Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 58

Şekil 3. Kırım Tatar Halısı 1950

Неизвестный мастер, Ковёр 1950, Шерсть; закладное ткачество 194x112,5/ Usta Adı bilinmemektedir, Halı 1950, Yün: ipotek dokuma 194x112,5

Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 46

Şekil 4. Evgiyar – Havlu. XIX. yy. sonu XX. yy. başı
 Неизвестный мастер. Эвджияр - Полотенце. Конец XIX – начало XX в.
 Полотно, золотная и шёлковая, хлопчатобумажная нити; вышивка гладью,
 строчный шов 81x61/ Usta Adı Bilinmemektedir. Evgiyar – Havlu. XIX sonu XX
 başı. Bez, altın ve ipek, pamuk iplikleri; saten dikiş nakış, sıra dikişi
 81x61 Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 18

Şekil 5. Dövmе Kushak. 2004
 Забит Къушакъ. 2004. Прессованная бирюза, медь, серебрение, ажурная
 филигрань 42x4,5 Собственность автора/ Dövmе Kushak. 2004. Preslenmiş
 turkuaz, bakır, gümüş, ajur telkârî 42x4.5 Usta Çalışması
 Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 59

Şekil 6. Dualık – Geleneksel Göğüs Süsü – Kur'an-ı Kerim Ayetleri için Kap
 Дувалык – Традиционное Нагрудное Украшение – Футляр Для Коранического
 Текста. Медь, серебрение, ажурная филигрань 60x6 Собственность автора 2006/
 Dualık – Geleneksel Göğüs Süsü – Kur'an-ı Kerim Ayetleri için Kap. Bakır, gümüş,
 ajur telkârî 60x6. Usta Çalışması
 Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 58

Şekil 7. Bilinmeyen Dekorasyon Parçası. XIX. yy. sonu XX. yy. başlangıcı (Ay Yıldız)

Фрагмент Неизвестного Украшения. Конец XIX – начало XX в. Серебро, стекло; ажурная филигрань, зернь 3,5х4./ Bilinmeyen Dekorasyon Parçası. XIX. – sonu XX. – yüzyılın başlangıcı. Gümüş, cam; ajur telkârî, tahıl 3,5х4
Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 44

Şekil 8. Seramik Yemekler (Tabak)

Керамические Блюда. Глина, глазурь, эмали. Диаметр 29 Из собрания Фонда Ш. Марджани/Seramik Yemekler (Tabak). Kil, sır, emaye. Çap: 29. Ş. Marjani Vakfı koleksiyonundan

Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 60

Şekil 9. Piala. Çaydanlık

Пиала. Диаметр 9, высота 4,8. Чайник. Высота 10 (с крышкой 13), длина 26,3. Из собрания Фонда Ш. Марджани/ Piala. Çap: 9, yükseklik: 4,8. Çaydanlık. Yükseklik: 10 (kapağıyla beraber 13), uzunluğu: 26,3. Ş. Marjani Vakfı koleksiyonundan

Kaynakça: Kırım Tatar Sanatı, Sergi Kataloğu, 2013, s. 60

4. TÜRK HALK SANATLARINDA MOTİF VE SEMBOLLER

Türk dilli halklarda, yaşadıkları coğrafyalara bağlı olarak birtakım değişikliklerle birlikte, dokumalar başta olmak üzere hemen her türlü yüzey üzerinde karşılaşılan motifler yaşanan dönemin özelliklerinin yanı sıra ait olduğu yörenin kültürü, gelenek ve görenekleri, yüzey üzerine aktaran kişinin beklentileri, ümitleri vs. göre değişiklikler göstermektedir. Bitkisel, geometriksel, hayvansal vb. formlar ile ilişkilendirilen motifler bir kompozisyon ya da tek tek yüzey üzerinde kullanılmaktadırlar.

Türk kültüründe, İslamiyetin gelişinden sonra dini kitapların sayfalarını süslemek için kullanılan sanatlardan biri tezhip olmaktadır. Hat sanatıyla beraber gelişimini sürdüren bu sanatı dini, edebi ve bilimsel kitapların süslemelerinde kullanılmaktadır. Hayvanların, bitkilerin, geometrik figürlerin, bulutların, hayali yaratıkların stilize edilmiş motif şekilleriyle çizimlere aktarılmaktadır (İlden, 2017, s. 225).

Bitki motifleri genellikle: çiçekler, yapraklar, dal uzantıları, ağaçlar ve meyveler görseliyle karşımıza çıkmaktadır. Çiçekler: kimi dokumalarda az, kimilerinde ise aşırı stilize edilmektedir. Örneğin: hatai, lale, sümbül, goncagül, penç, karanfil. Yapraklar: çeşitli çiçeklerin yaprakları stilize şeklinde kullanılmaktadır. Küçük, basit, iri dişli yapraklar, hançer kıvrımlı ve parça halind yapraklar görülmektedir. Dal uzantıları: Hatai ve diğer çiçekleri beraber kullanmak için uzun dalların oluşturduğu tek düzeni, görseli tamamlamak adına yaprak ve pençlerle birlikte kullanılmaktadır. Ağaçlar: selvi, hurma, nar, palmiye gibi ağaçlar sıklıkla karşılaşılmaktadır. Meyveler, XVIII. yüzyıldan sonra süsleme sanatında sıklıkla karşılaşıldığı öne sürülmektedir (Kaplanoglu, 2010, s. 54, 55).

Birçok eski halklar kültürel değerlerinin bir kısmını da olsa, sergilemiş oldukları çalışmalarıyla günümüze kadar taşıdıklarını görebilmekteyiz. Bazıları tekstil, bazıları mezar taşları, bazıları ise diğer alanlarda bu sembol ve motifleri geçmişten kalan iz olarak bizlere aktarmaktalar. Bu halklardan biri de Türk Soylu halklardan olan Gora halkıdır.

Gora halkın bitki motifleri arasında en çok; lotus, gül, lale çiçekleri, yaprak, dal ve ağaç motifleri karşılaşılmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın mezar taşlarında baroklaşmış kimi yaprak motifleri sıklıkla görülmektedir. Lotos ise Türk sanatında Nilüfer çiçeği olarak bilinmektedir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra Nilüfer çiçeğinin yanında Hz. Muhammed'in simgesi olarak bilinen Gül motifleri de Türk sanatında karşılaşılmaktadır. "Elif" harfine eş sayılan "Allah" kelimesinin yazılışını ifade ettiği için "lale" de önemli çiçekler arasında yer almaktadır. Bitki motiflerin çoğu sadece süs unsuru olmayıp tabiat kültürüyle bağlantılı olmaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 141).

Anadolu'da tarih boyunca bitki ve çiçekler bütün ibadethanelerde süsleme aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hitit, Sümer ve Asur sanatında "Hayat Ağacı" yaygın olarak kullanılmaktaydı. Karatepe kazılardaki kabartmalarda bol örnekleri bulunan bu motif, tüm Anadolu uygarlıklarında çeşitlemelerle karşımıza çıkmaktadır. Anadolu inanç ve efsanelerinde "defne ağacı", "badem ağacı" ve "gül ağacı" önemli yere sahip olmaktadır. Defne bu efsanelerde su perisi olarak yengi ve barışı simgelemektedir (Alp, 2009, s. 56). Anadolu Selçuklularda hayat ağacı dalları arasında bulunan nar meyveleri cennetin sembolü olarak bilinmektedir. Ağaç etrafındaki rozetler gezegenleri sembolize etmektedir. İslamiyetin Anadolu'da iyice yerleşmesiyle birlikte başlayan İslam sanatında figür giderek azalmakta, yerine ise natüralist ve stilize bitki motifleri kullanılmaktadır. Osmanlı saray kumaşlarında çiçek motifleri, lale, karanfil, sümbül, gül, elma ağacı, bahar dalı, hurma ağacı, servi ağacı ve nar motifleri en çok kullanılan motifler olmaktadır. Anadolu işlemlerinde de hayat ağacı ve nar motifleri kullanılmıştır. Anadolu inanışında nar – cenneti, haşhaş – ebedi uykuyu; incir, asma ve zeytin – bereket ve bolluğu sembolize etmektedir. Servi Anadolu'da ölümsüzlüğü simgelemektedir (Alp, 2009, s. 57, 58). Türklerin ağaç inancına olan diğer örnekler ise çam, meşe, kavak, ardıç vb. (Arslan, 2014, s. 63).

Türk sanatında "hatayî çalışmalar" da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatayî, tüm bitkisel desenlerin (bitkinin dikine kesitinin) yoğun stilize edilmiş haline denilmektedir. Yapraklar, bu gruptaki penç, goncagül, hatayi vb. motifleri meydana getirmekte olup diğer motiflerle beraber kullanılarak temel motifler kitlesinde yer almaktadır. Bitkisel motiflerin bir diğer grubu ise yarı stilize edilmiş çiçeklerdir. Hatayî grubuna nazaran,

daha az stilize edildiğinden hangi çiçek olduğu anlaşılmaktadır. Bu çizimler arasında gül, karanfil, lale, sümbül gibi çiçekler dışında bahar dalları ile serviler gibi ağaçlar da bulunmaktadır (İlden, 2017, s. 225, 226).

Eski ve yeni Türk sanatında kullanılan bitki motifleri şu şekilde sıralanmaktadır: Yapraklar – tek (berk), çift, üçü (seberk), beşli yapraklar (pençberk), hançer yapraklar (saz yaprak), kır çiçekleri, gül, karanfil, lale, asma, sübül yaprakları; Çiçekler – basit ve gelişmiş hatailer/hayati, şakayıklar, lotuslar (nilüferler), bahçe çiçekleri (lale, karanfil, gül, sümbül, zambak, çiğdem, menekşe, küpeli, rozet; Ağaçlar – selvi, meyve ağaçları, asma, çiçek açmış ağaçlar; Meyveler – üzüm, nar, haşhaş, erik ya da elma; Buketler (aktaran Haklı, 2018, s. 16).

Çeşitli motifler arasında sık olmasada figürlü motifler de rastlanmaktadır. Genellikle stilize edilmiş geometrik şeklinde karşılaşılmaktadır. Türk süslemeleri arasında görülen figüratif motiflerden biri insan motifi bir diğeri ise hayvan motifleri olmaktadır.

İnsan motiflerine örnek olarak, stilize edilmiş elibelinde motifi verilmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 55). Bunun haricinde: süvari figürleri (atlı), soylu figürleri, erkek ve kadın figürleri (aktaran Haklı, 2018, s. 16). Hayvan motiflerine örnek ise: kaplan, kartal, güvercin, tavus kuşu, yılan, pars, at ve ejder motifin yanı sıra Osmanlılarda anka veya zümrüd-i anka simurg “devlet kusu” olarak bilinen mitolojik hayvan figürleri de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 55).

Türk sanatında hayvan motifleri genellikle diğer motiflerle beraber işlenerek yardımcı unsur rolünde kullanılmaktadır. Türk kültüründe hayvan figürleri iki gruba ayrılmaktadır: Orta Asya’dan gelen simurg (zümrüdüanka), ejder ve kilin (ejder atı) gibi hayali hayvan motifleriyle geyik, pars, ceylan, aslan, leylek, tavşan, kuş, balık gibi kısmen stilize edilmiş hayvan motifleri. Bu motifler daha çok minyatür ya da yazısız panolarda görülmektedir (İlden, 2017, s. 226).

Birkaç hayvan motiflerin sembolik anlamları şu şekilde açıklanmaktadır: Kartal ve Avcı kuşlar: Göktürk ve Uygurlarda kartal ve diğger yırtıcı kular hükümdar ya da beylerin koruyucu ruhu ve hukuki sembolü olarak bilinmektedir. Güneş, güç ve kudreti

temsil etmektedir. Aynı zamanda zafer kazanmanın işareti olarak kabul edilmektedir. İslamiyat'den sonra kartal güç, hükümdarlık ve kuvveti temsil etmektedir. Zaman zaman arma olarak da kullanılmaktadır. Aslan: güç, ihtişam sembolü kabul edilmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Ali'nin unvanı ve sembolü olarak bilinmektedir. Savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudreti sembolize etmektedir. Hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı temsil etmektedir. At: kuvvet ve kudret simgesi olarak bilinmektedir. At sürüleri, zenginliğin belirtisi olmaktadır. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 50, 51, 52). Geyik; Göktürklerde hükümdarlığın sembolü olduğu bilinmektedir. İslamiyet'den sonra bolluğu ve bereketi sembolize etmektedir. Kimi zaman yol göstericisi kimi zaman ise mübarek binek olarak kabul edilmektedir. Balık; Türklerde bolluğu, bereketi ve refahı simgelemektedir. Burç sembolü olarak da kullanılmaktadır. Horoz ve Tavuk; Şamanizmden kalma Türklerde horoz, kötü ruhları kovan ve koruyucu olan bir hayvan olarak bilinmektedir. Altın tavuk/horoz hükümdar ailesini, gümüş olan hükümdar olmayan soylu kişileri temsil etmektedir. Aynı zamanda horoz, barışı simgelemektedir. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır. Tavşan: Göktürklerde av hayvanı olması nedeniyle uğur sayılarak bolluğu simgelemektedir. İslamiyet'den sonra Türk inanışlarında bolluk, kurnazlık ve iyi şansın olarak kabul edilmektedir. Alevi Türklerde ise bunun aksine uğursuzluk olarak kabul edilmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 52, 53, 54).

Anadolu'da hayvanlar, doğa güçlerini betimleyen semboller olarak bilinmektedir. Bazı hayvanlar iyilik, bereket, güç, egemenlik ve barış sembolize ettiği gibi bazıları da kötülük, ölüm, uğursuzluk, yıkım ve savaşı sembolize etmekte. Genel anlamda Anadolu'da boynuzlu hayvanlar uğur, bereket ve güç gibi iyi nitelikleri taşımaktalar; akrep ve yılan gibi sürüngenler ise kötü nitelikleri simgelemekteler. Bu tanımlamalarda dini ve büyü inançlarıyla hayvanların yararlılık, verimlilik ve üretimsel katkıları da etken olmaktadır. Örneğin, koç, koyun, at gibi hayvanlar ilk çağlardan günümüze kadar süt, et ve derilerinden yararlanabildiği gibi binek hayvanı olmaları da insanların işlerine katkıda bulunmaktadır (Alp, 2009, s. 51).

Türk kültüründe de Anadolu'da olduğu gibi keçi, koyun, koç bolluğu ve bereketi; koyun, güçlülüğü ve zayıflığı sembolize etmektedir. Kartal, kuğu, avcı kuşlar,

güvercin, kaz kutsal olarak kabul edilmekteler. Kurt, boğa, at, manda, öküz, geyik gök unsurları olarak kabul edilmekteler. Ejder yer ve gök simgesi olmaktadır. Yırtıcı kuşlar Türk büyükleri tarafından taşındığı ve unvan olarak kullanıldığı eski tarihi metinlerde belirtilmektedir (Alp, 2009, s. 52). Anadolu Selçuklularda çift başlı kartal, ejder ve aslan motifleri ışıĒı, kuvveti, kudreti ve hükümdarlığı sembolize etmekteler. Bu motiflerin anlamları kullanılan yere göre deĒişmektedir. Anadolu Selçuklularda aslan, boğa, kartal ve ayı güneşini sembolize etmekteler. Çift başlı kartal hem geçmişini hem de geleceĒini, politik açılarından ise birleşmeyi sembolize ettiĒini var sayılmaktadır. Kartal ve kuş tılsım ve nazarlık niyetine de kullanılmaktadır. Eski Türk halılarında ise en sık rastlanan hayvan motifleri kuş, kaplumbaĒa, yılan ve balık (bereket ve uğur sembolü) olmaktadır (Alp, 2009, s. 54).

Yırtıcı olmayan diĒer kuşlara da sembolik anlamlar yüklenmektedir. Bildircin: yiĒitliliĒi; sülün: güzellik ve iyi şansını; saksaĒan: iyi haberi; turna: ölümsüzlüĒü, zenginliĒi ve uzun hayatını; altın ya da kırmızı karga: güneşini; karakarga: şeytanın ve kötülüĒünü; ördek (Budist dönemde): mutluluk ve refahını; tavus kuşu: güzellik, itibar ve şerefini; güvercin: uzun hayatını; kaz: erkeklik, başarı ve evliliĒinin sembolü olarak bilinmektedir. Kuşu ile kaz aynı zamanda Türklerde kut ve beyliĒini temsil etmektedir. Genelde kuşlar, ruhu ve cenneti temsil etmekteler. Bu anlamlar Budist döneminden kalmış olsa da İslamiyet’den sonra da, tanrılarla olanlar hariç kullanılmaya devam etmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 53).

Toplam Türk kültüründe rastlanan hayvan motifleri: Stilize hayvan motifleri – kuşlar (kartal, şahin, güvercin, horoz, kaz, ördek, keklik, sülün, tavus kuşu, serçeğiller); yırtıcı hayvanlar (aslan, kaplan, leopar, tilki, kurt, ayı); evcil hayvanlar (boğa, inek, manda, deve, keçi, eşek, köpek, tavşan; suda yaşayanlar (balık, kabuklu su salyangozları); sürüngenler (yılan) (aktaran Haklı, 2018, s. 17).

Geometrik motifler: üçgen, dörtgen, baklava (eşkenar görtgen/elmas), yıldız, sekizgen gibi motiflerdir. Bazı araştırmacılar, geometrik hâl ile geometrik motif arasındaki ince çizgiye dikkat çekmekteler. Yani, ağaç motifinin bitkisel motifleri içerisinde yer alması ve istenirse geometrik halde de resmedilebileceĒinden söz etmekteler.

Geometrik şekilde resmedilmesi geometrik bir motif olduğu anlamına gelmemektedir. Buna uygun tâbir: geometrik hâlde bitkisel motif olmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 56).

İslam kültüründeki geometrik formların, karmaşık, aynı zamanda derin hesaplamalarla meydana gelen bir kompozisyon olduğu kabul edilmektedir. Desenleri oluşturan basit geometrik şekiller: dikdörtgen, üçgen, baklava, kare, daire, altıgen, poligon, yıldız vb. Bu motiflerin yoğun olarak kullanılan dönemler ise: İslam öncesi Uygurlar, Selçuklu, Beylikler Dönemi, Osmanlı Dönemi. En yaygın ve gelişmiş olarak ise Anadolu Selçukluları'nda görülmektedir. Geometrik motifler ahşap işlerinde, halılarda, yazma eserlerde, mimaride taç kapılarda, minberlerde, çinilerde kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 228).

Türk kültüründe “Oz, Oğ, Og, Ok” şeklinde isimlendirerek “Tengri – Tanrı” damgası olarak Tanrıya ulaşma anlamını taşıdığına inanılmaktadır. Genellikle mimarlık ve sanat alanında “çarkı felek, svastika, gamalı haç” ismiyle kullanılmaktadır. Orhun'daki Köktürk yazıtlarında - “Z” sesi ve işareti olarak bilinmektedir (Duran, 2019, s. 686). “Oz Damgası”, “Svastıksa”, “Çarkıfelek” olmaktadır. Bu motif, öbür dünyaya geçerek, oradaki yeniden oluşum şeklindeki düşüncüyü kapsamaktadır (Gümüştekin, 2011, s. 108).

Orta Asya Türk kültüründe ise svastika (gamalı haç) motifi Tanrı'ya ulaşma, Tanrı'ya kavuşma sembolü olarak bilinmektedir. Bunun haricinde, İslam'ın dört temel görevinin (namaz, oruç, zekât, hac) sembolü olarak bilinmektedir. Aynı zamanda, ışık ve aydınlığın, kötülüklerden koruyucu, nazarlık, tılsım sembolü olmaktadır (Çetin, 2017, s. 354, 355).

Bu gruplamalar arasında karma motifler de yer almaktalar. Eski Türk boy, im ve aşiretlerini birbirinden ayırt edici bir damga, sembol olmaktadır. Her boy ya da aşiret ara sıra kendi im'ini çalışmaların üzerine işledikleri görülmektedir. Karma motifleri arasında: tabiat öğeleri ve yapılar (güneş, bulut, ırmak, dağ, cami, ev vb.); çeşitli eşyalar (tarak, ibrik, kandil vb.); sembolik motifler (göz, el vb.) yer almaktalar. Bir diğer grup ise, yazı motifleridir. Bu motiflerin içeriği: Kur'an ayetleri, harfler, tarih belirten rakamlar ve köşeleri dik, açık – kısa ve kalın haldeki kufi yazıların da

dokumalarda kullanıldığı görülmektedir. Kufi yazı tekniğine özellikle Selçuklu eserlerinde sıklıkla karşılaşıldığı, araştırmacılar tarafında belirtilmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 56). Motifler simgesel olarak incelendiğinde birden fazla örneklerle karşılaşılmaktadır. Bunlar: doğum, çoğalma ve evlilik ile ilgili motifler (elibeline, koçboynuzu, insan, buzağı, yıldız, küpe); beslenme ve rızık ile ilgili motifler (bereket, pıtrak, su yolu, meyve); korunma ve yine rızık ile ilgili olan motifler (haç, el, muska, göz, yılan, akrep); ahiret ve soy ile ilgili motifler (hayat ağacı, mezar tasfiri, çeşitli imler); dinsel motifler (ibrik, sütun, mihrap vb.); uğur ve şansla ilgili motifler (kuş motifleri); diğer motifler (yöresel özellikleri taşıyan motifler örnek olarak verilmektedir) (Kaplanoğlu, 2010, s. 57).

Eski Türk inançlarına göre süsleme sanatında kullanılan ay, güneş ve diğer gök cisimleriyle ilgili tasvirler Gora halkı arasında kullanılan en yaygın motifler olarak bilinmektedir. Daire: mükemmellik, bütünlük, sonsuzluk, güneş ve gök anlamını taşımaktadır. Sanatta, Ay ve Güneş tasvirleri daire şeklinde yorumlanmaktadır. Türklerde evrim tasavvuruna göre yer/toprak kare veya dörtgen, gök ise, daha önce bahsedildiği gibi, daire ile tasvir edilmektedir. Kimi araştırmacıların yorumu şu şekildedir; Yerin dört bucağı vardır ve bunlar dört yönü oluşturmaktadır ve bu yönlerin birleştiği orta merkez dünyanın da merkezi olmaktadır. Türkler de tam o noktada yaşamaktalar. Dairenin yorumladığı gökyüzü ise katlardan oluşan sonsuzluğu sembolize etmektedir. Ay ve Güneş hakkındaki Türk inanışlarıyla ilgili bazı bilgiler, Müslüman Türk topluluklarındahalen devam etmektedir. Sabah gün doğarkene ve akşam gün batarkene uyumanın bereketsizliğe ve kötülüklere yol açabileceğine inanılmaktadır. Dolunay ilk görüldüğünde ise özel duaların okunması gerektiği gibi inançlara sahipler (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143).

Dr. Özlem Alp (2000), sembolik motifleri anlam, konu ve biçimlerine göre sınıflama şeklinde özetlemektedir: sevgi, evlilik, aşk (tarak, sandık, aşk/birleşim, seçbağı, küpe, seğmen); birlik beraberlik (bukağı, çengel); bereket (yıldız, pıtrak, yaba, balık, hayat ağacı, bereket, elibeline, gül/çiçek/yaprak, ejder, koç boynuzu, dikmeli yaprak); doğurganlık, üreme (elibeline); ölüm (sandık, akrep, kuş, mezartaşı); korku, korunma (yılan, kurt ağzı, tiki kulağı, akrep); güç, kuvvet, yiğitlik (koç, boynuzu, kartal, ejder); ibadet ve tapınma (el, mihrap, post); aydınlık, temizlik (su, kandil, vazo); nazar,

muska, uğur (muska, pıtrak, göz, kaz ayağı, kuş, haç, ayak, el/parmak/tarak, dikmeli yaprak, çengel, kurt ağzı), mutluluk (elibeline, yıldız, yılan, gül/çiçek/yaprak, kuş); ölümsüzlük, hayatın devamlılığı, evren, sonsuzluk, devamlılık (hayat ağacı, çarkıfelek/svastika, su, aşk/birleşim, idol); cennet (gül/çiçek/yaprak, kandil, vazo, mihrap); şifa (yılan, ejder); hastalık, keder, acı (akrep); damgalar (çengel, koç boynuzu, kazayağı); güneş (haç, kartal) (aktaran Haklı, 2018, s. 20). Bunlar haricinde “kilim” gibi dokumalarda görülen Türk kültürüne ait bazı motiflerin anlamları şu şekildedir;

4.1. Muska ve Nazarlık Motifi

Nazarlık; kem bakışların etkisini azaltır. Muska ise; sahibini kötü olaylardan koruduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Nazar kelimesi, kötü göz anlamını taşıması dışında: nazara gelme, nazar değmesi, nazar etme gibi deyimler de kullanılmaktadır. Bu ifadeler, imrenmek ve isteyerek bakmak, negatif bakış vb. anlamlara gelmektedir. Muska ve nazarlık tarihi Anadolu ve Orta Asya Türklerde eskiye dayanmaktadır. Tarih öncesi dönemlerde muska ve nazarlık doğaya, büyüye, korkularakarşı savunma olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu’da Urartularda üçgen ve dörtgen formlarında kil ve topraktan yapılmış muska örnekleri görülmektedir. Orta Asya’da ise keçeden yapılmış Tanrı suretleri, aynı şekilde günümüzde de Anadolu’da deniz kabukları, üzerlik otu, boncuklar, ayna vb. nazarlık ve muska geleneği olarak kabul edilmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2636).

Şekil 10. Muska motifi
Kaynak: Koyuncu, 2015: 1672

Şekil 11. Muska Motifinin Çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.2. Kartal motifi

Güç ve kudreti temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Uygur devletlerinde kartal ve diğer yırtıcı kuşlar hükümdar veya beylerin sembolü olarak bilinmektedir. Güneşi, gücü ve kudreti simgelemesinin yanı sıra koruyucu ruhu ve adaleti de sembolize ettiği savunulmaktadır. Aynı zamanda çift başlı kartal Türk kültüründe gökyüzünün kutsal kapısının bekçisi olduğuna inanılmaktadır (İlden, 2012, s. 48,49). Anadolu Selçuklular'da çift başlı kartal ışığı, kuvveti, kudreti ve hükümdarlığı sembolize etmektedir. Bunun yanısıra geçmiş ile geleceği, birleşmeyi (politik açıdan) sembolize etmektedir. Kartal nazarlık ve tılsım niyetinde de kullanılmaktadır (Alp, 2009, s. 54).

Şekil 12. Kartal motifi. Selçuklu Çift Başlı Kartal Sembolü
İnce Minareli Medrese, Konya, 1264
Kaynak: İlden, 2012, s. 49

Şekil 13. Çift Başlı Kartal Sembolü
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

4.3. Küpe motifi

Evlenmek isteyen genç kız ailesine isteğini dolaylı olarak belli etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Kilim üzerinde bu motifin en sık görüldüğü bölgeler şunlardır: Hatay, Afyon, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Gümüşhane, Adana, Kars, Konya, Kütahya, Sivas, İçel, Ardahan vb. (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Şekil 14. Küpe motifi
Kaynak: Soysaldı, 2008, s. 460

Şekil 15. Küpe motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.4. Göz motifi

Kem gözlere, zarara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Gözün verdiği zarara karşı en etkili önlem yine göz olduğu savunulmaktadır. Günlük yaşamda sıklıkla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Dokumalarda göz motifi yöreye özgü değişiklikler göstermektedir. Sıklıkla kullanılan, dörde bölünmüş dörtgen şeklindeki göz motifidir. Stilize edilmiş ise üçgen şeklinde olmaktadır. Bunlar haricinde, dikdörtgen, eşkenar dörtgen, kare şekilleriyle de karşılaşılmaktadır (Taşkaynatan, 2011, s. 45).

Şekil 16. Göz motifi
Kaynak: Soysaldı, 2008

Şekil 17. Göz motifi
Kaynak: Yıldırım, 2012, s. 317

Şekil 18. Göz motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 19. Göz motifinin çizimi
Kaynak: URL – 2, 2020

4.5. Bereket motifi

Birlikte kullanılan eli belinde ve koçboynuzu kadın ve erkeği temsil etmektedir. Ortadaki gözde aileyi kötülüklerden koruduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Genellikle bu motif, erkek kadın ilişkisini ve üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi olarak: arpa, başak, haşhaş, nar, incir, karpuz, kavun gibi çok taneli tahıllar ve çok çekirdekli meyveler şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda anne ve babayı sembolize eden motifler dokumalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu motif Anadolu kökenli olup birçok örneklerde görülmektedir (Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Erzurum, Eskişehir, Yozgat, Ardahan vb.) (Kaplanoğlu, 2010, s. 59). Aynı zamanda bereket motifleri üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

1.Grup: hayvan ve bitkilerden oluşmaktadır. Bitkiler: karpuz, kavun, dut, nar, incir, üzüm. Hayvanlar: balık, ecdar, koç, yılan, boğa, geyik, kelebek. Bu motifleri sonsuz mutluluğu ifade etmektedir (Erbek, 2006).

2.Grup: ağaç, çiçek, yaprak motiflerinden oluşmaktadır. Hayat ağacı, bereket ve bolluk simgesi olarak bilinmektedir. Aynı zamanda nar da bereket sembolü olarak tanımlanmaktadır (Erbek, 2006).

3.Grup: kayalar, dağlar, sular ve bazı doğa varlıklarından oluştuğu savunulmaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 20. Bereket motifi

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012: 13

Şekil 21. Bereket motifinin çizimi

Kaynak: URL – 3, 2020

Şekil 22. Bereket motifinin çizimi

Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 23. Bereket motifi

Kaynak: İliden, 2017, s. 248

4.6. Bukağı motifi

Aile birliğine ve birlikte olma umuduna işaret etmektedir (İliden, 2017, s. 247). Bereketi, aileyi, ailenin devamlılığını, sevgililerin birleşmesini sembolize etmektedir. Kimi araştırmacılar bukağıyı, atın koşmasını önlemek için ön ayaklarını bir birine bağlayan bir tür çiftli kelepçe olarak tanımlamaktalar. Aynı zamanda Anadolu'da köstek adıyla da bilinmektedir. At, eşek, hayvanların otlaktan uzaklaşmamaları ve sürü ile birlikte kalmaları sağlanmaktadır. Bu sebepten dolayı dokumalarda birbirine bağlılıkları, kopmamaları gerektiğini sembolize etmektedir. Bu motifin Anadolu'da yaygın olan bölgeleri: Hatay, Kars, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Afyon ve İçel (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

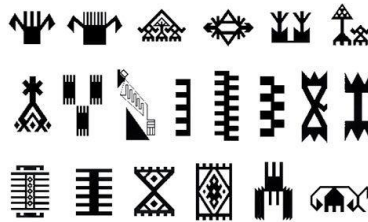
Şekil 24. Bukağı motifi
Kaynak: Sevim, 2013: 65

Şekil 25. Bukağı motifinin çizimi
Kaynak: URL – 4, 2020

4.7. El, Parmak, Tarak Motifi

Parmaklar, kem gözlerden korumaktadır, el motifi; verimliliği, tarak ise doğumu simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlatırılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 46).

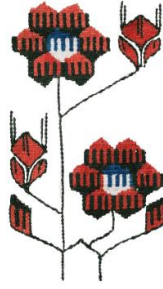

Şekil 26. El, Parmak, Tarak motifinin çizimi
Kaynak: URL – 5, 2020

Şekil 27. El, Parmak, Tarak motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

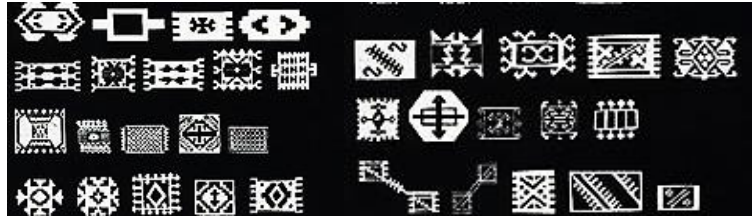

Şekil 28. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: Murat Gür, 2017

4.8. Sandık motifi

Genç kızların çeyiz sandığını simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Kız çocuk doğurduğunda veya belirli bir yaşa gelindiği zaman geleneksel olarak çeyizi sandıkta biriktirilmeye başlanmaktadır. Genç kızın düşüncelerini, umutlarını, beklentilerini, el işlerine yansıtarak sandıkta biriktirmektedir. Dokumalardaki anlamlarını ele aldığımızda ise evlilik ve çocuk isteğini sembolize ettiği görülmektedir. Kimi yörelerde ise tabut ve ölüm anlamını taşımaktadır. Bu motif farklı tekniklerle dokunmaktadır. Bölge olarak: Adana, Ankara, Aydın, Malatya, Eskişehir, Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Sivas kilimlerinde sandık motifi kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 61,62).

Şekil 29. Sandık motifinin çizimi
Kaynak: URL – 6, 2020

Şekil 30. Sandık motifi
Kaynak: Soysaldı, 2008: 459.

Şekil 31. Sandık motifinin çizimi

Kaynak: URL – 7, 2020

4.9. Çengel ve Artı Motifi

Türk dokumalarında artı (+) ve çengeller insanların tehlikelerden korunması için sık kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Çengel motifi, Anadolu çalışmalarında daha çok halı ve kilimlerde karşımıza çıkmaktalar. Kem gözlerde korunma amaçlı kullanılmasının yanısıra kadın ve erkek arasında bir köprü anlamını da taşımaktadır. Zıt ve değişik kavramların (deniz – dalga, kadın – erkek, rüzgâr – su vb.) odak ve düzlemleri birleştiren hareketleri sembolize etmektedir. “S” harfi yatay ya da dikey olarak stilize edilmiş şekilde geometrik motifler olarak genellikle halı, kilim, cicimlerde kullanılmaktadır. Kilimlerin zemin motiflerinin arasına işleyerek nazarlık işlevini çalışmaya aktarmaktalar. Anadolu’da bu motife: “eğri alabalık”, “çakmak”, “küçük karabalık” gibi çeşitli isimler vermekteler (aktaran Ünsal, 2017, s. 362).

Şekil 32. Çengel motifinin çizimi

Kaynak: URL – 8, 2020

Şekil 33. Çengel motifi

Kaynak: URL – 9, 2020

Şekil 34. Artı motifi

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

4.10. Ejderha motifi

Ejderha, hava ve suyun efendisidir olarak bilinmektedir. Bereketli bahar yağmurlarını getirdiğine inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Ejder genelde aslanpençeli, kanatlı ve kuyruklu mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ejder motifi, bolluk, su, bereket, yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Bu motif dokumalarda bir tılsım niyetinde kullanılmaktadır. Hayat ağacını, güneşi, tarlayı koruduğuna inanılmaktadır. Hava ve suyun hâkimi olduğu savunulmaktadır. Büyük bir yılan olduğuna inanılan bu hayvan hazine gibi önem taşıyan eşyaların bekçisi olarak bilinmektedir. Ejderin uzun zaman ay tutulmasının sebebi olarak inanılmaktaydı (Taşkınatan, 2011, s. 46). Ejder: yeniden doğuşu, bereketi, bolluğu sembolize etmektedir. Ejder, aslanpençeli, kanatlı ve yılanı anımsatan kuyruğu olan mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde bu hayvan: iki kanatlı, dört ayaklı, yedi başlı, uzun kalın kuyruklu olarak tasvir edilmektedir. Ejder motifi, Orta Asya Türklerin çalışmalarında gagalı, aslan ayaklı ve kanatlı olarak işlenmektedir. Diğer kaynaklarda olduğu gibi bu kaynaktada ejder, suyun ve havanın tek hâkimi olarak bilinmektedir. Bu motif, Anadolu Selçuklu ve Osmanlılarda kuvvet, kudret, hükümdarlık, evrenin ve gökyüzün simgesi anlamına gelmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2641).

Goralıların halı, çarşaf, çorapları üzerine nakış olarak işlenmiş ejder veya ejderha eski Türklerin masal hayvanı olarak bilinmektedir. Bereket, refah, güç ve kuvveti sembolize etmektedir. Yer ve gök olarak iki tür ejder bulunmaktadır Türk mitolojisinde. Ejder, evrenin veya dünya ağacının bekçisi olarak bilinmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 138).

Şekil 35. Ejderha motifi
Kaynak: URL – 10, 2020

4.11. Kuş motifi

Baykuş ve karakarga kötülükleri, bülbül ve güvercin; iyi şanssı simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Türk kültüründe bu motif maddi ve manevi önemli yere sahiptir. Anadolu'da kuş motifi ölüm, güzellik, uğur, uğursuzluk, kuvvet, kudret, mutluluk, sevinç, özlem, sevgi simgesi olarak bilinmektedir. Kuşu ölen kişinin ruhuna benzetmekteler. Kuş, kutsal varlık olarak bilinmektedir. Anadolu'da birçok devletin sembolü olmaktadır. Bu motifin düz dokumadaki görüntüsü genellikle geometrik bir çerçeve içerisinde simetrik eksen etrafında yerleştirilmektedir (Taşkaynatan, 2011, s. 47).

Özellikle halılarda ve yeleklerin sırt kısımlarında çift halinde tekrarlanan kuş motifleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Çeyizlerde bulunan bu motif genellikle evlilikle ilgili sembolik manalar içermektedir. Halı ve işlemelerde bir çift olarak, karşılıklı birbirine bakan, yırtıcı değil de daha masum kuşlar olduğu dikkat çekmektedir. Bahar dalı üzerinde sohbet halinde, hayat ağacı motifinin iki yanında bekçiler gibi ya da aile damgası olarak bilinen damgaların iki yanında bu sembolün bekçisi veya yaşatıcısı gibi tasvir edilmektedir. Muhabbet kuşu ve bülbül gibi kuşlar muhabbeti ve sevgiliyi sembolize etmektedir. Kuğu ve kazgenç kızlık, saf ve masumiyeti sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 139).

Şekil 36. Döşemealtı kuşlu halı. Kuş motifi
Kaynak: Akpınarlı & Arslan, 2018

Şekil 37. Kuş motifinin çizimleri
Kaynak: URL –11, 2020

Şekil 38. Kuş motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.12. Eli belinde motifi

Anneliğin, dişiliğin ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik birleşimlerle işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şefkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamlar da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Şekil 39. Eli belinde motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Şekil 40. Elibelinde motifinin çizimi
Kaynak: URL – 12, 2020

4.13. Saç bağı motifi

Evlenme isteğini ifade edilmektedir. Dokumaya katılan saç ise ölümsüzlüğü temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Araştırmacılar, Anadolu'daki kadınların saçlarını biçimlendirerek olay, istek, durumu simgesel olarak yansıtmakta oldukları savunmaktalar. Evli genç kızların saçlarını örerek uç kısımlarına da renkli iplikler taktıklarını ise buna örnek olarak vermekteler. Dokumalarda saç bağı motifi, daha önce de bahsedildiği gibi, evlenme isteğini sembolize etmektedir. Bazı bilgilere göre, kendi saçından dokumaya katan kadın, ölümsüzlük isteğini belirtmektedir. Anadolu dokumalarında bu motif, dokuyan kişinin duygularını yansıtan bir gösterge olarak birçok bölgede kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 60, 61).

Şekil 41. Saç Bağı motifi

Kaynak: URL - 13, 2020

Şekil 42. Saç Bağı motifi

Kaynak: Soysaldı, 2008, s. 459

Şekil 43. Saç Bağı motifinin çizimi

Kaynak: URL – 14, 2020

4.14. Koçboynuzu motifi

Üretkenlik, güç ve erkekliği temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla

ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplıanoğlu, 2010:58, 59).

Şekil 44. Koçboynuzu motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Şekil 45. Koçboynuzu motifinin çizimi
Kaynak: URL – 15, 2020

4.15. Suyolu motifi

Suyun insan hayatındaki önemini vurgulamaktadır (İlden, 2017, s. 247). Meander adıyla adlandırılan suyolu motifleridir. Su, yaşamı simgelemektedir. Yeniden doğuşun, yaşamın sürekliliğinin, bedensel ve ruhsal yenilenmenin, soyluluk, bilgelik, saflık, bereket ve erdemın sembolüdür. Yaşam ve aynı zamanda ölümün de kaynağı olarak bilinmektedir. Bu motif Anadolu’da önemli yere sahiptir. Bazı kaynaklar meander simgesini ecdershaya benzetmektedirler (Erbek, 2006).

Bu motif taş üzerine yapılırken köşeli olmaktadır, dokumalarda ise yuvarlak veya üçgen şeklini almaktadır. Kurak bölgelerin türbelerinin kubbelerinde suyolu motifi sıklıkla raslanmaktadır. Bu motif insanlar arasında çok kullanılan motif olmaktadır. Genellikle: Hakkâri, Hatay, Kayseri, Konya, Sivas, Adıyaman, Aydın, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, İcel, Ardahan bölgelerinin kilimlerinde görülmektedir (Kaplıanoğlu, 2010, s. 63). Su, Anadolu’da, akıp giden her şeyi silen, örten veya

yeniden yaratan yapısıyla temizlik, hayat, sonsuzluk, devamlılık, bereket ve üremenin sembolü olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle bordürlerde yer alan kenar suları, geometrik, soyut ve devam eden yönleriyle ölümden sonra yaşama olan inancı, cenneti sembolize etmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2635).

Şekil 46. Suyolu motifi çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 47. Suyolu motifi
Kaynak: URL – 16, 2020

Şekil 48. Suyolu motifi çizimi
Kaynak: URL –17, 2020

4.16. Akrep motifi

Akrebın kötülüğünden korunmak için dokunmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Akrep nedensiz kavganın ve kötü niyetin simgesidir. Nasıl ki nazardan korunmak için göz motifleri kullanılmaktadır aynı şekilde de akrebin şerrinden korunmak için akrep motifleri işlenmektedir (Erbek, 2006). Aynı zamanda, Akrep motifi kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak dokumalarda rastlanmaktadır. İnsanlar akrebin zehrinden korktukları için farklı malzemelerden yapılmış, akrep kuyruğu veya akrep şeklinde takılar üzerlerinde taşımaktalar. Bunu korunma amaçlı yaptıkları savunulmaktadır, özellikle dokumalarda (Taşkınatan, 2011, s. 49). Bir diğer kaynakta, yine akrep motifinin dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korunma amaçlı kullanıldığı ve sembolik olarak da şeyteni temsil ettiği savunulmaktadır. Aynı zamanda, düşman saldırılarına karşı koruduğuna da inanılmaktadır (Ünsal, 2017, s. 361).

Şekil 49. Akrep motifi
Kaynak: URL – 18, 2020

Şekil 50. Akrep motifinin çizimi
Kaynak: URL – 19, 2020

Şekil 51. Akrep motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.17. Hayat Ağacı motifi

Sonsuzluğun sembolüdür (İlden, 2017, s. 247). Aynı zamanda evrenin üç elementini sembolize etmektedir. Bunlar: Toprağın altındaki kökler: yeraltı. Alt dalları ve gövdesi: gökyüzü. Aydınlığa yükselen üst dalları: cennet. Bu mantığa göre, yeryüzü ile cennet arasındaki ilişkiyi betimlemektedir. Ağaçlar, yerleşikliği ve göçmemeyi sembolize etmektedir. Hayat ise evrenin ölümsüzlüğünü, güzelliğini ve yerkürenin eksenini sembolize etmektedir. Hayat Ağacının sembolleri: incir, zeytin, hurma, asma, palmiye, nar, meşe, sedir, servi gibi ağaçlardır. Motiflerde genellikle servi ağacının yeşil hali işlenerek, uzun ömürlük, boyluluk, dayanıklılık ve güzelliği sembolize etmektedir (Erbek, 2006).

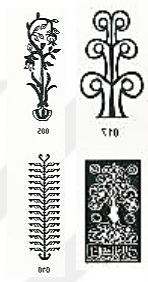
Bir diğer kaynakta ise Hayat Ağacı motifi hakkında bu şekilde bahsedilmektedir: Ölümsüzlüğü simgeleyen motiflerden oluşan bu motif sonsuz yaşamı ve cenneti sembolize etmektedir. Tek İlahı inanan dinlerin arasında insanın yaratılışını konu alan bölümlerindeki ortak noktası, Hayat Ağacı motifidir. Bu motif, Anadolu'da mezar taşları üzerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Şekil 52. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Şekil 53. Hayat Ağacı motifinin çizimi
Kaynak: URL – 20, 2017

Şekil 54. Hayat Ağacı motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.18. Damga İm

Türkler tarih boyunca bazı kavramları (aile, oba, oymak, boy, devlet gibi) ifade etmek için belli başlı figürleri, damga im olarak kullanmaktalardı. İm motifi de hayat ağacı motifi gibi ölümsüzlük ve neslin sürdürülmesi ile ilgili motifler arasında yerini almaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 55. Damga İm motifi
Kaynak: Soysaldı, 2008, s. 460

Şekil 56. Damga İm motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.19. Yıldız motifi

Üretkenliği temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Yıldız motifinin birden fazla çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan en basit formu iç içe geçmiş iki üçgenden oluşmaktadır. Bu şekil kare ve haç motifi ile beraber oluşturduğu anlamsal bir bütünlük ile evreni (dört dünya ve dört gök bölgesi) sembolize etmektedir. Beş köşeli yıldız ise, bir açıdan yedi sayısının sembolizmini taşımaktayken diyer açıdan küresel müziğin uyumunu, gökkuşağının renklerini, gezegenlerle ilgili yedi bölgeyi ve bireysel bütünlüğü sembolize etmektedir. Bir diğer yıldız motifi ise altı köşeli yıldızlardır. Bu yıldız: zıtlıkları, evliliği, evrenin yalnızlığını ve karmaşıklığını simgelemektedir (Ünsal, 2017, s. 360). Anadolu dokumalarında mutluluk, iyilik, aydınlık, ışık ve kahramanlığı sembolize etmektedir. Genel adı, Mührü Süleyman olan yıldız Süleyman peygamberin yaşadığı önce, Anadolu’da Frigya döneminden beri kullanılmakta olduğu araştırmacılar tarafından savunulmaktadır. Dokumadaki zorluğu nedeniyle beş köşeli yıldız motifi nadir rastlanmaktadır. Sekiz ve fazla köşeli yıldızlar daha çok görülmektedir. Mührü Süleyman farklı şekil ve dilimlerde resmedilen altı köşeli bir yıldız olmaktadır. Eve uğur getirebileceği inancıyla evin her yerine konulduğu savunulmaktadır. Bazen yıldız dilimleri ton farklılığı göstermektedir. Bu motif halı içerisinde kullanıldığı gibi kenarlarına da işlenmektedir. Bazen halıda sadece bu motif kullanılmaktadır. Sebebi ise dokuyan kişinin o an sıkıntılı olduğunu ve ferahlamak için bir uğur aradığını simgelemektedir. Genellikle üç motif yan yana işlenmektedir. Ortadaki motifin rengi diğerlerine göre bir ton daha koyu ya da açık olmaktadır. Türk İslam dünyasında “Mührü Süleyman” adıyla bilinen altı köşeli yıldız motifi Yahudi ve Hristiyan dünyasında “Davut Yıldızı” olarak bilinmektedir. Sıklıkla kullanılmasının sebebi ise çiziminin basit olması ve dengeli görünüme sahip olmasıdır. Bu motife Balıkesir, Çankırı, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Yozgat, Hakkâri, Hatay, Kars, Ardahan, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Ankara vb.kilimlerinde rastlanmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 63).

İbrani sembolü olarak bilinen altı köşeli yıldız Türk – İslam sanatında da kullanılmaktadır. Hz. Süleyn’in kudretinin simgesi ve kutsal mühür olarak bilinen bu işaret Kânûnî Sultan Süleyman’ın mührü ve Barbaros Hayrettin Paşa’nın sancağının simgesi de olmaktadır. İki üçgenden oluşan bu mühürdeki tepesi yukarıda olan üçgen

△ insan, akıl ve maddeyi sembolize etmektedir. Tepesi aşağıya olan ise ▽ Tanrı, basiret ve anlamı göstermektedir. Bunların yanısıra, altı köşeli yıldız “evrensel sevgi birliği” olarak dengelenen kutsal sentezi simgelemektedir. Mühr – ü Süleyman, İslam süs sanatlarının dokuma, ahşap, metal, mimari vb. dallarında nakış olarak kullanılmaktadır. Cam, taş, ağaç, kâğıt gibi yüzeylerde merkezi motif şeklinde tasvir edilmektedir. Anadolu Selçukluları, İlhanlıları ve Artukoğulları’n eserlerinde, özellikle kubbelerin kilit taslarında yoğun şekilde rastlanmaktadır (Ardıç, 2020).

On iki köşeli yıldız (yenilenen hayat) ise; Selçuklu – Osmanlı süsleme ve para üzerinde Zühre’yi temsil etmektedir. Zühre iyilik ve yenilenen hayatı sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Şekil 57. Yıldız motifi
Kaynak: URL – 21, 2020

Şekil 58. Yıldız motifinin çizimi
Kaynak: URL – 22, 2020

4.20. Yılan motifi

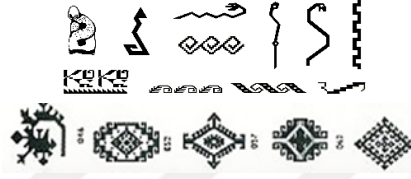
Yılan, bazı sanat eserlerinde yılan: kuvvet, ölümsüzlük ve dünyanın yaratılışını sembolizeeden önemli motiflerden biri olarak belirtilmektedir. Yılan motifi Anadolu işlemelerinde zigzag (meander), bulut ve ejder şeklinde de görülmektedir (Erbek, 2006).

Kimi kaynaklarda yılan motifi mutluluk ve bereket sembolü olarak geçmektedir. Türk kültüründe bu motif çok eskilere dayanmaktadır. Ön – Türklerde yılanın kutsal bir yaratık olduğuna inanılmaktadır. İyiliğin ve hayatın temini için yeryüzüne gönderildiğine inanılmaktaydı. Böylece hayata devam eden kişiyi, aileyi, ocağı

koruduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda ocağın sönmemesine ve aileye kötölüğün gelmesini engellemektedir (Taşkaynatan, 2011, s. 48).

Şekil 59. Yılan motifi
Kaynak: URL – 23, 2020

Şekil 60. Yılan motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.21. Pıtrak motif

Pıtrak, dikenli görünümüne sahip olan bir bitkidir. Genellikle tarlalarda yetişmektedir. Anadolu insanlar pıtrağın dikenlerinin kötü gözden koruyacağına inanmaktalar. Bu sebepten dolayı onu nazarlık motifi olarak kullanmaktalar. Aynı zamanda bolluğu ifade etmektedir. Un çuvallarında, tandır örtülerinde, pişmiş toprak kapların üzerinde görebilmekteyiz (Erbek, 2006).

Genellikle pıtrak motifi, diğer motifler gibi stilize edilmiş şeklinde çalışmalarda yer almaktadır. Pıtraktaki diken tohumların kem gözlerin etkilerinden koruduğuna inanıldığından el sanatlarında nazar motifi olarak kabul edilmektedir. Pıtrağın büründüğu formlar: eşkenar dörtgen, kare, dikdörtken vb. üzerinde belirli çıkıntıların bulunmaktadır (aktaranlar Karakelle; Kayabaşı, 2018, s. 2638).

Şekil 61. Pıtrak motifi
Kaynak: URL – 24, 2020

Şekil 62. Pıtrak motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.22. Sekiz köşeli yıldız

Sembol olarak Türk kültüründeki yeri Karahanlılar dönemine dayanmaktadır (Büyükçanga, 2009, s. 1231). Bazı araştırmacılar sekiz köşeli yıldız daha çok güneşle ilişkili olduğunu düşünerekten kullanıldığı bakış açısına sahipler. Sekiz köşeli yıldız, İslam inancında yedi kat cehenneme karşı sekiz kat cennetin var oluşunu sembolize etmektedir. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde bayrağa işlenerek “hukuki” anlam taşımaktadır (Koca, 2012, s. 272).

Şekil 63. Sekiz Köşeli Yıldız motifi
Kaynak: URL – 25, 2020

Şekil 64. Sekiz Köşeli Yıldız motifinin çizimi
Kaynak: MEB,2011: 17

4.23 Kurt Ağız Motifi

Anadolu kültüründe kirkitli dokumalarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kurtağız ve kurt izi gibi motiflerin dokumaya aktarılmasının sebebi yine kurtlar olmaktadır. Çünkü kurt, hayvancılıkla geçinen insanlar için tehlike arz etmektedir. Fakat eski Türk dillerinde ve Anadolu’da güç, kuvvet, bereket ve iyiliği sembolize etmektedir (Taşkaynatan, 2011, s. 47). Araştırmalara göre, ilk insanlar vahşi hayvanlardan ve doğal afetlerden (fırtına, şimşek, deprem vb.) korunma niyetinde yılan kemiği, kurt dişi, akrep kuyruğu gibi hayvan parçalarını üzerlerinde taşımaktalar. Aynı mantıkla bu figürleri stilize halleriyle dokumalarda kullanılmaktalar. Kurt Ağız motifi iyimserlik ve korunma simgesi olarak bilinmektedir (aktaran Ünsal, 2017, s. 361).

Şekil 65. Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı motifinin çizimi
Kaynak: URL – 26, 2020

Şekil 66. Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı
Kaynak: URL – 27, 2020

Şekil 67. Kurt Ağzı, Kurt İzi, Canavar Ayağı motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

4.24. İnsan Motifi

Anadolu motiflerinde genellikle insan figürleri erkek ve kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuk beklentisini ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığını savunulmaktadır. Bu motifler çalışmanın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Çalışmalarda stilize edilip kullanılmaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 68. İnsan motifi. Döşemealtı. Antalya halısı
Kaynak: MEB, 2011, s. 43

Şekil 69. İnsan motifinin çizimi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Ahşapçılıkta da motif kullanımı raslanmaktadır. Anadolu Türk sanatında ahşap işçiliği çok önemli yere sahiptir. İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Ankara'da Etnografya Müzesi, Konya Müzesi (İnce Minareli Medrese) gibi birçok müzede Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devrine ait seçkin örnekler yer aldığı gibi birçok yapının ağaçtan oyularak meydana getirilen değerli aksamı veya eşyası yerinde muhafaza edilmektedir (Demiriz, 1979, s. 24).

Kullanılan teknikler çeşitlidir. İşçiliği daha kolay, fakat ağacın kalitesini kolaylıkla ortaya vuran bir teknik, yekpare levhaların dik veya yatık kesimle, çeşitli profiller meydana getirecek surette oyulmasıdır. Eserin tamamı bir levhadan meydana gelebileceği gibi, bir çerçeve içinde çeşitli panolardan da kurulabilmektedir. Ancak bu teknikte, yeteri kadar kurumamış ağaç kullanıldığında kolaylıkla esneme ve çatlamlar meydana gelebileceği gibi, ağacın cinsi çok iyi değilse havanın nem ve sıcaklığındaki değişimler de eseri çok etkileyebilmektedir. Tabi ki daha çok hesap işi olan ve daha çok dikkat isteyen künde kârı tekniğinde ise, desenin gerektirdiği geometrik şekillerdeki küçük levhacıklar, çıtalar yardımı ile çivi veya benzeri kullanılmaksızın birleştirilmekte ve böylece geometrik bir sistem meydana getirilmektedir. Bu teknikte güçlük, parçaların birbirine tam uyması, yivleri düzeni ve parçaları kaynaşmasındadır. Eserin ömrü ise daha uzun olmaktadır. Yalancı künde kârı denilen teknikte, çıtalar levhalar üzerine çivilenerek tutturulmakta ve böylece esere künde karının görünüşü verilmektedir (Demiriz, 1979, s. 24, 25).

Kalem işinde yapılan çalışmalar. Geniş anlamıyla kalem işi kalemkârı adı altında genellikle fırça ile tezhip tekniğini andıran bir teknikle meydana getirilen renkli desenleri anlamaktayız. Kalem işi daha çok sıva üzerinde, bazen de taş üzerinde görülmektedir. Ahşap inşaatın geniş ölçüde görüldüğü yerde, bu malzeme üzerinde de renkli nakışlar görülür ki, bunlar da kalem işi grubu içinde incelenmektedir. Eserler içinde kalem işi ile süslü en eski yapı Kırğızlar Türbesidir. Tarihi kesinlikle bilinmemekle beraber XIV. yüzyıl ortalarına ait kabul edilen yapı ile kalem işlerinin

yaşıtlı olup olmadığı kesin olarak tespit edilememektedir. Aynı devreye ait benzer örnek yokluğu, diğer tekniklerdeki eserlerde aynı fırça serbestliğinin olmayışı gibi sebeplerle analogi zorluğu, teknik bakımında en yakın olan tezhipten de bu devreye ait örnek tespitinin güç oluşu tarihlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Hatai grubundan çiçekler ve serbest kıvrık dal üzerinde rumiler gibi klasik motifler yanı sıra, vazo ve sütun gibi alışılmamış motifler şaşırtmaktadır. Rumilerin klasik şekillerini almamış erken izlenimini bırakması, eseri yine en erken örnek olarak kabul etmemizi desteklemektedir.

Sıva üzerindeki kalem işlerinden bunu takip eden en az elli yıllık bir devreye ait örnek günümüze gelmemektedir. Bu boşluğu Ankara’da bazı meclislerde karşılaştığımız tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber XV. yüzyılın başına ait olması kuvvetle muhtemel ahşap üzerine renkli nakışlar az da olsa doldurmaktadır. Hoca Hundi Mescidi, Geneği Mescidi ve Poyracı Mescidinde orijinallikleri su götürmeyen erken nakışlar görülmektedir. Bunlarda geometrik süslemenin pek az kullanılmasına karşılık klasik düzenlerde rumili ve hataili kıvrık dallı simetrik süsleme yer almaktadır.

Bundan sonraki örnekler, çoğu kesin tarihi veya hemen hemen kesinlikle tarihlendirilebilen eserlerdir. Bursa’da 1419-1424 tarihli Yeşil Camide son yıllarda ortaya çıkan kalem işleri, rumiler yanı sıra geniş ölçüde kufi ve nesih yazıdır. Bundan pek az sonralarına ait Bursa’da Şehzade Ahmet Türbesi ile Edirne’de Beylerbeyi Cami kalem işlerinin rumili kıvrık dallarla bezeli yazıları, Yeşil Camininkilerle yakın benzerlik arz edilmektedir. Yeşil Caminin mihrap önü ve kapalı avlu mekânlarının çevresinde var olan kufi yazının benzerini ise kalem işlerinde tespit edilememektedir.

Edirne Muradiye Caminin kalem işleri başlı başına bir etüt konusu olabilmektedir. Yapıda en az üç tabaka halinde bulunan kalem işlerinden bizi ilgilendiren sadece en alttaki tabakadır. Rumi, hatai ve yazılardan başka bir cennet bahçesini andıran bitkisel dekor dikkat çekmektedir (Demiriz, 1979, s. 23-24). Taş, ahşap, çömlek, bakır çalışmalarında görülen motifler:

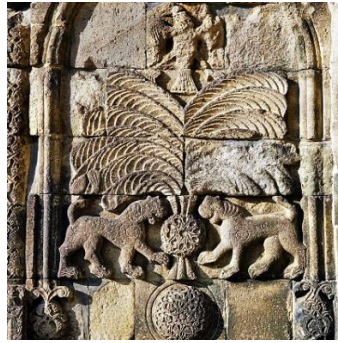

Şekil 70. Konya İnce Minareli Medrese
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

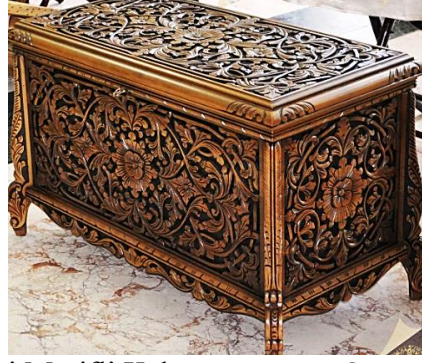

Şekil 71. Divriği Ulu Cami Üzerine İşlenmiş Hayat Ağacı Motifi
Kaynak: Koca, 2012, s. 172

Şekil 72. Aslan, Kartal, Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Şekil 73. Bitki Motifli Kahramanmaraş Oyma Çeyis Sandığı
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Şekil 74. Motiflerle süslenmiş kahve fincan takımı. Bakır İşçiliği.
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Şekil 75. Çömlek.
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

5. UKRAYNA HALK SANATLARINDA MOTİF VE SEMBOLLER

Ukrayna’da karşılaşılan geleneksel kültür yaratıları üzerindeki motifler ise birden fazla veya tek renk olan, çiçekli veya geometrik şekilli, zengin veya narin motiflerdir. Taş, metal, tekstil, ahşap vb. yüzeyler üzerinde görülen bu motifler yüzyıllar önce sembol olarak kullanılan ve sıradan kabul edilmeyen geometrik figürlerdir. Ayrıca, araştırmacılara göre ilk sembolik işaret sistemleri, piktograf ve hiyeroglif yazılarla bağlantı olmaktadır (Нікішенко, 2002, s. 76). Geçmişte, atalarının doğaüstü güçlere

sahip olduğuna inandıkları zamanlarda, tabiatla (bitkilerle, hayvanlarla, gökyüzündeki mistik güçlerle) olan bağlantıları bu motiflerle anlatılmaya çalışılmaktadır. Özellikle kıyafetler üzerinde: Güneş, Dünya, Kâinat, soy sembolleri anlamını taşıyan eski, gizli şekilleri, büyü ve tılsım maksadıyla da kullanarak kendi kaderlerini yazmaktadırlar. İlginç olan, özellikle kadınların motifleri yüzeye işlerken başkalarının çalışmalarını taklit etmiyor olmalarıdır. Sadece kendilerine has çalışmalar yapmaktadırlar. Bu sebeple renklerle, çizgilerle, motiflerle orijinal kompozisyonlar ortaya koymaktadırlar. Bu çalışmaların anlamları kendilerinin ve sevdiği insanların iyi bir kadere sahip olmalarını temsil eden şifrelerle belirtilmektedir. Başkalarının çalışmalarını kopyalamak ise onların kaderlerini kendilerine yazmak anlamına gelmektedir. Motif çalışmaları bir alışkanlık veya bir iş olarak değil daha çok sihir/büyü olarak görülmektedir. Dünyayı nasıl algıladıklarını, kendi iç enerjilerini kodlayarak bu kumaşlara/kıyafetlerine işlenmektedir. Eski motiflerin karakteristik özelliği: mükemmel bir özgün çalışma olmasıdır. Motif çalışmalarının hiçbir detayı tesadüf olmayıp özel yazılar olarak bilinmektedir. Keza Ukrayna dilinde “Nakış” (Вишивка/Vışivka) kelimesi Yunancada “uzay” anlamına gelmektedir. Kelime kökü ise “Vışniy” (Вишний)Tanrısal anlam taşımaktadır (Понятишин, 2018).

Ukrayna’da uzun süredir kıyafetlere özen ve saygı gösterilmektedir. Hristiyanlığın ortaya çıkmasından önce bile, insanlar Doğa ile mükemmel uyum içinde yaşadıklarında İki Dünya bakış açısı mevcut olduğu bilinmektedir. Bunlar: görülen (fiziksel/materyal) ve görünmeyen. Materyal hayatta, görülen varlıklar yaşamaktalar; görünmeyen hayatabulunanlar ise, Doğa gücü, ruhlar, form oluşturan dört element: ateş, hava, toprak, su. Bu yüzden bütün geometrik, çoğunlukla bitki ve geometrik ile bitki karışık motiflerde bu elementler görülmektedir. Çalışmalar nakışlı eşyalarda kod, belli başlı enerjiyi açmak için anahtar veya sinyal olarak harekete geçmekte (elementlerle ilişkili olan motifler), (Кардаш, 2014, s. 55, 56).

İnsan, evrenin bir parçasıdır ve bu nedenle yukarıdaki elementlerin ilk unsurlarından oluştuğuna inanılmaktadır. Kıyafetlere işlenen motifler eski Ukrayna halkı için kendilerine temiz ve iyi ruhların dikkatini çekme amaçlı yapmaktalar. Böylece kötü ve parçalayıcı enerjiden uzaklaştıklarına inanmaktalar. Motifler kıyafetlerin belli bölgelerine yerleştirilmektedir (kötü ruhların girebilme ihtimali olan bölgelere

motifler işlenmektedir). Bu yüzden Ukrayna halkı için motiflerin asıl görevi insanı korumaktır. Tılsım nakışları boyun çevresine, yaka, bilek, etek kısımlarına vb. yerleştirilmektedir (Кардам, 2014, s. 56).

Geometrik motifler uyum ve açıklık ile karakterize edilmektedir. Çoğunlukla kırmızı, siyah ve beyaz iplikler kullanılmaktadır. Daireler, çarpı (haç) işaretleri, eşkenar dörtgenler, yatay toprak işaretleri, dalgalı su çizgileri geometrik süslemelerde hâkimlik göstermektedir. Bu işaretler Ukrayna halkına Tripyl kültüründen ulaşmıştır. Eskiden bunlar sadece dekoratif bir unsur olarak kullanılmamaktadır. Düz ve dalgalı çizgilerden, dikdörtgenlerden, roketlerden, eşkenar dörtgenlerden, dairelerden ve diğer geometrik şekillerden işin ustaları anlamsal ağırlığı olan ilginç çalışmalar ortaya sunmaktalar. Geometrik sembollerin anlamları uzun zamandan beri bilinmektedir. Bunlar: Güneş, Ay, yıldızlar, ateş, su, toprak, sevgi, hayatın (yaşamın) yanı sıra iyilik, zenginlik, doğurganlık ve güzelliştir. Evrenin ve evrenin yaradılışını simgeleyen en eski işaretler Üçleme işaretleridir: çarpı işareti (haç), üçgen, altıgen yıldız, üçlü daire, hayat (dünya) ağacı ve diğerleri. Her bir işaretin grafikleri nettir ve her biri diğerleri ile üçlü bütünün karakteristik gücünü ön plana çıkarmaktadır (Бабищ, 2020).

Geometrik motifleri uzak geçmişe dayandırarak işaret ve sembollerini arkaik bakışıyla ilişkilendirmekteler. Kültür sembolizminin bir parçası olan geometrik süsler, kültürün son derece kararlı öğeleri olmaktadır. Zaman içerisinde örf ve adetler bir takım değişimlere uğramaktadır. Bununla birlikte maddi kültürün çeşitli unsurları değişim göstermektedir, fakat bireysel süs motiflerinin desenleri ve sembolizmi bin yıllar boyunca değişmemektedir. Sadece, bazıları bir takım değişiklikler göstermektedir. Kültür – ideolojik alanlardaki değişikliklerle bile, eski sembolizm oldukça istikrarlı kalmaktadır (Гікіщенко, 2002, s. 76).

Podilla havlularına karakter geometrik süslemelerden biri, yoğun olanıdır. Köşeli (bağlı veya bağımsız) figürlerin karmaşık birleşimlerinde çok çeşitleri bulunmaktadır. Nadiren, bir satranç dizisinde düzenlenmiş iki nakış şeridi olarak içinde çok karmaşık desenlere sahip karakterler görülmektedir. Bu bölgenin havlularının geometrik süslemeli nakışı tüm kompozisyonu bütünleştiren, sürekli bir hareket ritmi oluşturan, herhangi bir görüntüyü yakalayan çizgi hâkimiyeti oluşturmaktadır. Bu çizgi kimi

zaman farklı, genellikle karmaşık unsurları birleştirmektedir. Çizgi; düz, kırık, zigzak veya kıvrımlı (meander) şeklinde görülmektedir. Geometrik süslemelerde başlangıç noktası bulmak zordur. Çünkü bu motifler, elementlerin sonsuz zincirlemesidir. Birbirini bağlamakta, sıralamakta ve tamamlamaktalar (Іваневич, 2011, s. 75, 76).

Günümüzde halk çalışmalarında, temelinde basit formları barındıran karışık ve zor motifler kullanılmaktadır. Bunlar: “koyun boynuzu”, “bukleler”, “kıvrırcıklar”, “taraklar” vb. İşlemeler arasında “eğik” veya “sonsuzluk” motifleri Trıpil kültürünün zamanından beri bilinip kullanılmaktadır. Yani, bu motif çok bilindik Yunan meandr motifinden çok daha önce ortaya çıkmış olduğu ön görülmektedir. Bilindik motif: roji/roječka (yıldızlar/rozetler), geometrik motiflerden bitki motiflerine geçişi temsil etmektedir. Bazen bu motif Güneşi ve Güneş ışınlarını anımsatmaktadır (Власюк, UDC⁴: 37.035.6:371.134:7).

Bitki motiflerin işlenme sebebi ise, doğanın güzelliğini kumaşa aktarmaktır. Ukrayna bitki işlemelerinde sıklıkla kullanılan birkaç motifler şunlardır: “üzüm”, “şerbetçiotu”, “çınar yaprağı”, “menekşe” vb. Bazıları halkın eski sembolik temsillerinin damgasını taşımaktadır. Aynı zamanda bu süslemelerde genellikle: kalına, çınar ağacı, yapraklar, şerbetçiotu, gelincik, üzüm, kadife çiçeği, zambak, gül, meyveler kullanılmaktadır (Бабиї, 2020).

Kulish’e göre, Ukrayna’nın bitki sembolleri: kgalına, söğüt ağacı, çınar ağacı, kavak ağacı, vişne ağacı, şerbetçioğlu, menekşe, gelincik, zambak, gül gibi çeşitli bitki ve ağaçların stilize edilmiş halleri kullanılmaktadır. Bunlar uzun zamandır halkın güzelliğini, manevi gücünü ve toprağına olan sevgisini temsil etmektedirler. Ukrayna atasözü diyor ki: “Без верби і калини нема України. /Söğüt ağacı ve kgalına yoksa Ukrayna da yoktur.” Yani, söğüt ağacı ve kgalına olmadan Ukrayna da olmaz cümlesiyle onlara verilen değer vurgulanmaktadır. Kgalına aynı zamanda Ukrayna’nın kendini de temsil etmektedir. Aynı zamanda kgalına Ukraynalıların soy ağacı olarak bilinmektedir. Bazı araştırmacılar ismini: güneş, ısı ve ışıltı ile ilişkilendirmekteler (Куліш, 2015, s. 108).

⁴ Evrensel Ondalık Sınıflandırma - UDC

Bitki sembollerinde arasında başak ve kadife çiçeği de bulunmaktadır. Başak, yaşam sembolü olarak aile içi refah ve uyumu simgelemektedir (URL-28, 2020). Kadife çiçeğin aslında yabancı bir çiçek olarak bilinmektedir. Bir zamanlar Ukrayna halkın böyle bir çiçeğin varlığından bile haberdar olmadığı konusunda bilgiler bulunmaktadır. Fakat sonradan kültüre dâhil olmasına rağmen Ukrayna halkın sembolü olmaktadır. Çocukluğu, Anneyi, Babayı, öz mahalleyi temsil etmektedir. Kadife çiçeğinin asıl memleketi Meksika olarak bilinmektedir. Orada ilaç niyetine kullanılmıştır. Ve büyü gücüne sahip olduğuna inanılarak dini törenlerde kullanılmaktadır. Anneler için kadife çiçeği; oğlunun erkek gücünü, yüceliğini, temizliğini, yakışıklılığını ve iyiliğini temsil etmektedir. Çocuklar ise bu çiçeği Anneye benzetmektedirler. Onlar için: Baba evini, Anne sevgisini ve Memleketi simgelemektedir. Bu çiçeğin dış görünüşü güzel ve dikkat çekici olduğu kadar birden fazla faydaları da bulunmaktadır. Örneğin: kompostlara eklenmesiyle sadece koku kazandırma yerine birçok faydaların artmasına sebep olmaktadır. İnsan bu içeceği içtikten sonra gripi, soğuk algınlığını ve diğer bakterial enfeksiyonları yenebilme gücü elde etmektedir. Çünkü kadife çiçeği bağışıklığı güçlendirerek vücudun her tür hastalıklara/mikroplara karşı dirençli olmasını sağlamaktadır. Kadife çiçeği yemeğin lezzetini artırarak iştahı açar ve aynı zamanda sindirim sistemine de iyi gelmektedir. Yemekte genel olarak baharat şeklinde kullanılmaktadır. Bir diğer özelliği ise kadife çiçeği göz tedavisine yarayan lutein ($C_{40} H_{56} O_2$) pigmenti içermektedir. Tansiyon düşürmede de oldukça faydalı olduğu savunulmaktadır (URL-29, 2020).

Bazen kara bitkileri “çam” denilen motif ile gösterilmektedir. Bir Noel ağacı veya söğüt dalı olarak da tasvir edilmektedir. Zamanla bu motifler daha karmaşık olarak farklı ağaç türlerinin yaprakları ve çiçekleri şeklinde işlenmektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42).

Zoomorfik (hayvan) işlemlerinde tasvir edilen ise: at, tavşan, balık, kurbağa; böceklerden: sinek, kelebek, örümcek, uçan böcekler. Çoğu durumlarda, zoomorfik süslemeler sanatçının kişisel görüşlerine ve yorumlamasına özgüdür. Bildircin, güvercin, tavus kuşu gibi kuşlar genellikle çift halinde bayanların düğün gömleklerinin kollarına işlenmektedir. Böyle bir gömleğin sahibi yalnızca evli bir kadın olabilmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Hayvan süslemeleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Eski nakışlı havlularda genellikle kuşların motifleri görülmektedir: güvercin, guguk, tavus, şahin, yukmak kuşu, bülbül ve leylek olarak belirtilmektedir. Etno kültürel gelenekleri bakımında kuşlara ilgi gösterilmektedir. Onlara tanıklık eden birçok ainler, efsane ve şarkı bulunmaktadır. Kuşların savaşta, çiftçilikte, avda, aile yaşamı konularında çok yardımları dokunduğu aşikârdır. İnanca göre ruh yeni doğmuş bebeğe kuş şeklinde gelmektedir, insan öldüğünde ise aynı kuş şeklinde ruh bedeninden ayrılmaktadır. Kuşlar gökyüzünü yeryüzü ile birleştirmekteler. Güneş özellikleriyle ortak yönleri bulunmaktadır. Güneş sonbaharda battığında, kuşlar sıcak ülkelere göç etmekteler, ilkbaharda da güneş doğduğunda ülkelerine geri dönmekteler (Бабіій, 2020).

Eskiden insanların refahı ve yaşamında büyük bir rol alan hayvancılık ve hayvan avcılığı, tekstil dışında Paskalya yumurtalarında da hayvan resimlerinin sembolizmini şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Her şeyden önce geyik, atlar, koç, kuşlar, balık ve daha fazlası. Eski dinlerdeki birden fazla Tanrı'ya olan inanışlar doğayı çözmeye konusundaki hayal güçlerinin tatmini olarak yorumlanmaktadır. İlahlar arasında en saygın olan Koruyucu, Büyük Tanrı kabul edilmektedir. Kollarını gökyüzüne doğru kaldırmış bir kadın figürü olarak tasvir edilmektedir. Daha sonra, muhtemelen Hristiyanlığın etkisiyle bu figür haç şekle dönüşmektedir. Dikkat çeken nokta, düz ve eğik haçların (artı ve çarpı işaretlerin) birleşimi erkek ve kadının hayattaki başlangıcını sembolize etmesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42). Bunlar harici Ukrayna hayvan sembolleri arasında “aslan” da yer almaktadır. Özellikle özgürlük sembolü olan Üç Dişli büyük armada kullanılarak hükümdarlığı sembolize etmektedir.

Bitkilerin ve canlıların izomorfik tasvirlerinin geometrik süslemesine bir örnek, Podilia'nın bazı bölgelerinde bilinen saksı motifidir. Kompozisyonun arkasında dikey olarak yerleştirilmiş bir gövde, çift-simetrik dalları veya alternatif dalları olan bir bitkinin gövdesi bulunmaktadır. Bu ağacın yemyeşil taç yaprakları, çiçekler veya fantastik kuşlardan oluşmaktadır. Bazen “saksı” motifi bir ağacın, çalının, çiçeğin büyüdüğü bir kap olarak tasvir edilmektedir. Süslemeler arasında yer alan bu motifin kutsal içeriği “hayat ağacı” motifinin sembolizmine benzetilmektedir. Bu bölgede bitki (fitomorfik) motifleri arasında en yaygın olan “dal” motifidir (özellikle

Khmelnysk bölgesinde). Bitmeyen gövde şeklinde olup üzerinde ritmik haliyle devam eden çiçek, yaprak, tomurcuklar, kalına veya üzüm motifleri yer almaktalar.

Ukrayna halk süslemelerindeki motifleri genellikle geometrik (soyut), fitomorfik (bitki), zoomorfik (hayvan), ornitomorfik ve antropomorfik olarak gruplara ayrılmaktalar. Geometrik olanlar, en basit geometrik elementler (çizgi, nokta gibi). Eski kelime anlamları incelenen basit homojen işaretleri (daireler, eşkenar dörtgenler, spiraller vb.). Farklı simetri yollarıyla düzenlenmiş bileşik homojen ve heterojen işaretler (iki/üç yapraklılar, çok ışınlı yıldızlar, rozetler, çarpı/artı işaretleri vb.) canlıların, bitkilerin, gök cisimlerinin mitolojik ve folklor karakterlerinin ikonik ve izomorfik görüntülerine rastlamaktayız (Іваневич, 2011, s. 75).

Motiflerin ortaya çıkışları ve kökenleriyle Ukrayna’da bilindik olan süslemeler şartlı olarak arkaik ve halk süslemeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Podilsk bölgenin yöresel havluları incelediğimizde üzerinde görülen arkaik süslemeler: fantastik mucizevi kuşlar, grifinler, uzamış üçgen kıyafeti olan kadın figürleri (elleri ve başı yukarı doğru uzamış şeklinde), yan yana olan kuşlar motifleri vb. En eski görüntülerden biri olan “Tabiat Ana” diye de adlandırdıkları tabiatın imgesini temsil eden “Hayat Ağacı” olmaktadır. Kültü eski zamanlara kadar uzanmaktadır ve Ukrayna halk işlemlerinde karmaşık görüntü şemalarının analizini ilk kez Ukraynalı araştırmacı R. Zakharchuk – Chuhay yapmaktadır (Іваневич, 2011, s. 74).

En basit arkaik motifler çoğunukla şu şekilde deşifre edilmektedir: düz yatay çizgi, toprak anlamına gelmektedir; dalgalı çizgi ise suyu sembolize etmektedir; dört parçaya bölünmüş bir karede her birinde daire veya nokta bulunan, ekilen alanın veya yeni bir avlu inşa edildiğini sembolize etmektedir; haç biçimli figürler, daire, rozet eski Slavların putperest inançlarına göre ateşi sembolize etmektedir, aynı zamanda Güneş Tanrısı olarak bilinmektedir. Her havlu kenarlarında, “ipler” veya “eğriler” bulunmaktadır. Bunlar su işaretleri olarak suyun olduğu yerde yaşam vardır anlamını taşımaktadır. Yunancada meandr (Ukraynacada sonsuz anlamına gelmektedir) kelimesiyle gösterilen dalgalı motif en eski Güneş ve Tanrı sembolü, mutluluk ve iyilik, refah ve tüm kötülüklerden koruyan sembol olarak bilinmektedir. Kırık çizgi sonsuz olduğu için devam eden hayatı sembolize etmektedir. Trypil kültürü

zamanından kalma seramik kapların üzerinde bu motiflerin görülmesi ve arkeolojik bulgularla kanıtlanması, Ukrayna'ya ait olduğunu var sayan kimi araştırmacılar meandr motifinin antik kökenli olduğunu savunmaktalar. Podilla nakışının en popüler nakışlarından biri büyü, arka plan olarak kullanılan, eşkenar dörtgen – meandrmotifleri. Toprak, bitki, verimliliği ve iyiliği sembolize etmektedir. Dört kapalı eşkenar dörtgen, yanı sıra noktalı eşkenar dörtgen, sürülmüş ve ekilmiş bir tarlanın ideogramını oluşturmaktadır (Іваневич, 2011, s. 76).

Trypillian kültürünün tarım kabilelerinin eşkenar dörtgen şekilleri doğurganlığın bir simgesi olarak bilinmektedir. Bu süs ile tanrıça figürlerini ve kurban kapları süslenmektedir. Ortada noktası bulunan eşkenar dikdörtgen ekilen bir alanın sembolü olarak bilinmektedir. Dış köşelerinde bükülmeleri olan bir eşkenar dörtgen, tohumun filizlenmesini sembolize etmektedir. Daire, roket: güneşin görüntüsünü sembolize etmektedir. Çok sayıda dal, çiçekleri olan ağaç: Hayat Ağacı, neslin devamını sembolize etmektedir (Намакштанська, &Новикова, 2011, s. 70).

Ukrayna halkı ağacı bir mucize olarak görmekteler. Mucizevi yönü ise sonbaharda ölüp ilkbaharda canlanmasıdır. Bu sebepten dolayı bazı özel günlerde ağaca verilen değer ön plana çıkarak bir nevi ağaca tapma dürtüsü gerçekleşmektedir. Böylece nesle olan ilgiyi yansıttıklarına inanmaktalar. İlkbaharda tomurcuk dalın üstünde üç yeni filiz açtığında, insanlar onları neslin devamının üç katlı sembolü (baba – anne – çocuk) olarak algılamaktalar. Hayat ağacını eski zamanda Triden (Тризуб) olarak tasvir etmekteler. Ek olarak ağaç motifi geçmişe, şimdiki zamana ve geleceğe dair felsefi bir anlayışı sembolize etmektedir. Ağaçla birlikte fantastik kuşlar işlenmektedir. Onları kökün yanına, gövdenin ortasına ve bir dalın ortasına yerleştirmekteler. Sebebi ise neslin gücünü ve tahrip edilemezliğini sembolize etmektedir. Sevddiği kişiler için genç kızlar gömleklerin üzerine çıplak bir ağaç motifi işlemekteler. Anlamı ise uzun ömür, sağlık ve aile mutluluğunu sembolize etmektedir. Bu bölgedeki hayat ağacı motifleri ellerini göğse uzatmış insan figürünü anımsatan şekilde işlenmektedir. Bu ise eskiye dayanan tılsım niyetine kullanılan sembollerin stilize edilmiş hallerini yansıtmaktadır (Іваневич, 2011, s. 74).

Ukrayna’da yaklaşık 100 tip nakış ve teknik bulunmaktadır (pürüzsüz, çapraz, yay, ağ, koşucu, dokuma vb. Ukrayna işlemelerinin kompozisyon kararı, sınırsız hayal gücü ve renklere göre belirlenmektedir. Yine de bant, buket ve saksı kompozisyonları hâkim olduğu görülmektedir. Motifin etnografik özelliklerine göre birçok bölgesel farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Hutsul işlemelerinin ova işlemelerinden farkı olan, dağların net geometrik şekilde görülebilmesidir. Bu tür çok yönlülük, nakıştaki arazinin doğal koşullarının yenilenmesine tanıklık etmektedir. Polisy’a’nın kuzey bölgelerinde kırmızı renkte yapılmış geometrik çizgiler görülmektedir. Volyn: iki renkten oluşmaktadır (kırmızı ve mavi). Polissya’nın güney tarafında beyaz iplikler kullanılmaktadır. Mavi, kahverengi ve beyaz çiçekli motifler Poltava’nın eşsiz süslemelerindendir. Bu hassas kompozisyon bileşimi, gömleğe hassasiyetini ve özgürlüğünü aktarmaktadır (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Ukrayna nakışlarının tüm topraklar için ortak tarzı vardır. Bu yüzden onları diğer halkların motifleri arasında kolaylıkla tanınmaktadır. Genellikle tek renkli Arkaik örnekler: Polissia, Volyn ve Boykivshchyna’da görülmektedir. Hutsul, Podillya, Poltavshchina’da değişmez (kesin) geometrik taban yaygındır. Yoğun bir şekilde stilize edilmiş bitki motifleri: Pobuzyhye/ Побужжя, Volyn/ Волинi, Podillya/ Поділля, Bukovina’ya/ Буковини özgüdür. Kiev ve özellikle Poltava bölgelerinde nakışlar daha çok bitkisel karaktere sahipler. Ağ ve genel olarak ajur nakışlar Poltava ve Pokuttya bölgelerinde yaygındır. Ukrayna motiflerindeki renkler genelde sınırlı bir sayıda ve uyumlu bağlantılarla bilinmektedir. En sık kullanılan: siyah ve kırmızı; siyah, sıcak kırmızı ve sıcak sarıdır. Bazen az miktarda yeşil ve mavi renkler eklenmektedir. Nadiren gümüş, altın ve gri iplikler kullanılmaktadır. Genellikle renk zenginliği kuzeyden güneye doğru artmaktadır. Tekniği, bileşimi, motifleri ve renkleri ile her nakış amacına karşılık vermektedir. Özel motifler erkeklerin gömleklerinde kullanılmaktadır, diğerleri ise kadın, çocuk veya yaşça büyük ya da gençler için kullanılmaktadır. Ukrayna motiflerinin çok yönlülüğü bölgelerin ekonomik durumunu ve diğer ulusal azınlık temsilcilerinin göstergeleri olmaktadır. Günlük, düğün ve yas günleri için mükemmel motif ve renklerden oluşan havlu ve masa örtüleri işlenmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Podilia ornitomorfik süslemelerinin en yaygın motifleri: sıradan ve masal kuşlarının imgeleridir. Havlularda, kuş motifleri küçük boyutta, çoğunlukla her iki tarafta da çiftler halinde gösterilmektedir. Çift kuşlar (bülbüller, güvercinler, şahinler, tavus kuşları): sevgi ve mutluluğun simgesidir. Bu yüzden çoğunlukla birbirlerine bakar şeklinde olmak üzere düğün havlularına işlenmektedir. Kuşlar ya gagalarında kalına tutmaktalar (neslin devamını sembolize etmektedir) ya da ağacın dibinde oturmaktalar (yeni ailenin sembolü olarak bilinmektedir).

Çeşitli modifikasyonlarıyla çarpı işareti tüm Ukrayna halk nakışlarında oldukça yaygındır. Bununla birlikte kancalı çarpı işareti veya svastika Podilla'nın güneydoğu bölgelerinin ve kısmen de Karpat tarafların nakış süslemelerini karakterize etmektedir (Іваневич, 2011, s. 77, 78).

Svastika haricinde bu bölgedeki işlemler arasında birden fazla artı ve çarpı işaretlerinin modifikasyonları vardır: “клинуватий хрест/klınuvatıy khrest”, beş kareden oluşan ve haç işaretini anımsatan rozetler; çarpı işaretine bağlı olan dört ışınlar üzerinde büyük ve küçük haç işaretleri; art arda üç veya üç kesim beşer (toplam on beş tane) rakamdan oluşan küçük artı işaretleri bir sıra halinde düzenlenmiş ve ayrıca çarpı işaretleriyle birleşmişlerdir; bölme ve taban şeritlerinin süslemelerinde küçük çarpı veya artı işaretlerin sıralanmış şekilleri; dünyayı dört kısma bölen artı/çarpı işaretleri; şematik antropomorfik canlıların baş kısmını oluşturan çarpı/artı işaretleri görülmektedir. Farklı grafik ifadeler şeklinde olan bu işaretleri insanlığın en eskiye dayanan sembollerine ait olduğu var sayılmaktadır. Aynı zamanda bu işaretler, kozmotik sıralamayla bağlantılı olarak ateş ve güneş tarikatına ait olarak artı/çarpı işaretlerin bütünleşmesi ise kadın ve erkeğin başlangıç evrelerinin muhtemel birleşmesini temsil etmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında bu bölgede iki taraflı saten işlemleri, bitki ve geometrik motifli olarak (beş yapraklı çiçek, rozetler) ortaya çıkmıştır. Yapraklar kırmızı ipliklerle işlenerek siyah ipliklerle kontürleri geçilmektedir. Çiçekler ise sıra veya basamak şeklinde kumaşa yerleştirilmektedir (Іваневич, 2011, s. 78, 79).

Antropomorfik süs motifleri insan figürlerinin veya sürücülerin görüntülerini içermektedir. Ağaç şeklindeki insan figürleri veya stilize edilmiş kadın figürü (elleri

yukarı doğru olan) arkaik süslemeler arasında yer almaktadır. Genel olarak işlemeli arkaik sahneler antropomorfik karakterlere sahip süslemeler Doğu Podilia'nın özellikle Vinnytsa bölgesinin havlu süslemelerine aittir. Örneğin, kimi havluların merkezinde kadın figürü ("Büyük Tanrıça" anlamlarını da taşımakta olan), iki taraftan ise atlar, kuşlar, yıldızlar işlenilmektedir. Aynı zamanda, çalışmalar arasında, kadın figürlerini bir dizi şeklinde de görmek mümkündür (Іваневич, 2011, s. 80).

Şekil 76. Ukrayna kültüründe görülen: geometrik, bitkisel, zoomorfik, antropomorfik motifler

Kaynak: СМЕКАЛОВА, 2019, s. 28, 4

Uzun kollu gömlekler altı tane farklı boyutta olan karelerden oluşmaktadır. Ve eğer onların aralarındaki mesafeyi ölçecek olursak mükemmel bir altın oranla karşılaşılmaktadır. Bu kareler kendi aralarında çarpı işaretiyle bütünleşmektedir. İşlemelerde genel olarak siyah ipler kullanılmaktadır. Sebebi ise negatif enerjilerin insan vücuduna geçmelerini engellediğine inanılmaktadır. Haç anlamını taşıyan bu çarpı işaretleri kendi enerjisiyle dışardan gelen negatif enerjiyi parçalamaktadır. Siyah renk ise o parçaları emerek yok etmektedir. Aşağısında (göğüs kısmında ve kol kısımlarında) kutsal kodlamalarla işlenmektedir. Küçük çocuklar için olan kodlamalar bitki motifleri olarak karşımıza çıkmaktadır. O motiflerde kullanılan semboller ise: hayat ağacı, koruyucu yıldızlar, doğanın temel güçlerini simgeleyen (su ve ateş) sade noktalı dalgalar olarak bilinmektedir(Чумарна М. Код Української Вишивки/ Çumarna M. Ukrayna İşlemelerin Kodu) (aktaran Понятишин, 2018)

Geçmişten günümüze bu kutsal kodlar narin kadın elleriyle beyaz bir kumaşa aktarılmaktadır. Bu şekilde kutsal olarak kabul edilen gelenek günümüze kadar korunabilmiştir. Bu sebeplerden dolayı Ukrayna halkı her zaman motif işlemelerini bu kadar benimseyerek, gururla, sevgiyle üzerlerinde taşımaktadırlar.

5.1. Daire/Çember (Kolo)

İlk çağlardan itibaren basit geometrik motifler kullanılmaktadır. Daire/Çember de ilklerdendir. Putperestlikte ilahi, yaşam enerjisi anlamına gelen Güneşi simgelemektedir. Daire/Çember aynı zamanda varlık ve sonsuzluğun devamlılığıdır.

Birçok yerde kullanılan bu sembol birden fazla anlam taşımaktadır. Ortasında noktası olan bir çember evrenin merkezi olarak bilinmektedir. Ukrayna sembolizminde ise Güneşi simgelemektedir. Ukraynalılarda ilahi temizliği sembolize

eden çember şeklinde olan gelinin tacıdır. Etrafa saçılan güneş ışınları gibi olan çemberin/dairenin güç ve enerji dağıttığına inanılmaktadır. Işınlardan içe doğru olması

 tam tersi enerjiyi almaktadır. Böyle bir çember/daire ise boşluğu

simgeler. “Temiz” anlamına gelen daire şekillerini nakışta pek göremeyebiliriz. Daha çok ahşap çalışmalarında ve Paskalya yumurtalarında görülmektedir. Ve diğer figürlerle aynı anda kullanılarak zor çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Çember daha çok Hayat Ağacında ve işlemeli düğün havlularında görülmektedir (Понятишин, 2018).

Çember; birçok uygarlıkta çarpı motifine benzetilen çember motifi Güneşin sembolü olarak bilinmektedir. Putperestlikte ve Hristiyanlıkta daire (çember) sakral (çarpı türlerine benzeyen) değerleri sembolize etmektedir. Gökyüzü ve yeryüzüne olan kültürel yaklaşımıyla bağlantılı olarak sonsuzluk, uyum, gök cisimlerinin döngüsü, zaman ve dünya yaşamının sembolü olarak bilinmektedir. Her iki işaret de (daire içinde çarpı işareti) evren bilgisinin temelidir ve genellikle birlikte tasvir edilmektedir. Çarpı ve daire işaretleri süslemelerinin ana unsurlarındandır. Eski Ukrayna halkın güneşi, yıldızı ve ayı bir daire veya çarpı işareti olarak tasvir ettiklerini görmekteyiz. Bazen daire içinde çarpı işareti dört yapraklı çiçeğe dönüştürülmektedir (Бабій, 2020).

Tekerlik (daire), en yüksek “rahatlık” ile yoğun “gücün” birleşiminin mükemmel zirvesini işaretlemektedir. Buna bağlı, Tanrı’nın sonsuzluğunun ve ölümsüzlüğünün göstergesi olmaktadır. Doğada ise bu, yaşam döngülerini (hayatın yeniden doğuşunu) ifade etmektedir. Genel Hristiyan anlamda, tekerlik ölümsüzlüğü, cennetin

varoluşunu ve Tanrı'nın sınırsız sevgisini göstermektedir(Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 77. Daire motifi
Kaynak: Смекалова, 2019: 7

5.2. Kare(Kvadrat)

Bu figür çoğu kültürün çalışmalarının merkezinde/orta kısımlarında yer almaktadır.

Mükemmelliği, uyumu ve düzeni sembolize etmektedir. Kare içinde çarpı işareti

genelde erkek gömleklerinde (soroçkah) kullanılmaktadır.“Yer tarlası” (zemne

pole) anlamına gelmektedir. Ukrayna kültüründe kare ☐ toprağı sembolize etmektedir. Bu figürün mantığı: alan çapında, belli bir bölgenin (tarlanın) bölümü olmasıdır. Daireye nazaran (daire: mükemmelliği, ruhu sembolize etmektedir) karenin manevi anlamı eşyayı temsil etmektedir. Yani kare dairenin karşıtıdır. Kare, Ukraynalıların temel element sembolü olarak anlam yükledikleri ve özel sayı olarak kabul ettikleri 4 rakamının bir işaretidir. Bunlar Dünya'nın dört noktası olan: Dünya'nın dört tarafı, mevsimler, yaşam döngüleri, günün kısımlarıdır (sabah, öğle, ikindi, akşam). Nakış üzerindeki kareler sıralanmış bant şeklinde ve yine zor bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır (Смекалова, 2019, s. 7).

Şekil 78. Kare motifi

Каунак: СМЕКАЛОВА, 2019: 7

5.3. Dünya Ağacı/Світове дерево (Svitove derevo)

Bir diğer adı ise Hayat Ağacıdır. Bu sembolü, evren modelinin üç bileşenden oluşan halkların sanatında/kültüründe görebilmekteyiz. Bu üç bileşenler şunlardır: yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü yaşamı. Ağacın kökleri: geçmişi; gövdesi: günümüzü; dalları: geleceği temsil etmektedir. Ukrayna motiflerinde bu sembolü sadece simetrik ve asimetrik şeklinde geniş dallı bir ağaç olarak görebilmekteyiz. Aynı zamanda bir: başak, buğday, dallar ve üzüm salkımı olarak bile karşımıza çıkabilmektedir. Ve yine, soyu ve üç dünyanın bileşiminin hakikatini içermektedir. Ağaç motifin kadın simasına değiştirildiği (kadın simasıyla gösterildiği) zor motiflerde görebiliriz. Dünya Ağacı motifler daha çok 3-4 metre olan havlulara yakışmaktadır. Bu havlularla evler ve kiliseler süslenmektedir (Ukrayna'nın merkezinde daha çok yaygındır) (ПОНЯТИШИН, 2018).

Hayat (Dünya) Ağacı; son derece derin anlamlar içeren, merkezi simge olan Ukrayna sanatındaki en eski ve yaygın süs motiflerinden biri olarak bilinmektedir. Slav mitolojisinde, dünya ağacı: Virius, Cennet Ağacı, huş ağacı, akçaağaç, meşe, çınar ağacı, elma ağacı, gök ağacı, bilgi ağacı olarak bilinmektedir. Bir tür insan modeli olarak benimsenen, uzayda ve zamanında dünyanın organizasyonunda rol aldığına inanılmaktadır. Birçok araştırmacı için Hayat Ağacı, yeryüzünün gökyüzü ile olan ilişkisi, felsefi anlayışa göre: geçmiş, şimdiki ve gelecek arasındaki bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra, ağaç dallarıyla tüm dünyayı taşıdığına da inanılmaktadır. Yaprakları gökyüzüne, toprağa ve suya dokunmaktadır. Ağacın besleyici olduğu ve rehberlik ettiği inancı benimsenmiştir. Bu yüzden yaşamın ölüm

karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Aynı sebepten dolayı eski Ukrayna halkı onu ilah olarak kabul etmektedir (Баби́й, 2020). Hayat (Dünya) Ağacının görselinin iki çeşidi bulunmaktadır: topraktan çıkarak büyümeye başladığında simetrik olarak dallarının yukarı doğru yükselmesi ve tohumdan büyüyen hali (yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadınsı ilkenin bir sembolü olarak bilinmektedir). Var olan kültüre dayanarak, bir kadın genellikle ağaç şekliyle bütünleşmektedir: elbisesi bir ağacın üçgen tabanı ile birleştirilmektedir. Özellikle yabı bakımından zengin olan bu motif, kökleriyle toprağa dayanan, dallarıyla ise gökyüzüne uzanmaktadır. Genellikle çiçekli bir ağaç, Güneşin elçi kuşlarıyla, baharın habercisi, sevgi sembolleriyle tasvir edilmektedir (Баби́й, 2020).

Şekil 79. Dünya (Hayat) Ağacı motifi
Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.4. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı)

Diğereski Ukrayna motiflerde üçgene benzeyen figürler görebiliriz. Zikzak Çıta (şevron): kapalı olmayan üçgenlerdir. Üst kısımları aşağıya doğru çevrili olanlar : kadın veya maddi boyutu; yukarıya doğru olanlar ise : erkeği, ruhani veya manevi boyutu simgelemektedirler. Zikzaklardan oluşan çizgisel süslemeler

çentikli desen görünümünü verir. Kırık kurdelenin ritmik nöbetleşmesi gibi.

Üst noktaları kesişen şevronlar en eskiye dayanan motifler olarak bilinmektedir (ilkel mağara resimlerinde görülmektedir). Dağ veya toprak anlamını taşıymaktaydı. Eski örneklerde şevron sembolünü içeren işlemeli havlular Çernihivşçına'da bulunmuştur (Понятишин, 2018).

Şekil 80. Zikzak Çita motifi
Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.5. Dalgalı Çizgiler/Spiral

Dalgalı çizgiler/sıhmı(сигми)/zigzaglar suya benzetilir. Araştırmacılara göre birbirine paralel olan dikey dalgalı ya da düz çizgiler yukardan düşen yağmur damlalarına benzetmekteler. Yatay düz çizgiler (horizontal çizgiler) veya zikzak / dalgalı şekline benzer horizontal çizgiler ise gökyüzünün nemini sembolize etmekteler. Spiral şekli aynı zamanda zamanın akışkanlığını ve güneş diskinin döngüsel hareketi anlamına gelmektedir. Eskiler evrenin somut halini ve sonsuzluğunu spiral şeklinde göstermekteler. İnsanın DNA strüktürü bile bu motife benzer : bilindiği gibi her bir hücrede kesintisiz hayat enerjisi bulunmaktadır. Eski örneklerde tripil spirali denilen semboller karşımıza çıkmaktadır: çap olarak giderek büyüyen daire veya yarım daire şeklindedirler (Смєкалова, 2019, s. 9). Spiral, yaşam gücünün, yeni bir yaşamın doğuşunun, okuryazar yılın düzeninin, doğurganlığın/bereketin sembolü olarak bilinmektedir (Цуцман, 2019, s. 77).

Şekil 81. Dalgalı Çizgiler motifi
Каунак: Смєкалова, 2019: 9

5.6. Çarpı İşareti (Haç anlamına gelen “X” ve “+” işaretleri) /Khrest

Genel olarak dünya kültüründe en yaygın işaretlerden biridir. Daire ve kare şekillerin aksine alanın genişliğini değil çok yönlü ve vazgeçilmez bir şekil olarak merkezi noktayı sembolize etmektedir. İlginç olan, düz bir çarpı (artı) işareti “+” Yaradan’ı, Güneş’i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir. Çarpı işareti “X” ise: Ay’ı ve kadının başlangıç evresinin somutlaştırmaktadır. Bu iki figürün işlenmesi ikili çarpı işaretini oluşturmaktadır. Veya iki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldız sembolize etmektedir. Bazı bilgilere göre Hristiyanlıktan önce çarpı işareti kötü ruhlardan korunma amaçlı bir tılsım niyetine kullanılmaktaymış. İki çizginin kesişmesi Yeryüzünün Gökyüzüyle karşılaşması anlamına gelmektedir. Çarpı işareti aynı zamanda dört elementlerin uyumluluğu anlamına gelir. Bunlar: ateş, su, toprak ve havadır. Çember içinde çarpı işareti ise Dünya’nın astrolojik görünümünü sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

Çarpı İşareti (Haç Motifi): bilindik süsleme işaretidir. En eski haç motifler arasına girerek Güneş ve Ateş işareti olarak bilinmektedir. Erkeğin enerjisini birleştiren ateş (çoğu insanların dikey bir sütunla tasvir edilmektedir) nem olan kadın enerjisinin sembolü (yatay bir düzlem veya yatay bir işaretle tasvir edilmektedir) ile birlikte her iki ana karakterin çarpı işaretiyle bütünleşerek kaybolup üçlü alanın, sevgi ve çocuk sembolü olarak nitelendirilmektedir. Bu işaret ilk üçlü: artı, eksi, bütün – baba, anne, çocuk (Бабій, 2020).

Haç işareti ruhu, Güneşi ve ateşi sembolize eden eski semboller arasında yer almaktadır. “İlahi bir işaret” olarak kabul edilmektedir. Haç, iki çizginin kesişimi şeklinde adlandırılmaktadır: zaman (yatay) ve sonsuzluk (dikey). Varlığı ve yokluğu, başlangıcı ve bitişi sembolize etmekte. Hristiyanlıkta bu işaret, Diriliş’in acılarını ve sevincini, günahların kefareti temsil etmektedir (Цуцман, 2019, s. 77).

Şekil 82. Çarpı/Artı İşareti motifi
Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.7. Svastika/Svarha sembolleri

Svastika adıyla da bilinir. Çarpı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Eski halkın sihir gücüne inandığı Güneş tarikatının sembolüdür. Eski Ukrayna halkı ise bunu yuvanın içinde sıcaklığı dağıtan ateşin gücüne ve aile içi mutluluğa benzetmektedir. Svarha hem sağ hem de sol tarafa dönük olabilir. Bazı bilgilere göre Güneş'e benzetilir. ✕ Saat yönünün aksine dönen svarha koruyucu ruhani ateşi sembolize etmektedir. ✕ Saat yönünde dönen ise aile yuvasını ısıtan ateşi sembolize etmektedir. ⚡ “Bütün Svarha” (sol yöne hareketi olanın sağ yöne hareketi olanın üzerine işlenmesidir) adını taşıyan motif Ukrayna işlemlerinde yaygındır. Genellikle Pravoberejja (Kiyev, Çerkası, Kirovohrad, Vinnitsa, Jitomir) da işlenilir. Halk arasında “круторіжки/krutorijki” adı verilmektedir. Bu, iki denge akışının oluşturduğu bir uyum sembolüdür. Aynı zamanda “колядник/koladnik” adıyla da ünlüdür. Ataların bilgeliği ile bütünleşmenin sembolüdür. Svarha: eski, enerjisi güçlü olan bir semboldür (Понятишин, 2018).

Şekil 83. Svarha/ Svastika motifi
Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.8. Anahtarlar/Klüçi

Ukrayna'nın farklı ilçelerindeki dikiş ustaları bu sembole farklı isimler vermişler. Bunlar:

- Podilla'da (наПоділлі): hesıkı (геси́ки).
- Nadnıpryanşçına'da (наНаддніпрянщині): klüçi (ключі)/anahtarlar.
- Diğer bölgelerde: vuji (вужі); s-motifler.

Bu figür biçim olarak svastikanın (svarhanın) yarım şeklidir . Görsel olarak “8” rakamının yarımına da benzemektedir. Bu yüzden “mükemmelliğe giden yol” olarak yorumlamaktalar. “S” sembolü; dalgalı çizgiler. Bu sembol yeryüzünün “ağır” suların göstergesi olarak yorumlanmaktadır; Dünya'nın ana nemi. Ekime hayat veren “Su”yun simgesidir. Anahtar motifli kıyafetler insanın enerjisini kötü etmenlerden koruyan bir semboldür. Araştırmacılara göre, eskiden Ukrayna halk arasında bu simge suyu anımsatan yılan anlamına gelmektedir. Yer altının koruyucusu olarak bilinen yılan erkeğin özünü, neslin devamını sembolize etmektedir. Yağmurlu gökyüzündeki şimşek şeklindedir. Kadınların gömleklerinin kenarlarında sıra şeklinde sıhıma motifleri işlenmektedir. Bunlar kendi güçleriyle anne özünü korumaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 84. Anahtar motifi.

Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.9. Eğik Dans /Kıvıy Tanets

 Aynı zamanda “sonsuzluk” ve “kıvrım” da denilmektedir. Meander, Yunancada “kıvrım” anlamını taşımaktadır. İsmi, Meandr nehrin adından gelmektedir. Araştırmacılarla kanıtlanmış bilgiye göre bu sembol Ukrayna’da yirmi bin sene önce kullanılmaya başlamaktadır. Eski Ukrayna sembollerinden daha kıvrımlı olan bu sembol yaşam uyumunu içeren suyu sembolize etmektedir. Bu motif “sonsuz/tükenmez” bir motif oluşturmaktadır. Kaderin ipliğinin uyumu gibi. Ama orijinal kaynağa geri döner (Першоджерела). Hayat yolunu ve sonsuz varlığı simgelemektedir. Bu motifi “eğri dans” olarak adlandırma sebebi eski yöresel danslara benzetilmiş olmasıdır (Ukrayna kadınların gelenek olarak her baharın dans ettikleri yöresel oyunlar). En sık sonsuzluk sembolünü Hutsulşçına, Volın, Kıyivşçına, Kuban ve Poltavşçına’nın (Гуцульщини, Волині, Київщини, Кубані,Полтавщини) işlemlerinde görebilirsiniz. Meandr motiflerle genellikle erkek gömlekleri süslenmektedir. Böylece güç ve hayat enerjisini sembolize etmektedir (Понятишин, 2018). “Sonsuzluk” suyun akışkanlığını sembolize etmektedir. Su aynı zamanda doğa gücünün kaynağını ve hayat veren kadınsı bir ilkeyi somutlaştırmaktadır. Hristiyanlıkta su arıtmayı (vaftiz ayini) sembolize etmektedir (Цуцман, 2019, s. 78).

Şekil 85. Eğik Dans motifi.

Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.10. Üçgen/Trikutnik

 Eski inançlara göre sonsuz hayata götüren dar bir kapının sembolü olarak bilinmektedir. Yeryüzü veya var olan, yeraltı veya görünmeyen, gökyüzü veya ruhani olan üç dünyanın birleşimini sembolize etmektedir. Bu üç etmen (afet): su, ateş ve

hava olarak bilinmektedir. Üçgen sembolü eskiden “ateş/yanın” afetini anımsatmaktadır. Bazı araştırmacılara göre günümüzdeki üçgen özgürlük sembolü

olan Trızub’a benzetirler. Üst köşelerinin birbirine değinen üçgenler “kum saatini” anımsatarak Dünya’nın var oluşunu ve Dünya’nın olmayışını sembolize etmektedir. Üst köşelerin kesişen yeri ise bir dünyadan diğer dünyaya geçişini temsil etmektedir. Bazen üçgenler arasından “Büyük Parlayan Halka” adıyla bilinen çizgi

işlenir. Bu çizgi, dünyanın diğer dünyada yansıdığını ve tam tersi anlamına gelmektedir. Bu sembol genellikle Orta Nadnıpranşçina’da (Serednya Nadnıpranşçina) ve Slobojanşçina’da havlu motiflerinde (Понятишин, 2018). Üçgen; bir üçgen olarak en eski antropomorfik işaretlere ait olmaktadır. Yeni insan hayatının başlangıcında vücut kısımlarını oluşturduğuna inanılmaktadır (Бабій, 2020).

Üçgen, evrenin üç fikrini içermektedir: gökyüzü, dünya ve su. Bu işaret baba, anne ve çocuğu simgelemektedir. İkizkenar üçgen tamamlamayı simgelemektedir. Üst kısımları yukarı doğru kesişen üçgen ; Güneşi, hayatı, ateşi, alevi, erkeği ve maneviyatı simgelemektedir. Üst kısımları aşağıya doğru kesişen üçgen ; Ay, kadın ve suyu simgelemektedir (Цуцман, 2019: 76, 77).

Şekil 86. Üçgen motifi.

Каунак: Надія Понятишин, 2018

5.11. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/Romb

◊ İnsanın doğurganlığına ve toprağın verimliliğine benzetilmektedir. Kadın ve erkeği temsil eden iki üçgenden oluşmaktadır ◊. İlginç olan tarafı ise eski Ukrayna halkın inançlarına göre üç köşesi kadına ait (mahallenin/yuvanın üç köşesi) ve sadece dördüncü köşesi erkeğe ait olup bütünlüğü tamamlamaktadır. ◊ Ortasında noktası olan eşkenar dörtgenin anlamı ekilmiş tarla olarak bilinmektedir. Bolluk ve bereketi temsil ederek Ukrayna halkın ataları için büyük bir anlam taşımaktadır. Sade romb dışında karşımıza kancalı romblar da karşımıza çıkmaktadır. ✖ Bu romb, üretkenliği sembolize eden “kurbağa” adlı olarak da bilinmektedir. Çünkü bu hayvan eski inançlara göre hayat veren gökyüzünün nemiyle ilişkili olduğuna inanılmaktadır. Eşkenar dörtgen motifler düğün havlularına ve gelinliğe işlenmektedir. Hamile olan kadın eşkenar dörtgen motifli kıyafetleri doğum yapana kadar giymek zorundaymış. Çünkü bu sembol güçlü bir tılsım olarak bilinmektedir (Понятишин, 2018).

Noktalı eşkenar dörtgen motifi sıklıkla “ekilmiş tarla” olarak yorumlanmaktadır. Ve bu işaretin Neolitik dönemde kadın heykellerinde bulunduğundan döllenme sembollerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Etnografi verilere göre bu motif genellikle düğün elbiselerinde veya evliliğin ilk senesinde giyilen kadın elbiseleri üzerinde görülmektedir. Döllenme, doğum ve evliliğin temel sonucu üreme olarak kabul edildiği için bu “istek” gömlekler üzerine nakşedilmektedir. “Haç şeklindeki eşkenar dörtgen”, belli bir bölgeyi (alan/toprak/mülk) sembolize eden eski motifler arasında yer almaktadır. Yani, bu işaret: ekim (врожай)/bereket anlamına gelen tarlayı/toprağı sembolize etmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7). Eşkenar Dörtgen: Geometrik işaretlerin popüler bir işaretidir. Eşkenar dörtgen ortasında dört yapraklı çiçek sadece güneş işareti olarak (güneş görüntüsünün sembolü olarak) değil, aynı zamanda ana toprağın verimliliğini sembolize etmektedir (Бабиї, 2020).

Eşkenar dörtgen (elmas), doğadaki kadının doğurganlığını sembolize etmektedir. Tripil bulgularında (eski inançlara göre, doğurganlık tanrıçasının kil figürleri üzerinde) dört parçaya bölünmüş elmas şekilleri görülmektedir. Pişirilmeden önce bu

dört bölümün her birine buğday tanesiyle bastırılmaktadır; böyle bir eşkenar dörtgen yıldız alanının düzenlemesini simgelemektedir(Цуцман, 2019, s. 77).

Şekil 87. Eşkenar Dörtgen motifi.
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

5.12. Povna Roja/Roječka/Sekiz Işınlı Yıldız

Artı işareti (+, x) erkeğin özünün başlangıcı ve Güneş'in sembolü) ile eğik/çarpaz çarpı işaretinin (kadının özünün başlangıcı ile Ay'ın sembolü) üst üste gelmesi ile oluşan bir semboldür. Bu iki motifin birleşmesi doğal olarak her şeye hayat verme anlamına gelmektedir. Povna roja'yı Anne yıldızı olarak da adlandırmaktalar. Bu sembolü ikonlarda görmek mümkündür. Sekiz köşeli yıldız Ukrayna işlemlerindeki geometrik şekiller arasında en popüler olanıdır. "8" rast gele bir rakam değildir. Biyofizikçiler böyle bir yıldızın bir Oktaedron (октаэдрон) olduğunu, herhangi bir organizmanın elektrik modelini oluşturduğunu söylemekteler. İnsan zigotunu böldüğümüzde tam 8 hücre ve 8 enerji akışından oluşur. Bunlar ileride embriyonun fiziksel ve ruhsal temelini oluşturmaktalar (Понятишин, 2018).

Yıldız (Ruja/Gül) beş, altı, sekiz köşeli olarak tasvir edilmektedir. Altıgen, gökyüzüyle ilişkili ufku altı tarafını sembolize etmektedir. Aynı zamanda, yılın ikiye bölünmüş altı aylarına işaret etmektedir. Sekizgen yıldız artı ve çarpı işaretleri beraberinde sağa ve sola döngüsü olan svastikadan oluşmaktadır (Tsutsman, 2019: 78). Roja; aşkın sembolü olarak bilinmektedir (Іваневич, 2011, s.79).

Sekizgen; Ukraya süslemelerinin karakteristik bir işareti olmaktadır. Daire içine işlenmesi Noel yıldızı, Meryem Ananın yıldızı anlamını taşımaktadır. Orta çağ

teknolojik sistemindeki sekizgen, Tanrı'nın sekiz kez temsil edildiği haç işareti olarak bilinmektedir. Altıgen Yıldız: iki üçgenin birleşimi ile meydana gelmektedir. Üst kısımlarının yukarı doğru kesişmesi $\triangle$; erkeğin (ateş) enerjisi ile üst kısımlarının aşağı doğru kesişmesi ∇ ; kadın (nem) enerjisinin birleşimini temsil etmektedir. Bu nedenle, üst üste gelen iki üçgenden oluşan yıldız üçlünün sembolü olarak bilinmektedir. Bu iki üçgenin birleşmesi ise çocuk (erkek çocuğu), hayatı sembolize etmektedir. Ayrıca Yıldızlar – Çiçekler: havluya dağılıp geometrik süsle belirtilerek insanların evreni bir sistem olarak algılayışını temsil etmektedir. Zincirlerle birleşmiş olan yıldızlar, her şeyin düzenli ve uyumlu olduğu, birleşik kozmosun bozulmamış yasalarına tanıklık etmektedir (Бабіій, 2020).

Şekil 88. Povna Roja/Sekiz Işınlı Yıldız motifi.
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Ukrayna ve Türk halklarının kültürel yaratıları içinde yer alan ve sadece bir bezeme unsuru olmanın ötesinde, içlerinde barındırdıkları çeşitli mistik veya seküler anlamları ile de önemli olan sembol ve motiflerin, ortaya konulmalarında faydalanılan geometrik şekillerin ya da çizimlerin olanakları çerçevesinde benzeşebildikleri gibi, ortak kültürel geçmişin birbirleri üzerinde olan etkileri, hemen hemen tüm toplumlarda görülen tabiat kültürüne bağlı inanç sistemleri ile de alakalı olabilmektedir. Kimi sembol ve motiflerin sadece görsel değil anlamsal olarak ta benzeşmeleri bu bağlamda ele alınabilir. Fakat her kültürün kendi yaratısını ortaya koyarken takınmış olduğu tavır, ortaya konulan yaratının anlamlandırılmasında en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Türk toplumlarında, kültürel olgularında etkisiyle, oluşturulan motif, sembol ve bunların kompozisyon formları nesilden nesile aktarılan ortak bir tavır olarak görülürken, Ukrayna halklarında ise ortak motif ve sembollerden yaratılan

kompozisyonlar daha bireysel olmakta, her bir bireyin kendi iç dünyasını yansıtmaktadır.

“Kachuri”, “Kachuristy” Kafkas ve Türkmen “halı” motiflerine ve eski Slav motiflerinden önceki “bijuchiy pes” motifine benzetilmektedir (Nahornyak, s. 220, 221).

“Український стрій/ Ukrayna düzeni (sistemi)” adlı eserinde M. Bilan ve G. Stelmashchuk gömleğin insanın ayrılmaz bir parçası olduğundan, aynı zamanda, gerekli, hatta gizli bilgileri verebileceğinden bahsetmektedirler (yaş, cinsiyet, medeni hal, toplumdaki durumu, mesleğini).

Kadın gömleği erkek gömleğinden sadece desen şekli olarak farklılık göstermekle beraber birden fazla bilgiyi de içermektedir. Kadın gömlekleri: doğurganlığı, anneliğin kudretini; erkek gömlekleri ise: üstünlük, güç, cesaret, koruyucu geleneğini sürdürmektedirler (Нагорняк, 2009, s. 217).

Nakışlı Ukrayna kadın gömlekleri dünya sanat kültürü hazinesinde önemli bir yere sahiptir. Nakış, halkın silinmez sanat zenginliğinin gücünü ortaya çıkaran klasik görünümünde Ukrayna’nın halk sanatıdır. Ortaya çıkışından günümüze kadar nakış, insan hayatının güzelliğini teyit etmede önemli role sahiptir. En yaygın kullanılan dekoratif ve uygulamalı sanatsal nakış türüne bilimsel yaklaşım ilk yayınlar XIX yüzyılın ortalarında yayınlanmıştır. Bunlar arasında Ukrayna’nın önde giden temsilcileri vardı. Bunlar: Yakiv Holovatsky, Volodymyr Shukhevych, Yury Jatkovych, Fedir Vovk, Hryhoriy Kupchanko.

Nakıştaki süslemelerin özelliklerini inceleyen birçok araştırmacı, süslemenin ana işlevinin estetik ve büyü içerdiği ortak görüşü paylaşmaktalar. Ataların inançlarına göre nasıl ki işlemeli havlular evi korumaktadır, aynı onun gibi de işlemeli gömlekler insanı (sahibini) kötü gözden, kıskanç düşüncelerden ve kötü insanlardan koruduğuna inanmaktalar. Gösterişli işlemelerin kötü bakışların ve nazarın etkisini azalttığına inanıldığından tılsım niyetine kullanılmaktadır. Gömlekte motifler vücuda açılan kısımlara yerleştirilmektedir. Örneğin: bileklik kısımlarında, boyun veya yakada, etek kısmında. Ayrıca ruhu kötülükten korumak için sık sık göğüs kısmı da motifle

işlenmektedir. Motifteki her rengin, her figürün kendine has bir anlamı, aurası ve enerjisi mevcuttur.

Ukrayna motiflerindeki geometrik unsurların zenginliği ve çeşitliliği (eşkenar dörtgenler, daireler, çarpı/artı işaretleri, suyun dalgalı çizgileri, yeryüzünün yatay çizgileri) hayvanların, kuşların, bitkilerin, (hayat ağacı: söğüt, çınar, akçaağaç vs.) görüntüleri; yapraklar, meyveler, çiçekler; güvercinler, yılanlar, atlar, leylekler, ördekler vb.; elmas şeklindeki gövdeye sahip olan, haç şeklinde başlara sahip olan insanların motifi büyüleyen etkiye sahipler. Kesinlikle motif işleminin her unsurunun kullanıldığı duruma göre özel bir anlam taşımaktadır. Mevcut tüm süslemeler koşullu olarak dört gruba ayrılmaktadır: bitki, geometrik, bitki ve geometrik, zoomorfik.

Ukrayna kadın gömleğinin bir diğer özelliklerinden biri de Ukrayna halkın yüksek estetik, sanatsal, büyüleyici kültürünü, özgün zihniyetini, oluşumcu potansiyelini, ulusal yaşamın onaylanmasını yansıtan renk uyumudur.

Yapılan analizlere göre, halk motiflerinde en yaygın renklerin kırmızı, siyah ve beyaz olduğu belirlenmiştir. Genellikle motif işlemlerinde altı ana renk kullanılmaktadır. Bunlar: toprağı (toprak, Ukrayna edebiyatında besleyici olarak bilinmektedir) temsil eden, siyah; neşe, tutku, sevgi ve hayat sevgisini temsil eden, kırmızı; saflık, bütünlük, kutsallık anlamını taşıyan, beyaz (genellikle ağ motifi için kullanılmaktadır); gökyüzünün, suyun rengi, arınma için huzurun ve hastalıklardan korunmanın sembolü olarak bilinen, mavi; bitkilerin rengi, bahar ve gençliğin, aynı zamanda ayrılığın sembolü olan, yeşil rengi.

Kadın gömlekleri hem iç hem dış giyim olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bir bütün halinde de parça halinde de (üst ve alt kısımlardan oluşmaktadır) kullanılmaktadır. Dikişsiz yeleklerin kullanıldığı bölgelerde bütün gömlekler kullanılmaktadır. Kısa gömlekler ise Karpat ve Zakarpatya'nın bazı bölgelerinde, mutlaka etekle beraber kullanılmaktadır. Kadın gömleğinin tabanına dikilmiş düz eklemeler genellikle Chernihivshchyna ve Poltavshchina'da yaygındır. XIX. yy. sonuna doğru geleneksel kesimden biraz farklı olan kısa, yakasız ve dört köşeli gömlekler ortaya çıkmaktadır (Мате́йко, 1996, s. 36, 37). Kadın kıyafetlerin alt

kısmını oluşturan temel unsurlar: dikilmemiş kumaşlar, etekler, önlüklerdir. Onlar, dokuma kumaşından yapılmaktadır (yün ve kumaş) kendine has süslemesi ve giyim tarzı mevcuttur.

En eski kadın alt giyimlerinden günümüze kadar gelen Hutsulshchina’da bulunan önlüklerdir. Sıkı bükülmüş ince yün iplikten dar bir bez biçiminde çatallı bir dokuma tekniği ile dokunmuştur. Renkli, dar, desensiz bantlarla, renkli ipliklerle süslemeler oluşturmaktadır. Evli kadınlar önlüklerini metal ipliklerle (kuru altın) üzerinden geçmekte. Genelde iki önlük takılmaktadır. Ancak tarla işlerinde (gündelik) ise tek bir önlük kullanılmaktadır (Hutsul, bölgesinde, Bukovyna, Podillya).

Önlüklerin biraz daha gelişmiş formunda olan dolamalı kumaşlar da kullanılmaktadır. Bu model daha çok Bukovyna/Буковина, Podillya/Поділля ve Pokuttia’ya/Покуття hastır. Fakat materyal ve dokuma tekniği önlüğe benzemektedir. Sargının rengi daima kayışın rengi ve gömleklerdeki motiflerle tutarlı olmaktadır. Güney Podnistrov’da sargı üzerinde dikey çizgiler kullanılmaktadır. Bukivyna’nın kuzey bölgelerinde опинка/опінка (sargı) üç bölümden oluşmaktadır. Sargı farklı şekilde kullanılmaktadır. Kimi bölgelerde bel etrafına sargı şeklinde (düz haliyle) sarılarak işlemeli yünlü kemer ile bağlanmakta ve üstten önlük takılmaktadır. Kimi bölgelerde ise bir veya iki taraftan katlanarak kemer altına sıkıştırılmaktadır.

Podniprovyu/Подніпров’я için tipik olan плахта/plakhta: yünlü kare desenli kumaş; Naddnipyansk’ın/Наддніпрянськ sargısı ile Hutsul önlükleri gibi eski yöresel alt giyim kısmını oluşturmaktadır. Plakhta tabanının rengine göre olan isimleri şunlardır:

- napilna/напільна (tabanı kırmızı ve mavi);
- sinyatka/синятка(mavi);
- chervona/червона (kırmızı);
- chervonyatko/червонятко (kırmızı).

Plakhta/плахта iki kumaştan oluşmaktadır ve dekoratif kumaşın uzunluğunun sadece 2/3’ünü birleştirmektedir. Sargıyı sardıktan sonra ikiye katlamaktalar. Alt kısmına: “станком/stankom”, üst kısmında serbest düşen iki parça ise kryla/крила (kanat) olarak adlandırılmaktadır. Kanatlı sargılar bayram kıyafeti olarak kullanılmaktadır. Günlük olan ise motifsiz, düz siyah sargılardır (derha /дерга, stanok /станок). Maddi

durumu el vermeyen kadınlar yarım sargı (kanatsız sargı: plakhta/плахта, pivplakhta/півплахта). Yani “derha/дерга” ve “stanok/станок”.

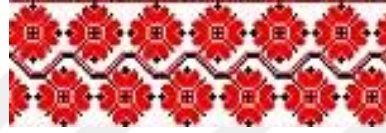
Kadın alt kıyafetinin en geç ortaya çıkana ise etek olmaktadır. Volyn/Волинь, Polissya/Полісся ve kuzey Ternopil/Тернопіль bölgelerinde yazlık ve yünlü etekler (anderakı/андераки) birkaç düz ve motifli çizgilerle süslenmektedir. Polissya’da iş kıyafeti olarak kullanılan keten veya yarı yünlü “burkı/бурки” (önlük), alt kısımda renkli çizgilerle (“batoçkı/баточки”(kelebekler)) süslenmektedir. Boyalı etek: dımkı(keten kumaş) kabartma süslemelidir. Dımkı için kareli ve şeritli süslemeler karakterdir veya yayılma düzenine ve zemine serbest yerleştirilmektedir. Prikarpatya’da (Boykivshchyna) iki tür kadın kıyafeti vardır: günlük boyalı ve bayramlık yünlü eteklerdir (“farbon”). Bel kıyafetine bir de önlükler (zapaskı/запаски, platı/плати, fartukhı/фартухи) giymekteler. Bunlar dokuma, yünlü kumaşlarından ve daha sonra da fabrikalarda hazırlanmaya başlanmaktadır (Мате́йко, 1996, s. 59, 60).

Kadın erkek giyiminin ana komplekslerinin bir parçası olarak kısa kollu yelek tarzında kıyafetler görülmektedir. Kolsuz yelekler kumaş ve kürkten hazırlanmaktadır. Biçime göre öne çıkan düz kesim yelekler, arkası kesik, alt kısımları hafif kabarık yelekler de görülmektedir. Aynı bir kolsuz kıyafet grubu, leybıkı/лейбики: dokumalı koyu kahverengi kumaşı (Boyk/Бойк) veya fabrika üretiminde mavi kumaşlar (Lem/Лем). Volyn’de/Волинь kadınların yelek tarzları, bağlamalı “şnurovtsi/шнуровці” olarak bilinmektedir ve haplıkı/гапики (ataşlar) kullanılmaktadır (Мате́йко, 1996, s. 74, 75).

Bunlar haricinde, daire motifi: gökyüzü sembolü olarak bilinmektedir. Gökyüzünün kendisi farklı doğal olayları sembolize etmektedir. Daire şekli ise sıklıkla güneşi sembolize eden motifler arasında yer almaktadır. İçinde çarpı işareti bulunan daire formu ise Güneşin simgesi olduğu gibi ateşin (veya şimşegin – “gökyüzü ateşi”) simgesi olarak da bilinmektedir. Ateş ve Güneş ise güçlü tılsım olarak bilinmektedir. Tek başına çarpı işareti antropomorfik görünümüne yakın olarak erkeğin başlangıç evresini sembolize edebilmektedir. Bu nedenle çarpı motifi üretkenliği de sembolize etmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

5.13. Menekşe motifi

ayrılmaz hayatın sembolü olarak bilinmektedir. Dört sektöre ayrılarak karşıt kısımları bir renge boyanmış “elma çemberi” motifi: aşkın sembolü anlamını taşımaktadır. Modern nakışta bile çoğunlukla yaprak ve dallar şeklinde stilize edilmiş eski bir sembol olan “hayat ağacı” motifi de görülmektedir. Ukrayna nakışlarında en ilgi çekici olanlardan biri, bükülmüş bir dalın motifidir (belirli bir ritimde, yapraklardan, üzüm salkımından ayrılan sonsuz bir saptır) (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7). Bu motif kırılmamış yaşamı da sembolize etmektedir (Іваневич, 2011, s. 79). Aynı zamanda sonsuzluğu simgelemektedir (URL-30, 2020).

Şekil 89. Menekşe motifinin çizimi
Kaynak: URL – 31, 2020

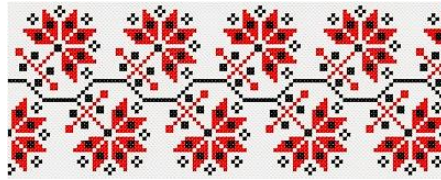

Şekil 90. Menekşe motifi
Kaynak: URL –32, 2020

Kıyafetler üzerinde en sık kullanılan motiflere baktığımızda, bunlar eskiye dayanan şerbetçiotu ve üzüm ile ilişkili olan motiflerdir. İğne yapraklı ağaçlarla ilişkili olan motifler: “çam ağaçları”, “Noel ağaçları”, çınar ağaçlarına benzer olanlar. Bu motiflerin Hristiyanlık öncesi inançlara dayalı olarak giyim üzerinde nispeten arkaik sayılabilmektedir. Çınar yaprağı motifi genellikle: Kiev, Volyn, Poltava ve Doğu Podillya nakışlarında stilize edilmiş şekilde görülmektedir. Çınar ağacı Slav inançlarına göre: hayatı, Güneşi, sonsuz varlığı, uzun yaşamı ve evrenin yapısını sembolize etmektedir (“dünya ağacı”). Bir kadının gömleğinin omuzlarında işlendiğinde kollara kuvvet verip onları güçlendirmektedir. Bu görüntü sağlık ve uzun ömür olarak da nitelendirilebilmektedir. Çınar yaprağı aynı zamanda bir tılsım niyetine de kullanılmaktadır. Çam ağacı ile Noel ağacı da tılsım niyetine kullanılmaktadır(Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

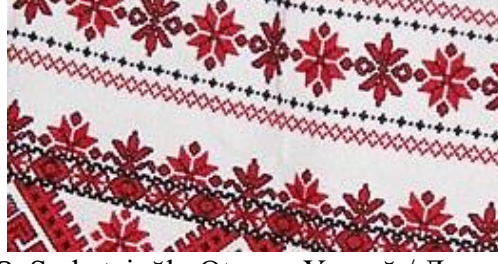
5.14. Şerbetçioğlu otu

Dönen şerbetçiotunun yapraklarını andıran desenler, genç sevgi ve bereket coşkusunun gelişiminin değerini taşıyan düğüne, gençliğin sembolizmine işaret etmektedir. Bu motif aynı zamanda, cesaret, esneklik ve akl sembolü olarak bilinmektedir (Бабиї, 2020). Şerbetçiotu ise ritüel içecekler yapmak için kullanılan eski, kutsal bir bitki olarak bilinmektedir. Ukrayna folklorunda genellikle ihtişam, coşku, gençlik, gelişmenin sembolü olarak bilinmektedir. Şerbetçiotu nakışı gömleklerin sadece omuz kısımlarında değil eteklerinde de sıklıkla görülmektedir. Bu nakış, kıyafetin alt kısmını tamamlamakta ve insanın toprak ile bağlantısını sağlamaktadır. Bazı durumlarda ise kimi ağaçların formlarını dalgalı geometrik şekilde göstermektedir. Böylelikle su ile toprak ilişkisini temsil etmektedir. Aynı zamanda meandırlar da insanı daire içine alarak dış dünyadan uzaklaştırdığına inanılmaktadır. Genel olarak, diğer süslemelerle birlikte işlenen bu motif, mevsim değişikliği, gençlik veya olgunluk (görüntünün bireysel ince ayrıntıya bağlı olarak), ihtişam ve sağlık anlamına gelebilmektedir. Genç kadınların nakışlı gömlekleri üzerindeki şerbetçiotu motifi (geometrik eşkenar dörtgen formlarla beraber işlenmesi) çocuk doğurma fonksiyonlarını arttırdığına inanılmaktadır (kimi bilgilere göre kıvrıkcık bitkiler sadece suyu değil, erkeğin başlangıç evresi anlamını taşıyan, yılanı da sembolize etmektedir) (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7). Şerbetçiotu yaprağı; gençliği, evliliği sembolize etmektedir ve gençliğin coşkusu ve sevgisinin gelişimi anlamını taşımaktadır (Іваневич, 2011, s. 79). Bunların yanısıra aşkın, savaşın, cesaretin, esnekliğin ve aklın sembolü olarak da bilinmektedir (URL-33, 2020).

Şekil 91. Şerbetçioğlu otu yaprağının çizimi/Листя хмелю

Kaynak: URL – 34, 2019

Şekil 92. Şerbetçioğlu Otunun Yaprakları/ Листя хмелю
Kaynak: URL – 35, 2020

XIX. yüzyılın sıklıkla kullandığı motiflerden biri de yine “üzüm” (“asma”, “somun üzüm”) motifi olmuştur. Günümüzde de Ukrayna’nın hemen hemen her bölgelerinde kıyafet üzerinde bu motif kullanılmaktadır. Üstelik XIX. yüzyılın ortasında bu çizim geometrik şekillere sahipti ve sadece XX. yüzyılın başlarında üzüm kümelerinin veya asma bileşiminin ayrıntılı arsa görüntülerine dönüştürülerek doğal bir taslak elde edilmektedir. Gözlemlere göre bu motif: Dnyeper nehrinin sağ yakasında, Ukrayna’nın güney bölgelerinde ve Bukovina’da (Moldova geleneklerinin etkisi olarak gördükleri) oldukça yaygındır. Günümüzde bu motif sıklıkla düğün kıyafetleri üzerinde kullanılmaktadır. Ukrayna geleneksel düğün şarkılarında üzüm: neşeli, iyi bir hayata benzetilmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

5.15. Üzüm

Yeni kurulan ailenin doğurganlığını, neşesini ve güzelliğini, refahını sembolize eden kutsallık belirtilerine sahiptir. Bazen bir üzüm kümesi kız veya gelin, Mesih’in insan özünün, mistik bir küme sonsuzluğun sembolü olarak bilinmektedir (Баби́й, 2020). Üzüm; aile kurmanın mutluluğunu ve güzelliğini sembolize etmektedir (Іваневич, 2011, s. 79).

Şekil 93. Üzüm motifinin çizimi
Kaynak: URL – 36, 2019

Şekil 94. Üzüm motifi
Kaynak: URL – 37, 2020

Şekil 95. Üzüm motifi
Kaynak: Юрій Мельничук, 2020

5.16. Kgalına/Калина

Ukrayna halkının en sevdiği ağaçlardandır. En yaygın olan sembolizmi: Düğünlerde, sembolik ağırlığı olduğundan, sıklıkla kalına ile ilgili şarkılar söylenmektedir. Bitki sembolleri arasında en popüler olanıdır. Sadece yaşamın güzelliğini ve gücünü değil, aynı zamanda insan kaderini, milletin birliğini, Anavatanı temsil etmektedir. Kalına, Kazak kaderinin sembolü ve Ukrayna halkın kurtuluş savaşlarının favori sembolü olarak bilinmektedir. Düğün havlularında bu motif sıklıkla kullanılmaktadır (Бабій, 2020). Kalına (özellikle düğün havlularında): sevginin, mutluluğun, zenginliğin, güzelliğin, ölmeyen neslin sembolü olarak bilinmektedir (Іваневич, 2011, s. 79).

Şekil 96. Kgalına motifinin çizimi/Калина
Kaynak: Вікторія, 2020

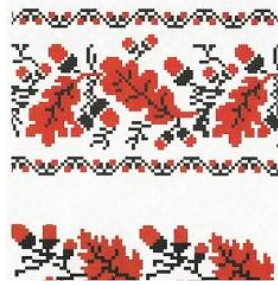
Şekil 97. Kgalına/Калина ve Çınar ağacı motifinin çizimi
Kaynak: URL – 38, 2020

Şekil 98. Kgalına ve Çınar ağacı motifi
Kaynak: URL – 39, 2020

5.17. Çınar Ağacı

Ukrayna mitolojisinde, güneş enerjisini kendinde barındıran Tanrı'ya, yaşamın gelişimi olan Perun'u temsil eden kutsal ağaç olarak bilinmektedir. Genellikle bir erkeği, aile mutluluğunu, uzun ömürlülüğü, sağlıklı olmayı sembolize etmektedir. Sıklıkla çınar ağacı ve kgalına motifleri, olağanüstü güç ve ölümsüz güzelliğin sembollerini birleştiren gömlek işlemlerinde yer almaktalar (Бабій, 2020). Çınar Yaprakları; gücü ve yaşamsal enerjiyi, yaşamın gelişimini sembolize etmektedir (Іваневич, 2011, s. 79).

Şekil 99. Çınar ağacı motifinin çizimi
Kaynak:Скляр, 2016: 144

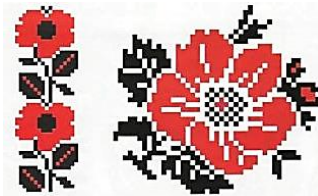
Şekil 100. Çınar ağacı motifi
Kaynak: URL – 40, 2020

5.18. Gelincik

sağlığı, neşeyi, kızın güzelliğini ve sağlığı temsil etmektedir. Bu motif dekorun ve ihtişamın sembolü olmaktadır. Güzel kızı gelinciğe benzetmekteler. Bu çiçeği kızlar saç örgülerine eklemekteler. Böylece baş ağrısını alacağına ve saçları gürleştirebileceğine inanmaktalar. Ukrayna folklorunda bu bitki, güzelliği ve doğurganlığı ve aynı zamanda uyku ve ölümün sembolü olarak bilinmektedir. Gelinciğin büyüleyici, kısa süreli bir çiçek olması, güzellik ve kısa ömrün sembolü olmaktadır. Bunun haricinde, eskiden kötü ruhlardan korunma amaçlı bir tılsım niyetine de kullanılmaktadır (Бабиій, 2020). Gelincik; tüm kötülöklere karşı koruyan sihirli güce sahip olduğuna inanılmaktadır (Іваневич, 2011, s. 79).

Şekil 101. Gelincik motifi
Kaynak: URL –41, 2019

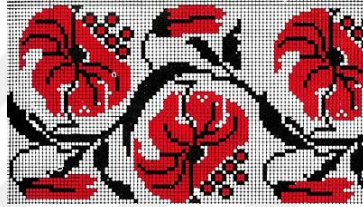
Şekil 102. Gelincik motifinin çizimi
Kaynak:Скляр,2016: 144

Şekil 103. Gelincik motifi
Kaynak: URL – 42, 2020

5.19. Zambak

Kızların büyülerini, saflığını, onurunu ve erdemini sembolize etmektedir (Бабій, 2020).

Şekil 104. Zambak motifinin çizimi
Kaynak: URL – 43, 2020

Şekil 105. Zambak motifi
Kaynak: URL – 44, 2020

5.20. Gül

Güzelliği ve kızın saflığını sembolize etmektedir. Ukraynalılar tarafından en çok sevilen çiçektir. Gül düğün törenlerinde kullanılmaktadır. Kimi araştırmacıların değerine göre Hristiyan geleneğinde gül, insanlara cennetin varlığını hatırlatan bir çiçektir. Bu sebepten dolayı gülün dikenleri, insanın cenneti kaybedebileceğini hatırlatmaktadır. Gül, orta çağ kültüründe Meryem Anayla ilişkilendirilerek bir itaat, sabır ve sessizlik işareti olarak benimsenmiştir. Yaprak sayısı inancın erdemlerini belirtmektedir: beş yapraklı gül – sessizliğin simgesi; altı yapraklı – birliğin, denge ve mutluluğun simgesi; yedi yapraklı – kutsalık ve mükemmelliğin; sekiz yapraklı –

yeniden doğuşun, sekizinci günün yaradılışını ve böylece sonsuz yaşam ve zaferin simgesi olarak bilinmektedir (Бабић, 2020).

Şekil 106. Gül motifinin çizimi
Kaynak: URL –45, 2019

Şekil 107. Gül motifi
Kaynak: URL – 46, 2020

5.21. Şahin

Cesaret, akıl, erkek güzelliği, güç sembolü olarak bilinmektedir. Şahin bir erkek karakteriyle karşılaştırılmaktadır. Kuğu kuşu: ikinci dişi sembolleri arasında kaz ve kuğu kuşu olduğu bilinmektedir. Beyaz kuğu kuşu genç kızı sembolize etmektedir, gri kazlar ise evli kadınları sembolize etmektedir. Kuğu kuşu “kutsal kuş” adını da taşımaktadır. Onun güzelliği hakkında çok fazla efsaneler bulunmaktadır. Ruhlar, insan bedenini terk ettiklerinde küş şekline bürünerek öbür dünyaya yaşamlarını devam etmek için göç etmekte. Bu dünyaya da sevdiklerini ziyaret etmek için veya diğer kuşlar ile selamlaşmak için geldiklerine inanılmaktadır (Бабић, 2020).

5.22. Güvercin

Slavlarda sevgi, aşk ve evlilik sembolü olarak bilinmektedir. Güvercinler “Tanrı Kuşu”, “kurban kuşu” olarak da adlandırılmaktadır. Saflığı, arınmayı, evliliğin sadakatini sembolise etmektedir. Güvercin bir çiftin düğün törenlerinin ana özelliği olmaktadır. Bu kuş, halkın inancına göre, Tanrı ile insan arasında arabulucu olmaktadır. Kutsal bir ruh olduğuna inanılmaktadır (Бабић, 2020).

Şekil 108. Güvercin motifinin çizimi
Kaynak:Скляр, 2016: 144

Şekil 109. Güvercin motifi
Kaynak: URL – 47, 2020

5.23. Kırlangıç Kuşu

Eski Slavlarda insan kaderinin önemli bir parçası olduğuna inanılmaktadır. Yuvalarını insan evlerine yapmaktalar. Halk deyimine göre: kim ki bir kırlangıç yuvasını parçalarsa, yüzlerini çil kaplar. “Temiz kuş” anlamına da gelmektedir. Kadın sembolleri arasında yer almaktadır. Eski halk, anne ve annelik ruhu ile bağlaştırmaktalar. Kırlangıcın kanatlarında: mutluluk, bahar, bayram, refah taşıdığına inanılmaktadır. Hangi evde kırlangıç yuvası varsa o evde mutluluk vardır anlamına gelmektedir (Бабиій, 2020).

Şekil 110. Kırlangıç kuşu motifinin çizimi
Kaynak:Скляр, 2016: 144

Şekil 111. Kırlangıç kuşu motifi
Kaynak: URL – 48, 2020

5.24. Guguk Kuşu

Hüzün ve anne ilgisizliğini simgelemektedir. Guguk kuşunun çıkardığı sesler ise ağlamayı (gözyaşını) ve kederi sembolize etmektedir. Bu kuşu sevgilisi tarafından terk edilen genç kıza benzetmekteler. Genel anlamda yalnızlığı ve çaresizliği sembolize etmektedir (Бабић, 2020).

5.25. Bülbül

Neşeyi, gençliği, eğlenceyi sembolize etmektedir. “Özgür kuş” sıfatına sahiptir. Ötmeyi kestiğinde, kaderini ve mutluluğunu kaybetmiş genç oğlanı karakterize etmektedir. Guguk kuşu ve bülbül genellikle kadın havlularında tasvir edilmektedir. Motifte kalınanın dallarına işlenerek neslin devamını sembolize etmektedir (Бабић, 2020).

Şekil 112. Bülbül motifinin çizimi
Kaynak: URL – 49, 2020

Şekil 113. Bülbül motifi
Kaynak: URL – 50, 2020

5.26. Tavus Kuşu

Nakışta en eski Hıristiyan imgesi olarak bilinmektedir. Kuyruğndaki motifler “bin göz” adı verilerek bazen “her şeyi gören” kiliselerin sembolü olarak kullanılmaktadır. Yavaşça yürümesi ve performansı ile gurur ve kibir sembolü olarak da bilinmektedir. Bu saygın kuşlar aynı zamanda büyüklüğü, huzuru ve aile içi refahı sembolize etmektedir. Kuşları genellikle çift halinde işlemekteler. Tek halinde çok nadir

işlenmektedir. Çift olanları çoğu zaman düğün havlularına işmekteler. Çünkü Tanrı'nın nimeti ile donatıldığına inanılmaktadır. Erkek ve dişi tavus kuşları folklor türlerinde yer almaktalar. Güzelliğinden dolayı gençliğin sembolü olarak da bilinmektedir. Halk sanatında tavus kuşunun kuyruğu açık şekilde olan işlemler yaygındır (Бабић, 2020).

Şekil 114. Tavus kuşu motifinin çizimi
Kaynak: URL – 51, 2020

Şekil 115. Tavus kuşu motifinin çizimi
Kaynak:Скляр, 2016: 144

Şekil 116. Tavus kuşu motifi
Kaynak: URL – 52, 2020

5.27. Horoz

Tüm Slavların en büyük kuşu olarak bilinmektedir. Güneşi, ateşi, kötülüğe karşı iyiliğin zaferini sembolize etmektedir. Kuş hakkında çok sayıda inançlar bulunmaktadır. Bunlardanbiri ise, Budistlere göre sesi, kötü ruhları uzaklaştırmaktadır (Бабић, 2020).

Şekil 117. Horoz motifinin çizimi
Kaynak:Скляр, 2016: 144

Şekil 118. Horoz motifi
Kaynak: Ковальчук Ірина, 2020

Genellikle nakış işlemelerinde çiçek ve hayvan süslemeler geometrik olanlarla birleştirilmektedir. **Fantastik Tavus Kuşu**; aile mutluluğuna sahip bir kuş olduğuna inanılmaktadır. Kırlangıç Kuşu: (kasabalarda) her zaman iyi haberler taşıyan bir kuş olarak bilinmektedir. Horoz: evin bekçiliğini, huzur, refah, aile mutluluğunu sembolize etmektedir. Ayrıca Podilia’da diğer bölgelere nazaran birçok horoz, ördek, peri kuşu vb. motifleri yerleştirilmiş formda, yalnızca kuş figürlerinden oluşan süslemeler mevcuttur. Bu bölgenin havlularındaki zoomorfik süslemeler arasında, sıradan veya kanatlı atların görüntüleri bulunmaktadır. **At**; kötülüklerden ve çeşitli talihsizliklerden koruma kabiliyetine sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu sihirli özelliklerini vücudunun diğer kısımlarına da yüklemekteler (özellikle baş kısmına). Sıra şeklinde olan süslemelerde inek, geyik vb. motifler de oldukça yaygındır (Іваневич, 2011, s. 79). Sadece motifler değil aynı zamanda renkler de kendilerinde güçlü enerji, sembolizm taşımaktadırlar. Ve dolayısıyla bunlar da motif sahibini (motifli kıyafeti giyen veya motifi işleyen kişi) etkilemektedir. Renk örneklerinden birkaçı şunlardır:

Kırmızı; enerjiyi güçlendirmektedir/artırmaktadır. Sıklıkla erkek düğün gömleklerinde kullanılmaktadır. Böyle neşeli bir süsleme; sevgi, tutku ve saldırganlığı/agresifliği sembolize etmektedir. Tüm fonksiyonları uyandırdığı için aktif insanlara tavsiye edilmemektedir. **Beyaz**; sevgi ve masumiyeti sembolize etmektedir.

Sarı; sevinç anlamını taşımaktadır. Kişinin neşe düzenini ve açıklığını/girişkenliğini artırmaktadır. Bu tür tonlar genellikle Hutsul bölgelerinde yaygındır. Turuncu: daha çok hayati enerjiyi artıran ve vurgu olarak kullanılmaktadır. **Bordomsu (Kiraz/Vişne) ve Kahverengi;** ağır bir enerjiye sahip olduklarına inanılmaktadır (vampir). Motif içerisinde baskın değildir. Ancak Poltava bölgesinde iplikleri çınar kabuğu ile boyadıklarından arada bu renklerin kullanıldığı görülmektedir. **Mavi, Yeşil ve Pembe;** manevi boyutu sembolize etmektedir. Bu renkler Podillya ve Boykivshchyna’da yaygındır. Ve huzurlu bir yaşama katkıda bulunan zarif olarak kabul edilmektedir. **Açık Mavi;** suyu yani kadının başlangıç evresi olarak bilinmektedir. Kiev bölgesinde motiflerde genellikle mavi ve kırmızı renkler kullanılmaktadır. **Mor;** erkek ve kadının özünü birleştiren hayırlı bir renktir. Eski Ukrayna motif örneklerinden bu tonların çocuklar ve hamile kadınlar tarafından sevildiği bilinmektedir. **Siyah;** emicidir, emici role sahiptir. Kapalı bir renktir. Kişinin kendisinde kapalı kalmak istediğini göstermektedir. Nakış yapanlar genellikle toprak rengi olarak yorumlamaktadırlar. Ancak çoğunlukla oruç tutarken siyah ipliklerle işlenmiş motifleri olan giyişiler giymekteler (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7). Ahşap çalışmalarında görülen geometrik motifler:

Şekil 119. Korpanyuk S.İ. Ahşap Tabakı.
Kosiv İvano– Frankivsk 1967y.
Kaynak: Tımkiv B. M., 2009, s. 69

Şekil 120. Ahşap, oyma İFOKHM.
Korpanyuk Y.İ. Lojkar.1958y.
Kaynak: Tımkiv B. M., 2009, s. 69

Şekil 121. Korpanyuk S.İ. Kitap Kutusu
Kosiv İvano– Frankivsk 1967y.
Kaynak: Tımkiv B. M., 2009, s. 69

Şekil 122. Tımkiv M.P. Tabak, oyma, dolgu (inkrustasyon). 1967 y.
Kaynak: Tımkiv B. M., 2009, s. 70

Şekil 123. Ahşap, oyma. İFOKHM.
Balahurak İ. Kuminets 1978 y
Kaynak: Tımkiv B. M., 2009, s. 70

Ahşap işleri binlerce yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. Oyma tarihi en eski Mısır tarihine kadar dayanmaktadır. Buna örnek, firavunların tahtlarındaki süslemeler olmaktadır. Putberestler imalatlarını, mutfak eşyalarını, odalarını ve kullanım eşyalarını bu yöntemle süslemekteler. Araştırmacılara göre, ahşap çalışmaların patlak

verdiği dönem, barok dönemidir. Oymalar: altın, boya, beyaz kaplama (lak) ile süslenmektedir (Глушак, 2012, s. 187).

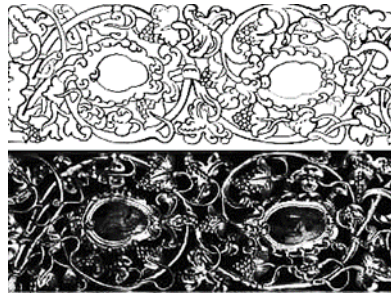
Ukrayna’da oymacılığın gelişmesi birkaç aşamaya ayrılmaktadır: Putperestlik zamanları (Hristiyanların Putperestliğe karşı agresif yaklaşımıyla ayrılmasından dolayı, bu dönem hakkında her şey tahrip edildiğinden beri çok az bilgiye ulaşılmaktadır, ancak bazı edebi kaynaklardan yeterince gelişmiş oymacılığın olduğu sonuca varılmaktadır); bir diğeri ise eski Slavların zamanlarında ustaca yapılan oymalar ün kazanmaktadır. Kiliselerde, günlük yaşamda çeşitli ürünlerin dekorasyonunda kullanılmaktadır. Antik Slavların oyma sanatı XI. yüzyılında yaygınlaşmaya başlamaktadır. XIV. ve XVI. y.y. ilk yarısında Ukrayna sanatının ve sanatsal ahşap işleminin kendine has özellikleri ortaya çıkmaktadır. İnşa edilen saraylar, kiliseler ahşap oymacılığı ile süslenmektedir. Bu zamanın süs eşyaları, motifleri ve ürünleri o zaman kullanılan stillere tekabül etmektedir. Rokoko tarzına göre (XVIII. Yüzyılın ortalarında) ürünler daha hafif, daha basit formlar olmaktadır, üç taraflı girintiler ve kabartmalı oymalar ile dekore edilmektedir. Ukrayna’da XVIII – XIX yüzyıllarda oymacılık en yüksek gelişim seviyesine ulaşmaktadır. Halk sanatının merkezleri oluşturulmaktadır: Poltava, Kiev, Hutsul, Podilla, Lemkivshchyna. Kendi tasarım stilini, süslemenin karakteristik özelliklerini ve kendine has teknik oluşturmaktadır. Bina, ev ve ev eşyaları, dini eşyalar dekore edilmektedir (Глушак, 2012, s. 187).

Çeşitli teknikler, yeni elementlerin, motiflerin, karmaşıkların ortaya çıkmasına neden olarak süslemelerin zenginleşmesine sebep olmaktadır. Süsleme sanatında diğer bölgelere nazaran Yavorivsk bölgesinde kent kültürün baskınlığı hissedilmektedir. Bu bölgenin süsleme sanatındaki belirli yerel özellikleri, parlak bir şekilde ön plana çıkan düz ve kabartmalı ahşap oymacılığı olmaktadır.

Yakın zamana kadar, asırlık Ukraynalı dekoratif ve uygulamakı sanat tarihi, sanatsal oymacılık dâhil, iki aşama ayrılmaktadır: Sovet dönemi öncesi ve Sovet santı. Kimi kaynaklara göre bu sanatın asıl gerçek gelişim Sovet dönemine ait olmaktadır. XX. yüzyılın ikinci yarısı Ukrayna’nın batı bölgelerinde ahşap oymacılığının gelişmesinin devam etmesi ve orta ile diğer bölgelerde ağaç işçiliğinin genişlemesi karakterize

edilmektedir. Savaş sonrası dönemde, oymacılık Ukrayna'nın batı bölgelerinde yeniden canlanmaktadır. 1945 – 1947'de Lviv, Vyzhnytsia ve Kosova bölgelerinde meslek okulları açılmaktadır. Ve yine Yavoriv, Lviv bölgelerinde ahşap oymacılığı meslek okulu açılmıştır. İlk devlet uygulamalı ve dekoratif sanat enstitüsü (şimdi Lviv Ulusal Sanat Akademisi), 1946'da yüksek vasıflı sanatçıları eğitmek için Lviv'de açılmıştır. 1950'lerin sonlarında sanat ve sanatkârzanaatkârları. Yerel Sanayi Bakanlığı yetkisi altında devlete ait işlemler olarak yeniden düzenlenmiştir. Hutsul ustalarının sanat ürünleri yapımında önemli değişiklikler bulunmaktadır. Oyulmuş ve işlemeli süslemeler artık ürünün tüm yüzeyini doldurmuyor – düzlemenin süslemesinden uzak kalmaktadır, süslemeyle uyum içinde ahşabın doğal güzelliği göstermektedir (Тимків, 2009, s. 69,70).

Hutsul bölgesi ile birlikte, 50 – 60'larda Boykivschina'daki sanatsal ahşap işleri gelişmeye devam etmektedir (genellikle Stryi, Sambir, Skole ve Turkov ilçelerinin köylerinde). Burada yerel ustalar düz ve üçgen oymalar kullanarak sandık, ahşap hamaklar, lambalar, kepçeler, kaşıklar vb. yapmaktalar. Oymaların süs kompozisyonları iki altıyapraklı rozetten (soniçok) ve bir, iki veya üçlü çarpı işareti görüntünün merkezini oluşturmaktadır (Тимків, 2009, s. 74). Usta sanatçıların bıkmadan yapmış oldukları araştırmalar, Yavoriv oymacılığının gelişmesine ve ürün yelpazesinin genişlemesine yol açmaktadır. Örneğin, iç tasarım, vazdar, altı, beş ve sekizgen formla, albüm kapakları, adres klasörleri ve daha fazlası için dekoratif paneller üretmeye başlamaktalar. Bu ürünlerin dekorasyonu için oyulmuş bitki süsü, yeni motiflerle zenginleştirilir ve boncuklu arka plan, kiraz ve hatta siyah renklere geçişle kırmızı renk kullanılmaktadır (Тимків, 2009, s. 78). Metal çalışmalarında görülen bitki motifleri:

Şekil 124. 1610 yılların Kraliyet Kapısı Örneği.

Pyatnitska Kilisesi. Lviv
Kaynak: Оляніна, s. 112

Hutsul bölgesi, Ukrayna Karpat'ların güneydoğu kesimi olarak adlandırılmaktadır. İvano-Frankivsk, Çernivtsi ve Zakarpat bölgeleri. Bu bölgelerde metalin sanatsal olan işlenmesi (mosyajnitstvo) köylü ekonomisinde ortaya çıkan ve geliştirilen aynı zamanda diğer köylü aileler için de yardımcı bir endüstri olmaktadır. Mosyajnitstvo, XV. yüzyıldan beri Karpat'ların bölgelerinde bilinmeye başlamaktadır. Yaygınlaşması ise XVII.-XIX. yüzyıllara dayanmaktadır. Halk ustaları (mosyajnikı) çeşitli metal işleme tekniklerinde uzmanlaşarak kendileri için aletler yapmaya başlamaktalar. Eserlerinde çeşitli geometrik ve geometrik formlara bürünmüş bitki motifleri kullanılmaktalar. Her ustanın kendine has, sevdiği tarzı, ürün yapımı ve dekorize etme sırları mevcuttu. Ustalar arasında profesyonel bir rekabet söz konusu olmaktadır. Her bir icadının sırrını korumaya çalışılmaktadır. Renkli metal çalışma sanatı genel olarak babadan oğula geçmektedir. Ustalar, kendi ve diğer bölgeler (köyler) için günlük kullanım eşyaları üretmekte (Мироненко, 2015, s. 152, 153).

XIX. yüzyılın ikinci yarısı XX. yüzyılın başlarını kapsayan dönemde metal sanatının en yaygın olduğu bölgeler/köyler: Brusturiv, Jabye, Riçka, Krasnoyiliv, Krivorivnya, Stariy Kosiv, Yavoriv, Kosmaç (İvano-Frankivsk bölgesi – en büyük renkli metal üretim merkezi olarak bilinmektedir), Dıkhınets, Putıla, Yablunıtsa (Çernivetsk bölgesi), Dilove, /Yasınya (Zakarpat bölgesi). Her bölge/köyler için ürün seçenekleri aynı günlük kullanım eşyaları ve silah olarak belirtilmektedir: pipo/beşikler, tokalar, düğmeler, kadın tokaları, ceviz kıracağı (pense/kerpeten), bıçaklar, kadehler vb. (Мироненко, 2015, s. 153).

Hutsul metal ürünleri süs açısından çok zengindir. Hutsullar süsün aktarılmasına (nakşedilmesine) “yazım”, nakışlı eşyalara ise “yazılılar” olarak adlandırmaktalar. Hutsul süslemelerinin karakteristik özelliği geometrik olmaları ve basit unsurlardan oluşmalarıdır. Çalışmalarda Hristiyanlık öncesi dönemlere kadar uzanan antik arkaik unsurlar kullanılmaktadır: Güneş ve Dünya sembollerinin birleşimi – daireler, yarım daireler, spiraller, noktalar, rozetler, çarpı işaretleri, küçük daireler (çemberler), kesik çizgiler, üçgenler, kareler, eşkenar dörtgenler vb. süslemelerinin her bir ögesinin günlük yaşamda ve dünyadan alınmış kendine has isimleri mevcuttur: kolaçık

(eşmerkezli daireler), tsyatoçkı (noktalar), krıvulkı (eğriler) vezubçıkı (zikzaklar), kuloçkı (daireler), kuçeri (bukle/spiraller) vb. Bugüne kadar kaynağı Güneş kültü olan antik Slav sanatının gelenekleri Hutsul bölgesinde korunmuştur. Hutsul ürünlerinde, refah ve karanlık güçlere karşı korunma işareti olarak inanılan Güneş sembolizmi mevcuttur. Metal ve ahşabın sanatsal işlenmesinde kullanılan teknikler birbirine benzemekteler. Bunlar ortak süs motiflerinde ve ustanın malzemeye olan yaklaşımından hissedilmektedir (Мироненко, 2015, s. 155, 156). Taş/Duvar işçiliğinde görülen motifler:

Şekil 125. Uspensk Kilisesinin friz detayı (Lviv)
Деталь фризу Успенської церкви (м.Львів)
Каупак: Хорунжа, 2015, s. 71

Şekil 126. Portal parçası Olesko Kalesi
Фрагмент порталу Олеського замку
Каупак: Хорунжа, 2015, s. 71

Şekil 127. Detay portalı Üç aziz tapınağı (Lviv)
Деталь portalу каплиці Трьох святих (м. Львів)
Каупак: Хорунжа, 2015, s. 71

Şekil 128. Dominik Katedrali cephe dekoru (Lviv)
Декор фасаду Домініканського собору (м. Львів)
Каупак: Хорунжа, 2015, s. 71

Şekil 129. Zhovkva Kalesi portalının parçası.
Фрагмент portalу Жовківського замку
Каупак: Хорунжа, 2015, s. 71.

Kalem işinde rastlanan motif ve anlamları:

Halk sanatında yazı belirli yer kaplamaktadır. Ev, soba, kapı, panjur, sundurma, mobilya, sandık, zanaatkârlarda, ev eşyaları (tabak, kaşık vb.), taşıtlar (kızak, araba vb.) süslemelerinde kullanılmaktadır. İskit – Sarmat dönemlerinden beri (ahşap

üzerine resim de) bilinmektedir. Kievskaya Rus'ta kültür binalarını ve ev eşyalarını beşeride süslemekteler. Sanatsal yazının (resmin) en yaygın objesi, sandıktır. Sandıkların resimlerini incelerken, her bölgenin kendi yörel renk düzeni geleneklerini, kompozisyon yöntemlerini çevre unsurlarını veya eski zamanların sembolik yazıları olduğundan resim özelliklerini ele alabilmekteyiz (Глушак, 2012, s. 57).

Kiev ve Kherson bölgeleri iki kompozisyon şemasıyla ayrıt edilmektedir:

- Ön plan, bir elips şeklinde beyaz çiçeklerden oluşan çelenkle boyanmaktadır; merkezde saksı içinde çiçek, köşelerde çiçek demeteri (özellikle Uman ustaları planda büyük vazo içinde büyük çiçekler resmetmekteler);
- Ön plan, çizgilerle üç kısma bölünmektedir: orta kısım, siyah veya yeşil zemin üzerine kırmızı, mavi, yeşil, sarı veya açık yeşil bir vazo içerisinde yetişen şakayık, dalıya, gül ve kardelen görüntüleriyle süslenmektedir.

Kompozisyon özelliklerinden biri de yine renklerin simetrik yerleşmesi olmaktadır (iç ritmi oluşturmaktadır). Poltava bölgesinin kuzey kısımları, kahverengi zemin üzerine küçük çiçeklerle çerçevelenmiş büyük çiçeklerden oluşan bir buket veya spiral şeklinde karakterize edilmektedir. Bazen ise çiçekler yerine insan figürleri kullanılmaktadır. Poltava bölgesinin güney kısmında: koyu mavi, mavi veya mor arka planın (çerçevelenmesi) üzerine üzüm salkımı, stilize edilmiş güller, karanfiller, şakayıklar, peygamber çiçekleri içeren iki dikdörtgen açık tonlu alan boyanarak köşeler siyah demir süsle zincirlenmektedir. Kharkiv aşağı doğru eğilimli sandıklar ile karakterize edilmektedir. Arka plan koyu yeşil olmaktadır, köşelerde küçük kırmızı çiçeklerle kompozisyon halinde bir buket oluşturulmaktadır. Chernihiv bölgesinin ustaları ön planda merkezinde simetrik olarak şakayıklarla bir vazoyu eşkenar dörtgen içerisine tasvir etmekteler. Duvarı geniş bir şeritle çerçeveleyerek köşeleri çiçeklerle süslemekteler. Podilla sandıkları koyu yeşil renge olmaktadır (kim zaman kahverengi kullanılmaktadır). Genel arka plan beyaz, kırmızı, mavi geniş fırça darbeleriyle leke şeklinde çiçekler çizilmektedir (Глушак, 2012, s. 57).

Volyn sandıkların yüzeyi kahverengi veya narçiçeği renge boyanmaktadır. Ön planda çiçek dolu ya vazo ya da buket resmedilmektedir. Dekore edilmiş alanın etrafı

çizgilerle donatılmaktadır. Üst köşelerde çizili ayrı dallar, yan duvarlarında ise zambak demetleri resmedilmektedir. Süslemenin motifi: nilüfer ve lale imaktadır. Volyn Polissya'da sade kısa sandıklar yapmaktalar (115x70x55) ve yüksek sandıklar (kukhri) (100x60x65). Temel yüzeyi, ön plan ve kapak dikey çizgiler ile üç bölüme ayrılmaktadır. Merkezindeki dikdörtgen çevresini 8 cm genişliğin bir çizgi ile donatmaktalar. Merkezine ya eşkenar dikdörtgen ya da iki yarım dikdörtken şeklinde desenler çizilmektedir. Kareleride beyaz kontürlü olmak üzere koyu mavi veya kırmızı renklere boyanmaktadır. Açık kısımlarında ise sarı renki kullanılmaktadır. Kapak kısmında, dikdörtgenin içinde çerçeve şeklinde iki çizgi altı yapraklı rozeti ön plana çıkarmaktadır. Başka bir büzenlemede, dikdörtgenin tüm yüzeyi yatay çizgilerle bölük şekli ile kırmızı ve mavi renkleri değişimli olarak sekiz kısma bölünmektedir. Ön kısımda, kenar bölümleri mavi veya kırmızı renkler arasında değişmektedir, kapağı üç ya da dört bölüme eşit/farklı genişlikte şeritlere ayrılmaktadır (genelde kenardakiler geniş olmaktadır). Diğer kompozisyon şemaları da mevcuttur. Baskı olarak: yeşil, kırmızı, sarı açık yeşil, beyaz, mavi veya lacivert tonlar kullanılmaktadır. Hutsul bölgesinin sandıkları: sarı, kırmızı, mavi ve siyah renklerin eklenmesiyle oyulmuş geometrik motifler ile süslenmektedir. Boykivsk bölgesinin alçak yeşil sandıkları zarif bir motifle süslenmektedir ve hafif solgun renklerle zambak ve küçük çiçeklerden oluşan bir buket resmedilmektedir. Bukovina sandıklarının merkezinde ve kenarlarında bitki motifleri resmedilmektedir. Batı ve Güney bölgelerinde ise Hutsullar gibi geometrik motifler kullanılmaktadır. Lemkivshchyna'da sandıkları üç dalgalı çizgilerle ve altlarında da çiçek dalları ön planda olarak biçimlenmektedir. Güney Karpat dekorunun farkı, merkezinde büyük sarıçiçek yerleştirilmektedir ve çiçekten saçılan stilize edilmiş zambak yapraklarıyla dallar kullanılmaktadır. Dnepropetrovsk'un sandıkları, yeşil, kırmızı – kahverengi, beyaz ve mavi renklerin yemyeşil bir birleşimi ile bilinmektedir. Ön düzlem çerçevelenmiş ve merkezdeki dikdörtgen üç pencereden oluşmaktadır. Bu çalışmanın motifleri, yaprak ve salkım meyveleri, stilize edilmiş çiçeklerdir (Глушак, 2012, s. 57, 58).

Hutsul (Kosiv, Kuta) ve diğer yerel bölgelerde ahşabın sanatsal boyaması uzun zamandır geliştirilmiştir. Esas olarak: dekoratif tabaklar, yonutulmuş süs eşyaları, tematik resimler – onurluklar. Guajla boyama işlemi tamamlandıktan sonra şeffafnitro

cila ile sabitlenmektedir. Bazen sıradan floresan guaj normal guaj ile karıştırılmaktadır (Глушак, 2012, s. 90, 91).

Ukrayna halk kültüründe tekstil, ahşap ve metal çalışmaları dışında diğer alanlarda da motif ve sembollerin kullanımı karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, yoğun bir şekilde sembollerini paskalya yumurtaları üzerinde de görebilmekteyiz. Tek renk ya da çeşitli sembolik anlamlar içeren motiflerle süslenmiş bu yumurtalarda; kırmızı, sarı, mavi, yeşil vs. renkler göze çarpmaktadır. Boyamaların sembolik olmaların sebepleri: yumurtanın kendisi, haşlanmış olması ve boyalı olmasıdır. Paskalya yumurtaları: güneşin, hayatın, ölümsüzlüğün, sevginin, güzelliğin, iyiliğin, bahar doğuşunun, mutluluğun sembolü olarak bilinmektedir. Ayrıca yüzeylerindeki motifler, kutsal anlamlar içermektedir. Ukrayna halkının inancına göre, o motiflerde, insanlar arasındaki barış ve huzuru sağlayan dualar bulunmaktadır (Куліш, 2015, s. 109). Süslemenin temeli Paskalya yumurtalarını geleneksel olan motiflerle boyamak için kullanılmaktadır. Süslemelerde hayvanların stilize edilmiş görüntüleri sıklıkla karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda renk çeşitliliği de mevcuttur (Глушак, 2012, s. 91).

Ukraynalılara göre, sadece gıda boyası veya çeşitli bitkilerin kabuk, yaprak, meyve v.s.'nin yumurtaların kaynatıldığı suya katılması sonucu elde edilen renklendirilmiş, boyanmış yumurtalar /крашанки” ile içi boşaltılmış, bütün-kırılmamış yumurta kabuklarının çeşitli motifler ile tek tek süslenmesi Hristiyanların bayramı olan Paska (Paskalya)’nın sembolü olmaktadır. Var olan renklerin ve motiflerin içinde barındırdıkları birden fazla sırlar Hristiyanlıktan önceki kültüre dayanıldığı savunulmaktadır. Bu sırların bir kısmı zaman içerisinde kaybolup unutulmuştur, fakat bir kısmı da günümüze kadar ulaşmış insanlar tarafından gelenek görenek olarak kullanılmaktadır (Куліш, 2015, s. 109). Paskalya yumurtaların süslemeleri temasına göre güneş, geometrik, bitki, zoomorfik, antropomorfik olarak gruplara ayrılmaktadır.

Eski halklar arasında korku ve saygı duygularını uyandıran doğal elementlerden biri “su” olmaktadır. Su, hem yeryüzünde var olan hem de gökyüzünden düşme bilme kabiliyetine sahiptir. Zira bu hem üremeye/berekete hem de yıkıma neden olabilmektedir. Bu nedenle ya alanlara yönlendirilmesi ya da tam tersi çevrilmesi gerekmektedir. Sonu olmayan dolgalı çizgi veya meandr (sonsuzluk) suyun sembolü

olarak bilinmektedir. Eski inanca göre yılan, yeryüzü suların tanrısı olarak bilinmektedir. Bu yüzden üremenin büyü gücünü onunla ilişkilendirmekteler. Paskalya yumurtalarının üzerine işlenen yılan motifinin (dalgalı çizgi) amacı kısır olanların o durumdan kurtulup üretkenliğin/bereketin artmasını sağlamaktır. Yılan motifinin değişkenleri spiral ve sıhma olmaktadır. Taraklı üçgenlerdeki tarak kısmı gökyüzünden düşen süyü (yağmur damlalarını) simgelemektedir. İnsanlar, tarlalara verim getiren yağmura neden olan bulutların grafik formunu iletmenin yollarını aramaktalardı. Tarla çizgili üçgen, eşkenar dörtgen veya kare şeklinde işlenmektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42). Su motifi süs sisteminde “meandr”, “sonsuz”, “kıvrım” adıyla ve dalgalı çizgi şeklinde görülmektedir (Глушак, 2012, s. 91). Zigzak, dalga: suyu sembolize etmektedir. Sonsuzluk: sonsuz yaşamın sembolü sembolize etmektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 45). Eğrilere ve sonsuzlara ek olarak, Paskalya yumurtalarında dalgalı desenler ve zikzaklarla tasvir edilmektedir (Tsutsman, 2019: 78).

Şekil 130. Su motifi

Kaynak: Г. Козак, І. Козак, А. Степень/Н. Kozak, І. Kozak, А. Stempen, s. 391

Şekil 131. Su motifi

Kaynak: Tsutsman, 2019, s. 78

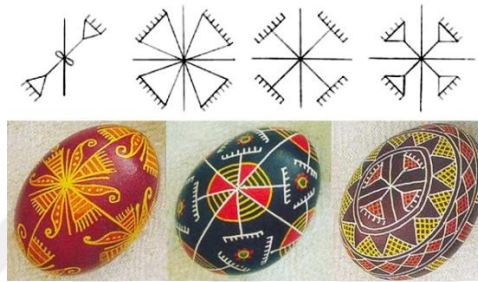
Slavlar için derin sembolizmi içeren ve koruyucu olarak bilinen, ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürüdür (Koruyucu, Büyük Tanrıça/Берегиня/Berehinya). Bu motif aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucu ve insan kaderinin efendisi olarak bilinmektedir. Üçgen işareti şeklinde olan “tarak” veya “tırmık” motifleriyle,

bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 132. Koruyucu motifi

Kaynak: Hluşak D.D.,2012, s.92; Г. Козак, І. Козак, А. Стемпень/Н. Kozak, І. Kozak, А. Stempen, s. 392, 394

Şekil 133. Koruyucu motifi

Kaynak: URL – 53,2020

Eski Ukrayna halkı atalarının soyunu gösterebilme adına bir ağaç (saksı) çizmekte. Bir kökten (saksıdan) gökyüzüne doğru yükselen, erkek ve kadını tasvir eden, iki simetrik kenarları bulunan ağaç dalı veya çiçek şeklinde yorumlanmaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44). Hayat Ağacı, Ukrayna’da “ağaç” kültü olarak bütün bölgelerde yaygındır. Bu motif her zaman üçlü dal, yapraklı çiçek veya saksıdaki çiçekli dal şeklinde görülebilmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Hayat Ağacı(uzay ağacı gibi) gök çubuğu ve yaşam hazinesini sembolize etmektedir. Bu motif kendinde: uzunluğu ve kısalığı, istikrar ve dinamikliği, güç ve zayıflığı, alt ve üstü manalarını barındırarak doğanın sürekli yeniden canlanmasını sembolize etmektedir. Ağaç kutsal yazının merkezinde yer almaktadır. Birçok anlamlardan ayırt edilebilenler: ağaç, tüm iyi ve değerli olanların koleksiyonunu barındırmaktadır; Tanrı’nın bilgeliğini, O’nun iradesi ve güvenini içermektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 47).

Şekil 134. Hayat Ağacı motifi

Kaynak: Г. Козак, І. Козак, А. Степень/Н. Козак, І. Козак, А. Stempen, s. 393

Şekil 135. Hayat Ağacı motifi

Kaynak: URL – 54, 2020

Çınar Ağacı, tanrısal gökgürültüsünün sığınağı olarak bilinmektedir. Sebebi ise yıldırımın kolaylıkla içine girebilmesidir. Doğa Tanrılarının güçlerini sembolize ettiğine inanılmaktadır. Aynı zamanda bu ağaç, doğurganlığın sembolü olarak kabul edilip Gök Tanrıları ile ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Kutsal yazıda çınar ağacı, Tanrı'nın adaletini sembolize etmektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 49).

Şekil 136. Çınar ağacı motifi

Kaynak: URL – 55, 2020

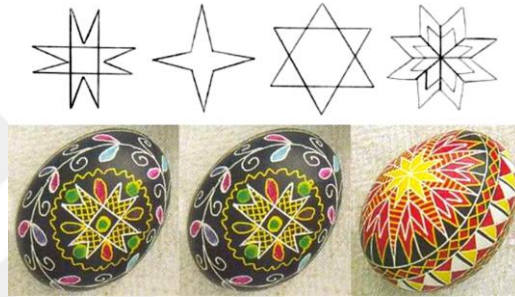
Bir yıldız veya ruja (çiçek çeşitlerinden) en parlak yıldız olarak Güneşi sembolize etmektedir. Ruja: tam, basit, yarım vb. şekillerde görülmektedir. Böyle bir motifi içeren paskalya yumurtaları şans/mutluluk getirmesi niyetiyle hediye edilmektedir. Bu motif: yaşamı, büyümeyi, refahı sembolize etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Sevginin sembolü olarak bilinmektedir. Yani, bu motif içerikli Paskalya yumurtasını birine hediye ettiğinde, bu bir sevgi beyanı olarak kabul edilmektedir (Цуцман, 2019, s.78). Eski inançlarda yıldız, gökyüzünün bir işareti olarak gök cisimlerinin sırasını belirlemektedir. Aynı zamanda güneş tanrısını doğrulamaktadır. Hristiyanlıkta ise Hz. Mesih'in (a.s) krallığının işareti olarak kabul edilmektedir. Apostol Povlo yıldızı,

sonsuzluğa seçilenlerin imajı olarak adlandırmaktadır. Ve aralarında en parlak olan Hz. Meryem olduğunu belirtmektedir. Sabahyıldızı gibi zarif olup Hz. Mesih'in (a.s) Güneşinin habercisi olduğuna inanılmaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 137. Yıldız/Ruja motifi

Kaynak: Г. Козак, І. Козак, А. Степень/Н. Козак, І. Козак, А. Stempen, s.399

Şekil 138. Yıldız/Ruja motifi

Kaynak: Цуцман, 2019, s. 79

Paskalya yumurtaları üzerindeki sembollerden en yaygın olanı, eşkenar dörtgendir. Doğurganlığı, maddi refahı, neslin devamını ve tabiattaki kadının başlangıç evresini sembolize etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Paskalya yumurtalarında hem tek bir karakter hem de diğer unsurlarla birlikte kullanılmaktadır (Цуцман, 2019, s. 77). Kareler ve eşkenar dörtgenler dünyanın ve dünyada 4 rakamıyla ilişkili olan her şeyin belirtisi olmaktadır: insanın yaşam süreci (1 – doğum, 2 – yaşam, 3 – yaşlılık, 4 – ölüm) doğum, gençlik, yaşlılık, ölüm; 4 mevsim (ilkbahar, yaz, sonbahar, kış); 4 element – ateş, su, hava, toprak; dünyanın 4 tarafı (güney, kuzey, doğu, batı); ayın 4 fazası bulunmaktadır; bir günde – sabah, gün, akşam, gece. Zamanla ilgili olan her şeyi, geometrik olarak kare veya haç şeklinde 4 rakamıyla ilişkilendirmekteler. Saat, gün ve yılı şifrelemek için çarpı işareti ile kareyi bölmekteler, bu şekilde kare 4 kısımdan oluşarak 1 haftayı (7 gün) temsil etmektedir. Daha büyük bir kare 4 hafta anlamına gelerek ay ve mevsimleri simgelemektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 45, 46).

Şekil 139. Eşkenar Dörtgen motifi.
Kaynakça: Глушак/Нлушак, 2012, s. 92

Geyik, Güneş ile ilişkilendirilmektedir. Eski inanışlara göre, Güneş alternatif olarak hem gökyüzünde hem de yerin altında bulunmaktadır ve geyikler Güneşi boynuzlarıyla gökyüzüne taşımaktalar. Geyik boynuzları ise yükselen Güneş ışınlarını sembolize etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Işığın sembolü olan bu motif, kazanan kurtarıcıyla, koruyucuyla, muhafızla, rehberle vb. ilişkilendirilmektedir. Hristiyanlıkta geyik, Tanrı'yı aramanın ve karşılıklı yardımlaşmanın bir göstergesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 50).

Şekil 140. Geyik motifi
Kaynak: Г. Козак, І. Козак, А. Степень/Н. Kozak, İ. Kozak, A. Stempen, s.395

Şekil 141. Geyik motifi
Kaynak: URL – 56, 2020

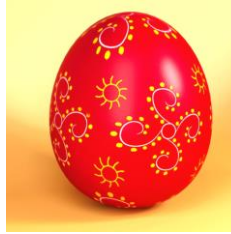
Günün habercisi olan horoz, Tanrı güneşinin/ışığının iletkeni olarak bilinmektedir. İyiliği kötülüğün etkilerinden koruyan bir gardiyanı temsil etmektedir (Глушак, 2012,

s. 92). Kuşlar, Azizlerin dindarlığını ve Tanrı'ya yükselmelerini sembolize etmekte (Ткачова & Гудима, 2009, s. 49).

Şekil 142. Horoz motifi
Kaynak: URL – 57, 2020

Svarha (svastika, “dört ayak”) haç çeşitleri olarak kabul edilmektedir. Svastika kelimesi Hint kökenli olduğu savunulmaktadır (sanskrit) ve “bu iyiliktir” anlamını taşımaktadır. Bu işaretin grafik görüntüsünün temeli: artı/çarpı işareti (daha sonra merkezinde Güneşi sembolize etmektedir), daire (gökyüzünün sembolü), kare (toprağın sembolü) olabilmektedir (Глушак, 2012, s. 93). Svastika, kutsal ateş ve Güneşin işareti olarak bilinmektedir. Hristiyanlıkta İlahın büyüklüğünü sembolize etmektedir. Hristiyanlığın başlarında svastikanın kötü ruhlara karşı koruduğuna inanılmaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 47).

Şekil 143. Svarha/Svastika motifi
Kaynak: Г. Козак, І. Козак, А. Степень/Н. Козак, І. Козак, А. Stempen, s.401

Şekil 144. Svarha/Svastika motifi
Kaynak: URL – 58, 2020

Güneş süslemeleri. Eski inancın en önemli kültü Güneş olmaktadır. Bu sebepten dolayı Paskalya yumurtaların ana görüntüsü olarak kabul edilmektedir. İlk başta güneş bir “tripod” şeklinde işlenmekteydi. Bu süsleme, güneş gibi gökyüzünün sakinlerinde biri olan şematik bir kuş tanımında bilinmektedir. Zamanla güneşi haç (artı/çarpı işareti) şeklinde giderek zorlaşan motif halinde işlenmeye başlanmaktadır. Örneğin, güneşin gökyüzündeki doğudan batıya olan hareketini yansıtmaya isteği “svastika” motifini ortaya çıkarmaktadır. Bazı araştırmacılara göre, farklı geleneklerde svastikanın yönü (gamalı haçların kırılmaları) ters tarafa olmaktadır. Buna “iyilik” ve “kötülük” anlamını yüklemekteler. Güneşin hareketi doğrultusunda ise “iyi”, aski yönde ise “kötü” anlamını taşımaktadır. Zamanla güneşin görüntüsü daire/ışınlı daire (павуки/pavuki “örümcekler”; ружи/ruji “güller”) olarak şekillenmektedir. Burada ise geometrik form olduğundan motiflerin giderek zorlaştığını görebilmekteyiz (Ткачова & Гудима, 2009, s. 41, 42). Güneş, Paskalya yumurtaların üzerindeki en eski ve en yaygın sembolü olmaktadır. Hayat gücünü ve tabiatta yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Bu motifi içeren yumurtalar, yıldız motifinde olduğu gibi, şans/mutluluk getirmesi niyetiyle hediye edilmektedir (Глушак, 2012, s. 93). Paskalya yumurtalarının en eski motiflerinden biri olan güneş işaretinin formları bir nokta, daire, haç, örümcek, svastika (gamalı haç), yıldız (üç, dört, altı ve sekiz ışınlı) şeklinde karşılaşılmaktadır. Göksel mekânın merkezi ve temeli olarak kabul edilen güneş, ışığın ve yaşamın taşıyıcısı olmaktadır. İnanca göre, Tanrı bir ışıktır ve bundan dolayı güneş Tanrı’yı simgelemektedir. Süslemelerdeki eşkenar dörtgen doğurganlığın/bereketin sembolü olarak kabul edilmektedir. Bu tür sekiz dörtgenler Yunanlıların sekiz ışınlı rozetini oluşturmaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 145. Güneş motifi.
Kaynak: URL – 59, 2020

Yine en eski sembollerden biri spiral motifi olmaktadır. Evrenin şematik görüntüsünü, Güneşin hareketini, güneşi ve doğurganlığı sembolize etmektedir. Ayrıca, zaman

efendisi olarak bilinmektedir (Глушак, 2012, s. 93). Ukrayna halkı, bu motifi içeren Paskalya yumurtalarını bir birlerine sağlık dileme niyetinde hediye etmekte (Цуцман, 2019, s. 77). Spiral, bitkisel ve organik doğurganlığın bir belirtisi ve güneş işaretleri kategorisine girdiğinden zamanın efendisi olarak bilinmektedir. 7 ve 12 sayıları güneşin görünüşüne ait olmaktadır. Aynı zamanda, okuryazarlık yılın kutsallığının kurallarını sembolize etmektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 47).

Şekil 146. Spiral motifi.
Kaynak: URL – 60, 2020

Üç boynuz (“üçayak”, “trivirt”), triden (üç dişli arma) ve svastikayla eskiden Güneş hareketinin ve yaşamın sonsuz devamlılığının sembolü olarak düşünülen önemli mistik ve mitolojik anlam taşımaktadır (Глушак, 2012, s. 93). Üç boynuz, kutsal üç rakamınınve Üç Tanrı’nın işareti olarak bilinmektedir. Üç sayısı düzeni sembolize etmektedir ve bu nedenle klasik kült tekrarı sayısı olmaktadır. Trivert, trident, gamalı haç (svastika) gibi eski zamanda kullanılan bu işaretler mistik ve mitolojik bir öneme sahiptir. Güneşin hareketini, doğurganlığı, ebedi yaşamın devamını sembolize etmektedir. Bazı varsayımlarda trident “yaşam ağacı” olarak da bilinmektedir – baba, anne, çocuk (Ткачова & Гудима, 2009, s. 47).

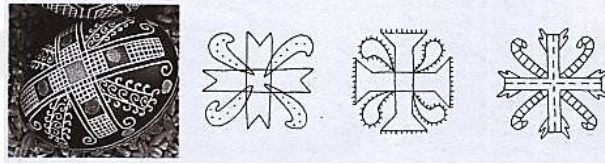
Şekil 147. Üç Boynuz motifi

Kaynak: Г. Козак, І. Козак, А. Степень/Н. Kozak, І. Kozak, А. Stempen, s.401

Dünyanın yaradılışını simgeleyen en eski “haç (artı/çarpy)” işaretidir. Taş Devri’nden beri evrenin üç boyutluluğunun işareti olmaktadır. Tam haç şekli üç boyutlu bir mekânsal sembolü olarak bilinmektedir. Çünkü iki çizginin kesişmesiyle oluşmaktadır (Глушак, 2012, s. 93). Haç – dört boynuz, evrenin sembolü olarak dünyanın dört tarafını, dört rüzgârı, dört mevsimi ve dört mizacını temsil etmektedir. Hristiyanlıkta haç, kutsal fidyeye simgesi olmaktadır. Kilise her şeye bu işaretle başlamakta, kutsamakta ve kutsallaştırmaktadır. Bu nedenle Hristiyan sembolleri arasında ilk sırada yer almaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 45).

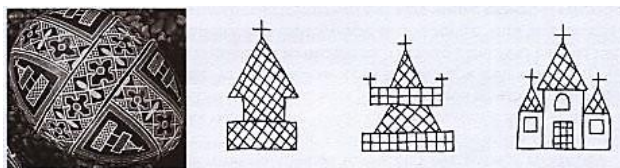

Şekil 148. Haç (artı/çarpy) motifi
Kaynak: URL – 61, 2020

Şekil 149. Haç (artı/çarpy) motifi
Kaynak: URL – 62, 2020

Hristiyanlığın kabulüyle Paskalya kutlamaları gelenek haline gelmektedir. Bu geleneğin zorunlu özelliklerinden biri Paskalya yumurtalarının üzerine kilisenin silueti tasvir edilmesidir. Bu motif, kiliselerin orijinal yapıya sahip olduğu ve kiliselerin yerel nüfusun gururu olarak kabul edilen Lemkivşçına’ya karakterdir (Ткачова & Гудима, 2009: 44). Bunun haricinde ritüel şarkılarda tapınak, ev gibi, kozmosun imajını yansıtmaktadır. “Kilise”, “cam kulesi” adlarını taşıyan Paskalya yumurtaları, kural olarak, üç bölümlü bir yapıya sahiptir ve “dünya ağacı” gibi evrenin merkezini sembolize etmektedir (Глушак, 2012, s. 93).

Şekil 150. Kilise motifi

Kaynak: URL – 63, 2020

“Uyarı Sembolleri” olarak bilinen semboller:

Şekil 151. Kurt Dişleri motifi (Зуби Вовка)

Kaynak: URL – 64, 2020

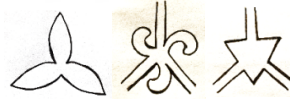
Şekil 152. Tavşan Kulağı motifi (Зайчі Вуха)

Kaynak: URL – 65, 2020

Şekil 153. Ayı Patisi motifi (Ведмежі Лапи)

Kaynak: URL – 66, 2020

Şekil 154. Kurt Kaburgaları motifi (Вовчі Ребра)

Kaynak: URL – 67, 2020

Şekil 155. Kuzgun Gagası motifi (Дзьоб Крука)

Kaynak: URL – 68, 2020

Muska niyetine kullanılan semboller:

Şekil 156. Sıhma motifi (Сигма – Вуж)

Kaynak: URL – 69, 2020

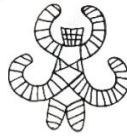
Şekil 157. Tanrı Eli Motifi (Божа Рука)

Kaynak: URL – 70, 2020

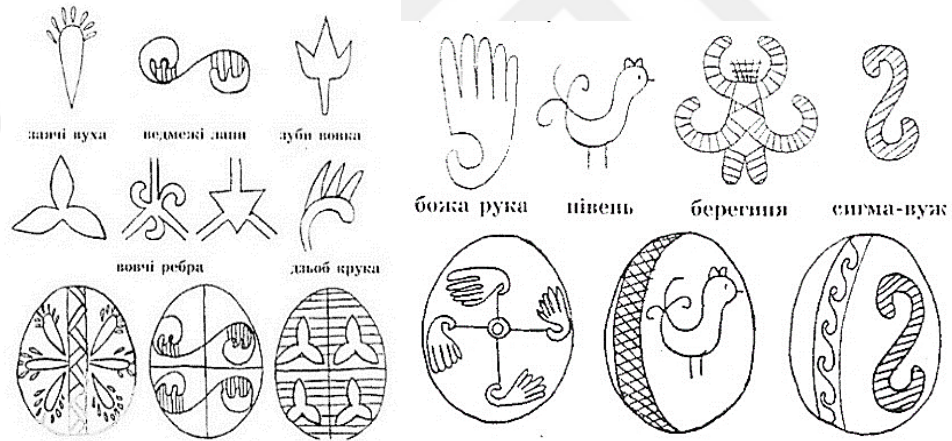
Şekil 158. Horozmotifi (Півень)

Kaynak: URL – 71, 2020

Şekil 159. Korumucu motifi (Берегиня)

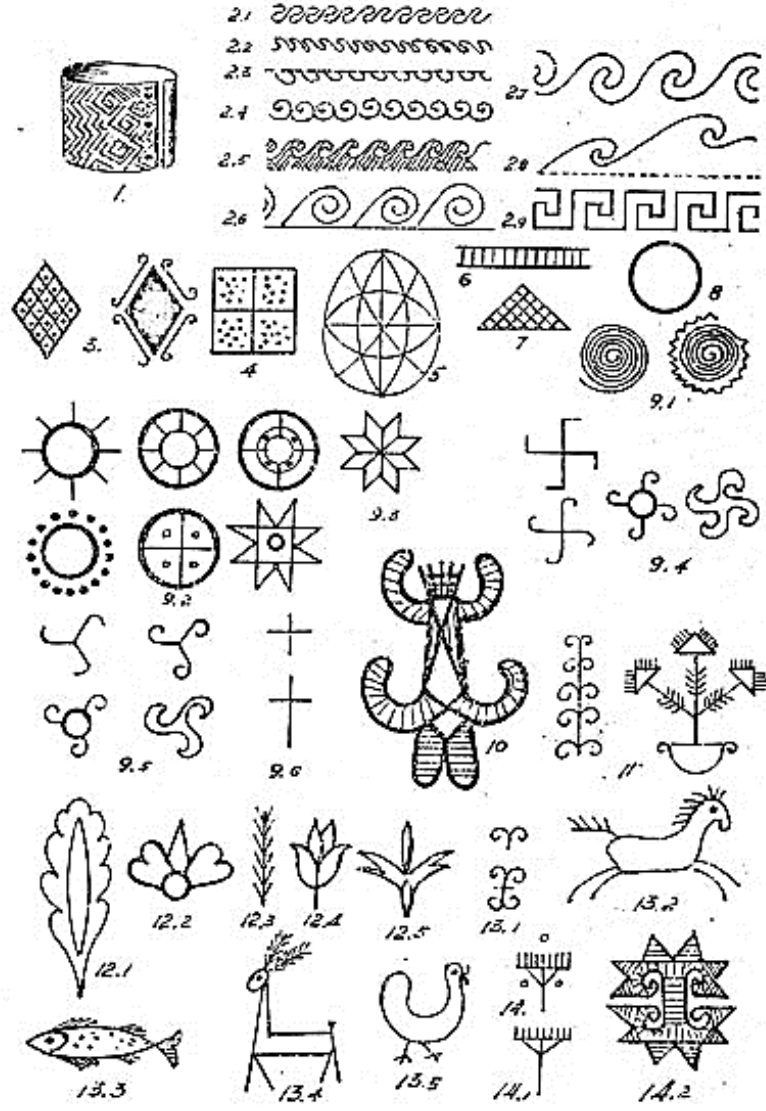
Kaynak: URL – 72, 2020

Şekil 160. Paskalya Yumurtalarında görülen semboller

Kaynak: URL – 73, 2020

Şekil 161. Paskalya Yumurtalarında görülen semboller
Kaynak: URL – 74, 2020

Şekil 162. Ukrayna kültüründe Kalem İşi çalışmaları
(Petrikivskiy Rozpis/ Петриківський Розпис)
Kaynak: Глушак/Нлушак, 2012, s. 100 – 102

6. UKRAYNA VE TÜRK SANATLARINDA ORTAK KULLANILAN SEMBOL VE MOTİFLER

Bir halkın değerlerini ön plana çıkaran unsurlar, o halkın: kültürü, coğrafi yerleşimi ve dini inançlarıdır. Kültür tanımının ne kadar geniş çapıda ele alındığını kaynaklardan görebilmekteyiz. Zira kültür belli bir kitlenin “halk” olarak adlandırılmasında önemli yere sahiptir. Bu halkların zaman içerisinde benimsediği değerlerle genel toplum arasında farklarını ortaya koyarak kültürel zenginliklerini dış dünyaya taşımaktalar. Halka özgü kültür ise, halkın genel bakış açısı, işçilikte kullandığı yöntemler, sanata olan yaklaşımı gibi etmenlerle oluşmaktadır. Sanat konusunda dikiş nakış, ahşapçılık, metal, kalem işi, taş oymacılığı gibi alanlarda kullanılan malzeme, renk, form ve figürler, onlara yüklenen maddi manevi anlamlar kültürel farklılığı yansıttığı gibi ortaklıkları da ön plana çıkarmaktadır.

Bu benzer ortaklıklara sebep olan unsurlar ise yine eski kavimlerin göçleri, coğrafi yerleşimler, inançlar ve kültürleridir. Tarih içerisinde yapılan bu göçler, Ukrayna ve Türk kavimleri arası kültürel alışverişte bulunmalarına olanak sağlamaktadır. Göçlerin genellikle Asya’dan Batı’ya doğru yapıldığı araştırmacılar tarafından tespit edilmektedir. Asya’nın orta kısmı ise Türk anavatanı olarak bilinmektedir. Bunun haricinde Ukrayna ve Türk halklarının eski inançlarının Şamanizm ve Budizm ile ilişkili olmaları, arayış içerisinde bulunmaları, kimi zaman korunma ihtiyacı duymaları gibi manevi değerler motiflere yüklenmiş olan anlamların benzerliklerine neden olmaktadır. Ukraynalılar Hristiyanlığı kabul ettikten sonra, kısmen de olsa, sembolizm alanında eski inançlarına devam etmekte. Türklerde de, İslamiyet

sonrası tek İlah'a karşı gelen sembolik anlamlar harici diğer anlamlar olduğu gibi kullanılmaya devam etmektedir. Ana sebepler dışında daha çok görsel anlamda benzerliklere neden olan unsur ise dünya çapında kullanılan ortak geometrik figürler olmaktadır. Bu figürleri sade şeklide kullandıkları gibi diğer figürlerle beraber işleyerek karmaşık ve zor süslemeler halinde de çalışmalarına aktarmaktalar. Birebir olmasa da, görsel olarak benzerlikler zoomorfik (hayvan figürleri) , fitomorfik (bitki motifleri), ornitomorfik (sıradan ve masal kuşlarının imgeleridir), antropomorfik (insan figürleri) ve izomorfik ("saksı" motifi olarak da bilinmektedir; hayvanlar genelde fantastik şeklinde, bitkiler ise "hayat ağacı" motifi şeklinde işlenmektedir) gibi sembol grupları arasında yer almaktadır. Çoğu kültürde olduğu gibi Ukrayna ve Türk kültüründe de sembol ve motifler bir nevi iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Korunma isteği, beklentiler, kişinin statüsü, medeni durumu, inancı vb. gibi değerler hakkında mesaj göndermektedir. Araştırmalar da, bu mesajlara dikkat çekerek tarihi yazıların anlamlarına ön planda yer vermektedirler. Ukrayna ve Türk kültürlerinde benzerliklerin tespit edilme amacı ise, iki halkın da kültürel zenginliklerine vurgu yaparak farkındalık oluşturmaktır.

6.1. Türk Motiflerine Benzeyen Ukrayna Motifleri ve Anlamları

Ukrayna ve Türk kültüründe birçok motif ve o motiflere yüklenmiş çeşitli sembolik anlamlar bulunmaktadır. Bunlar çok yönlü form ve anlamlar şeklinde dış dünyaya, diğer kültürlerle sunulmaktadır. İki zengin kültürdeki motif ve semboller, göz kamaştıran renkleriyle, form ve şekil çeşitliliğiyle, derin maddi ve manevi anlamlarıyla dikkat çekmekte. Buna sebep her iki ülkede de sadece birkaç motiflerin incelenmesiyle görülen ortak sembolik manaları genel anlamda refah, mutluluk, güç, korunma/tılsım, sonsuzluk/sonsuz yaşam/cennet, evlilik, üretkenlik, hükümdarlık, rehberlik, ilahi güç, maneviyat, inanç, kudret, bereket, kadın/erkek enerjisi, temizlik, sağlık vb. değerlerle ilişkilendirilmektedir. Anlam haricinde görsel manada da birçok ortaklıklar bulunmaktadır.

6.1.1. Daire/Çember/Коло (Kolo)

Ukrayna kültüründe

Daire, yaşam enerjisi anlamına gelen güneş'in simgesi. Bununla "Temiz" anlamına gelen daire şekillerini daha çok ahşap çalışmalarında ve paskalya yumurtalarında görülmektedir. Daire/Çember aynı zamanda varlık ve sonsuzluğun devamlılığıdır. Birçok yerde kullanılan bu sembol birden fazla anlam taşımaktadır. Diğer figürlerle aynı anda kullanılarak zor çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Çember daha çok Hayat Ağacında ve işlemeli düğün havlularında görülmektedir.

Evrenin merkezi olarak bilinmektedir.

Etrafa saçılan güneş ışınları gibi olan çemberin/dairenin güç ve enerji dağıttığına inanılmaktadır.

Işınların içe doğru olması enerjiyi alarak boşluğu simgelemektedir (Понятишин, 2018).

Çember; Birçok uygarlıkta çarpı motifine benzetilen çember motifi Güneşin sembolü olarak bilinmektedir. Putperestlikte ve Hristiyanlıkta daire (çember) sakral (çarpı türlerine benzeyen) değerleri sembolize etmektedir. Gökyüzü ve yeryüzüne olan kültürel yaklaşımıyla bağlantılı olarak sonsuzluk, uyum, gök cisimlerinin döngüsü, zaman ve dünya yaşamının sembolü olarak bilinmektedir. Her iki işaret de (daire içinde çarpı işareti) evren bilgisinin temelidir ve genellikle birlikte tasvir edilmektedir. Çarpı ve daire işaretleri süslemelerinin ana unsurlarındandır. Eski Ukrayna halkın güneşi, yıldızı ve ayı bir daire veya çarpı işareti olarak tasvir ettiklerini görmekteyiz. Bazen daire içinde çarpı işareti dört yapraklı çiçeğe dönüştürülmektedir (Бабиї, 2020).

Tekerlek (daire), en yüksek "rahatlık" ile yoğun "gücün" birleşiminin mükemmel zirvesini işaret etmektedir. Buna bağlı, Tanrı'nın sonsuzluğunun ve ölümsüzlüğünün göstergesi olmaktadır. Doğada ise bu, yaşam döngülerini (hayatın yeniden doğuşunu) ifade etmektedir. Genel Hristiyan anlamda, tekerlik ölümsüzlüğü, cennetin varoluşunu ve Tanrı'nın sınırsız sevgisini göstermektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 163. Daire/Çember/Коло (Kolo) motifi
Kaynak: Смекалова, 2019, s. 7

Türk kültüründe

Daire motifi: mükemmellik, bütünlük, sonsuzluk, Güneş ve gök anlamını taşımaktadır. Gökyüzü katlardan oluşan sonsuzluğu sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143). Türk çalışmalarında daire motifi Güneş ile ilişkilendirildiği gibi Ay ile de ilişkilendirilmektedir.

Eski Türklerde görülen Güneş, Ay ve yıldız kültürünün Gök Tanrı kültürüyle bağlantılı olduğu ön görülmektedir. Güneş, Ay ve yıldız her zaman birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Güneş ile Kutup Yıldızı Tanrı'nın gözleyen gözü olarak tanımlanmaktadır (Seval, 2017, s. 31).

Daire içinde nokta sembolü Güneş ve ant okuma tamgası anlamını taşımaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 31).

“9” sayısı Güneş’i sembolize etmektedir, “4” ana “4” ara yönleri sembolize eden Güneş tekerliği ikonografisi, sekiz yön çizgisi ve ortadaki merkezi ile toplam dokuz sayısını oluşturmaktadır (Seval, 2017, s. 31). Güneydoğu’da erkeklerin şakaklarına “9” noktalı Güneş motifi yaptırmaktalar. Dövme olarak yapılan bu motif erkeklerin; bilge, akıllı, sağduyulu kişiler olduğuna ve cennete gideceklerine inanılmaktadır. Kadınların alın/iki kaş arasına yaptırdıkları bu motif; güzellik, çekicilik ve nazarlık niyetiyle yaptırılmaktadır (Seval, 2017, s. 32). Güneş (baş tacı) motifinin; kadının güzelliğini, “başımın üstünde yerin var”, ana tanrıça, kadının üretkenliğini, doğurganlığını vurgulama niyetiyle yapıldığına inanılmaktadır (Seval, 2017, s. 33).

Şekil 164. Daire motifi
Kaynak: URL – 75, 2020

6.1.1. Kare/Квадрат (Kvadrat)

Ukrayna kültüründe

Mükemmelliği, uyumu ve düzeni; toprağı; maddiyatı sembolize etmektedir.

Erkek gömleklerinde “Yer tarlası” (zemne pole) anlamına gelmektedir.

Bu figürün mantığı: alan çapında, belli bir bölgenin (tarlanın) bölümü olmasıdır. Daireye nazaran (daire: mükemmelliği, ruhu sembolize etmektedir) karenin manevi anlamı eşyayı temsil etmektedir. Yani kare dairenin karşıtıdır. Aynı zamanda özel sayı olarak kabul edilen “4” rakamını sembolize etmektedir. Dünya’nın dört tarafını, mevsimleri, yaşam döngülerini, günün kısımlarını (sabah, öğle, ikindi, akşam) simgelemektedir. Zamanla ilgili olan her şeyi geometrik form olarak ya kare ya da haç şeklinde dört rakamıyla ilişkilendirilmektedir (Смекалова, 2019, s. 7).

Şekil 165. Kare/Квадрат (Kvadrat) motifi
Kaynak: Смекалова, 2019: 7

Türk kültüründe

Kare yer, toprak, anlamını taşımaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143). Türk süsleme sanatında genellikle, sandık ve damga im motifleri şeklinde

karşılaşılmaktadır. Sandık motifi, genç kızların çeyiz sandığını simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Kız çocuk doğduğunda veya belirli bir yaşa gelindiği zaman geleneksel olarak çeyizi sandıkta biriktirilmeye başlanmaktadır. Genç kızın düşüncelerini, umutlarını, beklentilerini, el işlerine yansıtarak sandıkta biriktirmektedir. Dokumalardaki anlamlarını ele aldığımızda ise evlilik ve çocuk isteğini sembolize ettiği görülmektedir. Kimi yörelerde ise tabut ve ölüm anlamını taşımaktadır. Bu motif farklı tekniklerle de dokunmaktadır. Bölge olarak: Adana, Ankara, Aydın, Malatya, Eskişehir, Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Sivas kilimlerinde sandık motifi kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 61, 62).

Damga İm: Türkler tarih boyunca bazı kavramları (aile, oba, oymak, boy, devlet gibi) ifade etmek için belli başlı figürleri, damga im olarak kullanmaktalardı. İm motifi de hayat ağacı motifi gibi ölümsüzlük ve neslin sürdürülmesi ile ilgili motifler arasında yerini almaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 166. Kare motifi
Kaynak: URL – 76, 2020

6.1.2. Dünya Ağacı/Hayat Ağacı/Світове дерево (Svitove derevo)

Ukrayna kültüründe

Evren modelinin üç bileşenden oluşmaktadır: yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü yaşamları. Ağacın kökleri: geçmiş; gövdesi: günümüz; dalları: geleceği temsil etmektedir. Yeryüzünün gökyüzüyle olan ilişkisini tasvir etmektedir. Ağacın besleyici olduğuna ve rehberlik ettiğine inanılmaktadır. Bu sebeple yaşamın ölüm karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Hayat Ağacı motifi başak, buğday, dallar ve üzüm salkımı şeklinde de tasvir edilmektedir. Soy ve üç dünyanın bileşiminin hakikatini

içermektedir. Yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadınsı ilkenin bir sembolü olarak da bilinmektedir. Kadın siması olarak zor motifler şeklinde de kullanılmaktadır. Hayat Ağacı motifi: uzunluğu ve kısalığı, istikrar ve dinamikliği, güç ve zayıflığı, alt ve üstü kendinde barındırarak doğanın sürekli yeniden canlanmasını sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

Hayat (Dünya) Ağacı; son derece derin anlamlar içeren, merkezi simge olan Ukrayna sanatındaki en eski ve yaygın süs motiflerinden biri olarak bilinmektedir. Slav mitolojisinde, dünya ağacı: Virius, Cennet Ağacı, huş ağacı, akça ağaç, meşe, çınar ağacı, elma ağacı, gök ağacı, bilgi ağacı olarak bilinmektedir. Bir tür insan modeli olarak benimsenen, uzayda ve zamanında dünyanın organizasyonunda rol aldığına inanılmaktadır. Birçok araştırmacı için Hayat Ağacı, yeryüzünün gökyüzü ile olan ilişkisi, felsefi anlayışa göre: geçmiş, şimdiki ve gelecek arasındaki bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra, ağaç dallarıyla tüm dünyayı taşıdığına da inanılmaktadır. Yaprakları gökyüzüne, toprağa ve suya dokunmaktadır. Ağacın besleyici olduğu ve rehberlik ettiği inancı benimsenmiştir. Bu yüzden yaşamın ölüm karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Aynı sebepten dolayı eski Ukrayna halkı onu ilah olarak kabul etmektedir. Hayat (Dünya) Ağacının görselinin iki çeşidi bulunmaktadır: topraktan çıkarak büyümeye başladığında simetrik olarak dallarının yukarı doğru yükselmesi ve tohumdan büyüyen hali (yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadınsı ilkenin bir sembolü olarak bilinmektedir). Var olan kültüre dayanarak, bir kadın genellikle ağaç şekliyle bütünleşmektedir: elbisesi bir ağacın üçgen tabanı ile birleştirilmektedir. Özellikle yabı bakımından zengin olan bu motif, kökleriyle toprağa dayanan, dallarıyla ise gökyüzüne uzanmaktadır. Genellikle çiçekli bir ağaç, Güneşin elçi kuşlarıyla, baharın habercisi, sevgi sembolleriyle tasvir edilmektedir (Бабиї, 2020).

Şekil 167. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 168. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: URL – 77, 2020

Türk kültüründe

Hayat ağacı motifi, sonsuzluğun sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Kökler: yeraltını. Alt dalları ve gövdesi: gökyüzünü. Üst dalları: cenneti. Bu mantığa göre yeryüzü ile cennet arasındaki ilişkiyi sembolize etmektedir. Ağaç yerleşikliği, göç edememeyi sembolize etmektedir. Hayat ise evrenin ölümsüzlüğünü, güzelliğini ve yerkürenin eksenini sembolize etmektedir. Hayat Ağacının sembolleri: incir, zeytin, hurma, asma, nar, palmiye, meşe/çınar ağacı, sedir ve servi olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle servi ağacını yeşil hali motif şeklinde işlenerek uzun ömür, boy, dayanıklılık ve güzelliği sembolize etmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynakta ise Hayat Ağacı motifi hakkında bu şekilde bahsedilmektedir: Ölümsüzlüğü simgeleyen motiflerden oluşan bu motif sonsuz yaşamı ve cenneti sembolize etmektedir. Tek İlahı inanan dinlerin arasında insanın yaratılışını konu alan bölümlerindeki ortak noktası, Hayat Ağacı motifidir. Bu motif, Anadolu'da mezar taşları üzerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Şekil 169. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 170. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

6.1.3. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/ Pomó (Romb)

Ukrayna kültüründe

Eşkenar dörtgen/Tripil dörtgen motifi, İnsanın doğurganlığına ve toprağın verimliliğine benzetilmektedir.

İki üçgenden oluşan bu dörtgen motifi, kadın ve erkeği temsil etmektedir. Eski Ukrayna halkın inançlarına göre üç köşesi kadına ait (mahallenin/yuvanın üç köşesi) ve sadece dördüncü köşesi erkeğe ait olup bütünlüğü tamamlamaktadır.

Ortasında noktası olan eşkenar dörtgenin anlamı ekilmiş tarla olarak bilinmektedir. Bolluk ve bereketi temsil ederek Ukrayna halkın ataları için büyük bir anlam taşımaktadır. Sade romb dışında karşımıza kancalı romblar da karşımıza çıkmaktadır.

Kancalı eşkenar dörtgen ise üretkenliği sembolize eden “kurbağa” adlı olarak da bilinmektedir. Çünkü bu hayvan eski inançlara göre hayat veren gökyüzünün

nemiyle ilişkili olduğuna inanılmaktadır. Eşkenar dörtgen motifler düğün havlularına ve gelinliğe işlenmektedir. Hamile olan kadın eşkenar dörtgen motifli kıyafetleri doğum yapana kadar giymek zorundaymış. Çünkü bu sembol güçlü bir tılsım olarak bilinmektedir (Понятишин, 2018). Eşkenar Dörtgen; Geometrik işaretlerin popüler bir işaretidir. Eşkenar dörtgen ortasında dört yapraklı çiçek sadece güneş işareti olarak (güneş görüntüsünün sembolü olarak) değil, aynı zamanda ana toprağın verimliliğini sembolize etmektedir (Бабій, 2020).

Noktalı eşkenar dörtgen motifi sıklıkla “ekilmiş tarla” olarak yorumlanmaktadır. Ve bu işaretin Neolitik dönemde kadın heykellerinde bulunduğundan döllenme sembollerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Etnografi verilere göre bu motif genellikle düğün elbiselerinde veya evliliğin ilk senesinde giyilen kadın elbiseleri üzerinde görülmektedir. Döllenme, doğum ve evliliğin temel sonucu üreme olarak kabul edildiği için bu “istek” gömlekler üzerine nakşedilmektedir. “Haç şeklindeki eşkenar dörtgen”, belli bir bölgeyi (alan/toprak/mülk) sembolize eden eski motifler arasında yer almaktadır. Yani, bu işaret: ekim (врожай)/bereket anlamına gelen tarlayı/toprağı sembolize etmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Şekil 171. Eşkenar Dörtgen/Тріпіль Dörtgeni/ Ромб (Romb)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Eşkenar dörtgen motifi Türk kültüründe çeşitli motifler şeklinde karşılaşılmaktadır.

Göz motifi, kem gözlere, zarara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Gözün verdiği zarara karşı en etkili önlem yine göz olduğu savunulmaktadır. Günlük yaşamda sıklıkla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Dokumalarda göz motifi yöreye özgü değişiklikler göstermektedir. Sıklıkla kullanılan, dörde bölünmüş dörtgen şeklindeki göz motifidir. Stilize edilmiş ise üçgen şeklinde

olmaktadır. Bunlar haricinde, dikdörtgen, eşkenar dörtgen, kare şekilleriyle de karşılaşılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Pıtrak, dikenli görünümüne sahip olan bir bitkidir. Genellikle tarlalarda yetişmektedir. Anadolu insanları pıtrağın dikenlerinin kötü gözden koruyacağına inanmaktalar. Bu sebepten dolayı onu nazarlık motifi olarak kullanmaktalar. Aynı zamanda bolluğu ifade etmektedir. Un çuvallarında, tandır örtülerinde, pişmiş toprak kapların üzerinde görebilmekteyiz (Erbek, 2006). Genellikle pıtrak motifi, diğer motifler gibi stilize edilmiş şekilde çalışmalarda yer almaktadır. Pıtraktaki diken tohumların kem gözlerin etkilerinden koruduğuna inanıldığından el sanatlarında nazar motifi olarak kabul edilmektedir. Pıtrağın büründüğü formlar: eşkenar dörtgen, kare, dikdörtgen vb. üzerinde belirli çıkıntılarının bulunmaktadır (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2638).

Bereket motifi, birlikte kullanılan koçboynuzu ve eli belinde motifleriyle kadın ve erkeği temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Aynı zamanda üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi üç gruba ayrılmaktadır: hayvan ve bitkiler; ağaç, çiçek, yaprak; kayalar, dağlar, sular, doğa varlıkları (Erbek, 2006). Genellikle bu motif, erkek kadın ilişkisini ve üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi olarak: arpa, başak, haşhaş, nar, incir, karpuz, kavun gibi çok taneli tahıllar ve çok çekirdekli meyveler şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda anne ve babayı sembolize eden motifler dokumalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu motif Anadolu kökenli olup birçok örneklerde görülmektedir (Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Erzurum, Eskişehir, Yozgat, Ardahan vb.) (Kaplanoğlu, 2010, s. 59).

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise "Boynuzlu Motif", "Boynuzlu Gözlü",

“Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Akrep nedensiz kavganın ve kötü niyetin simgesidir. Nasıl ki nazardan korunmak için göz motifleri kullanılmaktadır aynı şekilde de akrebin şerrinden korunmak için akrep motifleri işlenmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynaktan, yine akrep motifinin dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korunma amaçlı kullanıldığı ve sembolik olarak da şeyteni temsil ettiği savunulmaktadır. Aynı zamanda, düşman saldırılarına karşı koruduğuna da inanılmaktadır (Ünsal, 2017, s. 361). Aynı zamanda, Akrep motifi kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak dokumalarda rastlanmaktadır. İnsanlar akrebin zehrinden korktukları için farklı malzemelerden yapılmış, akrep kuyruğu veya akrep şeklinde takılar üzerlerinde taşımaktalar. Bunu korunma amaçlı yaptıkları savunulmaktadır, özellikle dokumalarda (Taşkaynatan, 2011, s. 49).

Bukağı motifi, aile birliğine ve birlikte olma umuduna işaret etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bereketi, aileyi, ailenin devamlılığını, sevgililerin birleşmesini sembolize etmektedir. Kimi araştırmacılar bukağıyı, atın koşmasını önlemek için ön ayaklarını bir birine bağlayan bir tür çiftli kelepçe olarak tanımlamaktalar. Aynı zamanda Anadolu’da köstek adıyla da bilinmektedir. At, eşek, hayvanların otlaktan uzaklaşmamaları ve sürü ile birlikte kalmaları sağlanmaktadır. Bu sebepten dolayı dokumalarda birbirine bağlılıkları, kopmamaları gerektiğini sembolize etmektedir. Bu motifin Anadolu’da yaygın olan bölgeleri: Hatay, Kars, Konya, Kütahya, Malatya,

Sivas, Tekirdağ, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Afyon ve İçel (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Şekil 172. Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 78, 2020

6.1.4. Üçgen/ Трикутник (Trikutnik)

Ukrayna kültüründe

△ Üçgen, sonsuz hayata götüren dar bir kapının sembolü olarak bilinmektedir.

⌵ Üçgenlerin üst kısımları kesişerek “Kum saatini” anımsatan motif Dünya’nın var oluşunu ve Dünya’nın olmayışını sembolize etmektedir. Üst köşelerin kesişen yeri ise bir dünyadan diğer dünyaya geçişini temsil etmektedir.

⌵ Bu motifin ortasından geçen çizgi, dünyanın diğer dünyada yansıması anlamına gelmektedir. Üç dünyanın birleşimini sembolize etmektedir: yeryüzü (var olan), yeraltı (görünmeyen), gökyüzü (ruhani olan). Aynı zamanda üç etmeni simgelemektedir: su, ateş, hava. Bu işaret baba, anne ve çocuğu simgelemektedir. Günümüzde Ukrayna’nın özgürlük sembolüne (üç dişli arma) benzetilmektedir (Понятишин, 2018).

△ Üçgenin kesişen noktalarının yukarı doğru bakması Güneşi, hayatı, ateşi/alevi, erkeği ve maneviyatı simgelemektedir.

▽ Aşağıya doğru bakması ise Ay, kadın ve suyu simgelemektedir.

△ İkizkenar üçgen, tamamlamayı simgelemektedir.

Üçgen, evrenin üç fikrini içermektedir: gökyüzü, dünya ve su. Bu işaret baba, anne ve çocuğu simgelemektedir. İkizkenar üçgen tamamlamayı simgelemektedir (Цуцман, 2019, s. 76, 77).

Şekil 173. Üçgen/ Трикутник (Trikutnik)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Muska/Nazarlık Motifi: Nazarlık; kem bakışların etkisini azaltır. Muska ise; sahibini kötü olaylardan korur (İlden, 2017, s. 247).

Nazar kelimesi, kötü göz anlamasını taşımaması dışında: nazara gelme, nazar değmesi, nazar etme gibi deyimler de kullanılmaktadır. Bu ifadeler, imrenmek ve isteyerek bakmak, negatif bakış vb. anlamalara gelmektedir. Muska ve nazarlık tarihi Anadolu ve Orta Asya Türklerde eskiye dayanmaktadır. Tarih öncesi dönemlerde muska ve nazarlık doğaya, büyüye, korkulara karşı savunma olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu’da Urartularda üçgen ve dörtgen formlarında kil ve topraktan yapılmış muska örnekleri görülmektedir. Orta Asya’da ise keçeden yapılmış Tanrı suretleri, aynı şekilde günümüzde de Anadolu’da deniz kabukları, üzerlik otu, boncuklar, ayna vb. nazarlık ve muska geleneği olarak kabul edilmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2636).

Küpe motifi: Evlenmek isteyen genç kız ailesine isteğini dolaylı olarak belli eder (İlden, 2017, s. 247). Kilim üzerinde bu motifin en sık görüldüğü bölgeler şunlardır: Hatay, Afyon, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Gümüşhane, Adana, Kars, Konya, Kütahya, Sivas, İçel, Ardahan vb. (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Saçbağı motifi, evlenme isteğini ifade etmektedir. Dokumaya katılan saç ise ölümsüzlüğün sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Araştırmacılar, Anadolu'daki kadınların saçlarını biçimlendirerek olay, istek, durumu simgesel olarak yansıtmakta oldukları savunmaktalar. Evli genç kızların saçlarını örerek uç kısımlarına da renkli iplikler taktıklarını ise buna örnek olarak verilmektedir. Dokumalarda saçbağı motifi, daha önce de bahsedildiği gibi, evlenme isteğini sembolize etmektedir. Bazı bilgilere göre, kendi saçından dokumaya katan kadın, ölümsüzlük isteğini belirtmektedir. Anadolu dokumalarında bu motif, dokuyan kişinin duygularını yansıtan bir gösterge olarak birçok bölgede kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 60, 61).

Şekil 174. Üçgen motifi
Kaynak: URL – 79, 2020

6.1.5. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)

Ukrayna kültüründe; zikzak çıta ya da eğik dans olarak adlandırılan bu motifler kapalı olmayan üçgenlerdir.

: kadın veya maddi boyutu.

: erkeği, ruhani veya manevi boyutu simgelemektedirler.

En eskiye dayanan motifler olarak bilinmektedir (ilkel mağara resimlerinde görülmektedir). Dağ veya toprak anlamını taşımaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 175. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

Aynı zamanda “sonsuzluk” ve “kıvrım” da denilmektedir. Meander, Yunancada “kıvrım” anlamını taşımaktadır. İsmi, Meandr nehrin adından gelmektedir. Araştırmacılarla kanıtlanmış bilgiye göre bu sembol Ukrayna’da yirmi bin sene önce kullanılmaya başlamaktadır. Eski Ukrayna sembollerinden daha kıvrımlı olan bu sembol yaşam uyumunu içeren suyu sembolize etmektedir. Bu motif “sonsuz/tükenmez” bir motif oluşturmaktadır. Kaderin ipliğinin uyumu gibi. Ama orijinal kaynağa geri döner (Першоджерела). Hayat yolunu ve sonsuz varlığı simgelemektedir. Bu motifi “eğri dans” olarak adlandırma sebebi eski yöresel danslara benzetilmiş olmasıdır (Ukrayna kadınların gelenek olarak her baharın dans ettikleri yöresel oyunlar). En sık sonsuzluk sembolünü Hutsulşçına, Volın, Kiyivşçına, Kuban ve Poltavşçına’nın (Гуцульщини, Волині, Київщини, Кубані, Полтавщини) işlemelerinde görebilirsiniz. Meandr motiflerle genellikle erkek gömlekleri süslenmektedir. Böylece güç ve hayat enerjisini sembolize etmektedir (Понятишин, 2018). “Sonsuzluk” suyun akışkanlığını sembolize etmektedir. Su aynı zamanda doğa gücünün kaynağını ve hayat veren kadınsı bir ilkeyi somutlaştırmaktadır. Hristiyanlıkta su arıtmayı (vaftiz ayini) sembolize etmektedir (Цуцман, 2019, s. 78).

Şekil 176. Eğik Dans/Кривий танець (Kıvıy Tanets)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

6.1.6. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)

Ukrayna kültüründe dalgalı çizgiler su ile ilişkilendirilmekte ve suya benzetilmektedir.

ΣΣ Birbirine paralel olan dikey dalgalı ΣΣ ya dadüz çizgiler || yukarıdan düşen yağmur damlalarına benzetmekteler (Смекалова, 2019: 9).

— Yatay düz çizgiler veya zikzak /dalgalı /şekline çizgiler ise gökyüzünün nemini sembolize etmekteler. İnsanın DNA strüktürü bile bu motife benzer ∞: bilindiği gibi her bir hücrede kesintisiz hayat enerjisi bulunmaktadır. Eski örneklerde tripil spirali denilen semboller karşımıza çıkmaktadır: çap olarak giderek büyüyen daire veya yarım daire şeklindedirler (Смекалова, 2019: 9).

~ Spiral şekli aynı zamanda zamanın akışkanlığını ve güneş diskinin döngüsel hareketi anlamına gelmektedir (Smekalova, 2019, s. 9). Spiral, yaşam gücünün, yeni bir yaşamın doğuşunun, okuryazar yılın düzeninin, doğurganlığın/bereketin sembolü olarak bilinmektedir (Цуцман, 2019, s. 77).

Şekil 177. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)

Каынак: Смекалова, 2019: 9

Türk kültüründe ise Suyolu motifi olarak adlandırılan bu motiflerde karşılaşılan “su” yaşamı simgeler (İlden, 2017, s. 247). Pişmiş topraktan yapılmış çanak/çömlekler üzerinde de zikzak veya meander diye adlandırılan suyolu motifleri uygulanmaktadır. Su: yaşamı, yaşam sürekliliğini, yeniden doğuşu, bedensel ve ruhsal yenilenmeyi, soyluluğu, bilgeliği, saflığı, bereketi ve erdemi simgelemektedir. Meander adıyla adlandırılan suyolu motifleridir. Su, yaşamı simgelemektedir. Bu motif Anadolu’da önemli yere sahiptir. Bazı kaykaklar meander simgesini ejderhaya benzetmekteler (Erbek, 2006). Bu motif taş üzerine yapılırken köşeli olmaktadır, dokumalarda ise

yuvarlak veya üçgen şeklini almaktadır. Kurak bölgelerin türbelerinin kubbelerinde suyolu motifi sıklıkla raslanmaktadır. Bu motif insanlar arasında çok kullanılan motif olmaktadır. Genellikle: Hakkâri, Hatay, Kayseri, Konya, Sivas, Adıyaman, Aydın, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, İçel, Ardahan bölgelerinin kilimlerinde görülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 63). Su, Anadolu'da, akıp giden her şeyi silen, örten veya yeniden yaratan yapısıyla temizlik, hayat, sonsuzluk, devamlılık, bereket ve üremenin sembolü olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle bordürlerde yer alan kenar suları, geometrik, soyut ve devam eden yönleriyle ölümden sonra yaşama olan inancı, cenneti sembolize etmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2635).

Şekil 178. Suyolu motifi
Kaynak: URL – 80, 2020

6.1.7. Çarpı İşareti (Haç anlamına gelen «»/ «» işareti) /Хрест (Khrest)

Ukrayna kültüründe çarpı ve artı işaretleri, daire ve kare şekillerin aksine alanın genişliğini değil çok yönlü ve vazgeçilmez bir şekil olarak merkezi noktayı sembolize etmektedir.

Düz bir çarpı / artı işaretitanrıyı, güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

Çarpı işareti ise: Ay'ı ve kadının başlangıç evresinin somutlaştırmaktadır. Bu iki figürün işlenmesi ikili çarpı işaretini oluşturmaktadır veya iki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldız sembolize etmektedir. İki çizginin kesişmesi Yeryüzünün Gökyüzüyle karşılaşması anlamına gelmektedir. Ateş, su, toprak ve havanın uyumluluğu anlamına gelir.

⊗ - ⊕ Çember içinde çarpı veya artı işareti ise dünyanın astrolojik görünümünü sembolize etmektedir. Kötü ruhlardan korunma amaçlı bir tılsım niyetine kullanılmaktadır (Понятишин, 2018).

Şekil 179. Çarpı İşareti

Haç anlamına gelen «»/ «» işareti) /Хрест (Khrest)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Artı motifi; Türk dokumalarında artı (+) ve çengeller insanların tehlikelerden korunması için sıklıkla kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247).

Ön – Türklerde Oğ damgası olarak bilinen haç motifin ilk ve esas anlamı tanrıya erişmek için gerekli şart bir diğer anlamla günahsız olma demektir. Diğer anlamlarından biri ise “yönetim” olarak bilinmektedir. Oğ damgası daha sonra Hristiyan âleminde kullanılmaya başlamaktadır. Dünderli, Çavdarlı, Karahacılı, Karakoyunlu, Kınık, Yeşilyurt ve Hayta gibi Türk boylarında kullanılmaktadır. Nazarlık niyetine kullanıldığı bilinmektedir. Yatay ve düzey çizgilerin kesişmesiyle meydana gelen bir şekildir. Haç işaretin gözü dört parçaya ayırarak etkisini azalttığına inanılmaktadır. Anadolu’da haç motifi Hristiyanlıktan önce eski dokumalarda farklı şekillerde görülmektedir. M.Ö. 3000’lere dayanan Karataş, Semahöyük’de bulunan üçayaklı çömlekte de bu motif görülmektedir. Kars, Ardahan, Erzurum kilimlerinde rastlanmaktadır (aktaran Kaplanoğlu, 2010, s. 65).

Şekil 180. Artı/Çarpı motifi
Kaynak: URL – 81, 2020

6.1.8. Svarha/Сварга/Svastika

Çarpı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Ukrayna kültüründe svarha/svastika motifi Ateşin gücünü ve aile içi mutluluğu simgelemektedir. Bazı kaynaklara göre ise Güneş’e benzetilir. Eski Ukrayna halkı ise bunu yuvanın içinde sıcaklığı dağıtan ateşin gücüne ve aile içi mutluluğa benzetmektedir. Svarha hem sağ hem de sol tarafa dönük olabilir.

- ✕ Saat yönünün aksine dönen svarha koruyucu ruhani ateşi sembolize etmektedir.
- ✕ Saat yönünde dönen ise aile yuvasını ısıtan ateşi sembolize etmektedir.

✕ “Bütün Svarha”;iki denge akışının oluşturduğu uyum sembolüdür. Çarpı/Artı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Genellikle Pravoberejja (Kiyev, Çerkası, Kirovohrad, Vinnitsa, Jitomir) da işlenilir. Halk arasında “круторіжки/krutorijki” adı verilmektedir. Bu, iki denge akışının oluşturduğu bir uyum sembolüdür. Aynı zamanda “колядник/koladnik” adıyla da ünlüdür. Ataların bilgeliği ile bütünleşmenin sembolüdür. Svarha: eski, enerjisi güçlü olan bir semboldür (Понятишин, 2018).

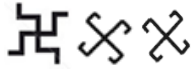

Şekil 181. Svarha/Сварга/Svastika
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 182. Svarha/Свапра/Svastika
Kaynak: URL – 82, 2020

Türk kültüründe

Tarcan (2003, s. 16)'ın çalışmasında belirtildiği üzere svastika, öbür dünyaya geçerek oradaki yeniden oluşum düşüncesi kapsamaktadır (aktaran Gümüştekin, 2011, s. 108). Çetin'e göre svastika motifleri Orta Asya Türk kültüründe Allah'a ulaşma ve kavuşma sembolü olarak bilinmektedir. İslam'ın "4" temel görevini (namaz, oruç, zekât, hac) sembolize etmektedir. Aynı zamanda ışık ve aydınlığı sembolize etmektedir. Kötülüklerden korunma amaçlı nazarlık ve tılsım sembolü olarak kullanılmaktadır (Çetin, 2017, s. 354, 355).

Türk kültüründe "Oz, Oğ, Og, Ok" şeklinde isimlendirilerek "Tengri – Tanrı" damgası olarak Tanrıya ulaşma anlamını taşıdığına inanılmaktadır. Genellikle mimarlık ve sanat alanında "çarkı felek, svastika, gamalı haç" ismiyle kullanılmaktadır. Orhun'daki Köktürk yazıtlarında - "Z" sesi ve işareti olarak bilinmektedir (Duran, 2019, s. 686).

Şekil 183. Oz Damgası (Svastika)
Kaynak: Masiva Türk, 2015

6.1.9. Povna Roja/Повна Рожа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)

Ukrayna kültüründe Povna roja, artı ve çarpı işaretinden oluşmaktadır.

: Yaradan'ı, Güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

✕ : Ay'ı ve kadının başlangıç evresini somutlaştırmaktadır.

✳ : İki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldızı sembolize etmektedir. Bu iki motifin birleşmesi her şeye hayat verme anlamına gelmektedir (Понятишин, 2018).

Şekil 184. Povna Roja/Повна Рोजа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe yıldız motifi

□ Kare ve ✕ artı/çarpı motifleriyle oluşturduğu anlamsal bir bütünlük ile evreni (“4” dünya ve “4” gök bölgesini) sembolize etmektedir.

☆ Beş köşeli yıldız: “7” sayısının sembolizmini taşımaktadır; küresel müziğin uyumunu, gökkuşağının renklerini; gezegenlerle ilgili “7” bölgeyi; bireysel bütünlüğü sembolize etmektedir. Dokumadaki zorluğu nedeniyle nadir rastlanmaktadır.

✳ İki üçgenden oluşan yıldız motifinin en basit formudur. “6” köşeli yıldız/Davud Yıldızı/Mührü Süleyman: zıtlıkları, evliliği, evrenin yalnızlığını ve karmaşıklığını simgelemektedir (Ünsal, 2017, s. 360). Anadolu dokumalarında: mutluluk, iyilik, aydınlık/ışık ve kahramanlığı sembolize etmektedir. “6” köşeli yıldız eve uğur getirebileceğini inanılarak evin her yerine konulmaktadır. Sıkıntıları giderip ferahlama niyetiyle de kullanılmaktadır. Dokumalarda “8” ve daha çok köşeli yıldızlar sıklıkla rastlanmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 63).

İbrani sembolü olarak bilinen altı köşeli yıldız Türk – İslam sanatında da kullanılmaktadır. Hz. Süley'nin kudretinin simgesi ve kutsal mühür olarak bilinen bu

işaret Kânûnî Sultan Süleyman'ın mührü ve Barbaros Hayrettin Paşa'nın sancağının simgesi de olmaktadır. İki üçgenden oluşan bu mühürdeki tepesi yukarıda olan üçgen

insan, akıl ve maddeyi sembolize etmektedir. Tepesi aşağıya olan ise

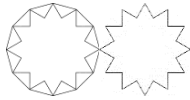

Tanrı,

basiret ve anlamı göstermektedir. Bunların yanısıra, altı köşeli yıldız “evrensel sevgi birliği” olarak dengelenen kutsal sentezi simgelemektedir. Mühr – ü Süleyman, İslam süs sanatlarının dokuma, ahşap, metal, mimari vb. dallarında nakış olarak kullanılmaktadır. Cam, taş, ağaç, kâğıt gibi yüzeylerde merkezi motif şeklinde tasvir edilmektedir. Anadolu Selçukluları, İlhanlıları ve Artukoğulları'n eserlerinde, özellikle kubbelerin kilit taslarında yoğun şekilde rastlanmaktadır (Ardıç, 2020).

Sekiz köşeli yıldız bazı araştırmalara göre: İslam inancında “7” kat cehenneme karşı “8” kat cennetin varlığını sembolize etmektedir; daha çok Güneş ile ilişkilendirilmektedir; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bayrağa işlenerek “hukuki” anlam taşımaktadır (Koca, 2012, s. 272). Aynı zamanda sekiz köşeli yıldız doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisini sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

On iki köşeli yıldız (yenilenen hayat); Selçuklu – Osmanlı süsleme ve para üzerinde Zühre'yi temsil etmektedir. Zühre iyilik ve yenilenen hayatı sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Kimi Türk topluluklarında Kutup Yıldızı (Demirkazık/Kuzey Yıldızı) tanrıların atlarını bağladığı göğün direği olduğuna inanılmaktadır. Bir diğer anlamı ise, göğün göbeği olup yerin göbeğiyle kozmik eksen aracılığıyla birbirine bağlantılı olmaktadır. (aktaran Seval, 2017, s. 33, 34).

Şaman veya kamlar “7” ya da “9” basamaklı kayın ağacında yolculuklarını Kutup Yıldızı'na yapmaktalar ve orada oturduklarını düşünülen tanrılara ulaşmaya çalışmaktalar. Yıldız motifi, Güneydoğu ve Mezopotamya coğrafyasında insanların ellerine, alınlarına, yüzlerine ve ayaklarına tek veya diğer motiflerle beraber

kullanılmaktadır. Eski inançlarla günümüze kadar taşınmış semboller arasında yer almaktadır (Seval, 2017, s. 34).

Eski Türklere ait “Tangrı” sözcüğünün kökü Tan (g)’dir. Eski Türk yazıtlarında ve birçok Türk lehçelerinde “Tan” Güneş’in doğduğu yer olarak bilinmektedir. Tengri, şekil olarak daire içinde artı işareti olmaktadır ve artının ortasındaki kesişme noktası Kutup Yıldızı’nı sembolize etmektedir. Kayaların üzerinde sıklıkla karşılaşılan Türklerin Tanrı damgasıdır. Aynı zamanda en arkaik Tanrı simgeleri arasında yer almaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 34).

Şekil 185. Yıldız motifi
Kaynak: URL – 83, 2020

6.1.10. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)

Ukrayna kültüründe

Ukrayna’nın farklı ilçelerindeki dikiş ustaları bu sembole farklı isimler vermişler. Bunlar:

- Podilla’da (наПоділлі): hesıkı (гесики).
- Nadnıpryanşçına’da (наНадніпрянщині): klüçi (ключі)/anahtarlar.
- Diğer bölgelerde: vuji (вужі); s-motifler

Görsel olarak “8” rakamının yarımına benzemektedir. Bu yüzden “mükemmelliğe giden yol” olarak yorumlamaktalar. “S” sembolü; dalgalı çizgilerdir. “Su” yun simgesidir. Araştırmacılara göre, eskiden Ukrayna halk arasında bu simge suyu anımsatan yılan anlamına gelmekteymiş. Yer altının koruyucusu olarak bilinen

yılan erkeğin özünü, neslin devamını sembolize etmektedir. Kadınların gömleklerinin kenarlarında sıra şeklinde sıhma motifleri işlenmektedir. Bunlar kendi güçleriyle anne özünü korumaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 186. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Çengeller insanların tehlikelerden korunması için sık kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Çengel motifi, kem gözlerden korunma amaçlı kullanılmaktadır. Kadın ve erkek arasında bir köprü anlamını taşımaktadır. Zıt ve değişik kavramların (deniz – dalga, kadın – erkek, rüzgâr – su vb.) odak ve düzlemleri birleştiren hareketleri sembolize etmektedir. “S” harfi olarak stilize edilmiş şekilde halı, kilim, cicim yüzeylerinde kullanılmaktadır (aktaran Ünsal, 2017, s. 362).

Şekil 187. Çengel motifi
Kaynak: URL – 84, 2020

Yılan; kuvvet, ölümsüzlük ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli motiflerden biri olarak belirtilmektedir. Anadolu işlemlerinde zikzak, meander, bulut, ejder şeklinde görülmektedir (Erbek, 2006). Kimi kaynaklarda yılan motifi mutluluk ve bereket sembolü olarak geçmektedir. Türk kültüründe bu motif çok eskilere dayanmaktadır. Ön – Türklerde yılanın kutsal bir yaratık olduğuna inanılmaktadır. İyiliğin ve hayatın temini için yeryüzüne gönderildiğine inanılmaktaydı. Böylece hayata devam eden kişiyi, aileyi, ocağı kurduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda ocağın sönmemesine ve aileye kötülüğün gelmesini engellemektedir (Taşkaynatan, 2011, s. 48).

Şekil 188. Yılan motifi
Kaynak: URL – 85, 2020

Ejderha, hava ve suyun efendisidir olarak bilinmektedir. Bereketli bahar yağmurlarını getirdiğine inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Ejder genelde aslanpençeli, kanatlı ve kuyruklu mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ejder motifi, bolluk, su, bereket, yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Bu motif dokumalarda bir tılsım niyetinde kullanılmaktadır. Hayat ağacını, güneşi, tarlayı koruduğuna inanılmaktadır. Hava ve suyun hâkimi olduğu savunulmaktadır. Büyük bir yılan olduğuna inanılan bu hayvan hazine gibi önem taşıyan eşyaların bekçisi olarak bilinmektedir. Ejderin uzun zaman ay tutulmasının sebebi olarak inanılmaktaydı (Taşkaynatan, 2011, s. 46). Ejder: yeniden doğuşu, bereketi, bolluğu sembolize etmektedir. Ejder, aslanpençeli, kanatlı ve yılanı anımsatan kuyruğu olan mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde bu hayvan: iki kanatlı, dört ayaklı, yedi başlı, uzun kalın kuyruklu olarak tasvir edilmektedir. Ejder motifi, Orta Asya Türklerin çalışmalarında gagalı, aslan ayaklı ve kanatlı olarak işlenmektedir. Diğer kaynaklarda olduğu gibi bu kaynaktada ejder, suyun ve havanın tek hâkimi olarak bilinmektedir. Bu motif, Anadolu Selçuklu ve Osmanlılarda kuvvet, kudret, hükümdarlık, evrenin ve gökyüzün simgesi anlamına gelmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2641).

Goralıların halı, çarşaf, çorapları üzerine nakış olarak işlenmiş ejder veya ejderha eski Türklerin masal hayvanı olarak bilinmektedir. Bereket, refah, güç ve kuvveti sembolize etmektedir. Yer ve gök olarak iki tür ejder bulunmaktadır Türk mitolojisinde. Ejder, evrenin veya dünya ağacının bekçisi olarak bilinmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 138).

Şekil 189. Ejder motifi
Kaynak: URL – 86, 2020

Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ağacı/Kurt Ağzı Motifi; Anadolu kültüründe kirkitli dokumalarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kurtağızı ve kurt izi gibi motiflerin dokumaya aktarılmasının sebebi yine kurtlar olmaktadır. Çünkü kurt, hayvancılıkla geçinen insanlar için tehlike arz etmektedir. Fakat eski Türk dillerinde ve Anadolu’da güç, kuvvet, bereket ve iyiliği sembolize etmektedir (Taşkınatan, 2011, s. 47).

Araştırmalara göre, ilk insanlar vahşi hayvanlardan ve doğal afetlerden (fırtına, şimşek, deprem vb.) korunma niyetinde yılan kemiği, kurt dişi, akrep kuyruğu gibi hayvan parçalarını üzerlerinde taşımaktalar. Aynı mantıkla bu figürleri stilize halleriyle dokumalarda kullanmaktalar. Kurt Ağızı motifi iyimserlik ve korunma simgesi olarak bilinmektedir (aktaran Ünsal, 2017, s. 361).

Şekil 190. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 191. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: URL – 87, 2018

6.1.11. Koruyucu (Берегиня)/İnsan Motifi/El, Parmak, Tarak Motifi

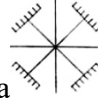
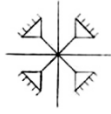
Ukrayna kültüründe

Ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürü, koruyucu olarak bilinmektedir. Aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucusu ve aynı zamanda insan kaderinin efendisi anlamını taşımaktadır (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 192. Берегиня. Гребінці. Грабельки./ Koryucu. Taraklar, Tırmıklar
Kaynak: URL – 88, 2020

Üçgen şeklinde olan “tarak”veya “tırmık” motifleriyle bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 193. Koryucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri
Берегиня. Гребінці. Грабельки. Трикутники з Гребінцями
Kaynak: URL – 89, 2020

Türk kültüründe

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı.

Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Şekil 194. Koçboynuzu motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik birleşimlerle işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şefkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamları da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Şekil 195. Eli Belinde motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya

da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 196. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 90, 2020

Şekil 197. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 91, 2020

Şekil 198. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 92, 2020

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247).

El motifi, verimliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247).

Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247).

Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu'da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlaştırılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca

doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkaynatan, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Şekil 199. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: Murat Gür, 2017

Şekil 200. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: URL – 93, 2020

6.2. Ukrayna ve Türk Motiflerinin Ortak Anlamsal Benzerlikleri

Ukrayna ve Türk kültürü içerisinde barınan sembol ve motiflerin ortak anlamsal benzerlikleri bulunmaktadır. Bu benzerlikler ağırlıklı olarak geometrik, bitki (fitomorfik), hayvan (zoomorfik), insan (antropomorfik) şeklinde dört kategoriye ayrılmaktadır. En yoğun benzerlikler geometrik (daire, kare, eşkenar dikdörtgen, artı/çarpı, üçgen vb.) motifler arasında görülmektedir. Bitki motiflerindeki benzerlikler ise daha çok “hayat ağacı” motifi şeklinde karşılaşılmaktadır. Hayvan motifleri arasında anlamsal benzerlikler içeren aslan, horoz, at, geyik, yılan motifleri görülmektedir. İnsan motifleri arasında ise daha çok “koruyucu” manasını içeren stilize edilmiş insan figürleri kullanılmaktadır.

6.2.1. Geometrik Motifler

Türk kültüründe kullanılan geometrik motifler: üçgen, dörtgen, baklava (eşkenar görtgen/elmas), yıldız, sekizgen motifleridir. Bazı araştırmacılar, geometrik hâl ile geometrik motif arasındaki ince çizgiye dikkat çekmektedirler. Yani, ağaç motifinin bitkisel motifleri içerisinde yer alması ve istenirse geometrik halde de resmedilebileceğinden söz etmektedirler. Geometrik şekilde resmedilmesi geometrik bir motif olduğu anlamına gelmemektedir. Buna uygun tâbir: geometrik hâlde bitkisel motif olmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 56).

İslam kültüründeki geometrik formların, karmaşık, aynı zamanda derin hesaplamalarla meydana gelen bir kompozisyon olduğu kabul edilmektedir. Desenleri oluşturan basit geometrik şekiller: dikdörtgen, üçgen, baklava, kare, daire, altıgen, poligon, yıldız vb. Bu motiflerin yoğun olarak kullanılan dönemler ise: İslam öncesi Uygurlar, Selçuklu, Beylikler Dönemi, Osmanlı Dönemi. En yaygın ve gelişmiş olarak ise Anadolu Selçukluları'nda görülmektedir. Geometrik motifler ahşap işlerinde, halılarda, yazma eserlerde, mimaride taç kapılarda, minberlerde, çinilerde kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 228).

Dr. Özlem Alp (2000), sembolik motifleri anlam, konu ve biçimlerine göre sınıflama şeklinde özetlemektedir: sevgi, evlilik, aşk (tarak, sandık, aşk/birleşim, seçbağı, küpe, seğmen); birlik beraberlik (bukağı, çengel); bereket (yıldız, pıtrak, yaba, balık, hayat ağacı, bereket, elibeline, gül/çiçek/yaprak, ejder, koç boynuzu, dikmeli yaprak); doğurganlık, üreme (elibeline); ölüm (sandık, akrep, kuş, mezartaşı); korku, korunma (yılan, kurt ağzı, tiki kulağı, akrep); güç, kuvvet, yiğitlik (koç, boynuzu, kartal, ejder); ibadet ve tapınma (el, mihrap, post); aydınlık, temizlik (su, kandil, vazo); nazar, muska, uğur (muska, pıtrak, göz, kaz ayağı, kuş, haç, ayak, el/parmak/tarak, dikmeli yaprak, çengel, kurt ağzı), mutluluk (elibeline, yıldız, yılan, gül/çiçek/yaprak, kuş); ölümsüzlük, hayatın devamlılığı, evren, sonsuzluk, devamlılık (hayat ağacı, çarkıfelek/svastika, su, aşk/birleşim, idol); cennet (gül/çiçek/yaprak, kandil, vazo, mihrap); şifa (yılan, ejder); hastalık, keder, acı (akrep); damgalar (çengel, koç boynuzu, kazayağı); güneş (haç, kartal) (aktaran Haklı, 2018, s. 20).

Ukrayna kültüründe geometrik motifler uyum ve açıklık ile karakterize edilmektedir. Çoğunlukla kırmızı, siyah ve beyaz iplikler kullanılmaktadır. Daireler, çarpı (haç) işaretleri, eşkenar dörtgenler, yatay toprak işaretleri, dalgalı su çizgileri geometrik süslemelerde hâkimlik göstermektedir. Bu işaretler Ukrayna halkına Tripyl kültüründen ulaşmıştır. Eskiden bunlar sadece dekoratif bir unsur olarak kullanılmamaktadır. Düz ve dalgalı çizgilerden, dikdörtgenlerden, roketlerden, eşkenar dörtgenlerden, dairelerden ve diğer geometrik şekillerden işin ustaları anlamsal ağırlığı olan ilginç çalışmalar ortaya sunmaktalar. Geometrik sembollerin anlamları uzun zamandan beri bilinmektedir. Bunlar: Güneş, Ay, yıldızlar, ateş, su, toprak, sevgi, hayatın (yaşamın) yanı sıra iyilik, zenginlik, doğurganlık ve güzelliştir. Evrenin ve evrenin yaradılışını simgeleyen en eski işaretler Üçleme işaretleridir: çarpı işareti (haç), üçgen, altıgen yıldız, üçlü daire, hayat (dünya) ağacı ve diğerleri. Her bir işaretin grafikleri nettir ve her biri diğerleri ile üçlü bütünün karakteristik gücünü ön plana çıkarmaktadır (Бабић, 2020).

Geometrik motifleri uzak geçmişe dayandırarak işaret ve sembollerini arkaik bakışıyla ilişkilendirmekteler. Kültür sembolizminin bir parçası olan geometrik süsler, kültürün son derece kararlı öğeleri olmaktadır. Zaman içerisinde örf ve adetler bir takım değişimlere uğramaktadır. Bununla birlikte maddi kültürün çeşitli unsurları değişim göstermektedir, fakat bireysel süs motiflerinin desenleri ve sembolizmi bin yıllar boyunca değişmemektedir. Sadece, bazıları bir takım değişiklikler göstermektedir. Kültür – ideolojik alanlardaki değişikliklerle bile, eski sembolizm oldukça istikrarlı kalmaktadır (Hікішепко, 2002, s. 76).

Podilla havlularına karakter geometrik süslemelerden biri, yoğun olanıdır. Köşeli (bağlı veya bağımsız) figürlerin karmaşık birleşimlerinde çok çeşitleri bulunmaktadır. Nadiren, bir satranç dizisinde düzenlenmiş iki nakış şeridi olarak içinde çok karmaşık desenlere sahip karakterler görülmektedir. Bu bölgenin havlularının geometrik süslemeli nakışı tüm kompozisyonu bütünleştiren, sürekli bir hareket ritmi oluşturan, herhangi bir görüntüyü yakalayan çizgi hâkimiyeti oluşturmaktadır. Bu çizgi kimi zaman farklı, genellikle karmaşık unsurları birleştirmektedir. Çizgi: düz, kırık, zigzak veya kıvrımlı (meander) şeklinde görülmektedir. Geometrik süslemelerde başlangıç

noktayı bulmak zordur. Çünkü bu motifler, elementlerin sonsuz zincirlemesidir. Birbirini bağlamakta, sıralamakta ve tamamlamaktalar (Іваневич, 2011, s. 75, 76).

Günümüzde halk çalışmalarında, temelinde basit formları barındıran karışık ve zor motifler kullanılmaktadır. Bunlar: “koyun boynuzu”, “bukleler”, “kıvrıkcıklar”, “taraklar” vb. İşlemeler arasında “eğik” veya “sonsuzluk” motifleri Trıpil kültürünün zamanından beri bilinip kullanılmaktadır. Yani, bu motif çok bilindik Yunan meandr motifinden çok daha önce ortaya çıkmış olduğu ön görülmektedir. Bilindik motif: roji/roječka (yıldızlar/rozetler), geometrik motiflerden bitki motiflerine geçişi temsil etmektedir. Bazen bu motif Güneşi ve Güneş ışınlarını anımsatmaktadır (Власюк, UDC⁵: 37.035.6:371.134:7).

6.2.1.1. Daire/Çember/Коло (Kolo)

Ukrayna kültüründe

Daire, yaşam enerjisi anlamına gelen Güneş’in simgesi. Bununla “Temiz” anlamına gelen daire şekillerini daha çok ahşap çalışmalarında ve paskalya yumurtalarında görülmektedir. Daire/Çember aynı zamanda varlık ve sonsuzluğun devamlılığıdır. Birçok yerde kullanılan bu sembol birden fazla anlam taşımaktadır. Diğer figürlerle aynı anda kullanılarak zor çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Çember daha çok Hayat Ağacında ve işlemeli düğün havlularında görülmektedir (Понятишин, 2018).

Evrenin merkezi olarak bilinmektedir.

Etrafa saçılan güneş ışınları gibi olan çemberin/dairenin güç ve enerji dağıttığına inanılmaktadır.

⁵ Evrensel Ondalık Sınıflandırma - UDC

Işınların içe doğru olması enerjiyi alarak boşluğu simgelemektedir (Понятишин, 2018).

Çember; Birçok uygarlıkta çarpı motifine benzetilen çember motifi Güneşin sembolü olarak bilinmektedir. Putperestlikte ve Hristiyanlıkta daire (çember) sakral (çarpı türlerine benzeyen) değerleri sembolize etmektedir. Gökyüzü ve yeryüzüne olan kültürel yaklaşımıyla bağlantılı olarak sonsuzluk, uyum, gök cisimlerinin döngüsü, zaman ve dünya yaşamının sembolü olarak bilinmektedir. Her iki işaret de (daire içinde çarpı işareti) evren bilgisinin temelidir ve genellikle birlikte tasvir edilmektedir. Çarpı ve daire işaretleri süslemelerinin ana unsurlarındandır. Eski Ukrayna halkın güneşi, yıldızı ve ayı bir daire veya çarpı işareti olarak tasvir ettiklerini görmekteyiz. Bazen daire içinde çarpı işareti dört yapraklı çiçeğe dönüştürülmektedir (Бабиї, 2020).

Tekerlik (daire), en yüksek “rahatlık” ile yoğun “gücün” birleşiminin mükemmel zirvesini işaret etmektedir. Buna bağlı, Tanrı’nın sonsuzluğunun ve ölümsüzlüğünün göstergesi olmaktadır. Doğada ise bu, yaşam döngülerini (hayatın yeniden doğuşunu) ifade etmektedir. Genel Hristiyan anlamda, tekerlik ölümsüzlüğü, cennetin varoluşunu ve Tanrı’nın sınırsız sevgisini göstermektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 201. Daire/Çember/Коло (Kolo) motifi
Kaynak:Смекалова, 2019: 7

Türk kültüründe

Daire motifi: mükemmellik, bütünlük, sonsuzluk, Güneş ve gök anlamını taşımaktadır. Gökyüzü katlardan oluşan sonsuzluğu sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2008: 142, 143). Türk çalışmalarında daire motifi Güneş ile ilişkilendirildiği gibi Ay ile de ilişkilendirilmektedir. Eski Türklerde görülen Güneş, Ay ve yıldız kültürünün Gök

Tanrı kültürüyle bağlantılı olduğu ön görülmektedir. Güneş, Ay ve yıldız her zaman birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Güneş ile Kutup Yıldızı Tanrı'nın gözleyen gözü olarak tanımlanmaktadır (Seval, 2017, s. 31).

Daire içinde nokta sembolü Güneş ve ant okuma tamgası anlamını taşımaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 31).

“9” sayısı Güneş’i sembolize etmektedir, “4” ana “4” ara yönleri sembolize eden Güneş tekerliği ikonografisi, sekiz yön çizgisi ve ortadaki merkezi ile toplam dokuz sayısını oluşturmaktadır (Seval, 2017, s. 31). Güneydoğu’da erkeklerin şakaklarına “9” noktalı Güneş motifi yaptırmaktalar. Dövme olarak yapılan bu motif erkeklerin; bilge, akıllı, sağduyulu kişiler olduğuna ve cennete gideceklerine inanılmaktadır. Kadınların alın/iki kaş arasına yaptırdıkları bu motif; güzellik, çekicilik ve nazarlık niyetiyle yaptırılmaktadır (Seval, 2017, s. 32). Güneş (baş tacı) motifinin; kadının güzelliğini, “başımın üstünde yerin var”, ana tanrıça, kadının üretkenliğini, doğurganlığını vurgulama niyetiyle yapıldığına inanılmaktadır (Seval, 2017, s. 33).

Şekil 202. Daire motifi
Kaynak: URL – 94, 2020

Daire motifinin Ukrayna ve Türk kültüründe ortak anlamsal benzerliği Güneş ve sonsuzlukla ilişkili olmasıdır.

6.2.1.2. *Kare/Keadpam (Kvadrat)*

Ukrayna kültüründe

Mükemmelliği, uyumu ve düzeni; toprağı; maddiyatı sembolize etmektedir.

Erkek gömleklerinde “Yer tarlası” (zemne pole) anlamına gelmektedir.

Bu figürün mantığı: alan çapında, belli bir bölgenin (tarlanın) bölümü olmasıdır. Daireye nazaran (daire: mükemmelliği, ruhu sembolize etmektedir) karenin manevi anlamı eşyayı temsil etmektedir. Yani kare dairenin karşıtıdır. Aynı zamanda özel sayı olarak kabul edilen “4” rakamını sembolize etmektedir. Dünya’nın dört tarafını, mevsimleri, yaşam döngülerini, günün kısımlarını (sabah, öğle, ikindi, akşam) simgelemektedir. Zamanla ilgili olan her şeyi geometrik form olarak ya kare ya da haç şeklinde dört rakamıyla ilişkilendirilmektedir (Смекалова, 2019, s.7).

Şekil 203. Kare/Квадрат (Kvadrat) motifi

Kaynak:Смекалова, 2019: 7

Türk kültüründe

Kare yer, toprak, anlamını taşımaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143). Türk süsleme sanatında genellikle, sandık ve damga im motifleri şeklinde

karşılaşılmaktadır. Sandık motifi, genç kızların çeyiz sandığını simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Kız çocuk doğduğunda veya belirli bir yaşa geldiği zaman geleneksel olarak çeyizi sandıkta biriktirmeye başlanmaktadır. Genç kızın düşüncelerini, umutlarını, beklentilerini, el işlerine yansıtarak sandıkta biriktirmektedir. Dokumalardaki anlamlarını ele aldığımızda ise evlilik ve çocuk isteğini sembolize ettiği görülmektedir. Kimi yörelerde ise tabut ve ölüm anlamını taşımaktadır. Bu motif farklı tekniklerle de dokunmaktadır. Bölge olarak: Adana, Ankara, Aydın, Malatya, Eskişehir, Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Sivas kilimlerinde sandık motifi kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 61,62).

Danga İm: Türkler tarih boyunca bazı kavramları (aile, oba, oymak, boy, devlet gibi) ifade etmek için belli başlı figürleri, damga im olarak kullanmaktalardı. İm motifi de hayat ağacı motifi gibi ölümsüzlük ve neslin sürdürülmesi ile ilgili motifler arasında yerini almaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 204. Kare motifi
Kaynak: URL – 95, 2020

Ukrauna ve Türk çalışmalarında kare motifinin ortak anlamları: yer, toprak, maddiyat.

6.2.1.3. Çarpı İşareti (Haç anlamına gelen «»/«» işareti) /Xpecm (Khrest)

Ukrayna kültüründe çarpı ve artı işaretleri, daire ve kare şekillerin aksine alanın genişliğini değil çok yönlü ve vazgeçilmez bir şekil olarak merkezi noktayı sembolize etmektedir.

Düz bir çarpı / artı işaretitanrıyı, güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

Çarpı işareti ise: Ay'ı ve kadının başlangıç evresinin somutlaştırmaktadır. Bu iki figürün işlenmesi ikili çarpı işaretini oluşturmaktadır veya iki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldız sembolize etmektedir. İki çizginin kesişmesi Yeryüzünün Gökyüzüyle karşılaşması anlamına gelmektedir. Ateş, su, toprak ve havanın uyumluluğu anlamına gelir.

⊗ - ⊕ Çember içinde çarpı veya artı işareti ise dünyanın astrolojik görünümünü sembolize etmektedir. Kötü ruhlardan korunma amaçlı bir tılsım niyetine kullanılmaktadır (Понятишин, 2018).

Şekil 205. Çarpı İşareti

Haç anlamına gelen «»/ «» işareti /Хрест (Khrest)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Artı motifi; Türk dokumalarında artı (+) ve çengeller insanların tehlikelerden korunması için sıklıkla kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247).

Ön – Türklerde Oğ damgası olarak bilinen haç motifin ilk ve esas anlamı tanrıya erişmek için gerekli şart bir diğer anlamla günahsız olma demektir. Diğer anlamlarından biri ise “yönetim” olarak bilinmektedir. Oğ damgası daha sonra Hristiyan âleminde kullanılmaya başlamaktadır. Dünderli, Çavdarlı, Karahacılı, Karakoyunlu, Kınık, Yeşilyurt ve Hayta gibi Türk boylarında kullanılmaktadır. Nazarlık niyetine kullanıldığı bilinmektedir. Yatay ve düzey çizgilerin kesişmesiyle meydana gelen bir şekildir. Haç işaretin gözü dört parçaya ayırarak etkisini azalttığına inanılmaktadır. Anadolu’da haç motifi Hristiyanlıktan önce eski dokumalarda farklı şekillerde görülmektedir. M.Ö. 3000’lere dayanan Karataş, Semahöyük’de bulunan üçayaklı çömlekte de bu motif görülmektedir. Kars, Ardahan, Erzurum kilimlerinde rastlanmaktadır (aktaran Kaplıanoğlu, 2010, s. 65).

Şekil 206. Artı/Çarpı motifi
Kaynak: URL – 96, 2020

6.2.1.4. Svarha/Сварга/Svastika

Çarpı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Ukrayna kültüründe svarha/svastika motifi Ateşin gücünü ve aile içi mutluluğu simgelemektedir. Bazı kaynaklara göre ise Güneş’e benzetilir. Eski Ukrayna halkı ise bunu yuvanın içinde sıcaklığı dağıtan ateşin gücüne ve aile içi mutluluğa benzetmektedir. Svarha hem sağ hem de sol tarafa dönük olabilir.

- ✕ Saat yönünün aksine dönen svarha koruyucu ruhani ateşi sembolize etmektedir.
- ✕ Saat yönünde dönen ise aile yuvasını ısıtan ateşi sembolize etmektedir.

✕ “Bütün Svarha”; iki denge akışının oluşturduğu uyum sembolüdür. Çarpı/Artı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Genellikle Pravoberejja (Kiyev, Çerkası, Kirovohrad, Vinnitsa, Jtomır) da işlenilir. Halk arasında “круторіжки/krutorijki” adı verilmektedir. Bu, iki denge akışının oluşturduğu bir uyum sembolüdür. Aynı zamanda “колядник/koladnik” adıyla da ünlüdür. Ataların bilgeliği ile bütünleşmenin sembolüdür. Svarha: eski, enerjisi güçlü olan bir semboldür (Понятишин, 2018).

Şekil 207. Svarha/Сварга/Svastika
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 208. Svarha/Свапра/Svastika
Kaynak: URL – 97, 2020

Türk kültüründe

✠ ✠ ✠ Tarcan (2003, s. 16)’ın çalışmasında belirtildiği üzere svastika, öbür dünyaya geçerek oradaki yeniden oluşum düşüncesiyle kapsamaktadır (aktaran Gümüştekin, 2011, s. 108). Çetin’e göre svastika motifleri Orta Asya Türk kültüründe Allah’a ulaşma ve kavuşma sembolü olarak bilinmektedir. İslam’ın “4” temel görevini (namaz, oruç, zekât, hac) sembolize etmektedir. Aynı zamanda ışık ve aydınlığı sembolize etmektedir. Kötülüklerden korunma amaçlı nazarlık ve tılsım sembolü olarak kullanılmaktadır (Çetin, 2017, s. 354, 355).

Türk kültüründe “Oz, Oğ, Og, Ok” şeklinde isimlendirilerek “Tengri – Tanrı” damgası olarak Tanrıya ulaşma anlamını taşıdığına inanılmaktadır. Genellikle mimarlık ve sanat alanında “çarkı felek, svastika, gamalı haç” ismiyle kullanılmaktadır. Orhun’daki Köktürk yazıtlarında ✠ - “Z” sesi ve işareti olarak bilinmektedir (Duran, 2019, s. 686).

Şekil 209. Oz Damgası (Svastika)
Kaynak: Masiva Türk, 2015

✠ ✠ ✠ Svastika Motifinin Ukrayna ve Türk kültüründeki ortak benzer anlamları: ışık/aydınlık, koruma/tılsım ve İlahi güçle bağlantılı olmaktadır.

6.2.1.5. Povna Roja/Повна Рोजа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)

Ukrayna kültüründe Povna roja, artı ve çarpı işaretinden oluşmaktadır.

: Yaradan'ı, Güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

: Ay'ı ve kadının başlangıç evresini somutlaştırmaktadır.

: İki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldızı sembolize etmektedir. Bu iki motifin birleşmesi her şeye hayat verme anlamına gelmektedir (Понятишин, 2018).

Şekil 210. Povna Roja/Повна Рोजа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe yıldız motifi

Kare ve artı/çarpı motifiyle oluşturduğu anlamsal bir bütünlük ile evreni ("4" dünya ve "4" gök bölgesini) sembolize etmektedir.

Beş köşeli yıldız: "7" sayısının sembolizmini taşımaktadır; küresel müziğin uyumunu, gökkuşağının renklerini; gezegenlerle ilgili "7" bölgeyi; bireysel bütünlüğü sembolize etmektedir. Dokumadaki zorluğu nedeniyle nadir rastlanmaktadır.

İki üçgenden oluşan yıldız motifinin en basit formudur. "6" köşeli yıldız/Davud Yıldızı/Mührü Süleyman: zıtlıkları, evliliği, evrenin yalnızlığını ve karmaşıklığını simgelemektedir (Ünsal, 2017, s. 360). Anadolu dokumalarında: mutluluk, iyilik, aydınlık/ışık ve kahramanlığı sembolize etmektedir. "6" köşeli yıldız eve uğur

getirebileceğini inanılarak evin her yerine konulmaktadır. Sıkıntıları giderip ferahlama niyetiyle de kullanılmaktadır. Dokumalarda “8” ve daha çok köşeli yıldızlar sıklıkla rastlanmaktadır (Kaplıanoğlu, 2010, s. 63).

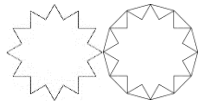
İbrani sembolü olarak bilinen altı köşeli yıldız Türk – İslam sanatında da kullanılmaktadır. Hz. Süleyn’in kudretinin simgesi ve kutsal mühür olarak bilinen bu işaret Kânûnî Sultan Süleyman’ın mührü ve Barbaros Hayrettin Paşa’nın sancağının simgesi de olmaktadır. İki üçgenden oluşan bu mühürdeki tepesi yukarıda olan üçgen

insan, akıl ve maddeyi sembolize etmektedir. Tepesi aşağıya olan ise Tanrı, basiret ve anlamı göstermektedir. Bunların yanı sıra, altı köşeli yıldız “evrensel sevgi birliği” olarak dengelenen kutsal sentezi simgelemektedir. Mühr – ü Süleyman, İslam süs sanatlarının dokuma, ahşap, metal, mimari vb. dallarında nakış olarak kullanılmaktadır. Cam, taş, ağaç, kâğıt gibi yüzeylerde merkezi motif şeklinde tasvir edilmektedir. Anadolu Selçukluları, İlhanlıları ve Artukoğulları’n eserlerinde, özellikle kubbelerin kilit taslarında yoğun şekilde rastlanmaktadır (Ardıç, 2020).

Sekiz köşeli yıldız bazı araştırmalara göre: İslam inancında “7” kat cehenneme karşı “8” kat cennetin varlığını sembolize etmektedir; daha çok Güneş ile ilişkilendirilmektedir; Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bayrağa işlenerek “hukuki” anlam taşımaktadır (Koca, 2012, s. 272). Aynı zamanda sekiz köşeli yıldız doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisini sembolize etmektedir (Gümüştakin, 2011, s. 114).

“12” köşeli yıldız (yenilenen hayat); Selçuklu – Osmanlı süsleme ve para üzerinde Zühre’yi temsil etmektedir. Zühre iyilik ve yenilenen hayatı sembolize etmektedir (Gümüştakin, 2011, s. 114).

Kimi Türk topluluklarında Kutup Yıldızı (Demirkazık/Kuzey Yıldızı) tanrıların atlarını bağladığı göğün direği olduğuna inanılmaktadır. Bir diğer anlamı ise, göğün göbeği olup yerin göbeğiyle kozmik eksen aracılığıyla birbirine bağlantılı olmaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 33, 34).

Şaman veya kamlar “7” ya da “9” basamaklı kayın ağacında yolculuklarını Kutup Yıldızı’na yapmaktalar ve orada oturduklarını düşünülen tanrılara ulaşmaya çalışmaktalar. Yıldız motifi, Güneydoğu ve Mezopotamya coğrafyasında insanların ellerine, alınlarına, yüzlerine ve ayaklarına tek veya diğer motiflerle beraber kullanılmaktadır. Eski inançlarla günümüze kadar taşınmış semboller arasında yer almaktadır (Seval, 2017, s. 34).

Eski Türklere ait “Tangrı” sözcüğünün kökü Tan (g)’dır. Eski Türk yazıtlarında ve birçok Türk lehçelerinde “Tan” Güneş’in doğduğu yer olarak bilinmektedir. Tengri, şekil olarak daire içinde artı işareti olmaktadır ve artının ortasındaki kesişme noktası Kutup Yıldızı’nı sembolize etmektedir. Kayaların üzerinde sıklıkla karşılaşılan Türklerin Tanrı damgasıdır. Aynı zamanda en arkaik Tanrı simgeleri arasında yer almaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 34).

Şekil 211. Yıldız motifi
Kaynak: URL – 98, 2020

 Artı/ Çarpı/ Yıldız Motifi (Güneş, 4 ve diğer rakamlarla ilişkili olması, maneviyat, bütünlük, zıtlıklar, aile, üretkenlik).

6.2.1.6. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/ Pomó (Romb)

Ukrayna kültüründe

Eşkenar dörtgen/Tripil dörtgen motifi, İnsanın doğurganlığına ve toprağın verimliliğine benzetilmektedir.

İki üçgenden oluşan bu dörtgen motifi, kadın ve erkeği temsil etmektedir. Eski Ukrayna halkın inançlarına göre üç köşesi kadına ait (mahallenin/yuvanın üç köşesi) ve sadece dördüncü köşesi erkeğe ait olup bütünlüğü tamamlamaktadır.

Ortasında noktası olan eşkenar dörtgenin anlamı ekilmiş tarla olarak bilinmektedir. Bolluk ve bereketi temsil ederek Ukrayna halkın ataları için büyük bir anlam taşımaktadır. Sade romb dışında karşımıza kancalı romblar da karşımıza çıkmaktadır.

Kancalı eşkenar dörtgen ise üretkenliği sembolize eden “kurbağa” adlı olarak da bilinmektedir. Çünkü bu hayvan eski inançlara göre hayat veren gökyüzünün nemiyle ilişkili olduğuna inanılmaktadır. Eşkenar dörtgen motifler düğün havlularına ve gelinliğe işlenmektedir. Hamile olan kadın eşkenar dörtgen motifli kıyafetleri doğum yapana kadar giymek zorundaymış. Çünkü bu sembol güçlü bir tılsım olarak bilinmektedir (Понятишин, 2018).

Eşkenar Dörtgen: Geometrik işaretlerin popüler bir işaretidir. Eşkenar dörtgen ortasında dört yapraklı çiçek sadece güneş işareti olarak (güneş görüntüsünün sembolü olarak) değil, aynı zamanda ana toprağın verimliliğini sembolize etmektedir (Бабиї, 2020).

Noktalı eşkenar dörtgen motifi sıklıkla “ekilmiş tarla” olarak yorumlanmaktadır. Ve bu işaretin Neolitik dönemde kadın heykellerinde bulunduğundan döllenme sembollerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Etnografi verilere göre bu motif genellikle düğün elbiselerinde veya evliliğin ilk senesinde giyilen kadın elbiseleri üzerinde görülmektedir. Döllenme, doğum ve evliliğin temel sonucu üreme olarak kabul edildiği için bu “istek” gömlekler üzerine nakşedilmektedir. “Haç şeklindeki eşkenar dörtgen”, belli bir bölgeyi (alan/toprak/mülk) sembolize eden eski motifler arasında yer almaktadır. Yani, bu işaret: ekim (врожай)/bereket anlamına gelen tarlayı/toprağı sembolize etmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Şekil 212. Eşkenar Dörtgen/Тріпіль Діоргені/ Ромб (Romb)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Eşkenar dörtken motifi Türk kültüründe çeşitli motifler şeklinde karşılaşılmaktadır.

Göz motifi, kem gözlere, zarara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Gözün verdiği zarara karşı en etkili önlem yine göz olduğu savunulmaktadır. Günlük yaşamda sıklıkla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Dokumalarda göz motifi yöreye özgü değişiklikler göstermektedir. Sıklıkla kullanılan, dörde bölünmüş dörtgen şeklindeki göz motifidir. Stilize edilmiş ise üçgen şeklinde olmaktadır. Bunlar haricinde, dikdörtgen, eşkenar dörtgen, kare şekilleriyle de karşılaşılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Pıtrak, dikenli görünümüne sahip olan bir bitkidir. Genellikle tarlalarda yetişmektedir. Anadolu insanları pıtrağın dikenlerinin kötü gözden koruyacağına inanmaktalar. Bu sebepten dolayı onu nazarlık motifi olarak kullanmaktalar. Aynı zamanda bolluğu ifade etmektedir. Un çuvallarında, tandır örtülerinde, pişmiş toprak kapların üzerinde görebilmekteyiz (Erbek, 2006). Genellikle pıtrak motifi, diğer motifler gibi stilize edilmiş şekilde çalışmalarda yer almaktadır. Pıtraktaki diken tohumların kem gözlerin etkilerinden koruduğuna inanıldığından el sanatlarında nazar motifi olarak kabul edilmektedir. Pıtrağın büründüğü formlar: eşkenar dörtgen, kare, dikdörtken vb. üzerinde belirli çıkıntıların bulunmaktadır (aktaranlar Karakelle; Kayabaşı, 2018, s. 2638).

Bereket motifi, birlikte kullanılan koçboynuzu ve eli belinde motifleriyle kadın ve erkeği temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Aynı zamanda üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi üç gruba ayrılmaktadır: hayvan ve bitkiler; ağaç, çiçek, yaprak; kayalar, dağlar, sular, doğa varlıkları (Erbek, 2006). Genellikle bu motif, erkek kadın ilişkisini ve üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi olarak: arpa, başak, haşhaş, nar, incir, karpuz, kavun gibi çok taneli tahıllar ve çok çekirdekli meyveler şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda anne ve babayı sembolize eden motifler dokumalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu motif Anadolu kökenli olup birçok örneklerde görülmektedir (Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Erzurum, Eskişehir, Yozgat, Ardahan vb.) (Kaplanoğlu, 2010, s. 59).

Koçboynuzu/ Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Akrep, nedensiz kavganın ve kötü niyetin simgesidir. Nasıl ki nazardan korunmak için göz motifleri kullanılmaktadır aynı şekilde de akrebin şerrinden

korunmak için akrep motifleri işlenmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynakta, yine akrep motifinin dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korunma amaçlı kullanıldığı ve sembolik olarak da şeyteni temsil ettiği savunulmaktadır. Aynı zamanda, düşman saldırılarına karşı koruduğuna da inanılmaktadır (Ünsal, 2017, s. 361). Aynı zamanda, Akrep motifi kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak dokumalarda rastlanmaktadır. İnsanlar akrebin zehrinden korktukları için farklı malzemelerden yapılmış, akrep kuyruğu veya akrep şeklinde takılar üzerlerinde taşımaktalar. Bunu korunma amaçlı yaptıkları savunulmaktadır, özellikle dokumalarda (Taşkaynatan, 2011: 49).

Bukağı motifi, aile birliğine ve birlikte olma umuduna işaret etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bereketi, aileyi, ailenin devamlılığını, sevgililerin birleşmesini sembolize etmektedir. Kimi araştırmacılar bukağıyı, atın koşmasını önlemek için ön ayaklarını bir birine bağlayan bir tür çiftli kelepçe olarak tanımlamaktalar. Aynı zamanda Anadolu'da köstek adıyla da bilinmektedir. At, eşek, hayvanların otlaktan uzaklaşmaması ve sürü ile birlikte kalmaları sağlanmaktadır. Bu sebepten dolayı dokumalarda birbirine bağlılıkları, kopmamaları gerektiğini sembolize etmektedir. Bu motifin Anadolu'da yaygın olan bölgeleri: Hatay, Kars, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Afyon ve İçel (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Şekil 213. Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 99, 2020

Eşkenar Dikdörtgen Motifi (bereket, iki üçgenden oluşması, kadın ve erkeği temsil etmesi, üretkenlik, tılsım/nazarlık niyetine kullanılması).

6.2.1.7. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)

Ukrayna kültüründe

Ukrayna'nın farklı ilçelerindeki dikiş ustaları bu sembole farklı isimler vermişler. Bunlar;

- Podilla'da (наПоділлі): hesıkı (гесики).
- Nadnipyrañçına'da (наНаддніпрянщині): klüçi (ключі)/anahtarlar.
- Diğer bölgelerde: vuji (вужі); S – motifler

Görsel olarak “8” rakamının yarımına benzemektedir. Bu yüzden “mükemmelliğe giden yol” olarak yorumlamaktalar. “S” sembolü; dalgalı çizgilerdir. “Su” yun simgesidir. Araştırmacılara göre, eskiden Ukrayna halk arasında bu simge suyu anımsatan yılan anlamına gelmekteymiş. Yer altının koruyucusu olarak bilinen yılan erkeğin özünü, neslin devamını sembolize etmektedir. Kadınların gömleklerinin kenarlarında sıra şeklinde sıhma motifleri işlenmektedir. Bunlar kendi güçleriyle anne özünü korumaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 214. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)
Kaynak: URL – 100, 2020

Şekil 215. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

Çengeller insanların tehlikelerden korunması için sık kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Çengel motifi, kem gözlerden korunma amaçlı kullanılmaktadır. Kadın ve erkek arasında bir köprü anlamını taşımaktadır. Zıt ve değişik kavramların (deniz – dalga, kadın – erkek, rüzgâr – su vb.) odak ve düzlemleri birleştiren hareketleri sembolize etmektedir. “S” harfi olarak stilize edilmiş şekilde halı, kilim, cicim yüzeylerinde kullanılmaktadır (aktaran Ünsal, 2017, s. 362).

Şekil 216. Çengel motifi
Kaynak: URL – 101, 2020

Çengel Motifi/Anahtar Motifinin Ukrayna ve Türk kültüründeki mana açısından ortak benzerlikleri: “S” harfini anımsatması ve tılsım/nazarlık niyetiyle kullanılmasıdır.

6.2.1.8. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)

Ukrayna kültüründe; zikzak çıta ya da eğik dans olarak adlandırılan bu motifler kapalı olmayan üçgenlerdir.

: kadın veya maddi boyutu;

: erkeği, ruhani veya manevi boyutu simgelemektedirler.

En eskiye dayanan motifler olarak bilinmektedir (ilkel mağara resimlerinde görülmektedir). Dağ veya toprak anlamını taşımaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 217. Zikzak Çıta /Шеврони (Şevronı)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

Aynı zamanda “sonsuzluk” ve “kıvrım” da denilmektedir. Meander, Yunancada “kıvrım” anlamını taşımaktadır. İsmi, Meandr nehrin adından gelmektedir. Araştırmacılarla kanıtlanmış bilgiye göre bu sembol Ukrayna’da yirmi bin sene önce kullanılmaya başlamaktadır. Eski Ukrayna sembollerinden daha kıvrımlı olan bu sembol yaşam uyumunu içeren suyu sembolize etmektedir. Bu motif “sonsuz/tükenmez” bir motif oluşturmaktadır. Kaderin ipliğinin uyumu gibi. Ama orijinal kaynağa geri döner (Першоджерела). Hayat yolunu ve sonsuz varlığı simgelemektedir. Bu motifi “eğri dans” olarak adlandırma sebebi eski yöresel danslara benzetilmiş olmasıdır (Ukrayna kadınların gelenek olarak her baharın dans ettikleri yöresel oyunlar). En sık sonsuzluk sembolünü Hutsulşçına, Volın, Kiyivşçına, Kuban ve Poltavşçına’nın (Гуцульщини, Волині, Київщини, Кубані, Полтавщини) işlemelerinde görebilirsiniz. Meandr motiflerle genellikle erkek gömlekleri süslenmektedir. Böylece güç ve hayat enerjisini sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

“Sonsuzluk” suyun akışkanlığını sembolize etmektedir. Su aynı zamanda doğa gücünün kaynağını ve hayat veren kadınsı bir ilkeyi somutlaştırmaktadır. Hristiyanlıkta su arıtmayı (vaftiz ayini) sembolize etmektedir (Цуцман, 2019, s. 78).

Şekil 218. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)
Каунак: Надія Понятишин, 2018

6.2.1.9. Dalgalı Çizgiler/Спираль (Spiral)

Ukrayna kültüründe dalgalı çizgiler su ile ilişkilendirilmekte ve suya benzetilmektedir.

Birbirine paralel olan dikey dalgalı ya da düz çizgiler yukardan düşen yağmur damlalarına benzetmekteler (Смекалова, 2019, s. 9).

— Yatay düz çizgiler veya zikzak dalgalı şekline çizgiler ise gökyüzünün nemini sembolize etmekteler (Понятишин, 2018).

İnsanın DNA strüktürü bile bu motife benzer : bilindiği gibi her bir hücrede kesintisiz hayat enerjisi bulunmaktadır. Eski örneklerde tripil spirali denilen semboller karşımıza çıkmaktadır: çap olarak giderek büyüyen daire veya yarım daire şeklindedirler (Смекалова, 2019, s. 9).

 Spiral şekli aynı zamanda zamanın akışkanlığını ve güneş diskinin döngüsel hareketi anlamına gelmektedir (Смекалова, 2019, s. 9). Spiral, yaşam gücünün, yeni bir yaşamın doğuşunun, okuryazar yılın düzeninin, doğurganlığın/bereketin sembolü olarak bilinmektedir (Цуцман, 2019, s. 77).

Şekil 219. Dalgalı Çizgiler/Спираль (Spiral)
Kaynak: Смекалова, 2019, s. 9

Türk kültüründe ise Suyolu Motifi olarak adlandırılan bu motiflerde karşılaşılan “su” yaşamı simgeler (İlden, 2017, s. 247). Pişmiş topraktan yapılmış çanak/çömlekler üzerinde de zikzak veya meander diye adlandırılan suyolu motifleri uygulanmaktadır. Su: yaşamı, yaşam sürekliliğini, yeniden doğuşu, bedensel ve ruhsal yenilenmeyi, soyluluğu, bilgeliği, saflığı, bereketi ve erdemi simgelemektedir. Meander adıyla adlandırılan suyolu motifleridir. Su, yaşamı simgelemektedir. Bu motif Anadolu’da

önemli yere sahiptir. Bazı kaynaklar meander simgesini ejderhaya benzetmektedirler (Erbek, 2006). Bu motif taş üzerine yapılırken köşeli olmaktadır, dokumalarda ise yuvarlak veya üçgen şeklini almaktadır. Kurak bölgelerin türbelerinin kubbelerinde suyolu motifi sıklıkla raslanmaktadır. Bu motif insanlar arasında çok kullanılan motif olmaktadır. Genellikle: Hakkâri, Hatay, Kayseri, Konya, Sivas, Adıyaman, Aydın, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, İçel, Ardahan bölgelerinin kilimlerinde görülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 63). Su, Anadolu'da, akıp giden her şeyi silen, örten veya yeniden yaratan yapısıyla temizlik, hayat, sonsuzluk, devamlılık, bereket ve üremenin sembolü olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle bordürlerde yer alan kenar suları, geometrik, soyut ve devam eden yönleriyle ölümden sonra yaşama olan inancı, cenneti sembolize etmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2635).

Şekil 220. Suyolu motifi
Kaynak: URL – 102, 2020

Çizgi Motifleri/Suyolu Motiflerin Ukrayna ve Türk kültüründeki anlamsal benzerlikleri: suyu sembolize ermeleri, bedensel ve ruhsal yenilenme, yaşam, yeniden doğuş, bereket ile ilişkilendirilmesidir.

6.2.2. Bitki Motifleri

Ukrayna kültüründe bitki motiflerin işlenme sebebi, doğanın güzelliğini kumaşa aktarmaktır. Ukrayna bitki işlemelerinde sıklıkla kullanılan birkaç motifler şunlardır: “üzüm”, “şerbetçiotu”, “çınar yaprağı”, “menekşe” vb. Bazıları halkın eski sembolik temsillerinin damgasını taşımaktadır. Aynı zamanda bu süslemelerde genellikle: kalına, çınar ağacı, yapraklar, şerbetçiotu, gelincik, üzüm, kadife çiçeği, zambak, gül, meyveler kullanılmaktadır (Бабиій, 2020).

Kulish'e göre, Ukrayna'nın bitki sembolleri: kgalına, söğüt ağacı, çınar ağacı, kavak ağacı, vişne ağacı, şerbetçioğlu, menekşe, gelincik, zambak, gül gibi çeşitli bitki ve ağaçların stilize edilmiş halleri kullanılmaktadır. Bunlar uzun zamandır halkın

güzelliğini, manevi gücünü ve toprağına olan sevgisini temsil etmektedirler. Ukrayna atasözü diyor ki: “Без верби і калини нема України. /Söğüt ağacı ve kgalına yoksa Ukrayna da yoktur.” Yani, söğüt ağacı ve kgalına olmadan Ukrayna da olmaz cümlesiyle onlara verilen değer vurgulanmaktadır. Kgalına aynı zamanda Ukrayna’nın kendini de temsil etmektedir. Aynı zamanda kgalına Ukraynalıların soy ağacı olarak bilinmektedir. Bazı araştırmacılar ismini: güneş, ısı ve ışıltı ile ilişkilendirmekteler (Куліш, 2015, s. 108).

Bitki sembolleri arasında başak ve kadife çiçeği de bulunmaktadır. Başak, yaşam sembolü olarak aile içi refah ve uyumu simgelemektedir (URL-103, 2020).

Türk kültüründe bitki motifler genellikle: çiçekler, yapraklar, dal uzantıları, ağaçlar ve meyveler görseliyle karşımıza çıkmaktadır. Çiçekler: kimi dokumalarda az, kimilerinde ise aşırı stilize edilmektedir. Örneğin: hatai, lale, sümbül, goncagül, penç, karanfil. Yapraklar: çeşitli çiçeklerin yaprakları stilize şeklinde kullanılmaktadır. Küçük, basit, iri dişli yapraklar, hançer kıvrımlı ve parça halind yapraklar görülmektedir. Dal uzantıları; Hatai ve diğer çiçekleri beraber kullanmak için uzun dalların oluşturduğu tek düzeni, görseli tamamlamak adına yaprak ve pençlerle birlikte kullanılmaktadır. Ağaçlar: selvi, hurma, nar, palmiye gibi ağaçlar sıklıkla karşılaşılmaktadır. Meyveler, XVIII. yüzyıldan sonra süsleme sanatında sıklıkla karşılaşıldığı öne sürülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 54, 55).

Birçok eski halklar kültürel değerlerinin bir kısmını da olsa, sergilemiş oldukları çalışmalarıyla günümüze kadar taşıdıklarını görebilmekteyiz. Bazıları tekstil, bazıları mezar taşları, bazıları ise diğer alanlarda bu sembol ve motifleri geçmişten kalan iz olarak bizlere aktarmaktalar. Bu halklardan biri de Türk Soylu halklardan olan Gora halkıdır.

Gora halkın bitki motifleri arasında en çok: lotus, gül, lale çiçekleri, yaprak, dal ve ağaç motifleri karşılaşılmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın mezar taşlarında baroklaşmış kimi yaprak motifleri sıklıkla görülmektedir. Lotos ise Türk sanatında Nilüfer çiçeği olarak bilinmektedir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra Nilüfer çiçeğinin yanında Hz. Muhammed’in simgesi olarak bilinen Gül motifleri de Türk

sanatında karşılaşılmaktadır. “Elif” harfine eş sayılan “Allah” kelimesinin yazılışını ifade ettiği için “lale” de önemli çiçekler arasında yer almaktadır. Bitki motiflerin çoğu sadece süs unsuru olmayıp tabiat kültürüyle bağlantılı olmaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 141).

Anadolu’da tarih boyunca bitki ve çiçekler bütün ibadethanelerde süsleme aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hitit, Sümer ve Asur sanatında “Hayat Ağacı” yaygın olarak kullanılmaktaydı. Karatepe kazılardaki kabartmalarda bol örnekleri bulunan bu motif, tüm Anadolu uygarlıklarında çeşitlemelerle karşımıza çıkmaktadır. Anadolu inanç ve efsanelerinde “defne ağacı”, “badem ağacı” ve “gül ağacı” önemli yere sahip olmaktadır. Defne bu efsanelerde su perisi olarak yengi ve barışı simgelemektedir (Alp, 2009, s. 56). Anadolu Selçuklularda hayat ağacı dalları arasında bulunan nar meyveleri cennetin sembolü olarak bilinmektedir. Ağaç etrafındaki rozetler gezegenleri sembolize etmektedir. İslamiyetin Anadolu’da iyice yerleşmesiyle birlikte başlayan İslam sanatında figür giderek azalmakta, yerine ise natüralist ve stilize bitki motifleri kullanılmaktadır. Osmanlı saray kumaşlarında çiçek motifleri, lale, karanfil, sümbül, gül, elma ağacı, bahar dalı, hurma ağacı, servi ağacı ve nar motifleri en çok kullanılan motifler olmaktadır. Anadolu işlemlerinde de hayat ağacı ve nar motifleri kullanılmıştır. Anadolu inanışında nar – cenneti, haşhaş – ebedi uykuyu; incir, asma ve zeytin – bereket ve bolluğu sembolize etmektedir. Servi Anadolu’da ölümsüzlüğü simgelemektedir (Alp, 2009, s. 57, 58). Türklerin ağaç inancına olan diğer örnekler ise çam, meşe, kavak, ardıç vb. (Arslan, 2014, s. 63).

Türk sanatında “hatayî çalışmalar” da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatayî, tüm bitkisel desenlerin (bitkinin dikine kesitinin) yoğun stilize edilmiş haline denilmektedir. Yapraklar, bu gruptaki penç, goncagül, hatayi vb. motifleri meydana getirmekte olup diğer motiflerle beraber kullanılarak temel motifler kitlesinde yer almaktalar. Bitkisel motiflerin bir diğer grubu ise yarı stilize edilmiş çiçeklerdir. Hatayî grubuna nazaran, daha az stilize edildiğinden hangi çiçek olduğu anlaşılmaktadır. Bu çizimler arasında gül, karanfil, lale, sümbül gibi çiçekler dışında bahar dalları ile serviler gibi ağaçlar da bulunmaktadır (İlden, 2017, s. 225, 226).

Eski ve yeni Türk sanatında kullanılan bitki motifleri şu şekilde sıralanmaktadır: Yapraklar – tek (berk), çift, üçü (seberk), beşli yapraklar (pençberk), hançer yapraklar (saz yaprak), kır çiçekleri, gül, karanfil, lale, asma, sübül yaprakları; Çiçekler – basit ve gelişmiş hatailer/hayati, şakayıklar, lotuslar (nilüferler), bahçe çiçekleri (lale, karanfil, gül, sümbül, zambak, çiğdem, menekşe, küpeli, rozet; Ağaçlar – selvi, meyve ağaçları, asma, çiçek açmış ağaçlar; Meyvalar – üzüm, nar, haşhaş, erik ya da elma; Buketler (aktaran Haklı, 2018, s. 16).

6.2.2.1. Hayat Ağacı Motifi

Ukrayna kültüründe

Evren modelinin üç bileşenden oluşmaktadır: yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü yaşamları. Ağacın kökleri: geçmiş; gövdesi: günümüz; dalları: geleceği temsil etmektedir. Yeryüzünün gökyüzüyle olan ilişkisini tasvir etmektedir. Ağacın besleyici olduğuna ve rehberlik ettiğine inanılmaktadır. Bu sebeple yaşamın ölüm karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Hayat Ağacı motifi başak, buğday, dallar ve üzüm salkımı şeklinde de tasvir edilmektedir. Soy ve üç dünyanın bileşiminin hakikatini içermektedir. Yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadınsı ilkenin bir sembolü olarak da bilinmektedir. Kadın siması olarak zor motifler şeklinde de kullanılmaktadır. Hayat Ağacı motifi: uzunluğu ve kısalığı, istikrar ve dinamikliği, güç ve zayıflığı, alt ve üstü kendinde barındırarak doğanın sürekli yeniden canlanmasını sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

Hayat (Dünya) Ağacı; son derece derin anlamlar içeren, merkezi simge olan Ukrayna sanatındaki en eski ve yaygın süs motiflerinden biri olarak bilinmektedir. Slav mitolojisinde, dünya ağacı: Virius, Cennet Ağacı, huş ağacı, akça ağaç, meşe, çınar ağacı, elma ağacı, gök ağacı, bilgi ağacı olarak bilinmektedir. Bir tür insan modeli olarak benimsenen, uzayda ve zamanında dünyanın organizasyonunda rol aldığına inanılmaktadır. Birçok araştırmacı için Hayat Ağacı, yeryüzünün gökyüzü ile olan ilişkisi, felsefi anlayışa göre: geçmiş, şimdiki ve gelecek arasındaki bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra, ağaç dallarıyla tüm dünyayı taşıdığına da inanılmaktadır. Yaprakları gökyüzüne, toprağa ve suya dokunmaktadır. Ağacın besleyici olduğu ve rehberlik ettiği inancı benimsenmiştir. Bu yüzden yaşamın ölüm

karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Aynı sebepten dolayı eski Ukrayna halkı onu ilah olarak kabul etmektedir. Hayat (Dünya) Ağacının görselinin iki çeşidi bulunmaktadır: topraktan çıkarak büyümeye başladığında simetrik olarak dallarının yukarı doğru yükselmesi ve tohumdan büyüyen hali (yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadınsı ilkenin bir sembolü olarak bilinmektedir). Var olan kültüre dayanarak, bir kadın genellikle ağaç şekliyle bütünleşmektedir: elbisesi bir ağacın üçgen tabanı ile birleştirilmektedir. Özellikle yabı bakımından zengin olan bu motif, kökleriyle toprağa dayanan, dallarıyla ise gökyüzüne uzanmaktadır. Genellikle çiçekli bir ağaç, Güneşin elçi kuşlarıyla, baharın habercisi, sevgi sembolleriyle tasvir edilmektedir (Баби́й, 2020).

Şekil 221. Hayat Ağacı motifi
Каунак: Надія Понятишин, 2018

Şekil 222. Hayat Ağacı motifi
Каунак: URL – 104, 2020

Türk kültüründe

Hayat ağacı motifi, sonsuzluğun sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Kökler: yeraltını. Alt dalları ve gövdesi: gökyüzünü. Üst dalları: cenneti. Bu mantığa göre yeryüzü ile cennet arasındaki ilişkiyi sembolize etmektedir. Ağaç yerleşikliği, göç edememeyi sembolize etmektedir. Hayat ise evrenin ölümsüzlüğünü, güzelliğini ve yerkürenin eksenini sembolize etmektedir. Hayat Ağacının sembolleri: incir, zeytin,

hurma, asma, nar, palmye, meşe/çınar ağacı, sedir ve servi olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle servi ağacını yeşil hali motif şeklinde işlenerek uzun ömür, boy, dayanıklılık ve güzelliği sembolize etmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynakta ise Hayat Ağacı motifi hakkında bu şekilde bahsedilmektedir: Ölümsüzlüğü simgeleyen motiflerden oluşan bu motif sonsuz yaşamı ve cenneti sembolize etmektedir. Tek İlah inanan dinlerin arasında insanın yaratılışını konu alan bölümlerindeki ortak noktası, Hayat Ağacı motifidir. Bu motif, Anadolu'da mezar taşları üzerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Taşkaynatan, 2011, s. 45).

Şekil 223. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 224. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: URL – Türkiye Kültür Portalı, 2020

Hayat/Yaşam Ağacı motifinin Ukrayna ve Türk kültüründeki ortak anlamsal benzerlikleri: üç yaşamı sembolize etmeleriyle (yeraltı, yeryüzü, gökyüzü/cennet), yeryüzünün cennet ile olan bağlantısıyla ve ölümsüzlük ile ilişkilendirilmesidir.

6.2.3. Hayvan Motifleri

Ukrayna kültüründe zoomorfik (hayvan) işlemelerinde tasvir edilen ise: at, tavşan, balık, kurbağa; böceklerden: sinek, kelebek, örümcek, uçan böcekler. Çoğu durumlarda, zoomorfik süslemeler sanatçının kişisel görüşlerine ve yorumlamasına özgüdür. Bildircin, güvercin, tavus kuşu gibi kuşlar genellikle çift halinde bayanların

düğün gömleklerinin kollarına işlenmektedir. Böyle bir gömleğin sahibi yalnızca evli bir kadın olabilmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Hayvan süslemeleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Eski nakışlı havlularda genellikle kuşların motifleri görülmektedir: güvercin, guguk, tavus, şahin, yukmak kuşu, bülbül ve leylek olarak belirtilmektedir. Etno kültürel gelenekleri bakımında kuşlara ilgi gösterilmektedir. Onlara tanıklık eden birçok ritüel, efsane ve şarkı bulunmaktadır. Kuşların savaşta, çiftçilikte, avda, aile yaşamı konularında çok yardımları dokunduğu aşikârdır. İnanca göre ruh yeni doğmuş bebeğe kuş şeklinde gelmektedir, insan öldüğünde ise aynı kuş şeklinde ruh bedeninden ayrılmaktadır. Kuşlar gökyüzünü yeryüzü ile birleştirmekteler. Güneş özellikleriyle ortak yönleri bulunmaktadır. Güneş sonbaharda battığında, kuşlar sıcak ülkelere göç etmekteler, ilkbaharda da güneş doğduğunda ülkelerine geri dönmekteler (Бабиї, 2020).

Eskiden insanların refahı ve yaşamında büyük bir rol alan hayvancılık ve hayvan avcılığı, tekstil dışında Paskalya yumurtalarında da hayvan resimlerinin sembolizmini şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Her şeyden önce geyik, atlar, koç, kuşlar, balık ve daha fazlası. Eski dinlerdeki birden fazla Tanrı'ya olan inanışlar doğayı çözmek konusundaki hayal güçlerinin tatmini olarak yorumlanmaktadır. İlahlar arasında en saygın olan Koruyucu, Büyük Tanrı kabul edilmektedir. Kollarını gökyüzüne doğru kaldırmış bir kadın figürü olarak tasvir edilmektedir. Daha sonra, muhtemelen Hristiyanlığın etkisiyle bu figür haç şekle dönüşmektedir. Dikkat çeken nokta, düz ve eğik haçların (artı ve çarpı işaretlerin) birleşimi erkek ve kadının hayattaki başlangıcını sembolize etmesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42). Bunlar harici Ukrayna hayvan sembolleri arasında “aslan” da yer almaktadır. Özellikle özgürlük sembolü olan Üç Dişli büyük armada kullanılarak hükümdarlığı sembolize etmektedir.

Türk kültüründe hayvan motiflerine örnek: kaplan, kartal, güvercin, tavus kuşu, yılan, pars, at ve ejder motifin yanı sıra Osmanlılarda anka veya zümrüd-i anka simurg “devlet kusu” olarak bilinen mitolojik hayvan figürleri de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 55).

Türk sanatında hayvan motifleri genellikle diğer motiflerle beraber işlenerek yardımcı unsur rolünde kullanılmaktadır. Türk kültüründe hayvan figürleri iki gruba ayrılmaktadır: Orta Asya'dan gelen simurg (zümrüdüanka), ejder ve kilin (ejder atı) gibi hayali hayvan motifleriyle geyik, pars, ceylan, aslan, leylek, tavşan, kuş, balık gibi kısmen stilize edilmiş hayvan motifleri. Bu motifler daha çok minyatür ya da yazısız panolarda görülmektedir (İlden, 2017, s. 226).

Birkaç hayvan motiflerin sembolik anlamları şu şekilde açıklanmaktadır:

Kartal ve Avcı kuşlar; Göktürk ve Uygurlarda kartal ve diğğer yırtıcı kular hükümdar ya da beylerin koruyucu ruhu ve hukuki sembolü olarak bilinmektedir. Güneş, güç ve kudreti temsil etmektedir. Aynı zamanda zafer kazanmanın işareti olarak kabul edilmektedir. İslamiyat'den sonra kartal güç, hükümdarlık ve kuvveti temsil etmektedir. Zaman zaman arma olarak da kullanılmaktadır. Aslan; güç, ihtişam sembolü kabul edilmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Ali'nin unvanı ve sembolü olarak bilinmektedir. Savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudreti sembolize etmektedir. Hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı temsil etmektedir. At; kuvvet ve kudret simgesi olarak bilinmektedir. At sürüleri, zenginliğin belirtisi olmaktadır. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 50, 51, 52). Geyik; Göktürklerde hükümdarlığın sembolü olduğu bilinmektedir. İslamiyet'den sonra bolluğu ve bereketi sembolize etmektedir. Kimi zaman yol göstericisi kimi zaman ise mübarek binek olarak kabul edilmektedir. Balık; Türklerde bolluğu, bereketi ve refahı simgelemektedir. Burç sembolü olarak da kullanılmaktadır. Horoz ve Tavuk; Şamanizmden kalma Türklerde horoz, kötü ruhları kovan ve koruyucu olan bir hayvan olarak bilinmektedir. Altın tavuk/horoz hükümdar ailesini, gümüş olan hükümdar olmayan soylu kişileri temsil etmektedir. Aynı zamanda horoz, barışı simgelemektedir. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır. Tavşan; Göktürklerde av hayvanı olması nedeniyle uğur sayılarak bolluğu simgelemektedir. İslamiyet'den sonra Türk inanışlarında bolluk, kurnazlık ve iyi şansın olarak kabul edilmektedir. Alevi Türklerde ise bunun aksine uğursuzluk olarak kabul edilmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 52, 53, 54).

Anadolu’da hayvanlar, doğa güçlerini betimleyen semboller olarak bilinmektedir. Bazı hayvanlar iyilik, bereket, güç, egemenlik ve barış sembolize ettiği gibi bazıları da kötülük, ölüm, uğursuzluk, yıkım ve savaş sembolize etmekte. Genel anlamda Anadolu’da boynuzlu hayvanlar uğur, bereket ve güç gibi iyi nitelikleri taşımaktalar; akrep ve yılan gibi sürüngenler ise kötü nitelikleri simgelemekte. Bu tanımlamalarda dini ve büyü inançlarıyla hayvanların yararlılık, verimlilik ve üretimsel katkıları da etken olmaktadır. Örneğin, koç, koyun, at gibi hayvanlar ilk çağlardan günümüze kadar süt, et ve derilerinden yararlanabildiği gibi binek hayvanı olmaları da insanların işlerine katkıda bulunmaktadır (Alp, 2009, s. 51).

Türk kültüründe de Anadolu’da olduğu gibi keçi, koyun, koç bolluğu ve bereketi; koyun, güçlülüğü ve zayıflığı sembolize etmektedir. Kartal, kuğu, avcı kuşlar, güvercin, kaz kutsal olarak kabul edilmekte. Kurt, boğa, at, manda, öküz, geyik gök unsurları olarak kabul edilmekte. Ejder yer ve gök simgesi olmaktadır. Yırtıcı kuşlar Türk büyükleri tarafından taşındığı ve unvan olarak kullanıldığı eski tarihi metinlerde belirtilmektedir (Alp, 2009, s. 52). Anadolu Selçuklularda çift başlı kartal, ejder ve aslan motifleri ışığı, kuvveti, kudreti ve hükümdarlığı sembolize etmekte. Bu motiflerin anlamları kullanılan yere göre değişmektedir. Anadolu Selçuklularda aslan, boğa, kartal ve ayı güneşi sembolize etmekte. Çift başlı kartal hem geçmişi hem de geleceği, politik açısından ise birleşmeyi sembolize ettiği var sayılmaktadır. Kartal ve kuş tılsım ve nazarlık niyetine de kullanılmaktadır. Eski Türk halılarında ise en sık rastlanan hayvan motifleri kuş, kaplumbağa, yılan ve balık (bereket ve uğur sembolü) olmaktadır (Alp, 2009, s. 54).

Yırtıcı olmayan diğer kuşlara da sembolik anlamlar yüklenmektedir. Bildircin: yiğitliği; sülün: güzellik ve iyi şans; saksağan: iyi haberi; turna: ölümsüzlüğü, zenginliği ve uzun hayatı; altın ya da kırmızı karga: güneşin; karakarga: şeytanın ve kötülüğün; ördek (Budist dönemde): mutluluk ve refahın; tavus kuşu: güzellik, itibar ve şerefi; güvercin: uzun hayatı; kaz: erkeklik, başarı ve evliliğin sembolü olarak bilinmektedir. Kuğu ile kaz aynı zamanda Türklerde kut ve beyliği temsil etmektedir. Genelde kuşlar, ruhu ve cenneti temsil etmekte. Bu anlamlar Budist döneminden kalmış olsa da İslamiyet’den sonra da, tanrılarla olanlar hariç kullanılmaya devam etmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 53).

Toplam Türk kültüründe rastlanan hayvan motifleri: Stilize hayvan motifleri – kuşlar (kartal, şahin, güvercin, horoz, kaz, ördek, keklik, sülün, tavus kuşu, serçegiller); yırtıcı hayvanlar (aslan, kaplan, leopar, tilki, kurt, ayı); evcil hayvanlar (boğa, inek, manda, deve, keçi, eşek, köpek, tavşan; suda yaşayanlar (balık, kabuklu su salyangozları); sürüngenler (yılan) (aktaran Haklı, 2018, s. 17).

Kuş Motifleri; Sembol şeklinde kullanılan bazı ortak hayvanlar ise: at, aslan, koç, yılan, güvercin, tavus kuşu, leylek, tavşan, balık, geyik vb.

6.2.3.1. Horoz ve Tavuk motifi

Türk kültüründe

Şamanizmden kalma Türklerde horoz, kötü ruhları kovan ve koruyucu olan bir hayvan olarak bilinmektedir. Altın tavuk/horoz hükümdar ailesini, gümüş olan hükümdar olmayan soylu kişileri temsil etmektedir. Aynı zamanda horoz, barışı simgelemektedir. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 53).

Şekil 225. Horoz Motifi. XV. yüzyıla ait hayvanlı halı (Mevlânâ Müzesi – Konya)
Kaynak: Büyükkaragöz, 2016, s. 31

Şekil 226. Hun Türklerinin birinci pazırık kurganında bulunmuş olan çift başlı horoz figürü, Rusya devlet müzesi
Kaynak: Büyükkaragöz, 2016, s. 20

Ukrayna kültüründe

Horoz; evin bekçiliğini, huzur, refah, aile mutluluğunu sembolize etmektedir (Бабиї, 2020). Günün habercisi olan horoz, Tanrı güneşinin/ışığının iletkeni olarak bilinmektedir. İyiliği kötülüğün etkilerinden koruyan bir gardiyanı temsil etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Kuşlar, Azizlerin dindarlığını ve Tanrı'ya yükselmelerini sembolize etmekte (Ткачова & Гудима, 2009: 49).

Şekil 227. Horoz motifi
Kaynak: URL – 105, 2020

6.2.3.2. At motifi

Türk Kültüründe at motifi, kuvvet ve kudret simgesi olarak bilinmektedir. At sürüleri, zenginliğin belirtisi olmaktadır. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 51).

Şekil 228. At motifi
Kaynak: aktaran İlden, 2017, s. 245

Ukrayna kültüründe

At; kötülüklerden ve çeşitli talihsizliklerden koruma kabiliyetine sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu sihirli özelliklerini vücudunun diğer kısımlarına da yüklemekteler (özellikle baş kısmına). Sıra şeklinde olan süslemelerde inek, geyik vb. motifler de

olduça yaygındır (Іваневич, 2011, s. 79). Aynı zamanda halk arasında hız, güç ve sadakat anlamlarıyla da yorumlanmaktadır.

Şekil 229. Ukrayna kilimlerinde İnsan ve Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 106,2020

6.2.3.3. Aslan motifi

Türk kültüründe Aslan motifi güç, ihtişam sembolü kabul edilmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Ali'nin unvanı ve sembolü olarak bilinmektedir. Savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudreti sembolize etmektedir. Hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı temsil etmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 51).

Şekil 230. Aslan motifi
Kaynak: URL – 107, 2020

Ukrayna kültüründe

Aslan; padişahlığının/hükümdarlığı simgelemektedir (URL-108, 2019). Genel anlamda aslan “ hayvanların kralı” olarak bilinmektedir. Güneş ve ateşin gücünü kendinde barındıran geleneksel güç ve cesaret sembolü olmaktadır. Hanedanlık armağanlarında “aslan” kraliyet haysiyetini ve asaletini sembolize etmektedir. Aslan, Lviv şehrinin ve tüm Galıçya'nın mantıksal bir sembolüdür. Geçmişte “aslan” Rusya Krallığı'nın arması (12. – 13. yüzyıl), Rus Hükümdarlığı (15. – 18. yüzyıl), BUHC (Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti) (1918) ve Ukraynanın büyük arması (1999) projesinde kullanılmaktadır. Podilia'da 17. Yüzyılda bir ölçüde Zaporozhian

Kozaklarının geleneklerini takip eden bir “aslan” emri bulunmaktadır (URL-109, 2020).

Şekil 231. Ukrayna çalışmalarında Aslan motifi
Kaynak: Ольга Харченко, 2017

6.2.3.4. Yılan/Ejder motifi

Türk kültüründe yılan; kuvvet, ölümsüzlük ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli motiflerden biri olarak belirtilmektedir. Anadolu işlemlerinde zikzak, meander, bulut, ejder şeklinde görülmektedir (Erbek, 2006). Mutluluk ve bereket sembolü olarak bilinmektedir. Aynı zamanda ocağın sönmemesi ve aileye kötülük gelmesini engellediğine inanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 48).

Şekil 232. Yılan/Suyolu motifi
Kaynak: Soysaldı, 2008: 459

Ejder motifi bereket, bolluk, refah, güç, su, yeniden doğuş ve kuvveti sembolize etmektedir. Dokumalarda tılsım niyetinde kullanılmaktadır. Hazine gibi önem taşıyan eşyaların bekçisi olarak bilinmektedir (Taşkınatan, 2011, s. 46). Anadolu Selçuklu ve Osmanlılarda: kuvvet, kudret, hükümdarlık, evrenin ve gökyüzünün simgesi anlamını taşımaktadır (aktaran Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2641).

Şekil 233. Ejderha motifi
Kaynak: URL – 110, 2020

Ukrayna halkın eski inanca göre ise yılan, yeryüzü suların tanrısı olarak bilinmektedir. Bu yüzden üremenin büyü gücünü onunla ilişkilendirmekteler. Paskalya yumurtaların üzerine işlenen yılan motifinin (dalgalı çizgi) amacı kısır olanların o durumdan kurtulup üretkenliğin/bereketin artmasını sağlamaktır. Yılan motifinin değişkenleri spiral ve sılma olmaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42).

Şekil 234. Su motifi
Kaynak: URL – 111, 2020

Şekil 235. Ukrayna çalışmasında Su motifi
Kaynak: URL – 112, 2020

6.2.3.5. Geyik motifi

Türk kültüründe

Göktürklerde hükümdarlığın sembolü olduğu bilinmektedir. İslamiyet'den sonra bolluğu ve bereketi sembolize etmektedir. Kimi zaman yol göstericisi kimi zaman ise mübarek binek olarak kabul edilmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 52).

Şekil 236. Türk kilimlerinde Hayvan motifleri
Kaynak: MEB, 2009

Ukrayna kültüründe

Geyik, Güneş ile ilişkilendirilmektedir. Eski inanışlara göre, Güneş alternatif olarak hem gökyüzünde hem de yerin altında bulunmaktadır ve geyikler Güneşi boynuzlarıyla gökyüzüne taşımaktalar. Geyik boynuzları ise yükselen Güneş ışınlarını sembolize etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Işığın sembolü olan bu motif, kazanan kurtarıcıyla, koruyucuyla, muhafızla, rehberle vb. ilişkilendirilmektedir. Hristiyanlıkta geyik, Tanrı'yı aramanın ve karşılıklı yardımlaşmanın bir göstergesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 50).

Şekil 237. Geyik motifi
Kaynak: URL – 113, 2020

Ukrayna ve Türk kültüründe geyik motifinin sembolize ettiği ortak benzer manalar hükümdarlık ve rehberlik ile ilişkilendirilmektedir. Horoz motifinin ortak anlamsal benzerliği “koruyucu” özelliği olmaktadır. Aslan motifinin kullanımı konusundaki ortak amaç “hükümdarlığı” sembolize etmesidir. Yılan/Ejder motifinin ise “su” ile bağlantılı olmaları ve “koruyucu” mana içermesidir. At ise daha çok görsel

benzerliği olmasına rağmen sonuç incelendiğinde ortak anlamsal benzerlik “güç/kuvvet” olarak betimlenebilmektedir.

6.2.4. İnsan Figürlü Motifler

Ukrayna kültüründe antropomorfik süs motifleri insan figürlerinin veya sürücülerin görüntülerini içermektedir. Ağaç şeklindeki insan figürleri veya stilize edilmiş kadın figürü (elleri yukarı doğru olan) arkaik süslemeler arasında yer almaktadır. Genel olarak işlemeli arkaik sahneler antropomorfik karakterlere sahip süslemeler Doğu Podilia’nın özellikle Vinnytsa bölgesinin havlu süslemelerine aittir. Örneğin, kimi havluların merkezinde kadın figürü (“Büyük Tanrıça” anlamlarını da taşımakta olan), iki taraftan ise atlar, kuşlar, yılanlar işlenilmektedir. Aynı zamanda, çalışmalar arasında, kadın figürlerini bir dizi şeklinde de görmek mümkündür (Іваневич, 2011, s. 80).

Slavlar için derin sembolizmi içeren ve koruyucu olarak bilinen, ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürüdür (Koruyucu, Büyük Tanrıça/Берегиня/Berehinya). Bu motif aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucu ve insan kaderinin efendisi olarak bilinmektedir. Üçgen işareti şeklinde olan “tarak” veya “tırmık” motifleriyle, bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Türk kültüründe insan motiflerine örnek olarak, stilize edilmiş elibeline motifi verilmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 55). İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006). Eli belinde motifi kadını temsil etmektedir. Erkeği temsil eden motif ise koçboyzuzu motifidir.

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde

kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoglu, 2010, s. 58, 59).

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik kombinasyonlarla işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şevkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamlar da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoglu, 2010, s. 57, 58).

Eli belinde ve koçboynuzu motifleri haricinde insan uzuvları şeklinde yorumlanan el/parmak (el/parmak/tarak) motifleri de Türk çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır. El motifi, verimliliği sembolize etmektedir. Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak

motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlatılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştakin, 2011, s. 114).

6.2.4.1. İnsan Motifi/Koruyucu Motifi/ Берегиня (Berehinya)

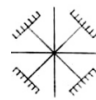
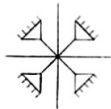
Ukrayna kültüründe

Ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürü, koruyucu olarak bilinmektedir. Aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucusu ve aynı zamanda insan kaderinin efendisi anlamını taşımaktadır (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 238. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar.
Берегиня. Гребінці. Грабельки./
Kaynak: URL – 114, 2020

Üçgen şeklinde olan “tarak” veya “tırmık” motifleriyle bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 239. Koryucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen Motifleri
Берегиня. Гребінці. Грабельки. Трикутники з Гребінцями.
Kaynak: URL – 115, 2020

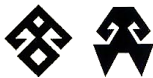
Türk kültüründe

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Şekil 240. Koçboynuzu motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda

Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik kombinasyonlarla işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şefkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamlar da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Şekil 241. Eli Belinde motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 242. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 116, 2020

Şekil 243. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 117, 2020

Şekil 244. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 118, 2020

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247).

El motifi, verimliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247).

Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247).

Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlatılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkaynatan, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Şekil 245. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: Murat Gür, 2017

Şekil 246. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: URL – 119, 2020

Ukrayna ve Türk kültüründe insan figürleri genellikle stilize edilmiş geometrik şeklinde kullanılmaktadır. Anlamları içerisinde en belirgin ortak noktaları “koruyucu” niyetinde kullanılması, aile ile bağlantılı olması ve kadın ile ilişkilendirilmesidir. Aynı zamanda kadın figürü hayat ağacı şeklinde de kullanılmaktadır.

6.3. Ukrayna ve Türk Motiflerinin Ortak Görsel Benzerlikleri

Ukrayna ve Türk kültüründeki sembol ve motiflerin görsel benzerlikleri genel olarak geometrik, bitki (fitomorfik), hayvan (zoomorfik), insan (antropomorfik) şeklinde dört kategori arasında görülmektedir. En çok benzerlikler geometrik (daire, kare, eşkenar dikdörtgen, artı/çarpı, üçgen vb.) motifler arasında karşılaşılmaktadır. Bitki motiflerindeki benzerlikler ise ağırlıklı olarak “hayat ağacı” motifi şeklinde işlenmektedir. Hayvan motifleri arasında görsel benzerlikler geyik, at, aslan, horoz, yılan şeklinde karşılaşılmaktadır. İnsan motifleri ise genellikle stilize edilmiş geometrik form şeklinde kullanılmaktadır.

6.3.1. Geometrik Motifler

Türk kültüründe kullanılan geometrik motifler: üçgen, dörtgen, baklava (eşkenar görtgen/elmas), yıldız, sekizgen motifleridir. Bazı araştırmacılar, geometrik hâl ile geometrik motif arasındaki ince çizgiye dikkat çekmekte. Yani, ağaç motifinin bitkisel motifleri içerisinde yer alması ve istenirse geometrik halde de resmedilebileceğinden söz etmekte. Geometrik şekilde resmedilmesi geometrik bir motif olduğu anlamına gelmemektedir. Buna uygun tâbir: geometrik hâlde bitkisel motif olmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 56).

İslam kültüründeki geometrik formların, karmaşık, aynı zamanda derin hesaplamalarla meydana gelen bir kompozisyon olduğu kabul edilmektedir. Desenleri oluşturan basit geometrik şekiller: dikdörtgen, üçgen, baklava, kare, daire, altıgen, poligon, yıldız vb. Bu motiflerin yoğun olarak kullanılan dönemler ise: İslam öncesi Uygurlar, Selçuklu, Beylikler Dönemi, Osmanlı Dönemi. En yaygın ve gelişmiş olarak ise Anadolu Selçukluları'nda görülmektedir. Geometrik motifler ahşap işlerinde, halılarda, yazma eserlerde, mimaride taç kapılarda, minberlerde, çinilerde kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 228).

Dr. Özlem Alp (2000), sembolik motifleri anlam, konu ve biçimlerine göre sınıflama şeklinde özetlemektedir: sevgi, evlilik, aşk (tarak, sandık, aşk/birleşim, seçbağı, küpe, seğmen); birlik beraberlik (bukağı, çengel); bereket (yıldız, pıtrak, yaba, balık, hayat ağacı, bereket, elibeline, gül/çiçek/yaprak, ejder, koç boynuzu, dikmeli yaprak); doğurganlık, üreme (elibeline); ölüm (sandık, akrep, kuş, mezartaşı); korku, korunma (yılan, kurt ağzı, tiki kulağı, akrep); güç, kuvvet, yiğitlik (koç, boynuzu, kartal, ejder); ibadet ve tapınma (el, mihrap, post); aydınlık, temizlik (su, kandil, vazo); nazar, muska, uğur (muska, pıtrak, göz, kaz ayağı, kuş, haç, ayak, el/parmak/tarak, dikmeli yaprak, çengel, kurt ağzı), mutluluk (elibeline, yıldız, yılan, gül/çiçek/yaprak, kuş); ölümsüzlük, hayatın devamlılığı, evren, sonsuzluk, devamlılık (hayat ağacı, çarkıfelek/svastika, su, aşk/birleşim, idol); cennet (gül/çiçek/yaprak, kandil, vazo, mihrap); şifa (yılan, ejder); hastalık, keder, acı (akrep); damgalar (çengel, koç boynuzu, kazayağı); güneş (haç, kartal) (aktaran Haklı, 2018, s. 20).

Ukrayna kültüründe geometrik motifler uyum ve açıklık ile karakterize edilmektedir. Çoğunlukla kırmızı, siyah ve beyaz iplikler kullanılmaktadır. Daireler, çarpı (haç) işaretleri, eşkenar dörtgenler, yatay toprak işaretleri, dalgalı su çizgileri geometrik süslemelerde hâkimlik göstermektedir. Bu işaretler Ukrayna halkına Tripyl kültüründen ulaşmıştır. Eskiden bunlar sadece dekoratif bir unsur olarak kullanılmamaktadır. Düz ve dalgalı çizgilerden, dikdörtgenlerden, roketlerden, eşkenar dörtgenlerden, dairelerden ve diğer geometrik şekillerden işin ustaları anlamsal ağırlığı olan ilginç çalışmalar ortaya sunmaktalar. Geometrik sembollerin anlamları uzun zamandan beri bilinmektedir. Bunlar: Güneş, Ay, yıldızlar, ateş, su, toprak, sevgi, hayatın (yaşamın) yanı sıra iyilik, zenginlik, doğurganlık ve

güzelliktir. Evrenin ve evrenin yaradılışını simgeleyen en eski işaretler Üçleme işaretleridir: çarpı işareti (haç), üçgen, altıgen yıldız, üçlü daire, hayat (dünya) ağacı ve diğerleri. Her bir işaretin grafikleri nettir ve her biri diğerleri ile üçlü bütünün karakteristik gücünü ön plana çıkarmaktadır (Бабић, 2020).

Geometrik motifleri uzak geçmişe dayandırarak işaret ve sembolleri arkaik bakışıyla ilişkilendirmekteler. Kült sembolizminin bir parçası olan geometrik süsler, kültürün son derece kararlı öğeleri olmaktadır. Zaman içerisinde örf ve adetler bir takım değişimlere uğramaktadır. Bununla birlikte maddi kültürün çeşitli unsurları değişim göstermektedir, fakat bireysel süs motiflerin desenleri ve sembolizmi bin yıllar boyunca değişmemektedir. Sadece, bazıları bir takım değişiklikler göstermektedir. Kült – ideolojik alanlardaki değişikliklerle bile, eski sembolizm oldukça istikrarlı kalmaktadır (Нікішенко, 2002, s. 76).

Podilla havlularına karakter geometrik süslemlerden biri, yoğun olanıdır. Köşeli (bağlı veya bağımsız) figürlerin karmaşık kombinasyonlarında çok çeşitleri bulunmaktadır. Nadiren, bir satranç dizisinde düzenlenmiş iki nakış şeridi olarak içinde çok karmaşık desenlere sahip karakterler görülmektedir. Bu bölgenin havlularının geometrik süslemeli nakışı tüm kompozisyonu bütünleştiren, sürekli bir hareket ritmi oluşturan, herhangi bir görüntüyü yakalayan çizgi hâkimiyeti oluşturmaktadır. Bu çizgi kimi zaman farklı, genellikle karmaşık unsurları birleştirmektedir. Çizgi düz, kırık, zigzak veya kıvrımlı (meander) şeklinde görülmektedir. Geometrik süslemelerde başlangıç noktayı bulmak zordur. Çünkü bu motifler, elementlerin sonsuz zincirlemesidir. Birbirini bağlamakta, sıralamakta ve tamamlamaktalar (Іваневич, 2011, s. 75, 76).

Günümüzde halk çalışmalarında, temelinde basit formları barındıran karışık ve zor motifler kullanılmaktadır. Bunlar: “koyun boynuzu”, “bukleler”, “kıvrırcıklar”, “taraklar” vb. İşlemeler arasında “eğik” veya “sonsuzluk” motifleri Trıpil kültürünün zamanından beri bilinip kullanılmaktadır. Yani, bu motif çok bilindik Yunan meandr motifinden çok daha önce ortaya çıkmış olduğu ön görülmektedir. Bilindik motif: roji/roječka (yıldızlar/rozetler), geometrik motiflerden bitki motiflerine geçişi temsil

etmektedir. Bazen bu motif Güneşi ve Güneş ışınlarını anımsatmaktadır (Власюк, UDC⁶: 37.035.6:371.134:7).

6.3.1.1. *Daire/Çember/Коло (Kolo)*

Türk kültüründe

Daire motifi: mükemmellik, bütünlük, sonsuzluk, Güneş ve gök anlamını taşımaktadır. Gökyüzü katlardan oluşan sonsuzluğu sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143). Türk çalışmalarında daire motifi Güneş ile ilişkilendirildiği gibi Ay ile de ilişkilendirilmektedir.

Eski Türklerde görülen Güneş, Ay ve yıldız kültürünün Gök Tanrı kültürüyle bağlantılı olduğu ön görülmektedir. Güneş, Ay ve yıldız her zaman birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Güneş ile Kutup Yıldızı Tanrı'nın gözleyen gözü olarak tanımlanmaktadır (Seval, 2017, s. 31).

Daire içinde nokta sembolü Güneş ve ant okuma tamgası anlamını taşımaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 31).

“9” sayısı Güneş’i sembolize etmektedir, “4” ana “4” ara yönleri sembolize eden Güneş tekerliği ikonografisi, sekiz yön çizgisi ve ortadaki merkezi ile toplam dokuz sayısını oluşturmaktadır (Seval, 2017: 31). Güneydoğu’da erkeklerin şakaklarına “9” noktalı Güneş motifi yaptırırlar. Dövme olarak yapılan bu motif erkeklerin; bilge, akıllı, sağduyulu kişiler olduğuna ve cennete gideceklerine inanılmaktadır. Kadınların alın/iki kaş arasına yaptırdıkları bu motif; güzellik, çekicilik ve nazarlık niyetiyle yaptırılmaktadır (Seval, 2017, s. 32).

Güneş (baş tacı) motifinin; kadının güzelliğini, “başımın üstünde yerin var”, ana tanrıça, kadının üretkenliğini, doğurganlığını vurgulama niyetiyle yapıldığına inanılmaktadır (Seval, 2017, s. 33).

⁶ Evrensel Ondalık Sınıflandırma - UDC

Şekil 247. Türk halılarında Daire motifi
Kaynak: URL – 120, 2020

Ukrayna kültüründe

Daire, yaşam enerjisi anlamına gelen Güneş'in simgesi. Bununla "Temiz" anlamına gelen daire şekillerini daha çok ahşap çalışmalarında ve paskalya yumurtalarında görülmektedir. Daire/Çember aynı zamanda varlık ve sonsuzluğun devamlılığıdır. Birçok yerde kullanılan bu sembol birden fazla anlam taşımaktadır. Diğer figürlerle aynı anda kullanılarak zor çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Çember daha çok Hayat Ağacında ve işlemeli düğün havlularında görülmektedir.

Evrenin merkezi olarak bilinmektedir.

Etrafa saçılan güneş ışınları gibi olan çemberin/dairenin güç ve enerji dağıttığına inanılmaktadır.

Işınların içe doğru olması enerjiyi alarak boşluğu simgelemektedir. (Понятишин, 2018).

Çember: Birçok uygarlıkta çarpı motifine benzetilen çember motifi Güneşin sembolü olarak bilinmektedir. Putperestlikte ve Hristiyanlıkta daire (çember) sakral (çarpı türlerine benzeyen) değerleri sembolize etmektedir. Gökyüzü ve yeryüzüne olan kültürel yaklaşımıyla bağlantılı olarak sonsuzluk, uyum, gök cisimlerinin döngüsü, zaman ve dünya yaşamının sembolü olarak bilinmektedir. Her iki işaret de (daire içinde çarpı işareti) evren bilgisinin temelidir ve genellikle birlikte tasvir edilmektedir.

Çarpı ve daire işaretleri süslemelerinin ana unsurlarındandır. Eski Ukrayna halkın güneşi, yıldızı ve ayı bir daire veya çarpı işareti olarak tasvir ettiklerini görmekteyiz. Bazen daire içinde çarpı işareti dört yapraklı çiçeğe dönüştürülmektedir (Баби́й, 2020).

Tekerlik (daire), en yüksek “rahatlık” ile yoğun “gücün” birleşiminin mükemmel zirvesini işaret etmektedir. Buna bağlı, Tanrı’nın sonsuzluğunun ve ölümsüzlüğünün göstergesi olmaktadır. Doğada ise bu, yaşam döngülerini (hayatın yeniden doğuşunu) ifade etmektedir. Genel Hristiyan anlamda, tekerlik ölümsüzlüğü, cennetin varoluşunu ve Tanrı’nın sınırsız sevgisini göstermektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 248. Ukrayna çalışmalarında Daire motifi
Kaynak: URL – 121, 2020

6.3.1.2. *Kare/Keadpam (Kvadrat)*

Türk kültüründe

Kare yer, toprak, anlamını taşımaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143). Türk süsleme sanatında genellikle, sandık ve damga im motifleri şeklinde karşılaşılmaktadır.

Sandık motifi, genç kızların çeyiz sandığını simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Kız çocuk doğurduğunda veya belirli bir yaşa gelindiği zaman geleneksel olarak çeyizi sandıkta biriktirmeye başlanmaktadır. Genç kızın düşüncelerini, umutlarını, beklentilerini, el işlerine yansıtarak sandıkta biriktirmektedir. Dokumalardaki anlamlarını ele aldığımızda ise evlilik ve çocuk isteğini sembolize ettiği görülmektedir. Kimi yörelerde ise tabut ve ölüm anlamını taşımaktadır. Bu motif farklı

tekniklerle de dokunmaktadır. Bölge olarak: Adana, Ankara, Aydın, Malatya, Eskişehir, Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Sivas kilimlerinde sandık motifi kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 61,62).

Damga İm: Türkler tarih boyunca bazı kavramları (aile, oba, oymak, boy, devlet gibi) ifade etmek için belli başlı figürleri, damga im olarak kullanmaktalardı. İm motifi de hayat ağacı motifi gibi ölümsüzlük ve neslin sürdürülmesi ile ilgili motifler arasında yerini almaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 249. Türk çalışmalarında Sandık motifi
Kaynak: URL – 122, 2020

Şekil 250. Türk halılarında Sandık motifi
Kaynak: URL – 123, 2020

Ukrayna kültüründe

Mükemmelliği, uyumu ve düzeni; toprağı; maddiyatı sembolize etmektedir.

Erkek gömleklerinde “Yer tarlası” (zemne pole) anlamına gelmektedir.

Bu figürün mantığı: alan çapında, belli bir bölgenin (tarlanın) bölümü olmasıdır. Daireye nazaran (daire: mükemmelliği, ruhu sembolize etmektedir) karenin manevi anlamı eşyayı temsil etmektedir. Yani kare dairenin karşıtıdır. Aynı zamanda özel sayı olarak kabul edilen “4” rakamını sembolize etmektedir. Dünya’nın dört tarafını,

mevsimleri, yaşam döngülerini, günün kısımlarını (sabah, öğle, ikindi, akşam) simgelemektedir. Zamanla ilgili olan her şeyi geometrik form olarak ya kare ya da haç şeklinde dört rakamıyla ilişkilendirilmektedir (Смекалова, 2019, s. 7).

Şekil 251. Ukrayna çalışmalarında Kare motifi
Kaynak: URL – 124, 2020

6.3.1.3. Üçgen/ Трикутник (Trikutnik)

Türk kültüründe

Muska/Nazarlık Motifi: Nazarlık; kem bakışların etkisini azaltır. Muska ise; sahibini kötü olaylardan korur (İlden, 2017, s. 247).

Nazar kelimesi, kötü göz anlamının taşınması dışında: nazara gelme, nazar değmesi, nazar etme gibi deyimler de kullanılmaktadır. Bu ifadeler, imrenmek ve isteyerek bakmak, negatif bakış vb. anlamalara gelmektedir. Muska ve nazarlık tarihi Anadolu ve Orta Asya Türklerde eskiye dayanmaktadır. Tarih öncesi dönemlerde muska ve nazarlık doğaya, büyüye, korkulara karşı savunma olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu’da Urartularda üçgen ve dörtgen formlarında kil ve topraktan yapılmış muska örnekleri görülmektedir. Orta Asya’da ise keçeden yapılmış Tanrı suretleri, aynı şekilde günümüzde de Anadolu’da deniz kabukları, üzerlik otu, boncuklar, ayna vb. nazarlık ve muska geleneği olarak kabul edilmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2636).

Küpe motifi: Evlenmek isteyen genç kız ailesine isteğini dolaylı olarak belli eder (İlden, 2017, s. 247). Kilim üzerinde bu motifin en sık görüldüğü bölgeler şunlardır: Hatay, Afyon, Aydın, Balıkesir, Eskişehir, Gümüşhane, Adana, Kars, Konya, Kütahya, Sivas, İçel, Ardahan vb. (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Saçbağı motifi, evlenme isteğini ifade etmektedir. Dokumaya katılan saç ise ölümsüzlüğün sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Araştırmacılar, Anadolu'daki kadınların saçlarını biçimlendirerek olay, istek, durumu simgesel olarak yansıtmakta oldukları savunmaktalar. Evli genç kızların saçlarını örerek uç kısımlarına da renkli iplikler taktıklarını ise buna örnek olarak vermekteler. Dokumalarda saç bağı motifi, daha önce de bahsedildiği gibi, evlenme isteğini sembolize etmektedir. Bazı bilgilere göre, kendi saçından dokumaya katan kadın, ölümsüzlük isteğini belirtmektedir. Anadolu dokumalarında bu motif, dokuyan kişinin duygularını yansıtan bir gösterge olarak birçok bölgede kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 60, 61).

Şekil 252. Türk kilimlerinde Üçgen motifi
Kaynak: URL – 125, 2020

Ukrayna kültüründe;

Üçgen, sonsuz hayata götüren dar bir kapının sembolü olarak bilinmektedir.

Üçgenlerin üst kısımları kesişerek “Kum saatini” anımsatan motif Dünya'nın var oluşunu ve Dünya'nın olmayışını sembolize etmektedir. Üst köşelerin kesişen yeri ise bir dünyadan diğer dünyaya geçişini temsil etmektedir.

Bu motifin ortasından geçen çizgi, dünyanın diğer dünyada yansıması anlamına gelmektedir. Üç dünyanın birleşimini sembolize etmektedir: yeryüzü (var olan), yeraltı (görünmeyen), gökyüzü (ruhani olan). Aynı zamanda üç etmeni simgelemektedir: su, ateş, hava. Bu işaret baba, anne ve çocuğu simgelemektedir.

Günümüzde Ukrayna'nın özgürlük sembolüne (üç dişli arma) benzetilmektedir (Понятишин, 2018).

Üçgenin kesişen noktalarının yukarı doğru bakması Güneşi, hayatı, ateşi/alevi, erkeği ve maneviyatı simgelemektedir.

Aşağıya doğru bakması ise Ay, kadın ve suyu simgelemektedir.

İkizkenar üçgen, tamamlamayı simgelemektedir.

Üçgen, evrenin üç fikrini içermektedir: gökyüzü, dünya ve su. Bu işaret baba, anne ve çocuğu simgelemektedir. İkizkenar üçgen tamamlamayı simgelemektedir. (Tsutsman, 2019, s. 76, 77).

Şekil 253. Ukrayna çalışmalarında Üçgen motifi
Kaynak: URL – 126, 2020

6.3.1.4. Çarpı İşareti (Haç anlamına gelen «»/«» işareti) /Хрест (Khrest)

Türk kültüründe

Artı Motifi: Türk dokumalarında artı (+) ve çengeller insanların tehlikelerden korunması için sıklıkla kullanılmaktadır (İlden, 2017: 247). Ön – Türklerde Oğ damgası olarak bilinen haç motifin ilk ve esas anlamı tanrıya erişmek için gerekli şart bir diğer anlamla günahsız olma demektir. Diğer anlamlarından biri ise “yönetim” olarak bilinmektedir. Oğ damgası daha sonra Hristiyan âleminde kullanılmaya başlamaktadır. Dünderli, Çavdarlı, Karahacılı, Karakoyunlu, Kınık, Yeşilyurt ve Hayta gibi Türk boylarında kullanılmaktadır. Nazarlık niyetine kullanıldığı bilinmektedir. Yatay ve düzey çizgilerin kesişmesiyle meydana gelen bir

şekildir. Haç işaretin gözü dört parçaya ayırarak etkisini azalttığına inanılmaktadır. Anadolu'da haç motifi Hıristiyanlıktan önce eski dokumalarda farklı şekillerde görülmektedir. M.Ö. 3000'lere dayanan Karataş, Semahöyük'de bulunan üçayaklı çömlekte de bu motif görülmektedir. Kars, Ardahan, Erzurum kilimlerinde rastlanmaktadır (aktaran Kaplanoğlu, 2010, s. 65).

Şekil 254. Türk kilimlerinde Artı/Çarpı motifi
Kaynak: URL – 127, 2020

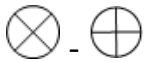
Ukrayna kültüründe çarpı ve artı işaretleri, daire ve kare şekillerin aksine alanın genişliğini değil çok yönlü ve vazgeçilmez bir şekil olarak merkezi noktayı sembolize etmektedir.

Düz bir çarpı / artı işaretitanrıyı, güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

Çarpı işareti ise: Ay'ı ve kadının başlangıç evresinin somutlaştırmaktadır. Bu iki figürün işlenmesi ikili çarpı işaretini oluşturmaktadır veya iki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldız sembolize etmektedir. İki çizginin kesişmesi Yeryüzünün Gökyüzüyle karşılaşması anlamına gelmektedir. Ateş, su, toprak ve havanın uyumluluğu anlamına gelir.

Çember içinde çarpı veya artı işareti ise dünyanın astrolojik görünümünü sembolize etmektedir. Kötü ruhlardan korunma amaçlı bir tılsım niyetine kullanılmaktadır (Понятишин, 2018).

Şekil 255. Ukrayna kültüründe Artı/Çarpı motifi
Kaynak: URL – 128, 2020

6.3.1.5. *Povna Roja/Повна Рोजа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)*

Türk kültüründe yıldız motifi

□ Kare ve + artı/çarpı motifiyle oluşturduğu anlamsal bir bütünlük ile evreni (“4” dünya ve “4” gök bölgesini) sembolize etmektedir.

☆ Beş köşeli yıldız: “7” sayısının sembolizmini taşımaktadır; küresel müziğin uyumunu, gökkuşağının renklerini; gezegenlerle ilgili “7” bölgeyi; bireysel bütünlüğü sembolize etmektedir. Dokumadaki zorluğu nedeniyle nadir rastlanmaktadır.

☆ İki üçgenden oluşan yıldız motifinin en basit formudur. “6” köşeli yıldız/Davud Yıldızı/Mührü Süleyman: zıtlıkları, evliliği, evrenin yalnızlığını ve karmaşıklığını simgelemektedir (Ünsal, 2017, s. 360). Anadolu dokumalarında: mutluluk, iyilik, aydınlık/ışık ve kahramanlığı sembolize etmektedir. “6” köşeli yıldız eve uğur getirebileceğini inanılarak evin her yerine konulmaktadır. Sıkıntıları giderip ferahlama niyetiyle de kullanılmaktadır. Dokumalarda “8” ve daha çok köşeli yıldızlar sıklıkla rastlanmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 63).

İbrani sembolü olarak bilinen altı köşeli yıldız Türk – İslam sanatında da kullanılmaktadır. Hz. Süleyn’in kudretinin simgesi ve kutsal mühür olarak bilinen bu işaret Kânûnî Sultan Süleyman’ın mührü ve Barbaros Hayrettin Paşa’nın sancağının simgesi de olmaktadır. İki üçgenden oluşan bu mühürdeki tepesi yukarıda olan üçgen

insan, akıl ve maddeyi sembolize etmektedir. Tepesi aşağıya olan ise

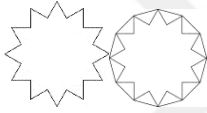
Tanrı,

basiret ve anlamı göstermektedir. Bunların yanısıra, altı köşeli yıldız “evrensel sevgi

birliği” olarak dengelenen kutsal sentezi simgelemektedir. Mühr – ü Süleyman, İslam süs sanatlarının dokuma, ahşap, metal, mimari vb. dallarında nakış olarak kullanılmaktadır. Cam, taş, ağaç, kâğıt gibi yüzeylerde merkezi motif şeklinde tasvir edilmektedir. Anadolu Selçukluları, İlhanlıları ve Artukoğulları’n eserlerinde, özellikle kubbelerin kilit taslarında yoğun şekilde rastlanmaktadır (Ardıç, 2020).

Sekiz köşeli yıldız bazı araştırmalara göre: İslam inancında “7” kat cehenneme karşı “8” kat cennetin varlığını sembolize etmektedir; daha çok Güneş ile ilişkilendirilmektedir; Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bayrağa işlenerek “hukuki” anlam taşımaktadır (Koca, 2012, s. 272). Aynı zamanda sekiz köşeli yıldız doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisini sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

On iki köşeli yıldız (yenilenen hayat); Selçuklu – Osmanlı süsleme ve para üzerinde Zühre’yi temsil etmektedir. Zühre iyilik ve yenilenen hayatı sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Kimi Türk topluluklarında Kutup Yıldızı (Demirkazık/Kuzey Yıldızı) tanrıların atlarını bağladığı göğün direği olduğuna inanılmaktadır. Bir diğer anlamı ise, göğün göbeği olup yerin göbeğiyle kozmik eksen aracılığıyla birbirine bağlantılı olmaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 33, 34).

Şaman veya kamlar “7” ya da “9” basamaklı kayın ağacında yolculuklarını Kutup Yıldızı’na yapmaktalar ve orada oturduklarını düşünülen tanrılara ulaşmaya çalışmaktalar. Yıldız motifi, Güneydoğu ve Mezopotamya coğrafyasında insanların ellerine, alınlarına, yüzlerine ve ayaklarına tek veya diğer motiflerle beraber kullanılmaktadır. Eski inançlarla günümüze kadar taşınmış semboller arasında yer almaktadır (Seval, 2017, s. 34).

Eski Türklere ait “Tangrı” sözcüğünün kökü Tan (g)’dır. Eski Türk yazıtlarında ve birçok Türk lehçelerinde “Tan” Güneş’in doğduğu yer olarak bilinmektedir. Tengri,

şekil olarak daire içinde artı işareti olmaktadır ve artının ortasındaki kesişme noktası Kutup Yıldızı'nı sembolize etmektedir. Kayaların üzerinde sıklıkla karşılaşılan Türklerin Tanrı damgasıdır. Aynı zamanda en arkaik Tanrı simgeleri arasında yer almaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 34).

Şekil 256. Türk halılarında Sekiz Işınlı Yıldız motifi
Kaynak: URL – 129, 2020

Şekil 257. Yıldız motifi
Kaynak: URL – 130, 2020

Ukrayna kültüründe Povna roja, artı ve çarpı işaretinden oluşmaktadır.

: Yaradan'ı, Güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

: Ay'ı ve kadının başlangıç evresini somutlaştırmaktadır.

: İki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldızı sembolize etmektedir. Bu iki motifin birleşmesi her şeye hayat verme anlamına gelmektedir (Понятишин, 2018).

Şekil 258. Ukrayna kültüründe Sekiz Işınlı Yıldız motifi
Kaynak: URL – 131, 2020

6.3.1.6. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/ Pomô (Romb)

Türk kültüründe

Eşkenar dörtken motifi Türk kültüründe çeşitli motifler şeklinde karşılaşılmaktadır.

Göz motifi, kem gözlere, zarara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Gözün verdiği zarara karşı en etkili önlem yine göz olduğu savunulmaktadır. Günlük yaşamda sıklıkla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Dokumalarda göz motifi yöreye özgü değişiklikler göstermektedir. Sıklıkla kullanılan, dörde bölünmüş dörtgen şeklindeki göz motifidir. Stilize edilmiş ise üçgen şeklinde olmaktadır. Bunlar haricinde, dikdörtgen, eşkenar dörtgen, kare şekilleriyle de karşılaşılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Pıtrak, dikenli görünümüne sahip olan bir bitkidir. Genellikle tarlalarda yetişmektedir. Anadolu insanları pıtrağın dikenlerinin kötü gözden koruyacağına inanmaktalar. Bu sebepten dolayı onu nazarlık motifi olarak kullanmaktalar. Aynı zamanda bolluğu ifade etmektedir. Un çuvallarında, tandır örtülerinde, pişmiş toprak kapların üzerinde görebilmekteyiz (Erbek, 2006). Genellikle pıtrak motifi, diğer motifler gibi stilize edilmiş şeklinde çalışmalarda yer almaktadır. Pıtraktaki diken tohumların kem gözlerin etkilerinden koruduğuna inanıldığından el sanatlarında nazar motifi olarak kabul edilmektedir. Pıtrağın büründüğü formlar: eşkenar dörtgen, kare, dikdörtgen vb. üzerinde belirli çıkıntıların bulunmaktadır (aktaranlar Karakelle; Kayabaşı, 2018, s. 2638).

Bereket motifi, birlikte kullanılan koçboynuzu ve eli belinde motifleriyle kadın ve erkeği temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Aynı zamanda üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi üç gruba ayrılmaktadır: hayvan ve bitkiler; ağaç, çiçek, yaprak; kayalar, dağlar, sular, doğa varlıkları (Erbek, 2006). Genellikle bu motif, erkek kadın ilişkisini ve üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi olarak: arpa, başak, haşhaş, nar, incir, karpuz, kavun gibi çok taneli tahıllar ve çok çekirdekli meyveler şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda anne ve babayı sembolize eden motifler

dokumalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu motif Anadolu kökenli olup birçok örneklerde görülmektedir (Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Erzurum, Eskişehir, Yozgat, Ardahan vb.) (Kaplanoglu, 2010, s. 59).

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoglu, 2010, s. 58, 59).

Akrep nedensiz kavganın ve kötü niyetin simgesidir. Nasıl ki nazardan korunmak için göz motifleri kullanılmaktadır aynı şekilde de akrebin şerrinden korunmak için akrep motifleri işlenmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynakta, yine akrep motifinin dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korunma amaçlı kullanıldığı ve sembolik olarak da şeyteni temsil ettiği savunulmaktadır. Aynı zamanda, düşman saldırılarına karşı koruduğuna da inanılmaktadır (Ünsal, 2017, s. 361). Aynı zamanda, Akrep motifi kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak dokumalarda rastlanmaktadır. İnsanlar akrebin zehrinden korktukları için farklı malzemelerden yapılmış, akrep kuyruğu veya akrep şeklinde takılar üzerlerinde taşımaktalar. Bunu korunma amaçlı yaptıkları savunulmaktadır, özellikle dokumalarda (Taşkınatan, 2011, s. 49).

Bukağı motifi, aile birliğine ve birlikte olma umuduna işaret etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bereketi, aileyi, ailenin devamlılığını, sevgililerin birleşmesini sembolize etmektedir. Kimi araştırmacılar bukağıyı, atın koşmasını önlemek için ön ayaklarını bir birine bağlayan bir tür çiftli kelepçe olarak tanımlamaktalar. Aynı zamanda Anadolu'da köstek adıyla da bilinmektedir. At, eşek, hayvanların otlaktan uzaklaşmamaları ve sürü ile birlikte kalmaları sağlanmaktadır. Bu sebepten dolayı dokumalarda birbirine bağlılıkları, kopmamaları gerektiğini sembolize etmektedir. Bu motifin Anadolu'da yaygın olan bölgeleri: Hatay, Kars, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Afyon ve İçel (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Şekil 259. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 132, 2020

Şekil 260. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 133, 2020

Ukrayna kültüründe

Eşkenar dörtgen/Tripil dörtgen motifi, İnsanın doğurganlığına ve toprağın verimliliğine benzetilmektedir.

İki üçgenden oluşan bu dörtgen motif, kadın ve erkeği temsil etmektedir. Eski Ukrayna halkın inançlarına göre üç köşesi kadına ait (mahallenin/yuvanın üç köşesi) ve sadece dördüncü köşesi erkeğe ait olup bütünlüğü tamamlamaktadır.

Ortasında noktası olan eşkenar dörtgenin anlamı ekilmiş tarla olarak bilinmektedir. Bolluk ve bereketi temsil ederek Ukrayna halkın ataları için büyük bir anlam taşımaktadır. Sade romb dışında karşımıza kancalı romblar da karşımıza çıkmaktadır.

Kancalı eşkenar dörtgen ise üretkenliği sembolize eden “kurbağa” adlı olarak da bilinmektedir. Çünkü bu hayvan eski inançlara göre hayat veren gökyüzünün nemiyle ilişkili olduğuna inanılmaktadır. Eşkenar dörtgen motifler düğün havlularına ve gelinliğe işlenmektedir. Hamile olan kadın eşkenar dörtgen motifli kıyafetleri doğum yapana kadar giymek zorundaymış. Çünkü bu sembol güçlü bir tılsım olarak bilinmektedir (Понятишин, 2018).

Eşkenar Dörtgen; Geometrik işaretlerin popüler bir işaretidir. Eşkenar dörtgen ortasında dört yapraklı çiçek sadece güneş işareti olarak (güneş görüntüsünün sembolü olarak) değil, aynı zamanda ana toprağın verimliliğini sembolize etmektedir (Бабић, 2020).

Noktalı eşkenar dörtgen motifi sıklıkla “ekilmiş tarla” olarak yorumlanmaktadır. Ve bu işaretin Neolitik dönemde kadın heykellerinde bulunduğundan döllenme sembollerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Etnografi verilere göre bu motif genellikle düğün elbiselerinde veya evliliğin ilk senesinde giyilen kadın elbiseleri üzerinde görülmektedir. Döllenme, doğum ve evliliğin temel sonucu üreme olarak kabul edildiği için bu “istek” gömlekler üzerine nakşedilmektedir. “Haç şeklindeki eşkenar dörtgen”, belli bir bölgeyi (alan/toprak/mülk) sembolize eden eski motifler arasında yer almaktadır. Yani, bu işaret: ekim (врожай)/bereket anlamına gelen tarlayı/toprağı sembolize etmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

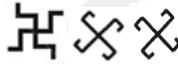
Şekil 261. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: Ольга Кравченко, 2015

Şekil 262. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 134, 2020

6.3.1.7. Svarha/Сварга/Svastika

Türk kültüründe

Tarcan (2003: 16)'ın çalışmasında belirtildiği üzere svastika, öbür dünyaya geçerek oradaki yeniden oluşum düşüncesiyle kapsamaktadır (aktaran Gümüştekin, 2011, s. 108). Çetin'e göre svastika motifleri Orta Asya Türk kültüründe Allah'a ulaşma ve kavuşma sembolü olarak bilinmektedir. İslam'ın "4" temel görevini (namaz, oruç, zekât, hac) sembolize etmektedir. Aynı zamanda ışık ve aydınlığı sembolize etmektedir. Kötülüklerden korunma amaçlı nazarlık ve tılsım sembolü olarak kullanılmaktadır (Çetin, 2017, s. 354, 355).

Türk kültüründe "Oz, Oğ, Og, Ok" şeklinde isimlendirilerek "Tengri – Tanrı" damgası olarak Tanrıya ulaşma anlamını taşıdığına inanılmaktadır. Genellikle mimarlık ve sanat alanında "çarkı felek, svastika, gamalı haç" ismiyle kullanılmaktadır. Orhun'daki Köktürk yazıtlarında - "Z" sesi ve işareti olarak bilinmektedir (Duran, 2019, s. 686).

Şekil 263. Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi (1396)’nde gamalı haç (svastika) motifleri
Kaynak: Çetin, 2017, s. 360

Şekil 264. Vakıflar Halı Müzesi’nde bulunan halılarda gamalı haç motifleri
Kaynak: Çetin, 2017, s. 362

Şekil 265. Sivas Şifaiye Medresesi. Kule ve Kümbetinde Oz Damgası (Svastika)
Kaynak: Masiva Türk, 2015

Çarpı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Ukrayna kültüründe svarha/svastika motifi Ateşin gücünü ve aile içi mutluluğu simgelemektedir. Bazı kaynaklara göre ise Güneş’e benzetilir. Eski Ukrayna halkı ise bunu yuvanın içinde sıcaklığı dağıtan ateşin gücüne ve aile içi mutluluğa benzetmektedir. Svarha hem sağ hem de sol tarafa dönük olabilir.

- ✕ Saat yönünün aksine dönen svarha koruyucu ruhani ateşi sembolize etmektedir.
- ✕ Saat yönünde dönen ise aile yuvasını ısıtan ateşi sembolize etmektedir.

✕ “Bütün Svarha”; iki denge akışının oluşturduğu uyum sembolüdür. Çarpı/Artı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Genellikle Pravoberejja (Kiyev, Çerkası, Kirovohrad, Vinnitsa, Jtomır) da işlenilir. Halk arasında “круторіжки/krutorijki” adı verilmektedir. Bu, iki denge akışının oluşturduğu bir uyum sembolüdür. Aynı zamanda “колядник/koladnik” adıyla da ünlüdür. Ataların bilgeliği ile bütünleşmenin sembolüdür. Svarha: eski, enerjisi güçlü olan bir semboldür (Понятишин, 2018).

Şekil 266. Svarha/Сварга/Svastika
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 267. Svarha/Сварга/Svastika
Kaynak: URL – 135, 2020

Şekil 268. Ukrayna Çalışmalarında Svastika Motifi.
Kaynak: URL – 136, 2020

6.3.1.8. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)

Türk kültüründe

Çengeller insanların tehlikelerden korunması için sık kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Çengel motifi, kem gözlerden korunma amaçlı kullanılmaktadır. Kadın ve erkek arasında bir köprü anlamını taşımaktadır. Zıt ve değişik kavramların (deniz – dalga, kadın – erkek, rüzgâr – su vb.) odak ve düzlemleri birleştiren hareketleri sembolize etmektedir. “S” harfi olarak stilize edilmiş şekilde halı, kilim, cicim yüzeylerinde kullanılmaktadır (aktaran Ünsal, 2017, s. 362).

Şekil 269. Vakıflar Halı Müzesi'nde bulunan halılarda gamalı haç motifleri
Kaynak: Çetin, 2017, s. 362

Şekil 270. Çengel motifi
Kaynak: URL – 137, 2020

Yılan; Kuvvet, ölümsüzlük ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli motiflerden biri olarak belirtilmektedir. Anadolu işlemlerinde zikzak, meander, bulut, ejder şeklinde görülmektedir (Erbek, 2006). Kimi kaynaklarda yılan motifi mutluluk ve bereket sembolü olarak geçmektedir. Türk kültüründe bu motif çok eskilere dayanmaktadır. Ön – Türklerde yılanın kutsal bir yaratık olduğuna inanılmaktadır. İyiliğin ve hayatın temini için yeryüzüne gönderildiğine inanılmaktaydı. Böylece hayata devam eden kişiyi, aileyi, ocağı kurduğuna inanılmaktadır. Aynı zamanda ocağın sönmemesine ve aileye kötülüğün gelmesini engellemektedir (Taşkınatan, 2011, s. 48).

Şekil 271. Yılan motifi
Kaynak: URL – 138, 2020

Ejderha, hava ve suyun efendisidir olarak bilinmektedir. Bereketli bahar yağmurlarını getirdiğine inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Ejder genelde aslanpençeli, kanatlı ve kuyruklu mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ejder motifi, bolluk, su, bereket, yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Bu motif dokumalarda bir tılsım niyetinde kullanılmaktadır. Hayat ağacını, güneşi, tarlayı koruduğuna inanılmaktadır. Hava ve suyun hâkimi olduğu savunulmaktadır. Büyük bir yılan olduğuna inanılan bu hayvan hazine gibi önem taşıyan eşyaların bekçisi olarak bilinmektedir. Ejderin uzun zaman ay tutulmasının sebebi olarak inanılmaktaydı (Taşkınatan, 2011, s. 46). Ejder: yeniden doğuşu, bereketi, bolluğu sembolize etmektedir. Ejder, aslanpençeli, kanatlı ve yılanı anımsatan kuyruğu olan mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde bu hayvan: iki kanatlı, dört ayaklı, yedi başlı, uzun kalın kuyruklu olarak tasvir edilmektedir. Ejder motifi, Orta Asya Türklerin çalışmalarında gagalı, aslan ayaklı ve kanatlı olarak işlenmektedir. Diğer kaynaklarda olduğu gibi bu kaynaktada ejder,

suyun ve havanın tek hâkimi olarak bilinmektedir. Bu motif, Anadolu Selçuklu ve Osmanlılarda kuvvet, kudret, hükümdarlık, evrenin ve gökyüzün simgesi anlamına gelmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2641).

Goralıların halı, çarşaf, çorapları üzerine nakış olarak işlenmiş ejder veya ejderha eski Türklerin masal hayvanı olarak bilinmektedir. Bereket, refah, güç ve kuvveti sembolize etmektedir. Yer ve gök olarak iki tür ejder bulunmaktadır Türk mitolojisinde. Ejder, evrenin veya dünya ağacının bekçisi olarak bilinmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 138).

Şekil 272. Ejder motifi
Kaynak: URL – 139, 2020

Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ağacı: Kurt Ağzı Motifi; Anadolu kültüründe kirkitli dokumalarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kurtağı ve kurt izi gibi motiflerin dokumaya aktarılmasının sebebi yine kurtlar olmaktadır. Çünkü kurt, hayvancılıkla geçinen insanlar için tehlike arz etmektedir. Fakat eski Türk dillerinde ve Anadolu’da güç, kuvvet, bereket ve iyiliği sembolize etmektedir (Taşkınatan, 2011, s. 47).

Araştırmalara göre, ilk insanlar vahşi hayvanlardan ve doğal afetlerden (fırtına, şimşek, deprem vb.) korunma niyetinde yılan kemiği, kurt dişi, akrep kuyruğu gibi hayvan parçalarını üzerlerinde taşımaktalar. Aynı mantıkla bu figürleri stilize halleriyle dokumalarda kullanmaktalar. Kurt Ağzı motifi iyimserlik ve korunma simgesi olarak bilinmektedir (aktaran Ünsal, 2017, s. 361).

Şekil 273. Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: URL – 140, 2020

Şekil 274. Kurt Ağızı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Ukrayna kültüründe

Ukrayna'nın farklı ilçelerindeki dikiş ustaları bu sembole farklı isimler vermişler. Bunlar:

- Podilla'da (наПоділлі): hesıkı (гесики).
- Nadnıpryanşçına'da (наНаддніпрянщині): klüçi (ключі)/anahtarlar.
- Diğer bölgelerde: vuji (вужі); s-motifler

Гörsel olarak “8” rakamının yarımına benzemektedir. Bu yüzden “mükemmelliğe giden yol” olarak yorumlamaktalar. “S” sembolü; dalgalı çizgilerdir. “Su” yun simgesidir. Araştırmacılara göre, eskiden Ukrayna halk arasında bu simge suyu anımsatan yılan anlamına gelmekteymiş. Yer altının koruyucusu olarak bilinen yılan erkeğin özünü, neslin devamını sembolize etmektedir. Kadınların gömleklerinin kenarlarında sıra şeklinde sıhıma motifleri işlenmektedir. Bunlar kendi güçleriyle anne özünü korumaktalar (Понятишин, 2018).

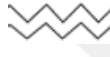
Şekil 275. Anahtarlar/Ключі (Klüçi).
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 276. Ukrayna çalışmasında Çengel motifi
Kaynak: URL – 141, 2020

6.3.1.9. Zikzak Çıta /Шеврону (Şevronı); Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)

Ukrayna kültüründe; zikzak çıta ya da eğik dans olarak adlandırılan bu motifler kapalı olmayan üçgenlerdir.

 : kadın veya maddi boyutu;

 : erkeği, ruhani veya manevi boyutu simgelemektedirler.

 En eskiye dayanan motifler olarak bilinmektedir (ilkel mağara resimlerinde görülmektedir). Dağ veya toprak anlamını taşımaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 277. Ukrayna çalışmasında Su motifi
Kaynak: URL – 142, 2020

 Aynı zamanda “sonsuzluk” ve “kıvrım” da denilmektedir. Meander, Yunancada “kıvrım” anlamını taşımaktadır. İsmi, Meandr nehrin adından gelmektedir. Araştırmacılarla kanıtlanmış bilgiye göre bu sembol Ukrayna’da yirmi bin sene önce kullanılmaya başlamaktadır. Eski Ukrayna sembollerinden daha kıvrımlı olan bu sembol yaşam uyumunu içeren suyu sembolize etmektedir. Bu motif “sonsuz/tükenmez” bir motif oluşturmaktadır. Kaderin ipliğinin

uyumu gibi. Ama orijinal kaynağa geri döner (Першоджерела). Hayat yolunu ve sonsuz varlığı simgelemektedir. Bu motifi “eğri dans” olarak adlandırma sebebi eski yöresel danslara benzetilmiş olmasıdır (Ukrayna kadınların gelenek olarak her baharın dans ettikleri yöresel oyunlar). En sık sonsuzluk sembolünü Hutsulşçına, Volın, Kiyivşçına, Kuban ve Poltavşçına’nın (Гуцульщини, Волині, Київщини, Кубані, Полтавщини) işlemelerinde görebilirsiniz. Meandr motiflerle genellikle erkek gömlekleri süslenmektedir. Böylece güç ve hayat enerjisini sembolize etmektedir (Понятишин, 2018). “Sonsuzluk” suyun akışkanlığını sembolize etmektedir. Su aynı zamanda doğa gücünün kaynağını ve hayat veren kadınsı bir ilkeyi somutlaştırmaktadır. Hristiyanlıkta su arıtmayı (vaftiz ayini) sembolize etmektedir (Цуцман, 2019, s. 78).

Şekil 278. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

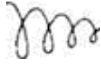
6.3.1.10. Dalgalı Çizgiler/Спираль (Spiral)

Ukrayna kültüründe dalgalı çizgiler su ile ilişkilendirilmekte ve suya benzetilmektedir.

Birbirine paralel olan dikey dalgalı ya da düz çizgiler yukardan yukardan düşen yağmur damlalarına benzetmekteler (Смекалова, 2019, s. 9).

— Yatay düz çizgiler veya zikzak dalgalı şekline çizgiler ise gökyüzünün nemini sembolize etmekteler (Понятишин, 2018).

İnsanın DNA strüktürü bile bu motife benzer : bilindiği gibi her bir hücrede kesintisiz hayat enerjisi bulunmaktadır. Eski örneklerde tripil spirali denilen semboller karşımıza çıkmaktadır: çap olarak giderek büyüyen daire veya yarım daire şeklindedirler (Смекалова, 2019, s. 9).

Spiral şekli aynı zamanda zamanın akışkanlığını ve güneş diskinin döngüsel hareketi anlamına gelmektedir (Смекалова, 2019, s. 9). Spiral, yaşam gücünün, yeni bir yaşamın doğuşunun, okuryazar yılın düzeninin, doğurganlığın/bereketin sembolü olarak bilinmektedir (Цуцман, 2019, s. 77).

Şekil 279. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)
Kaynak: Смекалова, 2019: 9

Türk kültüründe ise Suyolu Motifi olarak adlandırılan bu motiflerde karşılaşılan “su” yaşamı simgeler (İlden, 2017, s. 247). Pişmiş topraktan yapılmış çanak/çömlekler üzerinde de zikzak veya meander diye adlandırılan suyolu motifleri uygulanmaktadır. Su: yaşamı, yaşam sürekliliğini, yeniden doğuşu, bedensel ve ruhsal yenilenmeyi, soyluluğu, bilgeliği, saflığı, bereketi ve erdemi simgelemektedir. Meander adıyla adlandırılan suyolu motifleridir. Su, yaşamı simgelemektedir. Bu motif Anadolu’da önemli yere sahiptir. Bazı kaynaklar meander simgesini ejderhaya benzetmektedirler (Erbek, 2006). Bu motif taş üzerine yapılırken köşeli olmaktadır, dokumalarda ise yuvarlak veya üçgen şeklini almaktadır. Kurak bölgelerin türbelerinin kubbelerinde suyolu motifi sıklıkla raslanmaktadır. Bu motif insanlar arasında çok kullanılan motif olmaktadır. Genellikle: Hakkâri, Hatay, Kayseri, Konya, Sivas, Adıyaman, Aydın, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, İçel, Ardahan bölgelerinin kilimlerinde görülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 63). Su, Anadolu’da, akıp giden her şeyi silen, örten veya yeniden yaratan yapısıyla temizlik, hayat, sonsuzluk, devamlılık, bereket ve üremenin sembolü olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle bordürlerde yer alan kenar suları, geometrik, soyut ve devam eden yönleriyle ölümden sonra yaşama olan inancı, cenneti sembolize etmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2635).

Şekil 280. Türk çalışmalarında Suyolu motifi
Kaynak: URL – 143, 2020

6.3.1.11. Koruyucu (Берегиня)/İnsan motifi/El, Parmak, Tarak motifi

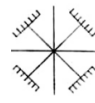
Ukrayna kültüründe

Ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürü, koruyucu olarak bilinmektedir. Aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucusu ve aynı zamanda insan kaderinin efendisi anlamını taşımaktadır (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 281. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar
Берегиня. Гребінці. Грабельки./
Kaynak: URL – 144, 2020

Üçgen şeklinde olan “tarak”veya “tırmık” motifleriyle bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 282. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri
Гребінці, Грабельки, Трикутники з Гребінцями.

Kaynak: URL – 145, 2020

Şekil 283. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar, Taraklı Üçgen motifleri
Берегиня. Гребінці. Грабельки. Трикутники з Гребінцями.

Kaynak: URL – 146, 2020

Türk kültüründe

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Şekil 284. Koçboynuzu motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik birleşimlerle işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şefkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamları da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Şekil 285. Eli Belinde motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 286. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 147, 2020

Şekil 287. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 148, 2020

Şekil 288. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 149, 2020

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017: 247).

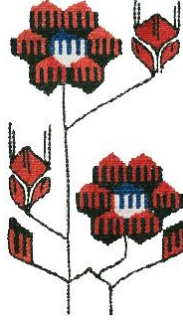
El motifi, verimliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017: 247).

Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017: 247).

Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlatılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkaynatan, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Şekil 289. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: Murat Gür, 2017

Şekil 290. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: URL – 150, 2020

Şekil 291. Ukrayna kültüründe kullanılan Geometrik motifler
Kaynak: URL – 151, 2020

Şekil 292. Ukrayna halılarında kullanılan Geometrik ve Bitki motifleri
Kaynak: URL – 152, 2020

Şekil 293. Türk kültüründe kullanılan Geometrik motifleri
Kaynak: URL – 153, 2020

6.3.2. Bitki Motifleri

Ukrayna kültüründe bitki motiflerin işlenme sebebi, doğanın güzelliğini kumaşa aktarmaktır. Ukrayna bitki işlemelerinde sıklıkla kullanılan birkaç motifler şunlardır: “üzüm”, “şerbetçiotu”, “çınar yaprağı”, “menekşe” vb. Bazıları halkın eski sembolik temsillerinin damgasını taşımaktadır. Aynı zamanda bu süslemelerde genellikle: kalına, çınar ağacı, yapraklar, şerbetçiotu, gelincik, üzüm, kadife çiçeği, zambak, gül, meyveler kullanılmaktadır (Бабиій, 2020).

Kulish’e göre, Ukrayna’nın bitki sembolleri: kgalına, söğüt ağacı, çınar ağacı, kavak ağacı, vişne ağacı, şerbetçioğlu, menekşe, gelincik, zambak, gül gibi çeşitli bitki ve ağaçların stilize edilmiş halleri kullanılmaktadır. Bunlar uzun zamandır halkın güzelliğini, manevi gücünü ve toprağına olan sevgisini temsil etmektedirler. Ukrayna atasözü diyor ki: “Без верби і калини нема України. /Söğüt ağacı ve kgalına yoksa Ukrayna da yoktur.” Yani, söğüt ağacı ve kgalına olmadan Ukrayna da olmaz cümlesiyle onlara verilen değer vurgulanmaktadır. Kgalına aynı zamanda Ukrayna’nın

kendini de temsil etmektedir. Aynı zamanda kgalına Ukraynalıların soy ağacı olarak bilinmektedir. Bazı araştırmacılar ismini: güneş, ısı ve ışıltı ile ilişkilendirmekteler (Куліш, 2015, s. 108).

Bitki sembolleri arasında başak ve kadife çiçeği de bulunmaktadır. Başak, yaşam sembolü olarak aile içi refah ve uyumu simgelemektedir (URL-154, 2020).

Şekil 294. Ukrayna kilimlerinde Bitki ve Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 155, 2020

Світове дерево (Svitove derevo)/Dünya Ağacı/Hayat Ağacı

Şekil 295. Ukrayna çalışmalarında Bitki motifleri/Hayat Ağacı motifi
Kaynak: URL – 156, 2020

Şekil 296. Ukrayna havlularında Bitki motifleri/Hayat Ağacı motifi
Kaynak: URL – 157, 2020

Türk kültüründe bitki motifler genellikle: çiçekler, yapraklar, dal uzantıları, ağaçlar ve meyveler görseliyle karşımıza çıkmaktadır. Çiçekler; kimi dokumalarda az,

kimilerinde ise aşırı stilize edilmektedir. Örneğin: hatai, lale, sümbül, goncagül, penç, karanfil. Yapraklar; çeşitli çiçeklerin yaprakları stilize şeklinde kullanılmaktadır. Küçük, basit, iri dişli yapraklar, hançer kıvrımlı ve parça halind yapraklar görülmektedir. Dal uzantıları: Hatai ve diğer çiçekleri beraber kullanmak için uzun dalların oluşturduğu tek düzeni, görseli tamamlamak adına yaprak ve pençlerle birlikte kullanılmaktadır. Ağaçlar: selvi, hurma, nar, palmiye gibi ağaçlar sıklıkla karşılaşılmaktadır. Meyveler, XVIII. yüzyıldan sonra süsleme sanatında sıklıkla karşılaşıldığı öne sürülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 54, 55).

Birçok eski halklar kültürel değerlerinin bir kısmını da olsa, sergilemiş oldukları çalışmalarıyla günümüze kadar taşıdıklarını görebilmekteyiz. Bazıları tekstil, bazıları mezar taşları, bazıları ise diğer alanlarda bu sembol ve motifleri geçmişten kalan iz olarak bizlere aktarmaktalar. Bu halklardan biri de Tük Soylu halklardan olan Gora halkıdır.

Gora halkın bitki motifleri arasında en çok: lotus, gül, lale çiçekleri, yaprak, dal ve ağaç motifleri karşılaşılmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın mezar taşlarında baroklaşmış kimi yaprak motifleri sıklıkla görülmektedir. Lotos ise Türk sanatında Nilüfer çiçeği olarak bilinmektedir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra Nilüfer çiçeğinin yanında Hz. Muhammed'in simgesi olarak bilinen Gül motifleri de Türk sanatında karşılaşılmaktadır. "Elif" harfine eş sayılan "Allah" kelimesinin yazılışını ifade ettiği için "lale" de önemli çiçekler arasında yer almaktadır. Bitki motiflerin çoğu sadece süs unsuru olmayıp tabiat kültürüyle bağlantılı olmaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 141).

Anadolu'da tarih boyunca bitki ve çiçekler bütün ibadethanelerde süsleme aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hitit, Sümer ve Asur sanatında "Hayat Ağacı" yaygın olarak kullanılmaktaydı. Karatepe kazılardaki kabartmalarda bol örnekleri bulunan bu motif, tüm Anadolu uygarlıklarında çeşitlemelerle karşımıza çıkmaktadır. Anadolu inanç ve efsanelerinde "defne ağacı", "badem ağacı" ve "gül ağacı" önemli yere sahip olmaktadır. Defne bu efsanelerde su perisi olarak yengi ve barışı simgelemektedir (Alp, 2009, s. 56). Anadolu Selçuklularda hayat ağacı dalları arasında bulunan nar meyveleri cennetin sembolü olarak bilinmektedir. Ağaç etrafındaki rozetler

gezegenleri sembolize etmektedir. İslamiyetin Anadolu’da iyice yerleşmesiyle birlikte başlayan İslam sanatında figür giderek azalmakta, yerine ise natüralist ve stilize bitki motifleri kullanılmaktadır. Osmanlı saray kumaşlarında çiçek motifleri, lale, karanfil, sümbül, gül, elma ağacı, bahar dalı, hurma ağacı, servi ağacı ve nar motifleri en çok kullanılan motifler olmaktadır. Anadolu işlemelerinde de hayat ağacı ve nar motifleri kullanılmıştır. Anadolu inanışında nar – cenneti, haşhaş – ebedi uykuyu; incir, asma ve zeytin – bereket ve bolluğu sembolize etmektedir. Servi Anadolu’da ölümsüzlüğü simgelemektedir (Alp, 2009, s. 57, 58). Türklerin ağaç inancına olan diğer örnekler ise çam, meşe, kavak, ardıç vb. (Arslan, 2014, s. 63).

Türk sanatında “hatayî çalışmalar” da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatayî, tüm bitkisel desenlerin (bitkinin dikine kesitinin) yoğun stilize edilmiş haline denilmektedir. Yapraklar, bu gruptaki penç, goncagül, hatayi vb. motifleri meydana getirmekte olup diğer motiflerle beraber kullanılarak temel motifler kitlesinde yer almaktalar. Bitkisel motiflerin bir diğer grubu ise yarı stilize edilmiş çiçeklerdir. Hatayî grubuna nazaran, daha az stilize edildiğinden hangi çiçek olduğu anlaşılmaktadır. Bu çizimler arasında gül, karanfil, lale, sümbül gibi çiçekler dışında bahar dalları ile serviler gibi ağaçlar da bulunmaktadır (İlden, 2017, s. 225, 226).

Eski ve yeni Türk sanatında kullanılan bitki motifleri şu şekilde sıralanmaktadır: Yapraklar – tek (berk), çift, üçü (seberk), beşli yapraklar (pençberk), hançer yapraklar (saz yaprak), kır çiçekleri, gül, karanfil, lale, asma, sümbül yaprakları; Çiçekler – basit ve gelişmiş hatailer/hayati, şakayıklar, lotuslar (nilüferler), bahçe çiçekleri (lale, karanfil, gül, sümbül, zambak, çiğdem, menekşe, küpeli, rozet; Ağaçlar – selvi, meyve ağaçları, asma, çiçek açmış ağaçlar; Meyvalar – üzüm, nar, haşhaş, erik ya da elma; Buketler (aktaran Haklı, 2018, s. 16).

Şekil 297. Türk çalışmasında Bitki ve Kuş motifleri
Kaynak: Oyman, 2019, s. 13

Şekil 298. Sivas halısında Bitki motifleri
Kaynak: Yıldırım & Dumluca, 2017: 163

Şekil 299. Türk havlu çalışmalarında Gül motifi. Etamin havlu
Kaynak: URL – 158, 2020

Çiçek Motifleri; Hayat/Yaşam Ağacı. Ukrayna ve Türk kültürde kullanılan ortak bitkilerden birkaçı şunlardır: gül, çınar ağacı/yaprağı, kavak ağacı, üzüm, menekşe, zambak, rozet, yaprak çeşitleri vb.

6.3.3. Hayvan Motifleri

Ukrayna kültüründe zoomorfik (hayvan) işlemlerinde tasvir edilen ise: at, tavşan, balık, kurbağa; böceklerden: sinek, kelebek, örümcek, uçan böcekler. Çoğu durumlarda, zoomorfik süslemeler sanatçının kişisel görüşlerine ve yorumlamasına özgüdür. Bildircin, güvercin, tavus kuşu gibi kuşlar genellikle çift halinde bayanların düğün gömleklerinin kollarına işlenmektedir. Böyle bir gömleğin sahibi yalnızca evli bir kadın olabilmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Hayvan süslemeleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Eski nakışlı havlularda genellikle kuşların motifleri görülmektedir: güvercin, guguk, tavus, şahin, yukmak kuşu, bülbül ve leylek olarak belirtilmektedir. Etno kültürel gelenekleri bakımında kuşlara ilgi gösterilmektedir. Onlara tanıklık eden birçok ritüel, efsane ve şarkı bulunmaktadır. Kuşların savaşta, çiftçilikte, avda, aile yaşamı konularında çok yardımları dokunduğu aşikârdır. İnanca göre ruh yeni doğmuş bebeğe kuş şeklinde gelmektedir, insan öldüğünde ise aynı kuş şeklinde ruh bedeninden ayrılmaktadır. Kuşlar gökyüzünü yeryüzü ile birleştirmekteler. Güneş özellikleriyle ortak yönleri

bulunmaktadır. Güneş sonbaharda battığında, kuşlar sıcak ülkelere göç etmekte, ilkbaharda da güneş doğduğunda ülkelerine geri dönmekte (Бабій, 2020).

Eskiden insanların refahı ve yaşamında büyük bir rol alan hayvancılık ve hayvan avcılığı, tekstil dışında Paskalya yumurtalarında da hayvan resimlerinin sembolizmini şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Her şeyden önce geyik, atlar, koç, kuşlar, balık ve daha fazlası. Eski dinlerdeki birden fazla Tanrı'ya olan inanışlar doğayı çözme konusundaki hayal güçlerinin tatmini olarak yorumlanmaktadır. İlahlar arasında en saygın olan Koruyucu, Büyük Tanrı kabul edilmektedir. Kollarını gökyüzüne doğru kaldırmış bir kadın figürü olarak tasvir edilmektedir. Daha sonra, muhtemelen Hristiyanlığın etkisiyle bu figür haç şekle dönüşmektedir. Dikkat çeken nokta, düz ve eğik haçların (artı ve çarpı işaretlerin) birleşimi erkek ve kadının hayattaki başlangıcını sembolize etmesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42). Bunlar harici Ukrayna hayvan sembolleri arasında “aslan” da yer almaktadır. Özellikle özgürlük sembolü olan Üç Dişli büyük armada kullanılarak hükümdarlığı sembolize etmektedir.

Şekil 300. Ukrayna çalışmalarında Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 159, 2020

Şekil 301. Ukrayna kilimlerinde Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 160, 2020

Türk kültüründe hayvan motiflerine örnek: kaplan, kartal, güvercin, tavus kuşu, yılan, pars, at ve ejder motifin yanı sıra Osmanlılarda anka veya zümrüd-i anka simurg “devlet kusu” olarak bilinen mitolojik hayvan figürleri de kullanılmaktadır (Kaplanoglu, 2010, s. 55).

Türk sanatında hayvan motifleri genellikle diğer motiflerle beraber işlenerek yardımcı unsur rolünde kullanılmaktadır. Türk kültüründe hayvan figürleri iki gruba ayrılmaktadır: Orta Asya’dan gelen simurg (zümrüdüanka), ejder ve kilin (ejder atı) gibi hayali hayvan motifleriyle geyik, pars, ceylan, aslan, leylek, tavşan, kuş, balık gibi kısmen stilize edilmiş hayvan motifleri. Bu motifler daha çok minyatür ya da yazısız panolarda görülmektedir (İlden, 2017, s. 226).

Birkaç hayvan motiflerin sembolik anlamları şu şekilde açıklanmaktadır:

Kartal ve Avcı kuşlar; Göktürk ve Uygurlarda kartal ve diğğer yırtıcı kular hükümdar ya da beylerin koruyucu ruhu ve hukuki sembolü olarak bilinmektedir. Güneş, güç ve kudreti temsil etmektedir. Aynı zamanda zafer kazanmanın işareti olarak kabul edilmektedir. İslamiyat’dan sonra kartal güç, hükümdarlık ve kuvveti temsil etmektedir. Zaman zaman arma olarak da kullanılmaktadır. Aslan; güç, ihtişam sembolü kabul edilmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Ali’nin unvanı ve sembolü olarak bilinmektedir. Savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudreti sembolize etmektedir. Hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı temsil etmektedir. At; kuvvet ve kudret simgesi olarak bilinmektedir. At sürüleri, zenginliğin belirtisi olmaktadır. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 50, 51, 52). Geyik; Göktürklerde hükümdarlığın sembolü olduğu bilinmektedir. İslamiyet’ten sonra bolluğu ve bereketi sembolize etmektedir. Kimi zaman yol göstericisi kimi zaman ise mübarek binek olarak kabul edilmektedir. Balık; Türklerde bolluğu, bereketi ve refahı simgelemektedir. Burç sembolü olarak da kullanılmaktadır. Horoz ve Tavuk; Şamanizmden kalma Türklerde horoz, kötü ruhları kovan ve koruyucu olan bir hayvan olarak bilinmektedir. Altın tavuk/horoz hükümdar ailesini, gümüş olan hükümdar olmayan soylu kişileri temsil etmektedir. Aynı zamanda horoz, barışı simgelemektedir. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır. Tavşan; Göktürklerde av hayvanı olması nedeniyle uğur sayılarak

bolluğu simgelemektedir. İslamiyet'den sonra Türk inanışlarında bolluk, kurnazlık ve iyi şansın olarak kabul edilmektedir. Alevi Türklerde ise bunun aksine uğursuzluk olarak kabul edilmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 52, 53, 54).

Anadolu'da hayvanlar, doğa güçlerini betimleyen semboller olarak bilinmektedir. Bazı hayvanlar iyilik, bereket, güç, egemenlik ve barış sembolize ettiği gibi bazıları da kötülük, ölüm, uğursuzluk, yıkım ve savaşı sembolize etmekte. Genel anlamda Anadolu'da boynuzlu hayvanlar uğur, bereket ve güç gibi iyi nitelikleri taşımaktalar; akrep ve yılan gibi sürüngenler ise kötü nitelikleri simgelemekteler. Bu tanımlamalarda dini ve büyü inançlarıyla hayvanların yararlılık, verimlilik ve üretimsel katkıları da etken olmaktadır. Örneğin, koç, koyun, at gibi hayvanlar ilk çağlardan günümüze kadar süt, et ve derilerinden yararlanabildiği gibi binek hayvanı olmaları da insanların işlerine katkıda bulunmaktadır (Alp, 2009, s. 51).

Türk kültüründe de Anadolu'da olduğu gibi keçi, koyun, koç bolluğu ve bereketi; koyun, güçlülüğü ve zayıflığı sembolize etmektedir. Kartal, kuğu, avcı kuşlar, güvercin, kaz kutsal olarak kabul edilmekteler. Kurt, boğa, at, manda, öküz, geyik gök unsurları olarak kabul edilmekteler. Ejder yer ve gök simgesi olmaktadır. Yırtıcı kuşlar Türk büyükleri tarafından taşındığı ve unvan olarak kullanıldığı eski tarihi metinlerde belirtilmektedir (Alp, 2009, s. 52). Anadolu Selçuklularda çift başlı kartal, ejder ve aslan motifleri ışığı, kuvveti, kudreti ve hükümdarlığı sembolize etmekte. Bu motiflerin anlamları kullanılan yere göre değişmektedir. Anadolu Selçuklularda aslan, boğa, kartal ve ayı güneşi sembolize etmekte. Çift başlı kartal hem geçmiş hem de geleceği, politik açısından ise birleşmeyi sembolize ettiği var sayılmaktadır. Kartal ve kuş tılsım ve nazarlık niyetine de kullanılmaktadır. Eski Türk halılarında ise en sık rastlanan hayvan motifleri kuş, kaplumbağa, yılan ve balık (bereket ve uğur sembolü) olmaktadır (Alp, 2009, s. 54).

Yırtıcı olmayan diğer kuşlara da sembolik anlamlar yüklenmektedir. Bildircin: yiğitliği; sülün: güzellik ve iyi şans; saksağan: iyi haberi; turna: ölümsüzlüğü, zenginliği ve uzun hayatı; altın ya da kırmızı karga: güneşin; karakarga: şeytanın ve kötülüğün; ördek (Budist dönemde): mutluluk ve refahın; tavus kuşu: güzellik, itibar ve şerefi; güvercin: uzun hayatı; kaz: erkeklik, başarı ve evliliğin sembolü olarak

bilinmektedir. Kuğu ile kaz aynı zamanda Türklerde kut ve beyliği temsil etmektedir. Genelde kuşlar, ruhu ve cenneti temsil etmekte. Bu anlamlar Budist döneminden kalmış olsa da İslamiyet’den sonra da, tanrılarla olanlar hariç kullanılmaya devam etmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 53).

Toplam Türk kültüründe rastlanan hayvan motifleri: Stilize hayvan motifleri – kuşlar (kartal, şahin, güvercin, horoz, kaz, ördek, keklik, sülün, tavus kuşu, serçegiller); yırtıcı hayvanlar (aslan, kaplan, leopar, tilki, kurt, ayı); evcil hayvanlar (boğa, inek, manda, deve, keçi, eşek, köpek, tavşan; suda yaşayanlar (balık, kabuklu su salyangozları); sürüngeçenler (yılan) (aktaran Haklı, 2018, s. 17).

Kuş Motifleri; Sembol şeklinde kullanılan bazı ortak hayvanlar ise: at, aslan, koç, yılan, güvercin, tavus kuşu, leylek, tavşan, balık, geyik vb.

Şekil 302. Türk kilimlerinde Hayvan motifleri
Kaynak: MEB, 2009

Şekil 303. Türk kilimlerinde Hayvan ve Bitki motifleri
Kaynak: URL – 161, 2020

Şekil 304. Türk halılarında Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 162, 2020

6.3.4. İnsan Figürü/Antropomorfik Motifleri

Ukrayna kültüründe antropomorfik süs motifleri insan figürlerinin veya sürücülerin görüntülerini içermektedir. Ağaç şeklindeki insan figürleri veya stilize edilmiş kadın figürü (elleri yukarı doğru olan) arkaik süslemeler arasında yer almaktadır. Genel olarak işlemeli arkaik sahneler antropomorfik karakterlere sahip süslemeler Doğu Podilia'nın özellikle Vinnytsa bölgesinin havlu süslemelerine aittir. Örneğin, kimi havluların merkezinde kadın figürü ("Büyük Tanrıça" anlamlarını da taşımakta olan), iki taraftan ise atlar, kuşlar, yılanlar işlenilmektedir. Aynı zamanda, çalışmalar arasında, kadın figürlerini bir dizi şeklinde de görmek mümkündür (Іваневич, 2011, s. 80).

Slavlar için derin sembolizmi içeren ve koruyucu olarak bilinen, ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürüdür (Koruyucu, Büyük Tanrıça/Берегиня/Berehinya). Bu motif aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucu ve insan kaderinin efendisi olarak bilinmektedir. Üçgen işareti şeklinde olan "tarak" veya "tırmık" motifleriyle, bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 305. Ukrayna Çalışmalarında İnsan motifleri
Kaynak: Ковальчук Ірина, 2014

Şekil 306. Ukrayna çalışmalarındaki İnsan motifleri
Kaynak: Бордунова Наталія, 2019

Şekil 307. Ukrayna çalışmalarındaki İnsan ve Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 163, 2020

Şekil 308. Ukrayna kilimlerinde İnsan ve Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 164, 2020

Türk kültüründe insan motiflerine örnek olarak, stilize edilmiş elibeline motifi verilmektedir (Kaplıanoğlu, 2010, s. 55). İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006). Eli belinde motifi kadını temsil etmektedir. Erkeği temsil eden motif ise koçboyzuzu motifidir.

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırğızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik birleşimlerle işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şevkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamlar da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Eli belinde ve koçboynuzu motifleri haricinde insan uzuvları şeklinde yorumlanan el/parmak (el/parmak/tarak) motifleri de Türk çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır. El motifi, verimliliği sembolize etmektedir. Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlaştırılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkın, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştekin, 2011: 114).

Şekil 309. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 165, 2020

Şekil 310. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 166, 2020

Şekil 311. Anadolu halılarında İnsan motifleri
Kaynak: URL – 167, 2020

6.4. Ukrayna ve Türk Motiflerinin Hem Anlamsal Hem Görsel Benzerlikleri

Ukrayna ve Türk kültüründe sembol ve motiflerin ortak anlamsal ve görsel benzerlikleri ağırlıklı olarak geometrik, bitki (fitomorfik), hayvan (zoomorfik), insan (antropomorfik) şeklinde dört kategoriye ayrılmaktadır. En çok benzerlikler geometrik (daire, kare, eşkenar dikdörtgen, artı/çarpı, üçgen vb.) motifler arasında görülmektedir. Bitki motiflerindeki benzerlikler ise daha çok “hayat ağacı” motifi şeklinde karşılaşılmaktadır. Hayvan motifleri arasında aslan, horoz, yılan, geyik, at motifleri görülmektedir. İnsan motifleri arasında ise daha çok “koruyucu” manasını içeren stilize edilmiş insan figürleri kullanılmaktadır. Bu motifler hem basit hem karmaşık süslemeler olarak işlenmektedirler. Genellikle bütün motifler stilize haliyle geometrik şeklinde kullanılmaktadır. Mana olarak ise maddiyat veya maneviyat, mükemmellik, bereket, refah, şifa, bütünlük, korunma vb. anlamlarla ilişkilendirilmektedir.

6.4.1. Geometrik Motifler

Türk kültüründe kullanılan geometrik motifler: üçgen, dörtgen, baklava (eşkenar görtgen/elmas), yıldız, sekizgen motifleridir. Bazı araştırmacılar, geometrik hâl ile geometrik motif arasındaki ince çizgiye dikkat çekmektedirler. Yani, ağaç motifinin bitkisel motifleri içerisinde yer alması ve istenirse geometrik halde de resmedilebileceğinden söz etmektedirler. Geometrik şekilde resmedilmesi geometrik bir motif olduğu anlamına gelmemektedir. Buna uygun tâbir: geometrik hâlde bitkisel motif olmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 56).

İslam kültüründeki geometrik formların, karmaşık, aynı zamanda derin hesaplamalarla meydana gelen bir kompozisyon olduğu kabul edilmektedir. Desenleri oluşturan basit geometrik şekiller: dikdörtgen, üçgen, baklava, kare, daire, altıgen, poligon, yıldız vb. Bu motiflerin yoğun olarak kullanılan dönemler ise: İslam öncesi Uygurlar, Selçuklu, Beylikler Dönemi, Osmanlı Dönemi. En yaygın ve gelişmiş olarak ise Anadolu Selçukluları’nda görülmektedir. Geometrik motifler ahşap işlerinde, halılarda, yazma eserlerde, mimaride taç kapılarda, minberlerde, çinilerde kullanılmaktadır (İlden, 2017, s. 228).

Dr. Özlem Alp (2000), sembolik motifleri anlam, konu ve biçimlerine göre sınıflama şeklinde özetlemektedir: sevgi, evlilik, aşk (tarak, sandık, aşk/birleşim, seçbağı, küpe, seğmen); birlik beraberlik (bukağı, çengel); bereket (yıldız, pıtrak, yaba, balık, hayat ağacı, bereket, elibeline, gül/çiçek/yaprak, ejder, koç boynuzu, dikmeli yaprak); doğurganlık, üreme (elibeline); ölüm (sandık, akrep, kuş, mezartaşı); korku, korunma (yılan, kurt ağzı, tiki kulağı, akrep); güç, kuvvet, yiğitlik (koç, boynuzu, kartal, ejder); ibadet ve tapınma (el, mihrap, post); aydınlık, temizlik (su, kandil, vazo); nazar, muska, uğur (muska, pıtrak, göz, kaz ayağı, kuş, haç, ayak, el/parmak/tarak, dikmeli yaprak, çengel, kurt ağzı), mutluluk (elibeline, yıldız, yılan, gül/çiçek/yaprak, kuş); ölümsüzlük, hayatın devamlılığı, evren, sonsuzluk, devamlılık (hayat ağacı, çarkıfelek/svastika, su, aşk/birleşim, idol); cennet (gül/çiçek/yaprak, kandil, vazo, mihrap); şifa (yılan, ejder); hastalık, keder, acı (akrep); damgalar (çengel, koç boynuzu, kazayağı); güneş (haç, kartal) (aktaran Haklı, 2018, s. 20).

Ukrayna kültüründe geometrik motifler uyum ve açıklık ile karakterize edilmektedir. Çoğunlukla kırmızı, siyah ve beyaz iplikler kullanılmaktadır. Daireler, çarpı (haç) işaretleri, eşkenar dörtgenler, yatay toprak işaretleri, dalgalı su çizgileri geometrik süslemelerde hâkimlik göstermektedir. Bu işaretler Ukrayna halkına Tripyl kültüründen ulaşmıştır. Eskiden bunlar sadece dekoratif bir unsur olarak kullanılmamaktadır. Düz ve dalgalı çizgilerden, dikdörtgenlerden, roketlerden, eşkenar dörtgenlerden, dairelerden ve diğer geometrik şekillerden işin ustaları anlamsal ağırlığı olan ilginç çalışmalar ortaya sunmaktalar. Geometrik sembollerin anlamları uzun zamandan beri bilinmektedir. Bunlar: Güneş, Ay, yıldızlar, ateş, su, toprak, sevgi, hayatın (yaşamın) yanı sıra iyilik, zenginlik, doğurganlık ve güzelliştir. Evrenin ve evrenin yaradılışını simgeleyen en eski işaretler Üçleme işaretleridir: çarpı işareti (haç), üçgen, altıgen yıldız, üçlü daire, hayat (dünya) ağacı ve diğerleri. Her bir işaretin grafikleri nettir ve her biri diğerleri ile üçlü bütünün karakteristik gücünü ön plana çıkarmaktadır (Бабић, 2020).

Geometrik motifleri uzak geçmişe dayandırarak işaret ve sembollerini arkaik bakışıyla ilişkilendirmekteler. Kültür sembolizminin bir parçası olan geometrik süsler, kültürün son derece kararlı öğeleri olmaktadır. Zaman içerisinde örf ve adetler bir takım değişimlere uğramaktadır. Bununla birlikte maddi kültürün çeşitli unsurları değişim

göstermektedir, fakat bireysel süs motiflerin desenleri ve sembolizmi bin yıllar boyunca değişmemektedir. Sadece, bazıları bir takım değişiklikler göstermektedir. Kült – ideolojik alanlardaki değişikliklerle bile, eski sembolizm oldukça istikrarlı kalmaktadır (Hікішепко, 2002, s. 76).

Podilla havlularına karakter geometrik süslemlerden biri, yoğun olanıdır. Köşeli (bağlı veya bağımsız) figürlerin karmaşık kombinasyonlarında çok çeşitleri bulunmaktadır. Nadiren, bir satranç dizisinde düzenlenmiş iki nakış şeridi olarak içinde çok karmaşık desenlere sahip karakterler görülmektedir. Bu bölgenin havlularının geometrik süslemeli nakışı tüm kompozisyonu bütünleştiren, sürekli bir hareket ritmi oluşturan, herhangi bir görüntüyü yakalayan çizgi hâkimiyeti oluşturmaktadır. Bu çizgi kimi zaman farklı, genellikle karmaşık unsurları birleştirmektedir. Çizgi: düz, kırık, zigzak veya kıvrımlı (meander) şeklinde görülmektedir. Geometrik süslemelerde başlangıç noktayı bulmak zordur. Çünkü bu motifler, elementlerin sonsuz zincirlemesidir. Birbirini bağlamakta, sıralamakta ve tamamlamaktalar (Іваневич, 2011, s. 75, 76).

Günümüzde halk çalışmalarında, temelinde basit formları barındıran karışık ve zor motifler kullanılmaktadır. Bunlar: “koyun boynuzu”, “bukleler”, “kıvrırcıklar”, “taraklar” vb. İşlemeler arasında “eğik” veya “sonsuzluk” motifleri Tripil kültürünün zamanından beri bilinip kullanılmaktadır. Yani, bu motif çok bilindik Yunan meandr motifinden çok daha önce ortaya çıkmış olduğu ön görülmektedir. Bilindik motif: roji/roječka (yıldızlar/rozetler), geometrik motiflerden bitki motiflerine geçişi temsil etmektedir. Bazen bu motif Güneşi ve Güneş ışınlarını anımsatmaktadır (Власюк, UDC⁷: 37.035.6:371.134:7).

6.4.1.1. Daire/Çember (Kolo)

Türk kültüründe

Daire motifi: mükemmellik, bütünlük, sonsuzluk, Güneş ve gök anlamını taşımaktadır. Gökyüzü katlardan oluşan sonsuzluğu sembolize etmektedir (Çoruhlu, 2008: 142,

⁷ Evrensel Ondalık Sınıflandırma - UDC

143). Türk çalışmalarında daire motifi Güneş ile ilişkilendirildiği gibi Ay ile de ilişkilendirilmektedir.

Eski Türklerde görülen Güneş, Ay ve yıldız kültürünün Gök Tanrı kültürüyle bağlantılı olduğu ön görülmektedir. Güneş, Ay ve yıldız her zaman birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Güneş ile Kutup Yıldızı Tanrı'nın gözleyen gözü olarak tanımlanmaktadır (Seval, 2017, s. 31).

Daire içinde nokta sembolü Güneş ve ant okuma tamgası anlamını taşımaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 31).

“9” sayısı Güneş’i sembolize etmektedir, “4” ana “4” ara yönleri sembolize eden Güneş tekerliği ikonografisi, sekiz yön çizgisi ve ortadaki merkezi ile toplam dokuz sayısını oluşturmaktadır (Seval, 2017, s. 31). Güneydoğu’da erkeklerin şakaklarına “9” noktalı Güneş motifi yaptırmaktalar. Dövme olarak yapılan bu motif erkeklerin; bilge, akıllı, sağduyulu kişiler olduğuna ve cennete gideceklerine inanılmaktadır. Kadınların alın/iki kaş arasına yaptırdıkları bu motif; güzellik, çekicilik ve nazarlık niyetiyle yaptırılmaktadır (Seval, 2017, s. 32).

Güneş (baş tacı) motifinin; kadının güzelliğini, “başımın üstünde yerin var”, ana tanrıça, kadının üretkenliğini, doğurganlığını vurgulama niyetiyle yapıldığına inanılmaktadır (Seval, 2017, s. 33).

Şekil 312. Türk halılarında Daire motifi
Kaynak: URL – 168, 2020

Ukrayna kültüründe

Daire, yaşam enerjisi anlamına gelen Güneş'in simgesi. Bununla "Temiz" anlamına gelen daire şekillerini daha çok ahşap çalışmalarında ve paskalya yumurtalarında görülmektedir. Daire/Çember aynı zamanda varlık ve sonsuzluğun devamlılığıdır. Birçok yerde kullanılan bu sembol birden fazla anlam taşımaktadır. Diğer figürlerle aynı anda kullanılarak zor çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Çember daha çok Hayat Ağacında ve işlemeli düğün havlularında görülmektedir (Понятишин, 2018).

Evrenin merkezi olarak bilinmektedir.

Etrafa saçılan güneş ışınları gibi olan çemberin/dairenin güç ve enerji dağıttığına inanılmaktadır.

Işınların içe doğru olması enerjiyi alarak boşluğu simgelemektedir (Понятишин, 2018).

Çember: Birçok uygarlıkta çarpı motifine benzetilen çember motifi Güneşin sembolü olarak bilinmektedir. Putperestlikte ve Hristiyanlıkta daire (çember) sakral (çarpı türlerine benzeyen) değerleri sembolize etmektedir. Gökyüzü ve yeryüzüne olan kültürel yaklaşımıyla bağlantılı olarak sonsuzluk, uyum, gök cisimlerinin döngüsü, zaman ve dünya yaşamının sembolü olarak bilinmektedir. Her iki işaret de (daire içinde çarpı işareti) evren bilgisinin temelidir ve genellikle birlikte tasvir edilmektedir. Çarpı ve daire işaretleri süslemelerinin ana unsurlarındandır. Eski Ukrayna halkın güneşi, yıldızı ve ayı bir daire veya çarpı işareti olarak tasvir ettiklerini görmekteyiz. Bazen daire içinde çarpı işareti dört yapraklı çiçeğe dönüştürülmektedir (Бабій, 2020).

Tekerlik (daire), en yüksek "rahatlık" ile yoğun "gücün" birleşiminin mükemmel zirvesini işaret etmektedir. Buna bağlı, Tanrı'nın sonsuzluğunun ve ölümsüzlüğünün

göstergesi olmaktadır. Doğada ise bu, yaşam döngülerini (hayatın yeniden doğuşunu) ifade etmektedir. Genel Hristiyan anlamda, tekerlik ölümsüzlüğü, cennetin varoluşunu ve Tanrı'nın sınırsız sevgisini göstermektedir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 44).

Şekil 313. Ukrayna çalışmalarında Daire motifi
Kaynak: URL – 169, 2020

Daire motifinin Ukrayna ve Türk kültüründe ortak anlamsal benzerliği Güneş ve sonsuzlukla ilişkili olmasıdır.

6.4.1.2. *Kare/Keadpam (Kvadrat)*

Türk kültüründe

Kare yer, toprak, anlamını taşımaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 142, 143). Türk süsleme sanatında genellikle, sandık ve damga im motifleri şeklinde

karşılaşılmaktadır. Sandık motifi, genç kızların çeyiz sandığını simgelemektedir (İlden, 2017, s. 247). Kız çocuk doğurduğunda veya belirli bir yaşa geldiği zaman geleneksel olarak çeyizi sandıkta biriktirmeye başlanmaktadır. Genç kızın düşüncelerini, umutlarını, beklentilerini, el işlerine yansıtarak sandıkta biriktirmektedir. Dokumalardaki anlamlarını ele aldığımızda ise evlilik ve çocuk isteğini sembolize ettiği görülmektedir. Kimi yörelerde ise tabut ve ölüm anlamını taşımaktadır. Bu motif farklı tekniklerle de dokunmaktadır. Bölge olarak: Adana, Ankara, Aydın, Malatya, Eskişehir, Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Sivas kilimlerinde sandık motifi kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 61,62).

Damga İm: Türkler tarih boyunca bazı kavramları (aile, oba, oymak, boy, devlet gibi) ifade etmek için belli başlı figürleri, damga im olarak kullanmaktalardı. İm motifi de hayat ağacı motifi gibi ölümsüzlük ve neslin sürdürülmesi ile ilgili motifler arasında yerini almaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 314. Türk Çalışmalarında Sandık motifi
Kaynak: URL – 170, 2020

Şekil 315. Türk halılarında Sandık motifi
Kaynak: URL – 171, 2020

Ukrayna kültüründe

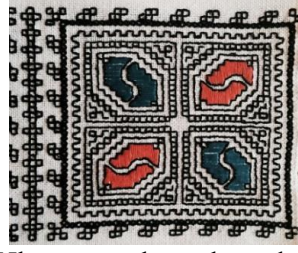

Mükemmelliği, uyumu ve düzeni; toprağı; maddiyatı sembolize etmektedir.

Erkek gömleklerinde “Yer tarlası” (zemne pole) anlamına gelmektedir.

Bu figürün mantığı: alan çapında, belli bir bölgenin (tarlanın) bölümü olmasıdır. Daireye nazaran (daire: mükemmelliği, ruhu sembolize etmektedir) karenin manevi anlamı eşyayı temsil etmektedir. Yani kare dairenin karşıtıdır. Aynı zamanda özel sayı olarak kabul edilen “4” rakamını sembolize etmektedir. Dünya’nın dört tarafını, mevsimleri, yaşam döngülerini, günün kısımlarını (sabah, öğle, ikindi, akşam) simgelemektedir. Zamanla ilgili olan her şeyi geometrik form olarak ya kare ya da haç şeklinde dört rakamıyla ilişkilendirilmektedir (Смєкалова, 2019, s.7).

Şekil 316. Ukrayna çalışmalarında Kare motifi
Kaynak: URL – 172, 2020

Kare Motifinin Ukrayna ve Türk kültüründeki ortak taşıdığı anlamlar; yer, toprak, maddiyattır.

6.4.1.3. Çarpı İşareti (Haç anlamına gelen «»/«» işareti) /Xpecm (Khrest)

Türk kültüründe

Artı Motifi; Türk dokumalarında artı (+) ve çengeller insanların tehlikelerden korunması için sıklıkla kullanılmaktadır (İlden, 2017: 247). Ön – Türklerde Oğ damgası olarak bilinen haç motifin ilk ve esas anlamı tanrıya erişmek için gerekli şart bir diğer anlamla günahsız olma demektir. Diğer anlamlarından biri ise “yönetim” olarak bilinmektedir. Oğ damgası daha sonra Hristiyan âleminde kullanılmaya başlamaktadır. Dünderli, Çavdarlı, Karahacılı, Karakoyunlu, Kınık, Yeşilyurt ve Hayta gibi Türk boylarında kullanılmaktadır. Nazarlık niyetine kullanıldığı bilinmektedir. Yatay ve düzey çizgilerin kesişmesiyle meydana gelen bir şekildir. Haç işaretin gözü dört parçaya ayırarak etkisini azalttığına inanılmaktadır. Anadolu’da haç motifi Hristiyanlıktan önce eski dokumalarda farklı şekillerde görülmektedir. M.Ö. 3000’lere dayanan Karataş, Semahöyük’de bulunan üçayaklı çömlekte de bu motif görülmektedir. Kars, Ardahan, Erzurum kilimlerinde rastlanmaktadır (aktaran Kaplanoğlu, 2010, s. 65).

Şekil 317. Türk kilimlerinde Artı/Çarpı motifi
Kaynak: URL – 173, 2020

Ukrayna kültüründe çarpı ve artı işaretleri, daire ve kare şekillerin aksine alanın genişliğini değil çok yönlü ve vazgeçilmez bir şekil olarak merkezi noktayı sembolize etmektedir.

✚ Düz bir çarpı / artı işaretitanrıyı, güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

✖ Çarpı işareti ise: Ay'ı ve kadının başlangıç evresinin somutlaştırmaktadır. Bu iki figürün işlenmesi ikili çarpı işaretini oluşturmaktadır veya iki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldızı sembolize etmektedir. İki çizginin kesişmesi Yeryüzünün Gökyüzüyle karşılaşması anlamına gelmektedir. Ateş, su, toprak ve havanın uyumluluğu anlamına gelir.

⊗ - ⊕ Çember içinde çarpı veya artı işareti ise dünyanın astrolojik görünümünü sembolize etmektedir. Kötü ruhlardan korunma amaçlı bir tılsım niyetine kullanılmaktadır (Понятишин, 2018).

Şekil 318. Ukrayna kültüründe Artı/Çarpı motifi
Kaynak: URL – 174, 2020

6.4.1.4. Povna Roja/Повна Рोजа (Sekiz Köşeli/Işınlı Yıldız)

Türk kültüründe yıldız motifi

Kare ve artı/çarpı motifiyle oluşturduğu anlamsal bir bütünlük ile evreni ("4" dünya ve "4" gök bölgesini) sembolize etmektedir.

Beş köşeli yıldız: "7" sayısının sembolizmini taşımaktadır; küresel müziğin uyumunu, gökkuşağının renklerini; gezegenlerle ilgili "7" bölgeyi; bireysel bütünlüğü sembolize etmektedir. Dokumadaki zorluğu nedeniyle nadir rastlanmaktadır.

İki üçgenden oluşan yıldız motifinin en basit formudur. "6" köşeli yıldız/Davud Yıldızı/Mührü Süleyman: zıtlıkları, evliliği, evrenin yalnızlığını ve karmaşıklığını simgelemektedir (Ünsal, 2017, s. 360). Anadolu dokumalarında: mutluluk, iyilik, aydınlık/ışık ve kahramanlığı sembolize etmektedir. "6" köşeli yıldız eve uğur getirebileceğini inanılarak evin her yerine konulmaktadır. Sıkıntıları giderip ferahlama niyetiyle de kullanılmaktadır. Dokumalarda "8" ve daha çok köşeli yıldızlar sıklıkla rastlanmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 63).

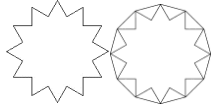
İbrani sembolü olarak bilinen altı köşeli yıldız Türk – İslam sanatında da kullanılmaktadır. Hz. Süley'n'in kudretinin simgesi ve kutsal mühür olarak bilinen bu işaret Kânûnî Sultan Süleyman'ın mührü ve Barbaros Hayrettin Paşa'nın sancağının simgesi de olmaktadır. İki üçgenden oluşan bu mühürdeki tepesi yukarıda olan üçgen

insan, akıl ve maddeyi sembolize etmektedir. Tepesi aşağıya olan ise Tanrı, basiret ve anlamı göstermektedir. Bunların yanısıra, altı köşeli yıldız "evrensel sevgi birliği" olarak dengelenen kutsal sentezi simgelemektedir. Mühr – ü Süleyman, İslam süs sanatlarının dokuma, ahşap, metal, mimari vb. dallarında nakış olarak kullanılmaktadır. Cam, taş, ağaç, kâğıt gibi yüzeylerde merkezi motif şeklinde tasvir edilmektedir. Anadolu Selçukluları, İlhanlıları ve Artukoğulları'n eserlerinde, özellikle kubbelerin kilit taslarında yoğun şekilde rastlanmaktadır (Ardıç, 2020).

Sekiz köşeli yıldız bazı araştırmalara göre: İslam inancında “7” kat cehenneme karşı “8” kat cennetin varlığını sembolize etmektedir; daha çok Güneş ile ilişkilendirilmektedir; Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bayrağa işlenerek “hukuki” anlam taşımaktadır (Koca, 2012: 272). Aynı zamanda sekiz köşeli yıldız doğumdan ölüme kadar olan yaşam çizgisini sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

“12” köşeli yıldız (yenilenen hayat); Selçuklu – Osmanlı süsleme ve para üzerinde Zühre’yi temsil etmektedir. Zühre iyilik ve yenilenen hayatı sembolize etmektedir (Gümüştekin, 2011, s. 114).

Kimi Türk topluluklarında Kutup Yıldızı (Demirkazık/Kuzey Yıldızı) tanrıların atlarını bağladığı göğün direği olduğuna inanılmaktadır. Bir diğer anlamı ise, göğün göbeği olup yerin göbeğiyle kozmik eksen aracılığıyla birbirine bağlantılı olmaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 33, 34).

Şaman veya kamlar “7” ya da “9” basamaklı kayın ağacında yolculuklarını Kutup Yıldızı’na yapmaktalar ve orada oturduklarını düşünülen tanrılara ulaşmaya çalışmaktalar. Yıldız motifi, Güneydoğu ve Mezopotamya coğrafyasında insanların ellerine, alınlarına, yüzlerine ve ayaklarına tek veya diğer motiflerle beraber kullanılmaktadır. Eski inançlarla günümüze kadar taşınmış semboller arasında yer almaktadır (Seval, 2017, s. 34).

Eski Türklere ait “Tangrı” sözcüğünün kökü Tan (g)’dir. Eski Türk yazıtlarında ve birçok Türk lehçelerinde “Tan” Güneş’in doğduğu yer olarak bilinmektedir. Tengri, şekil olarak daire içinde artı işareti olmaktadır ve artının ortasındaki kesişme noktası Kutup Yıldızı’nı sembolize etmektedir. Kayaların üzerinde sıklıkla karşılaşılan Türklerin Tanrı damgasıdır. Aynı zamanda en arkaik Tanrı simgeleri arasında yer almaktadır (aktaran Seval, 2017, s. 34).

Şekil 319. Türk halılarında Sekiz Işınlı Yıldız motifi
Kaynak: URL – 175, 2020

Ukrayna kültüründe Povna roja, artı ve çarpı işaretinden oluşmaktadır.

✚ : Yaradan'ı, Güneş'i, erkeğin başlangıç evresini sembolize etmektedir.

✖ : Ay'ı ve kadının başlangıç evresini somutlaştırmaktadır.

✳ : İki başlangıcı birleştiren sekiz ışınlı bir yıldızı sembolize etmektedir. Bu iki motifin birleşmesi her şeye hayat verme anlamına gelmektedir (Понятишин, 2018).

Şekil 320. Ukrayna kültüründe Sekiz Işınlı Yıldız motifi
Kaynak: URL – 176, 2020

Ukrayna ve Türk kültüründe ✚ Artı/ ✖ Çarpı/ ✳ Yıldız Motiflerinin taşıdıkları ortak anlamsal benzerlikleri: Güneş, 4 ve diğer rakamlarla ilişkili olması, maneviyat, bütünlük, zıtlıklar, aile, üretkenlik ile ilişkilendirilmektedir.

6.4.1.5. Svarha/Сварга/Svastika

Türk kültüründe

卐 ✕ ✖ Svastika, öbür dünyaya geçerek oradaki yeniden oluşum düşüncüyü kapsamaktadır (Gümüştekin, 2011; 114). Çetin'e göre svastika motifleri Orta Asya

Türk kültüründe Allah’a ulaşma ve kavuşma sembolü olarak bilinmektedir. İslam’ın “4” temel görevini (namaz, oruç, zekât, hac) sembolize etmektedir. Aynı zamanda ışık ve aydınlığı sembolize etmektedir. Kötülüklerden korunma amaçlı nazarlık ve tılsım sembolü olarak kullanılmaktadır (Çetin, 2017, s. 354, 355).

Türk kültüründe “Oz, Oğ, Og, Ok” şeklinde isimlendirilerek “Tengri – Tanrı” damgası olarak Tanrıya ulaşma anlamını taşıdığına inanılmaktadır. Genellikle mimarlık ve sanat alanında “çarkı felek, svastika, gamalı haç” ismiyle kullanılmaktadır. Orhun’daki Köktürk yazıtlarında - “Z” sesi ve işareti olarak bilinmektedir (Duran, 2019, s. 686).

Şekil 321. Hoca Ahmet Yesevi Külliyesi (1396)’nde gamalı haç (svastika) motifleri
Kaynak: Çetin, 2017, s. 360

Şekil 322. Vakıflar Halı Müzesi’nde bulunan halılarda gamalı haç motifleri
Kaynak: Çetin, 2017, s. 362

Şekil 323. Sivas Şifaiye Medresesi. Kule ve Kümbetinde Oz Damgası (Svastika)
Kaynak: Masiva Türk, 2015

Çarpı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Ukrayna kültüründe svarha/svastika motifi Ateşin gücünü ve aile içi mutluluğu simgelemektedir. Bazı kaynaklara göre ise Güneş’e benzetilir. Eski Ukrayna halkı ise bunu yuvanın içinde sıcaklığı dağıtan ateşin gücüne ve aile içi mutluluğa benzetmektedir. Svarha hem sağ hem de sol tarafa dönük olabilir.

- ✕ Saat yönünün aksine dönen svarha koruyucu ruhani ateşi sembolize etmektedir.
- ✕ Saat yönünde dönen ise aile yuvasını ısıtan ateşi sembolize etmektedir.

✕ “Bütün Svarha”; iki denge akışının oluşturduğu uyum sembolüdür. Çarpı/Artı işaretinin hareket halini yansıtmaktadır. Genellikle Pravoberejja (Kiyev, Çerkası, Kirovohrad, Vinnitsa, Jitomir) da işlenilir. Halk arasında “круторіжки/krutorijki” adı verilmektedir. Bu, iki denge akışının oluşturduğu bir uyum sembolüdür. Aynı zamanda “колядник/koladnik” adıyla da ünlüdür. Ataların bilgeliği ile bütünleşmenin sembolüdür. Svarha: eski, enerjisi güçlü olan bir sembolüdür. (Понятишин, 2018).

Şekil 324. Ukrayna çalışmalarında Svastika motifi
Kaynak: URL – 177, 2020

Şekil 325. Svarha/Свапра/Svastika
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 326. Svarha/Свапра/Svastika
Kaynak: URL – 178, 2020

✕ ✕ ✕ Svastika Motifinin Ukrayna ve Türk kültüründeki ortak benzer anlamları: ışık/aydınlık, koruma/tılsım, İlahi güçle bağlantılı olmasıdır.

6.4.1.6. Eşkenar Dörtgen/Tripil Dörtgeni/ Pomô (Romb)

Türk kültüründe

Eşkenar dörtken motifi Türk kültüründe çeşitli motifler şeklinde karşılaşılmaktadır.

Göz motifi, kem gözlere, zarara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Gözün verdiği zarara karşı en etkili önlem yine göz olduğu savunulmaktadır. Günlük yaşamda sıklıkla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Dokumalarda göz motifi yöreye özgü değişiklikler göstermektedir. Sıklıkla kullanılan, dörde bölünmüş dörtgen şeklindeki göz motifidir. Stilize edilmiş ise üçgen şeklinde olmaktadır. Bunlar haricinde, dikdörtgen, eşkenar dörtgen, kare şekilleriyle de karşılaşılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Pıtrak, dikenli görünümüne sahip olan bir bitkidir. Genellikle tarlalarda yetişmektedir. Anadolu insanları pıtrağın dikenlerinin kötü gözden koruyacağına inanmaktalar. Bu sebepten dolayı onu nazarlık motifi olarak kullanmaktalar. Aynı zamanda bolluğu ifade etmektedir. Un çuvallarında, tandır örtülerinde, pişmiş toprak kapların üzerinde görebilmekteyiz (Erbek, 2006). Genellikle pıtrak motifi, diğer motifler gibi stilize edilmiş şeklinde çalışmalarda yer almaktadır. Pıtraktaki diken tohumların kem gözlerin etkilerinden koruduğuna inanıldığından el sanatlarında nazar motifi olarak kabul edilmektedir. Pıtrağın büründüğü formlar: eşkenar dörtgen, kare, dikdörtgen vb. üzerinde belirli çıkıntıların bulunmaktadır (aktaranlar Karakelle; Kayabaşı, 2018, s. 2638).

Bereket motifi, birlikte kullanılan koçboynuzu ve eli belinde motifleriyle kadın ve erkeği temsil etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Aynı zamanda üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi üç gruba ayrılmaktadır: hayvan ve bitkiler; ağaç, çiçek, yaprak; kayalar, dağlar, sular, doğa varlıkları (Erbek, 2006). Genellikle bu motif, erkek kadın ilişkisini ve üretkenliği sembolize etmektedir. Bereket motifi olarak: arpa, başak, haşhaş, nar, incir, karpuz, kavun gibi çok taneli tahıllar ve çok çekirdekli meyveler şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda anne ve babayı sembolize eden motifler

dokumalarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu motif Anadolu kökenli olup birçok örneklerde görülmektedir (Hatay, Kars, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Adıyaman, Afyon, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çankırı, Erzurum, Eskişehir, Yozgat, Ardahan vb.) (Kaplanoğlu, 2010, s. 59).

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynaktan bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motif, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Akrep, nedensiz kavganın ve kötü niyetin simgesidir. Nasıl ki nazardan korunmak için göz motifleri kullanılmaktadır aynı şekilde de akrebin şerrinden korunmak için akrep motifleri işlenmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynaktan, yine akrep motifinin dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korunma amaçlı kullanıldığı ve sembolik olarak da şeyteni temsil ettiği savunulmaktadır. Aynı zamanda, düşman saldırılarına karşı koruduğuna da inanılmaktadır (Ünsal, 2017: 361). Aynı zamanda, Akrep motifi kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak dokumalarda rastlanmaktadır. İnsanlar akrebin zehrinden korktukları için farklı malzemelerden yapılmış, akrep kuyruğu veya akrep şeklinde takılar üzerlerinde taşımaktalar. Bunu korunma amaçlı yaptıkları savunulmaktadır, özellikle dokumalarda (Taşkaynatan, 2011, s. 49).

Bukağı motifi, aile birliğine ve birlikte olma umuduna işaret etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bereketi, aileyi, ailenin devamlılığını, sevgililerin birleşmesini sembolize etmektedir. Kimi araştırmacılar bukağıyı, atın koşmasını önlemek için ön ayaklarını bir birine bağlayan bir tür çiftli kelepçe olarak tanımlamaktalar. Aynı zamanda Anadolu’da köstek adıyla da bilinmektedir. At, eşek, hayvanların otlaktan uzaklaşmamaları ve sürü ile birlikte kalmaları sağlanmaktadır. Bu sebepten dolayı dokumalarda birbirine bağlılıkları, kopmamaları gerektiğini sembolize etmektedir. Bu motifin Anadolu’da yaygın olan bölgeleri: Hatay, Kars, Konya, Kütahya, Malatya, Sivas, Tekirdağ, Antalya, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Afyon ve İçel (Kaplanoğlu, 2010, s. 61).

Şekil 327. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 179, 2020

Şekil 328. Türk halılarında Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 180, 2020

Ukrayna kültüründe

Eşkenar dörtgen/Tripil dörtgen motifi, İnsanın doğurganlığına ve toprağın verimliliğine benzetilmektedir.

İki üçgenden oluşan bu dörtgen motifi, kadın ve erkeği temsil etmektedir. Eski Ukrayna halkın inançlarına göre üç köşesi kadına ait (mahallenin/yuvanın üç köşesi) ve sadece dördüncü köşesi erkeğe ait olup bütünlüğü tamamlamaktadır.

Ortasında noktası olan eşkenar dörtgenin anlamı ekilmiş tarla olarak bilinmektedir. Bolluk ve bereketi temsil ederek Ukrayna halkın ataları için büyük bir anlam taşımaktadır. Sade romb dışında karşımıza kancalı romblar da karşımıza çıkmaktadır.

Kancalı eşkenar dörtgen ise üretkenliği sembolize eden “kurbağa” adlı olarak da bilinmektedir. Çünkü bu hayvan eski inançlara göre hayat veren gökyüzünün nemiyle ilişkili olduğuna inanılmaktadır. Eşkenar dörtgen motifler düğün havlularına ve gelinliğe işlenmektedir. Hamile olan kadın eşkenar dörtgen motifli kıyafetleri doğum yapana kadar giymek zorundaymış. Çünkü bu sembol güçlü bir tılsım olarak bilinmektedir (Понятишин, 2018).

Eşkenar Dörtgen; Geometrik işaretlerin popüler bir işaretidir. Eşkenar dörtgen ortasında dört yapraklı çiçek sadece güneş işareti olarak (güneş görüntüsünün sembolü olarak) değil, aynı zamanda ana toprağın verimliliğini sembolize etmektedir (Бабиї, 2020).

Noktalı eşkenar dörtgen motifi sıklıkla “ekilmiş tarla” olarak yorumlanmaktadır. Ve bu işaretin Neolitik dönemde kadın heykellerinde bulunduğundan döllenme sembollerinden biri olarak da kabul edilmektedir. Etnografi verilere göre bu motif genellikle düğün elbiselerinde veya evliliğin ilk senesinde giyilen kadın elbiseleri üzerinde görülmektedir. Döllenme, doğum ve evliliğin temel sonucu üreme olarak kabul edildiği için bu “istek” gömlekler üzerine nakşedilmektedir. “Haç şeklindeki eşkenar dörtgen”, belli bir bölgeyi (alan/toprak/mülk) sembolize eden eski motifler arasında yer almaktadır. Yani, bu işaret: ekim (врожай)/bereket anlamına gelen tarlayı/toprağı sembolize etmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7).

Şekil 329. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: Ольга Кравченко, 2015

Şekil 330. Ukrayna kültüründe Eşkenar Dörtgen motifi
Kaynak: URL – 181, 2020

Eşkenar Dikdörtgen motifinin Ukrayna ve Türk çalışmalarındaki taşıdığı ortak anlamsal benzerlikler bereket, iki üçgenden oluşması, kadın ve erkeği temsil etmesi, üretkenlik, tılsım/nazarlık ile ilişkilendirilmektedir.

6.4.1.7. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)

Ukrayna kültüründe

Görsel olarak “8” rakamının yarımına benzemektedir. Bu yüzden “mükemmelliğe giden yol” olarak yorumlamaktalar. “S” sembolü; dalgalı çizgilerdir. “Su” yun simgesidir. Araştırmacılara göre, eskiden Ukrayna halk arasında bu simge suyu anımsatan yılan anlamına gelmekteymiş. Yer altının koruyucusu olarak bilinen yılan erkeğin özünü, neslin devamını sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

Şekil 331. Anahtarlar/Ключі (Klüçi)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Türk kültüründe

 Çengel motifi, kem gözlerden korunma amaçlı kullanılmaktadır. Kadın ve erkek arasında bir köprü anlamını taşımaktadır. Zıt ve değişik kavramların (deniz – dalga, kadın – erkek, rüzgâr – su vb.) odak ve düzlemleri birleştiren hareketleri sembolize etmektedir. “S” harfi olarak stilize edilmiş şekilde halı, kilim, cicim yüzeylerinde kullanılmaktadır (aktaran Ünsal, 2017, s. 362).

Şekil 332. Çengel motifi
Kaynak: URL – 182, 2020

Yılan; Kuvvet, ölümsüzlük ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli motiflerden biri olarak belirtilmektedir. Anadolu işlemlerinde zikzak, meander, bulut, ejder şeklinde görülmektedir (Erbek, 2006). Mutluluk ve bereket sembolü olarak bilinmektedir. Aynı zamanda ocağın sönmemesi ve aileye kötülük gelmesini engellediğine inanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 48).

Şekil 333. Yılan motifi
Kaynak: URL – 183, 2020

Ejder motifi bereket, bolluk, refah, güç, su, yeniden doğuş ve kuvveti sembolize etmektedir. Dokumalarda tılsım niyetinde kullanılmaktadır. Hazine gibi önem taşıyan eşyaların bekçisi olarak bilinmektedir (Taşkınatan, 2011, s. 46). Anadolu Selçuklu ve Osmanlılarda: kuvvet, kudret, hükümdarlık, evrenin ve gökyüzünün simgesi anlamını taşımaktadır (aktaran Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2641).

Şekil 334. Ejder motifi
Kaynak: URL – 184, 2020

Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ağacı; Eski Türk dillerinde ve Anadolu’da güç, kuvvet, bereket ve iyiliği sembolize etmektedir (Taşkaynatan, 2011, s. 47). Kurt ağzı motifi iyimserlik ve korunma/tılsım simgesi olarak da bilinmektedir (aktaran Ünsal, 2017, s. 361).

Şekil 335. Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: URL – 185, 2020

Şekil 336. Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Çengel Motifi/Anahtar Motifi (“S” harfini anımsatması, tılsım/nazarlık).

6.4.1.8. Zikzak Çıta /Шеврону (Şevronı); Eğik Dans/Кривий манець (Kriviy Tanets)

Ukrayna kültüründe: zikzak çıta ya da eğik dans olarak adlandırılan bu motifler kapalı olmayan üçgenlerdir.

: kadın veya maddi boyutu;

: erkeği, ruhani veya manevi boyutu simgelemektedirler.

En eskiye dayanan motifler olarak bilinmektedir (ilkel mağara resimlerinde görülmektedir). Dağ veya toprak anlamını taşımaktalar (Понятишин, 2018).

Şekil 337. Ukrayna Çalışmasında Su motifi
Kaynak: URL – 186, 2020

6.4.1.9. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)

Aynı zamanda “sonsuzluk” ve “kıvrım” da denilmektedir. Meander, Yunancada “kıvrım” anlamını taşımaktadır. İsmi, Meandr nehrin adından gelmektedir. Araştırmacılarla kanıtlanmış bilgiye göre bu sembol Ukrayna’da yirmi bin sene önce kullanılmaya başlamaktadır. Eski Ukrayna sembollerinden daha kıvrımlı olan bu sembol yaşam uyumunu içeren suyu sembolize etmektedir. Bu motif “sonsuz/tükenmez” bir motif oluşturmaktadır. Kaderin ipliğinin uyumu gibi. Ama orijinal kaynağa geri döner (Першоджерела). Hayat yolunu ve sonsuz varlığı simgelemektedir. Bu motifi “eğri dans” olarak adlandırma sebebi eski yöresel danslara benzetilmiş olmasıdır (Ukrayna kadınların gelenek olarak her baharın dans ettikleri yöresel oyunlar). En sık sonsuzluk sembolünü Hutsulşçına, Volın, Kiyivşçına, Kuban ve Poltavşçına’nın (Гуцульщини, Волині, Київщини, Кубані, Полтавщини) işlemelerinde görebilirsiniz. Meandr motiflerle genellikle erkek gömlekleri süslenmektedir. Böylece güç ve hayat enerjisini sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

“Sonsuzluk” suyun akışkanlığını sembolize etmektedir. Su aynı zamanda doğa gücünün kaynağını ve hayat veren kadınsı bir ilkeyi somutlaştırmaktadır. Hristiyanlıkta su arıtmayı (vaftiz ayini) sembolize etmektedir (Цуцман, 2019, s. 78).

Şekil 338. Eğik Dans/Кривий танець (Kriviy Tanets)
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

6.4.1.10. Dalgalı Çizgiler/Спираль (Spiral)

Ukrayna kültüründe dalgalı çizgiler su ile ilişkilendirilmekte ve suya benzetilmektedir.

Birbirine paralel olan dikey dalgalı ya da düz çizgiler yukardan düşen yağmur damlalarına benzetmekteler (Смекалова, 2019, s. 9).

— Yatay düz çizgiler veya zikzak /dalgalı şekline çizgiler ise gökyüzünün nemini sembolize etmekteler (Понятишин, 2018).

İnsanın DNA strüktürü bile bu motife benzer : bilindiği gibi her bir hücrede kesintisiz hayat enerjisi bulunmaktadır. Eski örneklerde tripil spirali denilen semboller karşımıza çıkmaktadır: çap olarak giderek büyüyen daire veya yarım daire şeklindedirler (Смекалова, 2019, s. 9).

 Spiral şekli aynı zamanda zamanın akışkanlığını ve güneş diskinin döngüsel hareketi anlamına gelmektedir (Смекалова, 2019, s. 9). Spiral, yaşam gücünün, yeni bir yaşamın doğuşunun, okuryazar yılın düzeninin, doğurganlığın/bereketin sembolü olarak bilinmektedir (Цуцман, 2019, s.77).

Şekil 339. Dalgalı Çizgiler/Спіраль (Spiral)
Kaynak: Смекалова, 2019, s. 9

Türk kültüründe ise Suyolu Motifi olarak adlandırılan bu motiflerde karşılaşılan “su” yaşamı simgeler (İlden, 2017, s. 247). Pişmiş topraktan yapılmış çanak/çömlekler üzerinde de zikzak veya meander diye adlandırılan suyolu motifleri uygulanmaktadır. Türk kültüründe ise Suyolu Motifi olarak adlandırılan bu motiflerde karşılaşılan “su” yaşamı simgeler (İlden, 2017, s. 247). Pişmiş topraktan yapılmış çanak/çömlekler üzerinde de zikzak veya meander diye adlandırılan suyolu motifleri uygulanmaktadır. Su: yaşamı, yaşam sürekliliğini, yeniden doğuşu, bedensel ve ruhsal yenilenmeyi, soyluluğu, bilgeliği, saflığı, bereketi ve erdemi simgelemektedir. Meander adıyla adlandırılan suyolu motifleridir. Su, yaşamı simgelemektedir. Bu motif Anadolu’da önemli yere sahiptir. Bazı kaynaklar meander simgesini ejderhaya benzetmektedirler (Erbek, 2006). Bu motif taş üzerine yapılırken köşeli olmaktadır, dokumalarda ise yuvarlak veya üçgen şeklini almaktadır. Kurak bölgelerin türbelerinin kubbelerinde suyolu motifi sıklıkla raslanmaktadır. Bu motif insanlar arasında çok kullanılan motif olmaktadır. Genellikle: Hakkâri, Hatay, Kayseri, Konya, Sivas, Adıyaman, Aydın, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, İçel, Ardahan bölgelerinin kilimlerinde görülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 63). Su, Anadolu’da, akıp giden her şeyi silen, örten veya yeniden yaratan yapısıyla temizlik, hayat, sonsuzluk, devamlılık, bereket ve üremenin sembolü olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle bordürlerde yer alan kenar suları, geometrik, soyut ve devam eden yönleriyle ölümden sonra yaşama olan inancı, cenneti sembolize etmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2635).

Şekil 340. Türk Çalışmalarında Suyolu motifi
Kaynak: URL – 187, 2020

Çizgi Motifleri/Suyolu Motifi (suyu sembolize ermeleri, bedensel ve ruhsal yenilenme, yaşam, yeniden doğuş, bereket).

6.4.2. Bitki Motifleri

Ukrayna kültüründe bitki motiflerin işlenme sebebi, doğanın güzelliğini kumaşa aktarmaktır. Ukrayna bitki işlemelerinde sıklıkla kullanılan birkaç motifler şunlardır:

“üzüm”, “şerbetçiotu”, “çınar yaprağı”, “menekşe” vb. Bazıları halkın eski sembolik temsillerinin damgasını taşımaktadır. Aynı zamanda bu süslemelerde genellikle: kalına, çınar ağacı, yapraklar, şerbetçiotu, gelincik, üzüm, kadife çiçeği, zambak, gül, meyveler kullanılmaktadır (Баби́й, 2020).

Kulish’e göre, Ukrayna’nın bitki sembolleri: kgalına, söğüt ağacı, çınar ağacı, kavak ağacı, vişne ağacı, şerbetçioğlu, menekşe, gelincik, zambak, gül gibi çeşitli bitki ve ağaçların stilize edilmiş halleri kullanılmaktadır. Bunlar uzun zamandır halkın güzelliğini, manevi gücünü ve toprağına olan sevgisini temsil etmektedirler. Ukrayna atasözü diyor ki: “Без верби і калини нема України. /Söğüt ağacı ve kgalına yoksa Ukrayna da yoktur.” Yani, söğüt ağacı ve kgalına olmadan Ukrayna da olmaz cümlesiyle onlara verilen değer vurgulanmaktadır. Kgalına aynı zamanda Ukrayna’nın kendini de temsil etmektedir. Aynı zamanda kgalına Ukraynalıların soy ağacı olarak bilinmektedir. Bazı araştırmacılar ismini: güneş, ısı ve ışıltı ile ilişkilendirmekteler (Куліш, 2015, s. 108).

Bitki sembolleri arasında başak ve kadife çiçeği de bulunmaktadır. Başak, yaşam sembolü olarak aile içi refah ve uyumu simgelemektedir (URL-188, 2020).

Türk kültüründe bitki motifler genellikle: çiçekler, yapraklar, dal uzantıları, ağaçlar ve meyveler görseliyle karşımıza çıkmaktadır. Çiçekler; kimi dokumalarda az, kimilerinde ise aşırı stilize edilmektedir. Örneğin: hatai, lale, sümbül, goncagül, penç, karanfil. Yapraklar: çeşitli çiçeklerin yaprakları stilize şeklinde kullanılmaktadır. Küçük, basit, iri dişli yapraklar, hançer kıvrımlı ve parça halind yapraklar görülmektedir. Dal uzantıları: Hatai ve diğer çiçekleri beraber kullanmak için uzun dalların oluşturduğu tek düzeni, görseli tamamlamak adına yaprak ve pençlerle birlikte kullanılmaktadır. Ağaçlar: selvi, hurma, nar, palmiye gibi ağaçlar sıklıkla karşılaşılmaktadır. Meyveler, XVIII. yüzyıldan sonra süsleme sanatında sıklıkla karşılaşıldığı öne sürülmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 54, 55).

Birçok eski halklar kültürel değerlerinin bir kısmını da olsa, sergilemiş oldukları çalışmalarıyla günümüze kadar taşıdıklarını görebilmekteyiz. Bazıları tekstil, bazıları mezar taşları, bazıları ise diğer alanlarda bu sembol ve motifleri geçmişten kalan iz

olarak bizlere aktarmaktalar. Bu halklardan biri de Tük Soylu halklardan olan Gora halkıdır.

Gora halkın bitki motifleri arasında en çok: lotus, gül, lale çiçekleri, yaprak, dal ve ağaç motifleri karşılaşılmaktadır. Özellikle XIX. yüzyılın mezar taşlarında baroklaşmış kimi yaprak motifleri sıklıkla görülmektedir. Lotos ise Türk sanatında Nilüfer çiçeği olarak bilinmektedir. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra Nilüfer çiçeğinin yanında Hz. Muhammed'in simgesi olarak bilinen Gül motifleri de Türk sanatında karşılaşılmaktadır. “Elif” harfine eş sayılan “Allah” kelimesinin yazılışını ifade ettiği için “lale” de önemli çiçekler arasında yer almaktadır. Bitki motiflerin çoğu sadece süs unsuru olmayıp tabiat kültürüyle bağlantılı olmaktadır (Çoruhlu, 2008, s. 141).

Anadolu’da tarih boyunca bitki ve çiçekler bütün ibadethanelerde süsleme aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hitit, Sümer ve Asur sanatında “Hayat Ağacı” yaygın olarak kullanılmaktaydı. Karatepe kazılardaki kabartmalarda bol örnekleri bulunan bu motif, tüm Anadolu uygarlıklarında çeşitlemelerle karşımıza çıkmaktadır. Anadolu inanç ve efsanelerinde “defne ağacı”, “badem ağacı” ve “gül ağacı” önemli yere sahip olmaktadır. Defne bu efsanelerde su perisi olarak yengi ve barışı simgelemektedir (Alp, 2009, s. 56). Anadolu Selçuklularda hayat ağacı dalları arasında bulunan nar meyveleri cennetin sembolü olarak bilinmektedir. Ağaç etrafındaki rozetler gezegenleri sembolize etmektedir. İslamiyetin Anadolu’da iyice yerleşmesiyle birlikte başlayan İslam sanatında figür giderek azalmakta, yerine ise natüralist ve stilize bitki motifleri kullanılmaktadır. Osmanlı saray kumaşlarında çiçek motifleri, lale, karanfil, sümbül, gül, elma ağacı, bahar dalı, hurma ağacı, servi ağacı ve nar motifleri en çok kullanılan motifler olmaktadır. Anadolu işlemlerinde de hayat ağacı ve nar motifleri kullanılmıştır. Anadolu inanışında nar – cenneti, haşhaş – ebedi uykuyu; incir, asma ve zeytin – bereket ve bolluğu sembolize etmektedir. Servi Anadolu’da ölümsüzlüğü simgelemektedir (Alp, 2009, s. 57, 58). Türklerin ağaç inancına olan diğer örnekler ise çam, meşe, kavak, ardıç vb. (Arslan, 2014, s. 63).

Türk sanatında “hatayî çalışmalar” da sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatayî, tüm bitkisel desenlerin (bitkinin dikine kesitinin) yoğun stilize edilmiş haline denilmektedir.

Yapraklar, bu gruptaki penç, goncagül, hatayi vb. motifleri meydana getirmekte olup diğer motiflerle beraber kullanılarak temel motifler kitlesinde yer almaktalar. Bitkisel motiflerin bir diğer grubu ise yarı stilize edilmiş çiçeklerdir. Hatayî grubuna nazaran, daha az stilize edildiğinden hangi çiçek olduğu anlaşılmaktadır. Bu çizimler arasında gül, karanfil, lale, sümbül gibi çiçekler dışında bahar dalları ile serviler gibi ağaçlar da bulunmaktadır (İlden, 2017, s. 225, 226).

Eski ve yeni Türk sanatında kullanılan bitki motifleri şu şekilde sıralanmaktadır: Yapraklar – tek (berk), çift, üçü (seberk), beşli yapraklar (pençberk), hançer yapraklar (saz yaprak), kır çiçekleri, gül, karanfil, lale, asma, sübül yaprakları; Çiçekler – basit ve gelişmiş hatailer/hayati, şakayıklar, lotuslar (nilüferler), bahçe çiçekleri (lale, karanfil, gül, sümbül, zambak, çiğdem, menekşe, küpeli, rozet; Ağaçlar – selvi, meyve ağaçları, asma, çiçek açmış ağaçlar; Meyvalar – üzüm, nar, haşhaş, erik ya da elma; Buketler (aktaran Haklı, 2018, s. 16).

6.4.2.1. Dünya Ağacı/Hayat Ağacı/Світове древо (Svitove derevo)

Ukrayna kültüründe

Evren modelinin üç bileşenden oluşmaktadır: yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü yaşamları. Ağacın kökleri: geçmiş; gövdesi: günümüz; dalları: geleceği temsil etmektedir. Yeryüzünün gökyüzüyle olan ilişkisini tasvir etmektedir. Ağacın besleyici olduğuna ve rehberlik ettiğine inanılmaktadır. Bu sebeple yaşamın ölüm karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Hayat Ağacı motifi başak, buğday, dallar ve üzüm salkımı şeklinde de tasvir edilmektedir. Soy ve üç dünyanın bileşiminin hakikatini içermektedir. Yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadını ilkenin bir sembolü olarak da bilinmektedir. Kadın siması olarak zor motifler şeklinde de kullanılmaktadır. Hayat Ağacı motifi: uzunluğu ve kısalığı, istikrar ve dinamikliği, güç ve zayıflığı, alt ve üstü kendinde barındırarak doğanın sürekli yeniden canlanmasını sembolize etmektedir (Понятишин, 2018).

Hayat (Dünya) Ağacı; son derece derin anlamlar içeren, merkezi simge olan Ukrayna sanatındaki en eski ve yaygın süs motiflerinden biri olarak bilinmektedir. Slav mitolojisinde, dünya ağacı: Virius, Cennet Ağacı, huş ağacı, akçağaç, meşe, çınar

ağacı, elma ağacı, gök ağacı, bilgi ağacı olarak bilinmektedir. Bir tür insan modeli olarak benimsenen, uzayda ve zamanında dünyanın organizasyonunda rol aldığına inanılmaktadır. Birçok araştırmacı için Hayat Ağacı, yeryüzünün gökyüzü ile olan ilişkisi, felsefi anlayışa göre: geçmiş, şimdiki ve gelecek arasındaki bir bağlantı olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra, ağaç dallarıyla tüm dünyayı taşıdığına da inanılmaktadır. Yaprakları gökyüzüne, toprağa ve suya dokunmaktadır. Ağacın besleyici olduğu ve rehberlik ettiği inancı benimsenmiştir. Bu yüzden yaşamın ölüm karşısındaki zaferi sembolize etmektedir. Aynı sebepten dolayı eski Ukrayna halkı onu ilah olarak kabul etmektedir. Hayat (Dünya) Ağacının görselinin iki çeşidi bulunmaktadır: topraktan çıkarak büyümeye başladığında simetrik olarak dallarının yukarı doğru yükselmesi ve tohumdan büyüyen hali (yaşam ve doğurganlık fikrini taşıyan kadınsı ilkenin bir sembolü olarak bilinmektedir). Var olan kültüre dayanarak, bir kadın genellikle ağaç şekliyle bütünleşmektedir: elbisesi bir ağacın üçgen tabanı ile birleştirilmektedir. Özellikle yabı bakımından zengin olan bu motif, kökleriyle toprağa dayanan, dallarıyla ise gökyüzüne uzanmaktadır. Genellikle çiçekli bir ağaç, Güneşin elçi kuşlarıyla, baharın habercisi, sevgi sembolleriyle tasvir edilmektedir (Баби́й, 2020).

Şekil 341. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Надія Понятишин, 2018

Şekil 342. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: URL – 189, 2020

Türk kültüründe

Hayat ağacı motifi, sonsuzluğun sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Kökler; yeraltını. Alt dalları ve gövdesi; gökyüzünü. Üst dalları; cenneti. Bu mantığa göre yeryüzü ile cennet arasındaki ilişkiyi sembolize etmektedir. Ağaç yerleşikliği, göç edememeyi sembolize etmektedir. Hayat ise evrenin ölümsüzlüğünü, güzelliğini ve yerkürenin eksenini sembolize etmektedir. Hayat Ağacının sembolleri: incir, zeytin, hurma, asma, nar, palmiye, meşe/çınar ağacı, sedir ve servi olarak bilinmektedir. Çalışmalarda genellikle servi ağacını yeşil hali motif şeklinde işlenerek uzun ömür, boy, dayanıklılık ve güzelliği sembolize etmektedir (Erbek, 2006). Bir diğer kaynaktan ise Hayat Ağacı motifi hakkında bu şekilde bahsedilmektedir: Ölümsüzlüğü simgeleyen motiflerden oluşan bu motif sonsuz yaşamı ve cenneti sembolize etmektedir. Tek İlah inanan dinlerin arasında insanın yaratılışını konu alan bölümlerindeki ortak noktası, Hayat Ağacı motifidir. Bu motif, Anadolu'da mezar taşları üzerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 45).

Şekil 343. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Şekil 344. Hayat Ağacı motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Hayat/Yaşam Ağacı (üç yaşamı sembolize etmeleri; yeraltı, yeryüzü, gökyüzü/cennet; yeryüzünün cennet ile olan ilişkisini; ölümsüzlük).

6.4.3. Hayvan Motifleri

Türk kültüründe kaplan, kartal, güvercin, tavus kuşu, yılan, pars, at ve ejder motifin yanı sıra Osmanlılarda anka veya zümrüd-i anka simurg “devlet kusu” olarak bilinen mitolojik hayvan figürleri de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 55).

Türk sanatında hayvan motifleri genellikle diğer motiflerle beraber işlenerek yardımcı unsur rolünde kullanılmaktadır. Türk kültüründe hayvan figürleri iki gruba ayrılmaktadır: Orta Asya’dan gelen simurg (zümrüdüanka), ejder ve kilin (ejder atı) gibi hayali hayvan motifleriyle geyik, pars, ceylan, aslan, leylek, tavşan, kuş, balık gibi kısmen stilize edilmiş hayvan motifleri. Bu motifler daha çok minyatür ya da yazısız panolarda görülmektedir (İlden, 2017, s. 226). Bazı hayvan motiflerin sembolik anlamları şu şekilde açıklanmaktadır:

Kartal ve Avcı kuşlar; Göktürk ve Uygurlarda kartal ve diğğer yırtıcı kular hükümdar ya da beylerin koruyucu ruhu ve hukuki sembolü olarak bilinmektedir. Güneş, güç ve kudreti temsil etmektedir. Aynı zamanda zafer kazanmanın işareti olarak kabul edilmektedir. İslamiyat’dan sonra kartal güç, hükümdarlık ve kuvveti temsil etmektedir. Zaman zaman arma olarak da kullanılmaktadır. Aslan: güç, ihtişam sembolü kabul edilmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Ali’nin unvanı ve sembolü olarak bilinmektedir. Savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudreti sembolize etmektedir. Hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı temsil etmektedir. At; kuvvet ve kudret simgesi olarak bilinmektedir. At sürüleri, zenginliğin belirtisi olmaktadır. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 50, 51, 52). Geyik; Göktürklerde hükümdarlığın sembolü olduğu bilinmektedir. İslamiyet’ten sonra bolluğu ve bereketi sembolize etmektedir. Kimi zaman yol göstericisi kimi zaman ise mübarek binek olarak kabul edilmektedir. Balık; Türklerde bolluğu, bereketi ve refahı simgelemektedir. Burç sembolü olarak da kullanılmaktadır. Horoz ve Tavuk; Şamanizmden kalma Türklerde horoz, kötü ruhları kovan ve koruyucu olan bir hayvan olarak bilinmektedir. Altın tavuk/horoz hükümdar ailesini, gümüş olan hükümdar olmayan soylu kişileri temsil etmektedir. Aynı zamanda horoz, barışı simgelemektedir. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır. Tavşan; Göktürklerde av hayvanı olması nedeniyle uğur sayılarak bolluğu simgelemektedir. İslamiyet’ten sonra Türk inanışlarında bolluk, kurnazlık ve

iyi şansın olarak kabul edilmektedir. Alevi Türklerde ise bunun aksine uğursuzluk olarak kabul edilmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 52, 53, 54).

Anadolu'da hayvanlar, doğa güçlerini betimleyen semboller olarak bilinmektedir. Bazı hayvanlar iyilik, bereket, güç, egemenlik ve barış sembolize ettiği gibi bazıları da kötülük, ölüm, uğursuzluk, yıkım ve savaşı sembolize etmekte. Genel anlamda Anadolu'da boynuzlu hayvanlar uğur, bereket ve güç gibi iyi nitelikleri taşımaktalar; akrep ve yılan gibi sürüngenler ise kötü nitelikleri simgelemekteler. Bu tanımlamalarda dini ve büyü inançlarıyla hayvanların yararlılık, verimlilik ve üretimsel katkıları da etken olmaktadır. Örneğin, koç, koyun, at gibi hayvanlar ilk çağlardan günümüze kadar süt, et ve derilerinden yararlanabildiği gibi binek hayvanı olmaları da insanların işlerine katkıda bulunmaktadır (Alp, 2009, s. 51).

Türk kültüründe de Anadolu'da olduğu gibi keçi, koyun, koç bolluğu ve bereketi; koyun, güçlülüğü ve zayıflığı sembolize etmektedir. Kartal, kuğu, avcı kuşlar, güvercin, kaz kutsal olarak kabul edilmekteler. Kurt, boğa, at, manda, öküz, geyik gök unsurları olarak kabul edilmekteler. Ejder yer ve gök simgesi olmaktadır. Yırtıcı kuşlar Türk büyükleri tarafından taşındığı ve unvan olarak kullanıldığı eski tarihi metinlerde belirtilmektedir (Alp, 2009, s. 52). Anadolu Selçuklularda çift başlı kartal, ejder ve aslan motifleri ışıgı, kuvveti, kudreti ve hükümdarlığı sembolize etmekte. Bu motiflerin anlamları kullanılan yere göre değişmektedir. Anadolu Selçuklularda aslan, boğa, kartal ve ayı güneşi sembolize etmekte. Çift başlı kartal hem geçmişini hem de geleceği, politik açıdan ise birleşmeyi sembolize ettiği var sayılmaktadır. Kartal ve kuş tılsım ve nazarlık niyetine de kullanılmaktadır. Eski Türk halılarında ise en sık rastlanan hayvan motifleri kuş, kaplumbağa, yılan ve balık (bereket ve uğur sembolü) olmaktadır (Alp, 2009, s. 54).

Yırtıcı olmayan diğer kuşlara da sembolik anlamlar yüklenmektedir. Bildircin: yiğitliği; sülün: güzellik ve iyi şans; saksağan: iyi haberi; turna: ölümsüzlüğü, zenginliği ve uzun hayatı; altın ya da kırmızı karga: güneşin; karakarga: şeytanın ve kötülüğün; ördek (Budist dönemde): mutluluk ve refahın; tavus kuşu: güzellik, itibar ve şerefi; güvercin: uzun hayatı; kaz: erkeklik, başarı ve evliliğin sembolü olarak bilinmektedir. Kuğu ile kaz aynı zamanda Türklerde kut ve beyliği temsil etmektedir.

Genelde kuşlar, ruhu ve cenneti temsil etmekte. Bu anlamlar Budist döneminden kalmış olsa da İslamiyet’den sonra da, tanrılarla olanlar hariç kullanılmaya devam etmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 53). Toplam Türk kültüründe rastlanan hayvan motifleri: Stilize hayvan motifleri – kuşlar (kartal, şahin, güvercin, horoz, kaz, ördek, keklik, sülün, tavus kuşu, serçegiller); yırtıcı hayvanlar (aslan, kaplan, leopar, tilki, kurt, ayı); evcil hayvanlar (boğa, inek, manda, deve, keçi, eşek, köpek, tavşan; suda yaşayanlar (balık, kabuklu su salyangozları); sürüngenler (yılan) (aktaran Haklı, 2018, s.17). Kuş Motifleri; Sembol şeklinde kullanılan bazı ortak hayvanlar ise; at, aslan, koç, yılan, güvercin, tavus kuşu, leylek, tavşan, balık, geyik vb.

Ukrayna kültüründe zoomorfik (hayvan) işlemlerinde tasvir edilen ise: at, tavşan, balık, kurbağa; böceklerden: sinek, kelebek, örümcek, uçan böcekler. Çoğu durumlarda, zoomorfik süslemeler sanatçının kişisel görüşlerine ve yorumlamasına özgüdür. Bıldırcın, güvercin, tavus kuşu gibi kuşlar genellikle çift halinde bayanların düğün gömleklerinin kollarına işlenmektedir. Böyle bir gömleğin sahibi yalnızca evli bir kadın olabilmektedir (Власюк, UDC: 37.035.6:371.134:7). Hayvan süslemeleri de yaygın olarak kullanılmaktadır. Eski nakışlı havlularda genellikle kuşların motifleri görülmektedir: güvercin, guguk, tavus, şahin, yukmak kuşu, bülbül ve leylek olarak belirtilmektedir. Etno kültürel gelenekleri bakımında kuşlara ilgi gösterilmektedir. Onlara tanıklık eden birçok ritüel, efsane ve şarkı bulunmaktadır. Kuşların savaşta, çiftçilikte, avda, aile yaşamı konularında çok yardımları dokunduğu aşikârdır. İnanca göre ruh yeni doğmuş bebeğe kuş şeklinde gelmektedir, insan öldüğünde ise aynı kuş şeklinde ruh bedeninden ayrılmaktadır. Kuşlar gökyüzünü yeryüzü ile birleştirmekteler. Güneş özellikleriyle ortak yönleri bulunmaktadır. Güneş sonbaharda battığında, kuşlar sıcak ülkelere göç etmekte, ilkbaharda da güneş doğduğunda ülkelerine geri dönmekte (Бабиї, 2020).

Eskiden insanların refahı ve yaşamında büyük bir rol alan hayvancılık ve hayvan avcılığı, tekstil dışında Paskalya yumurtalarında da hayvan resimlerinin sembolizmini şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Her şeyden önce geyik, atlar, koç, kuşlar, balık ve daha fazlası. Eski dinlerdeki birden fazla Tanrı’ya olan inanışlar doğayı çözmeye konusundaki hayal güçlerinin tatmini olarak yorumlanmaktadır. İlahlar arasında en saygın olan Koruyucu, Büyük Tanrı kabul edilmektedir. Kollarını gökyüzüne doğru

kaldırılmış bir kadın figürü olarak tasvir edilmektedir. Daha sonra, muhtemelen Hristiyanlığın etkisiyle bu figür haç şekle dönüşmektedir. Dikkat çeken nokta, düz ve eğik haçların (artı ve çarpı işaretlerin) birleşimi erkek ve kadının hayattaki başlangıcını sembolize etmesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42). Bunlar harici Ukrayna hayvan sembolleri arasında “aslan” da yer almaktadır. Özellikle özgürlük sembolü olan Üç Dişli büyük armada kullanılarak hükümdarlığı sembolize etmektedir.

6.4.3.1. Horoz ve Tavuk motifi

Türk kültüründe

Şamanizmden kalma Türklerde horoz, kötü ruhları kovan ve koruyucu olan bir hayvan olarak bilinmektedir. Altın tavuk/horoz hükümdar ailesini, gümüş olan hükümdar olmayan soylu kişileri temsil etmektedir. Aynı zamanda horoz, barışı simgelemektedir. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 53).

Şekil 345. Horoz Motifi. XV. yüzyıla ait hayvanlı halı (Mevlânâ Müzesi – Konya).
Kaynak: Büyükkaragöz, 2016, s. 31

Şekil 346. Hun Türklerinin Birinci Pazırık Kurganında Bulunmuş Olan Çift Başlı Horoz Figürü, Rusya Devlet Müzesi
Kaynak: Büyükkaragöz, 2016, s. 20

Ukrayna kültüründe

Horoz; evin bekçiliğini, huzur, refah, aile mutluluğunu sembolize etmektedir (Бабиї, 2020). Günün habercisi olan horoz, Tanrı güneşinin/ışığının iletkeni olarak bilinmektedir. İyiliği kötülüğün etkilerinden koruyan bir gardiyanı temsil etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Kuşlar, Azizlerin dindarlığını ve Tanrı'ya yükselmelerini sembolize etmekte (Ткачова & Гудима, 2009, s. 49).

Şekil 347. Horoz motifi
Kaynak: URL – 190, 2020

6.4.3.2. At motifi

Türk Kültüründe at motifi, kuvvet ve kudret simgesi olarak bilinmektedir. At sürüleri, zenginliğin belirtisi olmaktadır. Türk Hayvan Takviminde yıl sembolü olarak kullanılmaktadır (Çatalbaş, 2011, s. 51).

Şekil 348. At motifi
Kaynak: aktaran İlden, 2017, s. 245

Ukrayna kültüründe

At; kötülüklerden ve çeşitli talihsizliklerden koruma kabiliyetine sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu sihirli özelliklerini vücudunun diğer kısımlarına da yüklemekteler (özellikle baş kısmına). Sıra şeklinde olan süslemelerde inek, geyik vb. motifler de

olduça yaygındır (Іваневич, 2011, s. 79). Aynı zamanda halk arasında hız, güç ve sadakat anlamlarıyla da yorumlanmaktadır.

Şekil 349. Ukrayna kilimlerinde İnsan ve Hayvan motifleri
Kaynak: URL – 191, 2020

6.4.3.3. Aslan motifi

Türk kültüründe Aslan motifi güç, ihtişam sembolü kabul edilmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Ali'nin unvanı ve sembolü olarak bilinmektedir. Savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet, kudreti sembolize etmektedir. Hükümdarın kendisini veya oturduğu tahtı temsil etmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 51).

Şekil 350. Aslan motifi
Kaynak: URL – 192, 2020

Ukrayna kültüründe

Aslan; padişahlığının/hükümdarlığının (URL-193, 2019). Genel anlamda aslan “hayvanların kralı” olarak bilinmektedir. Güneş ve ateşin gücünü kendinde barındıran geleneksel güç ve cesaret sembolü olmaktadır. Hanedanlık armağanlarında “aslan” kraliyet haysiyetini ve asaletini sembolize etmektedir. Aslan, Lviv şehrinin ve tüm Galıçya'nın mantıksal bir sembolüdür. Geçmişte “aslan” Rusya Krallığı'nın arması (12. – 13. yüzyıl), Rus Hükümdarlığı (15. – 18. yüzyıl), BUHC (Batı Ukrayna Halk Cumhuriyeti) (1918) ve Ukrayna'nın büyük arması (1999) projesinde kullanılmaktadır.

Podilia’da 17. Yüzyılda bir ölçüde Zaporozhian Kozaklarının geleneklerini takip eden bir “aslan” emri bulunmaktadır (URL-194, 2020).

Şekil 351. Ukrayna Çalışmalarında Aslan motifi
Kaynak: Ольга Харченко, 2017

6.4.3.4. Yılan/Ejder motifi

Türk kültüründe yılan; kuvvet, ölümsüzlük ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli motiflerden biri olarak belirtilmektedir. Anadolu işlemlerinde zikzak, meander, bulut, ejder şeklinde görülmektedir (Erbek, 2006). Mutluluk ve bereket sembolü olarak bilinmektedir. Aynı zamanda ocağın sönmemesi ve aileye kötülük gelmesini engellediğine inanılmaktadır (Taşkınatan, 2011, s. 48).

Şekil 352. Yılan/Suyolu motifi
Kaynak: Soysaldı, 2008: 459

Ejderha, hava ve suyun efendisidir olarak bilinmektedir. Bereketli bahar yağmurlarını getirdiğine inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247). Ejder genelde aslanpençeli, kanatlı ve kuyruklu mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ejder motifi, bolluk, su, bereket, yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Bu motif dokumalarda bir tılsım niyetinde kullanılmaktadır. Hayat ağacını, güneşi, tarlayı koruduğuna inanılmaktadır. Hava ve suyun hâkimi olduğu savunulmaktadır. Büyük bir yılan olduğuna inanılan bu hayvan hazine gibi önem taşıyan eşyaların bekçisi olarak bilinmektedir. Ejderin uzun zaman ay tutulmasının sebebi olarak

inanılmaktaydı (Taşkınatan, 2011, s. 46). Ejder: yeniden doğuşu, bereketi, bolluğu sembolize etmektedir. Ejder, aslanpençeli, kanatlı ve yılanı anımsatan kuyruğu olan mitolojik bir hayvan şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde bu hayvan: iki kanatlı, dört ayaklı, yedi başlı, uzun kalın kuyruklu olarak tasvir edilmektedir. Ejder motifi, Orta Asya Türklerin çalışmalarında gagalı, aslan ayaklı ve kanatlı olarak işlenmektedir. Diğer kaynaklarda olduğu gibi bu kaynaktada ejder, suyun ve havanın tek hâkimi olarak bilinmektedir. Bu motif, Anadolu Selçuklu ve Osmanlılarda kuvvet, kudret, hükümdarlık, evrenin ve gökyüzün simgesi anlamına gelmektedir (aktaranlar Karakelle & Kayabaşı, 2018, s. 2641).

Goralıların halı, çarşaf, çorapları üzerine nakış olarak işlenmiş ejder veya ejderha eski Türklerin masal hayvanı olarak bilinmektedir. Bereket, refah, güç ve kuvveti sembolize etmektedir. Yer ve gök olarak iki tür ejder bulunmaktadır Türk mitolojisinde. Ejder, evrenin veya dünya ağacının bekçisi olarak bilinmektedir (Çoruhlu, 2008, s. 138).

Şekil 353. Ejderha motifi
Kaynak: URL – 195, 2020

Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ağacı: Kurt Ağzı Motifi: Anadolu kültüründe kirkitli dokumalarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kurtağzı ve kurt izi gibi motiflerin dokumaya aktarılmasının sebebi yine kurtlar olmaktadır. Çünkü kurt, hayvancılıkla geçinen insanlar için tehlike arz etmektedir. Fakat eski Türk dillerinde ve Anadolu’da güç, kuvvet, bereket ve iyiliği sembolize etmektedir (Taşkınatan, 2011, s. 47).

Araştırmalara göre, ilk insanlar vahşi hayvanlardan ve doğal afetlerden (fırtına, şimşek, deprem vb.) korunma niyetinde yılan kemiği, kurt dişi, akrep kuyruğu gibi hayvan parçalarını üzerlerinde taşımaktalar. Aynı mantıkla bu figürleri stilize

halleriyle dokumalarda kullanılmaktalar. Kurt Ağzı motifi iyimserlik ve korunma simgesi olarak bilinmektedir (aktaran Ünsal, 2017, s. 361).

Şekil 354. Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
URL – 196, 2020

Şekil 355. Kurt Ağzı/Kurt İzi/ Canavar Ayağı
Kaynak: Mine Erbek, 2006

Ukrayna halkın eski inanca göre ise yılan, yeryüzü suların tanrısı olarak bilinmektedir. Bu yüzden üremenin büyü gücünü onunla ilişkilendirmekteler. Paskalya yumurtaların üzerine işlenen yılan motifinin (dalgalı çizgi) amacı kısır olanların o durumdan kurtulup üretkenliğin/bereketin artmasını sağlamaktır. Yılan motifinin değişkenleri spiral ve sıhna olmaktadır (Ткачова & Гудима, 2009, s. 42).

Şekil 356. Ukrayna çalışmasında Su motifi
Kaynak: URL – 197, 2020

Şekil 357. Ukrayna çalışmasında Su motifi
Kaynak: URL – 198, 2020

6.4.3.5. Geyik motifi

Türk kültüründe

Göktürklerde hükümdarlığın sembolü olduğu bilinmektedir. İslamiyet’den sonra bolluğu ve bereketi sembolize etmektedir. Kimi zaman yol göstericisi kimi zaman ise mübarek binek olarak kabul edilmektedir (Çatalbaş, 2011, s. 52).

Şekil 358. Türk kilimlerinde Hayvan motifleri
Kaynak: MEB, 2009

Ukrayna kültüründe

Geyik, Güneş ile ilişkilendirilmektedir. Eski inanışlara göre, Güneş alternatif olarak hem gökyüzünde hem de yerin altında bulunmaktadır ve geyikler Güneşi boynuzlarıyla gökyüzüne taşımaktalar. Geyik boynuzları ise yükselen Güneş ışınlarını sembolize etmektedir (Глушак, 2012, s. 92). Işığın sembolü olan bu motif, kazanan kurtarıcıyla, koruyucuyla, muhafızla, rehberle vb. ilişkilendirilmektedir. Hristiyanlıkta geyik, Tanrı’yı aramanın ve karşılıklı yardımlaşmanın bir göstergesidir (Ткачова & Гудима, 2009, s. 50).

Şekil 359. Geyik motifi
Kaynak: URL – 199, 2020

Ukrayna ve Türk kültüründe geyik motifinin sembolize ettiği ortak benzer manalar hükümdarlık ve rehberlik ile ilişkilendirilmektedir. Horoz motifinin ortak anlamsal benzerliği “koruyucu” özelliği olmaktadır. Aslan motifinin kullanımı konusundaki ortak amaç “hükümdarlığı” sembolize etmesidir. Yılan/Ejder motifinin ise “su” ile bağlantılı olmaları ve “koruyucu” mana içermesidir. At ise daha çok görsel benzerliği olmasına rağmen sonuç incelendiğinde ortak anlamsal benzerlik “güç/kuvvet” olarak betimlenebilmektedir.

6.4.4. Antropomorfik/İnsan Motifleri

Ukrayna kültüründe antropomorfik süs motifleri insan figürlerinin veya sürücülerin görüntülerini içermektedir. Ağaç şeklindeki insan figürleri veya stilize edilmiş kadın figürü (elleri yukarı doğru olan) arkaik süslemeler arasında yer almaktadır. Genel olarak işlemeli arkaik sahneler antropomorfik karakterlere sahip süslemeler Doğu Podilia’nın özellikle Vinnytsa bölgesinin havlu süslemelerine aittir. Örneğin, kimi havluların merkezinde kadın figürü (“Büyük Tanrıça” anlamlarını da taşımakta olan), iki taraftan ise atlar, kuşlar, yıldızlar işlenilmektedir. Aynı zamanda, çalışmalar arasında, kadın figürlerini bir dizi şeklinde de görmek mümkündür (Іваневич, 2011; 80).

Slavlar için derin sembolizmi içeren ve koruyucu olarak bilinen, ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürüdür (Koruyucu, Büyük Tanrıça/Берегиня/Berehinya). Bu motif aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucu ve insan kaderinin efendisi olarak bilinmektedir. Üçgen işareti şeklinde olan “tarak” veya “tırmık” motifleriyle, bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Türk kültüründe insan motiflerine örnek olarak, stilize edilmiş elibeline motifi verilmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 55). İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006). Eli belinde motifi kadını temsil etmektedir. Erkeği temsil eden motif ise koçboyzuzu motifidir.

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir: koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırğızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik kombinasyonlarla işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şevkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamlar da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Eli belinde ve koçboynuzu motifleri haricinde insan uzuvları şeklinde yorumlanan el/parmak (el/parmak/tarak) motifleri de Türk çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır. El motifi, verimliliği sembolize etmektedir. Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlaştırılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkın, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştekin, 2011, s. 114).

6.4.4.1. Koruyucu (Берегиня)/İnsan motifi/El, Parmak, Tarak motifi

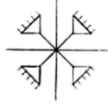
Ukrayna kültüründe

Ellerini yukarıya doğru uzatmış kadın figürü, koruyucu olarak bilinmektedir. Aile ocağının koruyucusu, saldırılara karşı koruyucusu ve aynı zamanda insan kaderinin efendisi anlamını taşımaktadır (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 360. Koruyucu. Taraklar, Tırmıklar
Берегиня. Гребінці. Грабельки.
Kaynak: URL – 200, 2016

Üçgen şeklinde olan “tarak”veya “tırmık” motifleriyle bulut ve yağmuru tasvir ederek yaşam verimliliğinin hayati sembolü olan ilahi ailelerle ilişkilendirilmektedir (Глушак, 2012, s. 92).

Şekil 361. Коруюсу. Тараклар, Тірімкілар, Тараклі Üçgen motifleri
Берегиня. Гребінці. Грабельки. Трикутники з Гребінцями.
Kaynak: URL – 201, 2020

Şekil 362. Тараклар, Тірімкілар, Тараклі Üçgen motifleri
Гребінці, Грабельки, Трикутники з Гребінцями.
Kaynak: URL – 202, 2020

Türk kültüründe

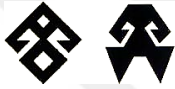

Koçboynuzu/Boynuzlu motifi üretkenlik, güç ve erkeği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247). Dokuyan kişinin çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer kaynakta bu motif, kahramanlığı, yine gücü ve erkekliği. Aynı zamanda doğurganlığın sembolü olarak da bilinmektedir. Bütün Anadolu’da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bir diğer isimleri ise “Boynuzlu Motif”, “Boynuzlu Gözlü”, “Koçbaşı” olmaktadır. Bazı araştırmacıların bu motif hakkındaki görüşleri şu şekildedir; koçboynuzu motifi, erkek dünyasıyla ilişkilendirilmektedir, bu sebepten dolayı güç, kuvvet, sıhhat ve saadet, erkeğin üretkenliğini ve yaşatma gücünü sembolize etmektedir. Yıllar öncesinde Türk halkın severek kullandığı koçbaşı ve boynuzu olarak bilinen “dağ tekesi” motifi Oğuz, Avarlar, Kırgızlar, Kazaklar, Çavuşlar, Bulgarlar, Türkmenler gibi Türk halkları arasında da kullanılmaktaydı. Dokuma tekniğinde köşeli ve geometrik şekil alan bu motif hem Anadolu’da hem de

diğer Türk devletlerinde genellikle “koçboynuzu” adıyla bilinmektedir. Halı ve kilim dışında bu motif, çorap, ayakkabı, elbise ve keçe üzerinde de kullanılmaktadır (Kaplanoğlu, 2010, s. 58, 59).

Şekil 363. Koçboynuzu motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

Eli belinde motifi anneliğin, dişiliği ve verimliliğin sembolü olarak bilinmektedir (İlden, 2017, s. 247). Bu motif, birden fazla bölgelerde, aynı zamanda Yörük ve Türkmen dokumalarında (zili, sumak, cicim vb.) az farkla, değişik birleşimlerle işlenmektedir. Eli belinde motifi, kadını sembolize etmektedir. Anadolu halı ve düz dokumalarda sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kadın, insanlığın ince, duyarlı, şefkatli, becerikli özelliklerini sembolize etmektedir. Kadının doğurganlık özelliği genellikle eli belinde motifi ile yorumlanmaktadır. Bu motif, annelik ve doğurganlık ile özdeşleştiği için çocukları korumak, yaşatmak gibi kutsal uğraşları simgelemektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olmak ve evine bereket getirmek anlamları da içermektedir. Bunlarla birlikte bu motif, doğurganlığı, bereketi, uğur ve saadeti sembolize etmektedir (Kaplanoğlu, 2010, s. 57, 58).

Şekil 364. Eli Belinde motifi
Kaynak: Türkiye Kültür Portalı, 2020

İnsan motifi, Anadolu motiflerinde genellikle erkek veya kız çocuğu olarak betimlenmektedir. Bu figürleri dokuyan kişinin ya erkek çocuğu beklentisi ya da gurbetteki sevgiliyi anlattığı kabul edilmektedir. Bu motifler çalışkanlığın ve yaratıcı aklın sembolü olarak da bilinmektedir. Genellikle stilize şeklinde kullanılmaktadır (Erbek, 2006).

Şekil 365. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 203, 2020

Şekil 366. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 204, 2020

Şekil 367. Stilize edilmiş İnsan figürü motifleri
Kaynak: URL – 205, 2020

Parmak motifinin kem gözlerden/nazardan ve büyüden koruduğuna inanılmaktadır (İlden, 2017, s. 247).

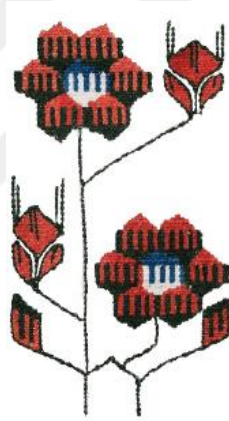
El motifi, verimliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247).

Tarak motifi, doğum/evliliği sembolize etmektedir (İlden, 2017, s. 247).

Bir elin toplam parmak sayısı beş, kötü göze karşı kullanılmaktadır. Anadolu’da doğumu sembolize eden ana ile bereket arasında bir bağlantı kurulmaktadır. El motifi büyü ve nazara karşı da kullanılmaktadır. Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilik ile bağlatırılmaktadır. Böylece bu motifle evlilik isteği yansıtılmaktadır. Ayrıca doğum ve evliliğin nazardan korunmak için de tarak motifi kullanılmaktadır (Taşkaynatan, 2011, s. 46).

El, parmaklar; “5” sayısı: sabanı tutan, doğuma yardım eden el olmaktadır. El parmaklarını temsil eden “5” rakamı kötü gözü önlemede kullanılmaktadır. El resimleri nazarlık niyetiyle de asılmaktadır. Aynı zamanda uğur işareti olarak da bilinmektedir (halk arasında kimi insanlar, bir takım hastalıklara uğurlu geldiğine inanmaktalar) (Gümüştakin, 2011, s. 114).

Şekil 368. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: Murat Gür, 2017

Şekil 369. El, Parmak, Tarak motifi
Kaynak: URL – 206, 2020

Ukrayna ve Türk kültüründe insan figürleri genellikle stilize edilmiş geometrik şeklinde kullanılmaktadır. Anlamları içerisinde en belirgin ortak noktaları “koruyucu”

niyetinde kullanılması, aile ile bağlantılı olması ve kadın ile ilişkilendirilmesidir. Aynı zamanda kadın figürü hayat ağacı şeklinde de kullanılmaktadır.

7. SONUÇ

İçinden çıktığı kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkan semboller ve motifler, ait olduğu kültür tarafından, içinde barındırdıkları anlam ve görsel özellikleri ile geçmişin eşsiz yansımalarıdır. Bununla birlikte çoğunlukla tabiatın içinde varlığını sürdürmüş olan insanlık için bu semboller ve onlardan doğan motifler bir bakıma içinde yaşadıkları coğrafyanın ve kültürün görsel kayıtları da olmaktadır. Her kültürün kendine özgü ve yalnızca kendisiyle ilişkili olarak gördüğü sembol ve motifler, hem oluşumundan faydalanan geometrik formlar nedeniyle hem de geçmişin herhangi bir anında gerçekleşmiş olan kültürel temaslar nedeniyle benzerlikler arz edebilmektedir. Bu benzerlikler görsel olabildiği gibi anlamsal da olabilmektedir.

Ait olduğu kültürün her kıyafetinde, eşyasında, süslemeli yüzeyinde, takılarında vb. kendi karakterini taşıyan sembol içerikli motifleri bulunmaktadır. Genellikle tekstil ağırlıklı olmak üzere yöresel kıyafetlerde, kilim, halı, takı, metal işçiliği, taş ve ahşap yüzeyler, süs eşyalarında vb. bu motifler önplana çıkmaktadır. Bitki, hayvan, ağaç, işaret, harf, insan, mitolojik varlıklar vb. unsurlar sembol olarak derin anlamlar taşıdıklarına inanılarak eski dönemlerden başlanarak günümüze kadar kullanılmaktadır. Hatta eskiden bitkisel tedaviye yönelik alternatif tıp yöntemleri kullanıldığından, bitkileri faydalarına göre sınıflandırarak, farklı yüzeylere motif şeklinde işlemişlerdir. Hayvanların sembol olarak kullanma sebepleri ise eski inanç ve kültürel geleneklere dayanmaktadır. İçinden çıktığı kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkan bu semboller ve motifler, ait olduğu kültür tarafından, içinde barındırdıkları anlam ve görsel özellikleri ile geçmişin eşsiz yansımalarındandır. Bununla birlikte çoğunlukla tabiatın içinde varlığını sürdürmüş olan insanlık için bu semboller ve onlardan doğan motifler bir bakıma içinde yaşadıkları coğrafyanın ve kültürün görsel kayıtları da olmaktadır. Her kültürün kendine özgü ve yalnızca kendisiyle ilişkili olarak gördüğü sembol ve motifler, hem oluşumundan faydalanan geometrik formlar nedeniyle hemde geçmişin herhangi bir anında gerçekleşmiş olan

kültürel temaslar nedeniyle benzerlikler arzedeabilmektedir. Bu benzerlikler görsel olabildiği gibi anlamsal da olabilmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde, ticaret, iklim koşullarındaki olumlu olumsuz değişimler, yaşanan savaşlar vb nedenler insanları göçe mağruz bırakarak aynı topraklarda birbirinden farklı inanca, kültüre, örf adetlere sahip olan halkların bir arada yaşamalarına neden olmaktadır. Kaynaklarda göçlerin genellikle Asya'dan Batı'ya doğru yapıldığı kabul edilmektedir. Asya toprakları ise Türk anavatanı olarak bilinmektedir. Zira bu göçler sebebiyle bir birinden etkilenen kültürler arasında benzerliklere yol açmaktadır. Kültürel temaslar sonucu, zaman içerisinde sembol ve motif şekillerinde kullanılan renk sayısının artışı, birbiriyle anlam veya şekil benzerlikleri, hatta kimilerinin aynı olmaları, motiflerin birbiriyle birleşerek basitten karmaşığa doğru kullanılmaya başlamaları sıklıkla görülmektedir.

Ukrayna ve Türk halklarının da tarihin birçok noktasında karşılaşmış olmaları, kimi tarihçilere göre ise aynı soydan gelmiş olma ihtimalleri, kültürel birikimlerin nesilden nesile aktararak yaşatılabilmesi olgusu üzerinden ortak kültürel, sanatsal yaratılara sahip olabilmeleri olası görülmektedir. İki kültürün çeşitli çalışmalarında görülen görsel ve anlamsal zenginliklerinin ise tesadüfi olmadığı konusundaki düşüncelere yer açmaktadır. Antik motif çalışmaların karakteristik özelliklerinden biri mükemmel bir özgün çalışma olmasıdır. Bilhassa motif çalışmalarının hiçbir detayı tesadüf olmayıp, içinde var olduğu kültür için ortak anlamlara ve mesajlara sahip özel yazılar olarak işlenmektedir.

Ukrayna ve Türk kültüründe çeşitli motif ve o motiflere yüklenmiş birden fazla sembolik anlamlar yer almaktadır. Bu kültürlerdeki zenginsembol ve motiflerindeki maddi ve manevi anlamları, göz kamaştıran renkleri, form ve şekil çeşitliliği gözardı edilememektedir. Motifler: geometrik, zoomorfik, fitomorfik, antropomorfik, ornitomorfik, izomorfik gibi kategoriler şeklinde derin anlamlarıyla kişinin statüsünü, dini inançlarını, beklentilerini, hayallerini, psikolojik durumunu, yaşadığı acı veya mutluluklarını, yaşadığı bölgenin benimsediği kültürü sergileyerek sıradan bir el işi olmadıklarını ispat etmektedir. Ukrayna ve Türk kültüründe sadece birkaç motifin

incelenmesiyle görülen, ortak sembolik manaları, genel anlamda güç/ilahi güç, inanç, refah, mutluluk, korunma ihtiyacı/tılsım, sonsuzluk/sonsuz yaşam/cennet, maneviyat, evlilik, üretkenlik, hükümdarlık, rehberlik, kudret, bereket, kadın/erkek enerjisi, temizlik, sağlık vb. değerlerle ilişkilendirilmektedir. Anlam haricinde görsel manada da birçok ortaklıklar bulunmaktadır.

Türk ve Ukrayna Motiflerinin Ortak Anlamsal Benzerlikleri

Geometrik Motifler

Daire Motifi (Güneş, sonsuzluk); Kare Motifi (yer, toprak, maddiyat); Artı/Çarpı/Yıldız Motifi (Güneş, 4 ve diğer rakamlarla ilişkili olması, maneviyat, bütünlük, zıtlıklar, aile, üretkenlik); Svastika Motifi (ışık/aydınlık, koruma/tılsım, İlahi güçle bağlantılı olması); Eşkenar Dikdörtgen Motifi (bereket, iki üçgenden oluşması, kadın ve erkeği temsil etmesi, üretkenlik, tılsım/nazarlık niyetine kullanılması); Çengel Motifi/Anahtar Motifi ("S" harfini anımsatması, tılsım/nazarlık); Çizgi Motifleri/Suyolu Motifi (suyu sembolize etmeleri, bedensel ve ruhsal yenilenme, yaşam, yeniden doğuş, bereket).

Tablo 1.1. Türk ve Ukrayna geometrik motiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Fitomorfik (Bitki Motifleri)

Hayat/Yaşam Ağacı (üç yaşamı sembolize etmeleri: yeraltı, yeryüzü, gökyüzü/cennet; yeryüzünün cennet ile olan ilişkisini; ölümsüzlük).

Tablo 1.2. Türk ve Ukrayna bitkimotiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Zoomorfik(HayvanMotifleri)

Yılan/Ejder Motifi (su ile bağlantılı olmaları, koruyucu özellikleri); Horoz (koruyucu özelliği); Aslan (hükümdarlık); Geyik (hükümdarlık, rehberlik); At (güç/kuvvet).

Tablo 1.3. Türk ve Ukrayna hayvan motiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Antropomorfik (İnsan Figürlü) Motifler

Ukrayna ve Türk kültürde insan figürleri genellikle stilize edilmiş geometrik şeklinde kullanılmaktadır. Anlamları içerisinde en belirgin ortak noktaları, “koruyucu” niyetinde kullanılması, aile ile bağlantılı olması ve kadın ile ilişkilendirilmesidir. Aynı zamanda kadın figürü hayat ağacı şeklinde de kullanılmaktadır.

Tablo 1.4. Türk ve Ukrayna insanmotiflerinin ortak anlamsal benzerlikleri

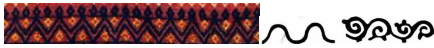
Türkiye	Ukrayna

Türk ve Ukrayna Motiflerinin Ortak Görsel Benzerlikleri

Geometrik Motifler

Daire; Kare; Üçgen; Artı/Çarpı/Yıldız İşareti; Eşkenar Dörtgen; Svastika; Yılan/Suyolu/Çengel/KurtAğzı/Kurt İzi/Canavar Ayağı

Tablo 2.1 Türk ve Ukrayna geometrik motiflerinin ortak görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Bitki Motifleri

Çiçek Motifleri; Hayat/Yaşam Ağacı. Her iki kültürde de kullanılan ortak bitkilerden birkaçı şunlardır: gül, çınar ağacı/yaprağı, kavak ağacı, üzüm, menekşe, zambak, rozet, yaprak çeşitleri vb.

Tablo 2.2. Türk ve Ukrayna bitkimotiflerinin ortak görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Hayvan Motifleri

Kuş Motifleri; Sembol şeklinde kullanılan bazı ortak hayvanlar ise: at, aslan, koç, yılan, güvercin, tavus kuşu, leylek, tavşan, balık, geyik vb.

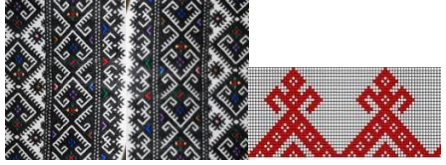
Tablo 2.3. Türk ve Ukrayna hayvanmotiflerinin ortak görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Antropomorfik (İnsan Figürlü) Motifler

Коруюусу (Берегиня)/İnsan Motifi.

Tablo 2.4. Türk ve Ukrayna insanmotiflerinin ortak görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Ukrayna ve Türk Motiflerinin Hem Anlamsal Hem Görsel Benzerlikleri

Geometrik Motifler

Daire Motifi (Güneş, sonsuzluk); **Kare Motifi** (yer, toprak, maddiyat); **Artı/Çarpı/Yıldız Motifi** (Güneş, 4 ve diğer rakamlarla ilişkili olması, maneviyat, bütünlük, zıtlıklar, aile, üretkenlik); **Svastika Motifi** (ışık/aydınlık, koruma/tılsım, İlahi güçle bağlantılı olması); **Eşkenar Dikdörtgen Motifi** (bereket, iki üçgenden oluşması, kadın ve erkeği temsil etmesi, üretkenlik, tılsım/nazarlık niyetine kullanılması); **Çengel Motifi/Anahtar Motifi** (“S” harfini anımsatması, tılsım/nazarlık); **Çizgi Motifleri/Suyolu Motifi** (suyu sembolize ermeleri, bedensel ve ruhsal yenilenme, yaşam, yeniden doğuş, bereket).

Tablo 3.1. Ukrayna ve Türk geometrik motiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Fitomorfik (Bitki Motifleri)

Hayat/Yaşam Ağacı (üç yaşamı sembolize etmeleri: yeraltı, yeryüzü, gökyüzü/cennet; yeryüzünün cennet ile olan ilişkisini; ölümsüzlük).

Tablo 3.2. Ukrayna ve Türk bitkimotiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Zoomorfik (HayvanMotifleri)

Yılan/Ejder Motifi (su ile bağlantılı olmaları, koruyucu özellikleri); Horoz (koruyucu özelliği); Aslan (hükümdarlık); Geyik (hükümdarlık, rehberlik); At (güç/kuvvet).

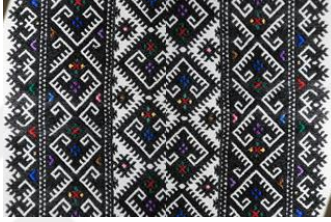
Tablo 3.3. Ukrayna ve Türk hayvanmotiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Antropomorfik (İnsan Figürlü) Motifler

Her iki kültürde de insan figürleri genellikle stilize edilmiş geometrik şeklinde kullanılmaktadır. Anlamları içerisinde en belirgin ortak noktaları, “koruyucu” niyetinde kullanılması, aile ile bağlantılı olması ve kadın ile ilişkilendirilmesidir. Aynı zamanda kadın figürü hayat ağacı şeklinde de kullanılmaktadır.

Tablo 3.4. Ukrayna ve Türk insanmotiflerinin hem anlamsal hem görsel benzerlikleri

Türkiye	Ukrayna

Tablo 4. Ukrayna ve Türk Kültürlerinden ele alınan benzer motif ve sembollerin yaklaşık sayıları

	Toplam			
	Geometrik Motifler	Bitki Motifleri	Hayvan Motifleri	İnsan Motifleri
Türk ve Ukrayna Motiflerinin Ortak Anlamsal Benzerlikleri	28	1	6	4
Ukrayna ve Türk Motiflerinin Görsel Benzerlikleri	36	12	11	4
Ukrayna ve Türk Motiflerinin Hem Anlamsal Hem Görsel Benzerlikleri	28	1	6	4

KAYNAKLAR

- Akpınarlı, H. F. & Arslan, P. (2018). Kuş Motifinin Özellikleri ve Kuş Motifli Döşemealtı Halıları. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1, 281 – 284.
- Algan, N. (2015). Anadolu Selçuklu Süsleme Anlatı Dili Üzerine Bir Deneme. *İslam ve Sanat*, 765-774.
- Alp, Ö. (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş*. (1. Basım). Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Ardıç, M. A. (2020). *Köşeli Yıldızların sembolizmi*. 28 Haziran 2020 tarihinde <https://www.gizliliimler.org/K.oe.seli-Yildizlarin-Sembolizmi.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Arslan, S. (2014). Türklerde Ağaç Kültü ve “Hayat Ağacı”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 60-71, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/90145>
- Бабій, Г. Ю. (2020). *Методичний посібник з вишивки*./Babiy, H. Y. (2020). *Metodik nakış kitabı*. 16 Mart 2020 tarihinde https://www.tvorchist.com.ua/content_page_7.html sayfasından erişilmiştir.
- Baydar, T. (2018). *Osmanlıda Tılsımlı Gömler Gelenegi*. 18/04/2020 tarihinde <https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/osmanlida-tilsimli-gomlek-gelenegi> adresinden erişilmiştir.
- Бордунова, Н. (2019). *Орнаменти Української Вишивки та їх Види*./Bordunova, N. (2019). *Ukrayna Çalışmalarında Süsleme Çeşitleri*. 30 Mayıs 2020 tarihinde <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-ornamenti-ukra-nsko-vishivki-ta-h-vidi-111924.html> sayfasından erişilmiştir.
- Власюк, О. Символіка Традиційних Мотивів Української Вишивки, УДК: 37.035.6:371.134:7./ Vlasjuk, O. Ukrayna Yöresel Nakış Motiflerinin Sembolizmi, UDC (Evrensel Ondalık Sınıflandırma – UDC): 37.035.6:371.134:7.
- Висоцький, О.Ю. (2009). *Історія Української Культури: Навчальний посібник, Міністерство освіти і науки України*. Дніпропетровськ: Національна металургійна академія України (НМетАУ)./ Visotskiy, O.Y. (2009). *Ukrayna Kültür Tarihi: Ders Kitabı, Ukrayna Eğitim ve Bilim Bakanlığı*. Dnipropetrovsk: Ukrayna Ulusal Metalurji Akademisi (NMetAU).
- Büyükkaragöz, H. O. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resminde Horoz İmgesi Üzerine Çağdaş Yorumlar*. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Сергійчук, Б.В. (1998). Сучасна Турецька Історіографія Про Дипломатичні Стосунки Туреччини І України. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 1, 52-57./ Serhiyчук, B. V. (1998). Türkiye ve Ukrayna Diplomatik

İlişkileri Üzerine Çağdaş Türk Tarih Yazımı. *Ukrayna Diplomatik Akademisi Bilimsel Bülteni*, 1, 52 – 57.

Скляр, С. С. (2016). *Старовинні українські узори для вишивання хрестом. Магія візерунка*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля./Sklyar, S. S. (2016). *Çarpı İşaretiyle Yapılan İşareti Tekniği İçin Eski Ukrayna Desenleri*. *Desenin Sihri*. Kharkiv: Aile Dinlence Kulübü, s.144.

Соболева, А. (2013). *Искусство Крыма: история и возрождение*. Казань: Заман./ Soboleva, A. (2013). *Kırım Sanatı: tarih ve yeniden doğuş*. Kazan: Zaman.

Смекалова, Т.В. (2019). Вишиванка – Символ Батьківщини, Дзеркало Народної Душі./ Smekalova, T. V. (2019). Nakış – Vatan Sembolü, Halk Ruhunun Aynası. 16 Mart 2020 tarihinde <https://ru.calameo.com/read/0050316826696ceb2f3e1> adresinden erişilmiştir.

Çatalbaş, R. (2011). Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 12(3), 50 – 54.

Çetin, Y. (2017). Türk-İslam Bezeme Sanatında Gamalı Haç (Svastika) İle Çarkıfelek Motiflerinin Köken Ve İkonografik Anlamları Üzerine Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal/Sosyal Bilimler Çalışmalar Dergisi*, 8(3), 353-365.

Çoruhlu, T. (2008). *Gora Halkı Sanatları: Kayıp Mirasın İzinde*. (1. Basım). İstanbul: Uluslararası Kalkınma ve İş Birliği Derneği (UKID) Yayını.

Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme, Erken Devir Cilt I, 1300-1453*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.

Дмитренко, М. СИМВОЛ. СИМВОЛІКА. ФОЛЬКЛОР, УДК 133.522.1:39, ст.21/ Dmytrenko, M. Sembol. Simgecilik. Folklor. s.21, UDC (Evrensel Ondalık Sınıflandırma - UDC) 133.522.1:39.

Duran, R. (2019). Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları - Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış1. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 23(13), s.686.

Durmuş, İ. (2008). *İskitler (Sakalar)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Erbek, M. (2006). *Çatalhöyük'ten bugüne Anadolu motifleri. Anadolu motifleri bizim Picasso'lar*. 08 Ocak2020 tarihinde http://www.dipnotkitap.net/DENEME/Anadolu_Motifleri.htm

Gümüştekin, N. (2011). Anadolu ve Diğer Kültürlerde İşaret se Simgelerde Anlam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DergiPark)*, 26(14), 108 – 114.

Güven. İ. (2014). El Sanatları. *Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İSMEK) El Sanatları Dergisi*, 17, 16 – 20.

- Глушак Д.Д. (2012). *Посібник з художньої обробки деревини.*/Hluşak D.D. (2012). *Ahşabı Sanatsal İşleme Kılavuzu.*
- Наклı, М. (2018). *Eski Türk Sanatında Simgesel Motifler Ve Günümüz Seramik Sanatındaki Yorumları.* Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Нагорняк, Х. М. (2009). Декор та Орнамент Покутської вишивки Кінця XIX – Середини XX століття. *Вісник ХДАДМ*, 11, 217 – 221./ Nahornyak, Kh. M. (2009). “XIX sonunun- XX yüzyılın ortaları Pokutsk Halkın nakış dekoru ve süsü” Sanat Enstitüsü Precarpathian Ulusal Üniversitesi. V. Stefanik, *Visnyk KDTSA* (Kharkiv Devlet Tasarım Ve Sanat Akademisi Bülteni), 11, 217 – 221.
- Намакштанська, І.Є. & Новикова, Ю. М. (2011). *Історія української культури (модуль «Українська етнокультура»).* Макіївка: ДонНАБА./Namakştanska, İ. Y. & Novikova, Y. M. (2011). *Ukrayna Kültür Tarihi (modül “Ukrayna Etnokültürü”).* Makiyivka: DonNABA.
- Нікішенко, Ю. І. (2002). Символіка Окремих Геометричних Орнаментів Української Вишивки. *Наукові Записки: Теорія Та Історія Культури*, Том 20-21, 76-80./Nikişenko, Y. İ. (2002). *Ukrayna Nakışlarında Ayrı Geometrik Süslemelerin Sembolizmi*, Bilimsel Notlar, Kültür Kuramı ve Tarih, 20 – 21, 76-80.
- İlden, S. (2017). *Geleneksel Türk Sanatları.* Eskişehir: Anadolu Ünivesitesi Yayınları.
- İlden, S. (2018-2019). *Araştırma Yöntemleri Dersi.* Lisansüstü ders notları, Kastamonu.
- İlden, S. (2012). Türk İkonografisinde Kartal Motifi, *Scientific Pedagogical Journal*, 15, 48 – 49.
- Іваневич, Л. (2011). До Історії Сакральних Символів Подільських Вишитих Рушників. *Народна Творчість Та Етнологія*, 6(23), 74 – 81. УДК 746.3(477.43/.44)/ L. İvanevych. (2011). Podilsk İşlemeli Havluların Kutsal Sembollerinin Tarihine Doğru. *Halk Yaraticılığı ve Etnoloji*, 6(23), 74 – 81. UDC (Evrensel Ondalık Sınıflandırma – UDC) 746.3(477.43/.44)
- Кардаш, Н. В. (2014). Використання Семантики Української Вишивки У Декоруванні Сучасного Одягу. *Збірник Наукових Праць*, 122, 54-64./ Kardaş N. V. (2014). Çağdaş Nakışların Dekorasyonunda Ukrayna Nakışının Anlambiliminin Kullanımı. *Bilimsel Eserler Koleksiyonu*, 122, 54-64.
- Karakelle, A. & Kayabaşı, N. (2018). Hatay/Reyhanlı Kilimlerinde Bulunan Yaşam İle İlgili Motifler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 2635 – 2641.
- Kaplanoglu, M. (2010). *Ardahan Yöresi Düz Dokumaları.* Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Халит, Н. (2011). Орнаментальные Мотивы Кочевого Стиля и Его Традиции в Средневековой Татарской Архитектуре. *Известия КазГАСУ*, 2(16), 47-57. (УДК 726.03)./ Khalit, N. (2011). Göçebe Tarzını Süs Motifleri ve Ortaçağ Tatar Mimaririnde Geleneği. *KazGASU Haberleri*, 2(16), 47-57. UDC (Evrensel Ondalık Sınıflandırma – UDC) 726.03
- Харченко, О. (2017). *О Народном Аристократизме.*/ Kharçenko, O. (2017). *Halk Aristokrasisi Hakkında*. 25/06/2020 tarihinde <https://day.kyiv.ua/ru/article/obshchestvo/o-narodnom-aristokratizme> adresinden erişilmiştir.
- Коса, S. K. (2012). *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Koyuncu, O. A. (2015). Geleneksel Anadolu Halı Ve Kilimlerinde Nazar İncisi: Muska Yanışı. *Turkish Studies*, 8(10), 1659-1676. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7875>
- Хорунжа, Г. В. (2015), Класифікація Орнаментальних Мотивів Та Композиційні Принципи Декорування В Архітектурі Східної Галичини Кінця XVI — Першої Половини XVIII ст. *Львівська національна академія мистецтв Вісник*, 2, 67-72./ Khorunja, H. V. (2015), XVI. sonu – XVIII. yüzyılın ilk yarısı Doğu Galiçya Mimarisinde Süs Motiflerinin Sınıflandırılması ve Kompozisyon İlkeleri. *Lviv Ulusal Sanat Akademisi Visnik*, 2, 67-72.
- Козак, Г., Козак, І., Степень, А., Писанка Українських Карпат – Зацікавлення Для Туристів (Символізація, Візуалізація 3d)/Pysanka Of Ukrainian Carpathians – Interesting For Tourists (Symbolization And 3d Vizualization), *Люблінський Католицький Університет Ім. Іоана Павла II*, 388 – 412./ Kozak, H., Kozak, I., Stempen, A., Ukrayna Karpatların Paskalya Yumurtaları – Turistlerin İlgi Alanı (Sembolizasyon ve Görselleştirme 3d). *İoan Pavl II Lublin Katolik Üniversitesi*, 388 – 412.
- Кравченко, О. (2015). *Трикутник, Ромб і Квадрат.*/ Kravçenko, O. (2015). *Üçgen, Eşkenar Dörtgen ve Kare*. 05/06/2020 tarihinde <http://kod-ua.com.ua/trikutnik-romb-kvadrat/> tarihinde erişilmiştir.
- Крымскотатарское Искусство (2013). *Каталог выставок*, 18 – 60 ./Kırım Tatar Sanatı (2013), *Sergi Kataloğu*, 18 – 60.
- Куліш, Ю. О. (2015). *Поняття Символу: Символи В Українській Культурі*. (Вип. 45, частина II). Харків: Науковий вісник. Серія “Філософія”. / Kulish, Y. O. (2015). *Sembol Kavramı: Ukrayna Kültüründe Semboller*. (45. Basım/ II. Bölüm). Kharkiv: Bilimsel Bülten, “Felsefe” Serisi.
- Kürşat, Y. (Ekim 2013). Doğu Türkistan’da Erken Saka Kültür Çevresi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 206, 469-478.

- Матейко К.І. (1996). *Український народний одяг. Етнографічний словник.*/ Mateyko, K. İ. (1996). *Yöresel Ukrayna Kıyafeti. Etnografik Sözlük.* 24 Ağustos 2019 tarihinde <https://archive.org/details/UkNarOdiahSlovn> adresinden erişilmiştir.
- Masiva Türk (2015). *Oz Tamgası.* 09/06/2020 tarihinde <https://masivaturk.com/oz-tamgasi> adresinden erişilmiştir.
- Мельничук, Ю. (2020). *Обереги в Вишивці.*/ Melniçuk, Y. (2020). *Nakışta Tılsımlar.* 04 Haziran 2020 https://prekrasa-studio.blogspot.com/2014/09/blog-post_28.html adresinden erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *El Sanatlar Teknolojisi. İnsan Figürlü Motif Çizimi.* Ankara: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *El Sanatları Teknolojisi. Hayvansal Motif Çizimi.* Ankara: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *El Sanatları Teknolojisi. Geleneksel Türk Dokuma Sanatları.* Ankara: MEB.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). *El Sanatları Teknolojisi. Karışık Motif Çizimleri.* Ankara: MEB.
- Мироненко, Т.І. (2016). Гуцульські Художні Металеві Вироби другої половини XIX – початку XX ст. у збірці Національного музею історії України. *Праці Центру пам'яткознавства*, 29, 152-161./ Myronenko, T. İ. (2016). Ukrayna Ulusal Tarih Müzesi Koleksiyonunda XIX'un ikinci yarısının - XX yüzyılın başı Hutsul Halkın Sanatsal Metal Ürünleri. *Anıtlar Merkezi Bildirileri*, 29, 152 – 161.
- Murat Gür (2017). *Bayat Kilimlerinin Çiçekten Dili.* 29/03/2020 tarihinde <https://www.zdergisi.istanbul/makale/bayat-kilimlerinin-cicekten-dili-48> adresinden erişilmiştir.
- Оляніна, С. (2013). Виноградна Лоза В Декорі Іконостасів XVII – XVIII ст.: Типологія Форм. *Культурологічна Думка*, 6, 105-118./ Olyanina, S. (2013). Dekor İkonografisinde Üzüm Salkımı XVII – XVIII yy.: Form Tipolojisi. *Kültürel Düşünce*, 6, 105-118.
- Oyman, N. R. (2019). Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlemesi. *ARIŞ Halı, Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 5-22.
- Paşayev, N. (2017). Asya, Azerbaycan Ve Anadolu Halılarında Stilize Edilmiş İnsan Figürleri/Stylized Human Figures On The Carpets Of Central Asia, Azerbaijan And Anatolia, Başaranorta, F. N. (Ed.), V. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu/5th International Folk Culture And Art Activities Symposium, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Понятишин, Н. (2018). *Таємничий код предків: 12 головних символів української вишивки*/Ponyatışın, N. (2018). *Ataların gizli kodlamaları: Ukrayna işlemlerinin en önemli 12 sembolleri*. 24 Aralık 2018 tarihinde <http://vsviti.com.ua/ukraine/55687> sayfasından erişilmiştir.
- Salman, H. (2018). *Editör Cemil Öztürk, Türk Tarihi ve Kültürü*. (7. Basım). Ankara: PEGEM Akademi.
- Seval, Ş. (2017). Anadolu Kültüründe Simge, Anlam ve Sağaltım Boyutlarıyla “Dövme”. Yüksek lisans tezi. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Sevim, K., Okutman Canay, A., (2013). Anadolu'da Üretilen Kilim Motiflerinden Bukağı Motifi ve Bu Motifden Çıkan Seramik Çalışmalar. *İDİL Dergisi*, 6(2), 60-70. doi: 10.7816/idil-02-06-05
- Soysaldı, A. (2008). Yozgat Dokuma Atlası. *Geleneksel Türk Sanatları*, 458 – 460.
- Шакурова, О. (2016). Проблема Походження Українського Народу У Науковій Спадщині В. Щербаківського, М. Чубатого Та Я. Пастернака. *Українознавство*, 1, 155-170./ Şakurova, O. (2016). V. Shcherbakovsky, M. Chubaty ve Y. Pasternak'ın Bilimsel Mirasında Ukrayna Halkının Kökeni Sorunu. *Ukrayna Çalışmaları*, 1, 155-170.
- Taşkaynatan, H. (2011). *Sarıkamış ve Çevresi Düz Dokumaları*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Tezcan, H. (2011). *Tılsımlı Gömlekler*. İstanbul: Timaş Tarih Yayınevi.
- Тимків Б. М. (2009). *Мистецтво України та діаспори: дереворізьба сакральна й ужиткова*. ІваноФранківськ: Нова Зоря./ Tymkiv B. M. (2009). *Ukrayna Sanatı ve Diaspora: Ağaç oymacılığın kutsallığı ve kullanımı*. Ivano Frankivsk: Yeni Şafak.
- Ткачова, К. С. & Гудима, В.(2009). *Писанкарство*. Тернопіль-Харків: Ранок/ Tkaçova, K. S. & Hudıma, V. (2009). *Paskalya Yumurtaları*. Ternopil-Kharkiv: Sabah.
- Цуцман, Н. (2019). Геометрія У Писанкових Розписах. *Вітчизняна Наука на Зламі Епох: Проблеми та Перспективи Розвитку, Збірник Наукових Праць*, 56, 3-192./ Tsutsman, N. (2019). Paskalya Resimlerinde Geometri. *Çağın Başında Yerli Bilim: Sorunlar ve Gelişim Beklentileri, Bilimsel Makale Koleksiyonu*, 56, 3-192.
- Türkiye Kültür Portalı (2020). *En Yaygın Kullanılan Anadolu Motifleri*. 06 Mart 2020 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/en-yaygin-kullanilan-anadolu-motifleri> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Kültür Portalı (2020). *Tarihin Tanıkları Medreseler*. 08 Mart 2020 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tarihin-taniklari-medreseler> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Kültür Portalı (2020). *Artı motifi*. 26 Mart 2020 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/9195/yagcibedir> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Kültür Portalı (2020). *Çömlek*. 26 Mart 2020 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/7461/comlek> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Kültür Portalı (2020). *Bitki motifli Kahramanmaraş oyma çeyis sandığı*. 26 Mart 2020 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/8982/kahramanmaraş> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Kültür Portalı (2020). *Motiflerle süslenmiş kahve fincan takımı. Bakır işçiliği* 07 Mart 2020 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/el-sanatlarigelenegi-1#> sayfasından erişilmiştir.

Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Ünsal, M. (2017). Duyguların Sergilendiği Kilim Dokumada Van Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38, 355 – 368.

Viktoriya (2016). *Символ калини в українській вишивці/ Ukrayna işlemlerinde kgalınanın sembolik anlamı*. 06 Ocak 2020 tarihinde <https://www.dianaplus.com.ua/simvol-kalini-v-ukra%D1%97nskij-vishivci/> sayfasından erişilmiştir.

Yıldırım, M. & Dumluca, M. (2017). Tokat Mevlevîhanesi'nde Bulunan Sivas Yöresi Halı Seccadeleri, Iğdır Üniversitesi. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 163.

URL-28, 30, 33, 103, 154, 188: 07 Mayıs 2020 tarihinde <http://doshkolenok.kiev.ua/prazdniki-ukrainy/866-derjavni-i-narodni-symvoly.html> sayfasından erişilmiştir.

URL-29: 07 Mayıs 2020 tarihinde <https://gosvo.in.ua/blog/2017/10/09/roslini-simvoli-ukra%D1%97ni/> sayfasından erişilmiştir.

URL-109, 194: 29 Haziran 2020 tarihinde <https://leonidukrainets.github.io/lev/> sayfasından erişilmiştir.

URL – 108, 193: 01 Ocak 2019 tarihinde <https://militaryarms.ru/simvolika/gerb-ukrainy/> sayfasından erişilmiştir.

URL-1: 08 Mart 2020 tarihinde <https://ismek.ist/blog/icerik.aspx?p=391> sayfasından erişilmiştir.

URL-34, 36, 41, 43, 45: 17/02/ 2019 tarihinde <http://ornamentua.blogspot.com/p/blog-page.html> sayfasından erişilmiştir.

URL-51: 06 Ocak 2020 tarihinde <https://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=868> sayfasından erişilmiştir.

URL-38: 06 Ocak 2020 tarihinde <http://www.diartstyle.com.ua/page/13/> sayfasından erişilmiştir.

URL-31: 07 Ocak 2020 tarihinde <http://5619541.blogspot.com/2014/10/blog-post.html> sayfasından erişilmiştir.

URL-2, 3, 4, 7, 8, 12, 14, 15, 17, 20, 22: 08 Ocak 2020 tarihinde <https://ucanhali.com.tr/index.php/motiflerin-dili> sayfasından erişilmiştir.

URL-53, 56, 57, 58, 89, 105, 113, 115, 146, 190, 199, 201: 14 Ocak 2020 tarihinde <https://landlord.ua/agrolife-en/iak-fermeru-rozmaliuvaty-velykodni-iaitsia-symvoly-bahatoho-vrozhaiu-na-pysankakh/> sayfasından erişilmiştir.

URL-61: 14/01/2020 tarihinde <https://life.pravda.com.ua/society/2011/04/22/77698/> sayfasından erişilmiştir.

URL-54, 62, 63: 14 Ocak 2020 tarihinde <http://karpaty-ua.org.ua/simvolika-ukrains%27koi-pisanki.html> sayfasından erişilmiştir.

URL-55: 14 Ocak 2020 tarihinde <https://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1291> sayfasından erişilmiştir.

URL-59, 60: 14 Ocak 2020 tarihinde <http://lviv1256.com/history/pro-scho-rozpovist-ukrajinska-pysanka-scho-oznachayut-znaky-ta-symvoly-na-pysankah/> sayfasından erişilmiştir.

URL-64-73: 17/01/2020 tarihinde https://uti-puti.com.ua/view_articles.php?id=1533 sayfasından erişilmiştir.

URL-10, 25, 83-87, 98, 101, 130, 137-140, 182-185, 196: 17 Ocak 2020 tarihinde <https://onedio.com/haber/can-sikici-misafirliklerde-kurtaricimiz-olan-hali-motiflerinin-ne-anlama-geldigini-acikliyoruz-810148> sayfasından erişilmiştir.

URL-6, 19, 26: 25 Mart 2020 tarihinde <http://www.atolyekaya.com/anasayfa/hkdesen> sayfasından erişilmiştir.

URL-5, 11, 27: 25 Mart 2020 tarihinde <https://www.dekopasaj.com/blog/kilim-desenleri-ve-anlamlari> sayfasından erişilmiştir.

URL-18: 29 Mart 2020 tarihinde <https://malzemeleriizolasyon.blogspot.com/2016/07/turk-kilim-motifleri.html> sayfasından erişilmiştir.

- URL-21: 01 Nisan 2020 tarihinde <https://kars.ktb.gov.tr/TR-213182/yoresel-kilim-ve-dokuma.html> sayfasından erişilmiştir.
- URL-9: 02 Nisan 2020 tarihinde [https://www.alaturka.info/tr/kueltuur/sanat-zanaat/1977-el-dokuma-hal-lar-geleneksel-tuerk-sanat#prettyPhoto\[gallery3f40c2dd70\]/0/](https://www.alaturka.info/tr/kueltuur/sanat-zanaat/1977-el-dokuma-hal-lar-geleneksel-tuerk-sanat#prettyPhoto[gallery3f40c2dd70]/0/) sayfasından erişilmiştir.
- URL-16, 80, 102, 143, 187: 03 Nisan 2020 tarihinde <http://markaworld.com/cesit-cesit-yaygilar-cicim-sumak-ve-zili.html/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-46, 47: 06 Nisan 2020 tarihinde <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/ornamenty-ukrainskih-vyshivok/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-42: 06 Nisan 2020 tarihinde <https://www.u-f-l.net/flowers/vyshyvanka> sayfasından erişilmiştir.
- URL-39, 44, 52: 06 Nisan 2020 tarihinde <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/rastitelnye-ornamenty-v-traditsionnoj-ukrainskoj-vyshivke/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-32: 06 Nisan 2020 tarihinde <https://tsn.ua/foto/sorochki-vishiti-chervonimi-i-chornimi-kvitami-brokariivski-991242.html?g=article&m=386631027> sayfasından erişilmiştir.
- URL-111, 124, 126, 136, 141, 142, 151, 172, 177, 186, 197: 07 Nisan 2020 tarihinde <http://www.blitz.if.ua/news/den-vyshyvanky-znachennya-symvoliky-ukrainskoi-vyshyvky.html> sayfasından erişilmiştir.
- URL-37, 40: 07 Nisan 2020 tarihinde <https://sites.google.com/site/ukrainskemistectvo/ukraienska-visivka> sayfasından erişilmiştir.
- URL-48: 09 Nisan 2020 tarihinde <https://www.volyn.com.ua/news/108913-zasluzhena-artystka-ukrainy-halyna-kazhan-vrazyla-svoimy-vyshytypy-ikonamy> sayfasından erişilmiştir.
- URL-49: 09 Nisan 2020 tarihinde <https://etnoxata.com.ua/statti/vishivanki-istorija-i-suchasnist/vizerunki-na-vishivankah-koloritne-ozdoblennja-chi-vazhlivi-sakralni-znaki/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-50: 09 Nisan 2020 tarihinde http://rushnyk.ukrsov.kiev.ua/2/-/image_gallery/view/14852 sayfasından erişilmiştir.
- URL-79, 125, 153, 170, 122: 15 Mayıs 2020 tarihinde <http://magiccityistanbul.blogspot.com/2013/12/turkish-kilim-and-language-of-turkish.html> sayfasından erişilmiştir.

- URL-156, 157, 159, 163: 30 Mayıs 2020 tarihinde <https://etnoxata.com/stati/traditsiji/osnovnye-traditsionnye-simvoly-i-sistemy-znakov-v-vyshivkah-ukrainskih-rushnikov/> sayfasından erişilmiştir.
- URL-106, 152, 155, 160, 164, 191: 31 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.vocnt.org.ua/exhebtion/kilimy> sayfasından erişilmiştir.
- URL-23, 76, 78, 95, 99, 110, 123, 129, 133, 162, 171, 175, 180, 195: 31 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.gateofturkey.com/section/tr/691/7/kultur-ve-sanat-halk-sanatlari-halk-plastik-sanatlari-hali-ve-kilim> sayfasından erişilmiştir.
- URL-158: 01/06/2020 tarihinde <https://canimanne.com/etamin-havlu-ornekleri.html> sayfasından erişilmiştir.
- URL-91, 117, 149, 166, 205: 02 Haziran 2020 tarihinde <http://www.anadolukilim.com.tr/products/classic/2> sayfasından erişilmiştir.
- URL-92, 118, 148, 165, 204: 02 Haziran 2020 tarihinde <http://www.anadolukilim.com.tr/products/classic/9> sayfasında erişilmiştir.
- URL-90, 116, 147, 167, 203: 02 Haziran 2020 tarihinde <https://i.pinimg.com/originals/e2/b9/2f/e2b92fcec7bfdd6daa12e315026f2950.jpg> sayfasından erişilmiştir.
- URL-75, 94, 120, 132, 168, 179: 04 Haziran 2020 tarihinde <https://www.istanbulium.net/2013/02/turk-ve-islam-eserleri-muzesi-hal-ve.html> sayfasından erişilmiştir.
- URL-121, 169: 04 Haziran 2020 tarihinde <https://allukraine.co.ua/archives/6619> sayfasından erişilmiştir.
- URL-128, 174: 04 Haziran 2020 tarihinde https://www.pysanky.info/Symbols_NEW/Geometric.html sayfasından erişilmiştir.
- URL-131, 176: 05 Haziran 2020 tarihinde <https://nikvesti.com/news/politics/130851> sayfasından erişilmiştir.
- URL-134, 181: 05/06/2020 tarihinde <https://sites.google.com/site/sarlot59/tradicijni-ornamenti-stili> sayfasından erişilmiştir.
- URL-81, 96, 127, 161, 173: 08 Haziran 2020 tarihinde <https://www.trtex.com/etkinlik/1376/tuerk-kilimleri> sayfasından erişilmiştir.
- URL-145, 202: 09 Haziran 2020 tarihinde <https://harchi.info/articles/symvolika-pysanky> sayfasından erişilmiştir.
- URL-13, 93, 119, 150, 206: 09 Haziran 2020 tarihinde <http://www.bayat.bel.tr/bayat-kilimleri/> sayfasından erişilmiştir.

URL-77, 104, 189: 09 Haziran 2020 tarihinde <http://abetka.ukrlife.org/vytynanky.htm> sayfasından erişilmiştir.

URL-82, 88, 97, 100, 112, 114, 135, 144, 178, 198, 200: 29 Haziran 2020 tarihinde https://www.vocnt.org.ua/statti/vishivka_ermakova sayfasından erişilmiştir.

URL-35: 11 Temmuz 2020 tarihinde <https://etnoxata.com.ua/ru/statti-ru/ru-traditsiji/ru-simvolicheskoe-znachenie-ornamentov-na-ukrainskih-rushnikah/> sayfasından erişilmiştir.

URL-24: 29 Mart 2020 tarihinde <https://ofneyapsam.com/hali-ve-kilimin-anadolu-kulturundeki-yeri-ve-onemi/> sayfasından erişilmiştir.

URL-74: 24 Haziran 2020 tarihinde <https://talanta27.livejournal.com/56982.html> sayfasından erişilmiştir.

URL-107, 192: 25/06/2020 tarihinde <https://erzurumportali.com/shf/2478/Osmanli-Saray-Kilimlerinin-Devami-Niteliginde-Ki-Bardiz-Kilimleri> sayfasından erişilmiştir.

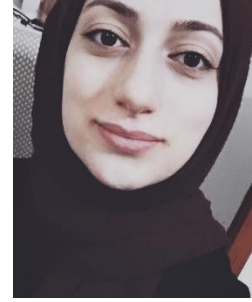
ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Adalet ENVER.

Doğum Yeri ve Yılı: Ukrayna, 21.09.1995.

Medeni Hali: Bekâr.

Yabancı Dili: Türkçe (üst seviye), Ukraynaca (üst seviye), Rusça (üst seviye) İngilizce (orta seviye), Korece (başlangıç seviye).

E-posta: sadyk1124@gmail.com ; sadyk1124@mail.ru

Cep: 0552 482 95 21

Eğitim Durumu

2001-2012 İlkokul – Ortaokul – Lise: Ukrayna (Vınohradivska Zahalno Osvitnya Şkola I – III stupeniv (ZOŞ)/ Виноградівська Загально Освітня Школа (ЗОШ) I – III ступенів).

2012-2013: TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi) Türkçe Hazırlık/Bülent Ecevit Üniversitesi

2013 – 2017 Lisans: Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü.

2018 - 2020 Yüksek Lisans: Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü.

Mesleki Deneyim

Eylül 2016 – Mayıs 2017: Yıldırım Beyazıt İlkokulu Stajyer Öğretmen

Şubat 2018 – Mart 2018: Çocuk Bakıcısı

Kongreler ve Sempozyumlar

2016: Kastamonu Üniversitesi 11.Ulusal Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Kongresi

2018: XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/ Konya

2019: XIII. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma

Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri “Türkiye – Romanya İlişkileri”

Burslar Ve Projeler

2012-2017: Türkiye Bursları %100 EğitimBursu

2015: Resim Sergisi

2016: Resim Sergisi

2016: Kuzyaka Anaokulu Yardım Projesi/ Kastamonu

2019: İstiklal Yolu Projesi (Duvar Boyama)/ Kastamonu

Mart 2019: Resim Alanı Lisansüstü Jürili, Küratörlü Karma Sergi

Mayıs 2019: Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı Öğrencileri Karma Sergi

Yetkinlikler

Bilgisayar: Microsoft Office (Word, Excel, Powerpoint, Paint)

Sertifika: Intel Education, III. Bölge Dil Olimpiyatları (Ukrayna),

Türk Dili: 2008 – III.’lük; 2010 – I.’lik; 2011 – I.’lik,

BEÜ TÖMER C1 Başarı Sertifikası, “İstiklal Yolu” Teşekkür Belgesi,

Kuzyaka Anaokulu (Yardım Projesi) Teşekkür Belges,

XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi Sertifikası (Konya),

Kastamonu Üniversitesi 11. Ulusal Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Kongresi Katılım Belgesi.